T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MAHMUT SADIK'IN *TEKÂMÜL* ROMANINDA GARPÇILIK VE SOSYAL DARWİNİZM

Ahmet TUGAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ömer SOLAK

KONYA 2013

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının en büyük kırılma noktalarından birini Tanzimat oluşturur. Gülhane Parkı'nda okunan ferman, Osmanlı Devleti'nin yönünü Batı'ya çevirdiğinin de siyasi nişanı olur. Bu tarihten sonra Osmanlı yenileşmesi, yeni bir ivme kazanacak; sadece sosyokültürel hayat değil politik ve ideolojik iklim de bu tesirden müstağni kalamayacaktır. Bu fermanın nişanesinde gelişen Tanzimat devri edebiyatı da dönemin iklimini Şinasi, Namık Kemal, Abdulhakhamit ya da Recaizade Ekrem gibi şahıslar eliyle edebi metinlere yansıtacak ve bu birikim I. ve II. Meşrutiyet senelerinde edebiyatın temel belirleyicilerinden biri olacaktır.

İşte bu çalışma, Tanzimatla başlayan ancak II. Abdülhamit senelerinde inkıtaya uğrayan batılı fikirlerin ve ideolojilerin Osmanlı ülkesindeki tesirine odaklanmıştır. II. Meşrutiyet'le fiilen biten Abdülhamit yönetimi, Batılı fikirlerin matbuatta serbestçe ifade bulduğu bir devrin de başlangıcı olur. Ardından başlayan çok partili siyasal hayat da buna katkı da bulunur. Özellikle dönemin önemli basın adamları eliyle yeni fikirlerin gazete ve mecmua sayfalarında kendini ifade imkânı bulduğu görülür. Kalemiyle bu fikirleri ifade eden önemli isimlerden biri de bugün adı unutulmuş olsa da devrinde matbuat cemiyeti başkanlığı yapacak derece de önemli bir isim olan 'şeyhü'l-muharrirîn' unvanlı Mahmut Sadık'tır.

Gazeteci kişiliği kadar edipliğiyle de maruf olan Mahmut Sadık'ın 1910 yılında yazdığı*Tekâmül* adlı romanında, yukarıda zikredilen yeni fikirlerden biri olan sosyal Darwinizm'in ve bu fikre bir zemin oluşturan Batıcı zihniyetin ortaya konulmasına çalışılmıştır. 1980'lerden sonra Amerika'da önemli bir kuramsal yaklaşım olarak gelişen Yeni Tarihselciliğin teorik zemininde bu çalışmanın metinsel çözümlemesi yapılmıştır. Bu sebeple çalışmanın **Giriş** bölümünde söz konusu kuram ve bu kuramdan gelişen metodik yaklaşımlara yer verilmiştir.

Romanının tezinin ve kurgusal yapısının anlaşılması açısından **Birinci Bölüm**de dönemin edebi, kültürel ve siyasi ortamı içinde Garpçı zihniyete ve bu ortamda şekillenmiş sosyal Darwinist görüşlere değinilmiş; ardından ulaşılan kaynaklar nispetinde Mahmut Sadık'ın gazeteciliği ve edipliği etrafında şekillenen bir biyografisi oluşturulmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölüm ise ilk bölümde anılan Garpçı ve Darwinist görüşlerin romandaki izlerinin ortaya konulduğu bölüm olmuştur. Bu bölümde önce Garpçı fikirlerin, ardından da Darwinist görüşlerin romanın karakterizasyon, olay örgüsü, zaman ve mekâna dair tasarruflarını nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuçta eserin söz konusu fikirleri edebi bir düzlemde dile getiren, ancak bir manifesto düzeyine düşmeyen bir eser olduğu hususu detaylandırılmıştır. Çalışmanın **Kaynakça** bölümünü takip eden **Ekler** bölümünde ise yazarı ve dönemini daha iyi ortaya koymak amacıyla o yılların matbuatından alınmış bir takım fotoğraf ve çizimlere ve anılan romanın Osmanlı harfli nüshasıyla beraber Latin harfli transkripsiyonuna (ilk defa tarımızdan yapılan) yer verilmiştir.

Son olarak uzunca bir döneme yayılan bu çalışmayı tamama erdirmemde bilimsel rehberliğini gördüğüm hocam, Yrd. Doç. Dr. Ömer Solak'a teşekkür ederim.

Konya, Ocak 2013

ÖNSÖZ
KISALTMALAR

ÖZET

Bu çalışmada Mahmut Sadık'ın 1910 yılında yayımlanmış *Tekâmül* romanı, ideolojik arka planı ve içerdiği ideoloji bağlamında incelenmiştir. Tanzimat yıllarından II. Meşrutiyet'e, oradan da Cumhuriyet dönemine uzanan çizgide Türk basının en önemli isimlerinden biri olmuş Mahmut Sadık'ın bu romanında II. Meşrutiyet yıllarında etkili olmuş bir dünya görüşü olan Garpçılığın ve modernist bir toplum projesi olan Sosyal Darwinizm düşüncesinin izi sürülmüştür. Romanda Doğu-Batı karşıtlığına bir sentez olarak sunulan Garpçılığın ve evrimsel pozitivizmin hangi kurgusal bileşenlerle ele alındığı, yazarın hayatı ve döneme ait diğer metinlerin ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Metnin çözümlenmesinde Stefan Greenblatt'ın metinleri belli bir tarihsellik ve sosyal bağlam ilişkisiyle değerlendiren Yeni Tarihselci yönteminden yararlanılmıştır.

Bu bağlamda romanın döneminin toplumsal ve siyasal yapısının en derin ikilemlerinden biri olan Doğu-Batı karşıtlığına yazarının siyasal konumunun gerektirdiği perspektiften baktığı söylenebilir. Karakterizasyon, zaman, mekan, anlatım teknikleri ve üslup gibi estetik araçlar, iletiyi sezdirebilmek için başarılı bir şekilde kullanılmış; ancak eser estetik deneyimi öncelemeyen bir tavırla politik açıdan angaje bir ideolojik metin düzeyine de indirgenmemiştir.

SUMMARY

In this paper, Mahmut Sadık's 1910 novel "Tekamül" is analyzed in the perspective of ideological frame and context. Mahmut Sadık, who was one of the important figures during Tanzimat, the Second Constitutional Era, and the Republic Period, follows the paths of Occidentalism and Social Darwinism (a modernist social project) in his novel "Tekamül". This ideology and this theory were influential among the political and intellectual elite during the Second Constitutional Era. In this study, it is evaluated in consideration of the writer's other texts, which presented Occidentalism as a "West-East Contrast" made into a synthesis, which dealt with fictional components. In this text analysis, we benefit from the "new historicist text analysis" method of Stefan Greenblatt, which analyzes texts in the context of society and historicism.

Mahmut Sadık maintained this point of view in his analysis of events, whether in his political attitudes or in one of the deepest problems of the era: the "West-East Contrast." Sadık effectively conveys his political ideology without sacrificing literary techniques such as characterization, conceptions of time, place, narrative techniques, and style.

KISALTMALAR LİSTESİ

YLT	Yüksek Lisans Tezi
Bk.	Bakınız
s.	Sayfa
ss.	Sayfaları arası
S.	Sayı
C.	Cilt
KBY	Kültür Bakanlığı Yayınları
Yay.	Yayınları
Mat.	Matbaası
YLT	Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ: YENİ TARİHSELCİ METİN İNCELEMESİ

Yeni Tarihselci Kuram

Yeni tarihselci kuram, edebiyata yönelik bir 19. yüzyıl bakış açısı olan *Tarihselcilik*ten ismi dışında pek çok yönden ayrılır. 1980'lerde Catherine Gallagher ve İngiliz filoloğu Stephen Greenblatt önderliğinde çıkarılan *Representation* dergisi etrafındaki kuramsal sorgulamalardan doğmuş bir inceleme yöntemi olan Yeni Tarihselcilik, edebiyatı kültür bilime yaklaştırmaya çalışır (Veenstra, 1995: 174-198). "*İlk planda Amerikan Yeni Eleştiri'sine tahammül edememek, kurulu kuralları ve yordamları tedirgin etmek, uyuşmaz ve huzursuz bir merakın karışımı*" olarak ortaya çıkan bu yaklaşım, metni kendi sosyal bağlamı içinde diğer metinlerle ilişkili (transaction) bir doku olarak görür (Gallagher ve Greenblatt 2008: 21). Zamanının edebiyatı kültür bilime yaklaştıran kuramlarıyla da örtüşen bu tavır, 1990'larda diğer metinler arası kuramlarla birlikte akademik bir popülerlik kazanır.

Kimlik problemleri ve kimliğin inşası, ırk, sınıf ve cinsiyet gibi değişken kategoriler, ideolojik temsiller Yeni Tarihselciliğin başat konularındandır.

Metni Baktinci bir tavırla çoksesli bir yapı olarak tanımlayan Greenblatt'ın görüşleri, toplumsal statü ve hiyerarşi dayatmalarını ve ben-öteki kutuplaşmalarını reddettiği için demokratik çoğulculuk adına akademik çevrelerin dışında da etkili olur (Aytaç, 1999: 132). Yeni Tarihselciliğe göre her edebi metin üretildiği dönemin güç ilişkilerinin, sınıfsallığının ve zihniyetinin bir ürünüdür. Dolayısıyla onları ait oldukları kültürel bağlam içinde değerlendirmek için tarih ve edebiyat arasındaki sınırları kaldırmak ve dönemsel bağlamlara ait her çeşit metinden yararlanmak gerekir (Çavuş, 2002: 122). Eleştirmene düşen ise, tıpkı ışığın prizmadan geçişi gibi kendisine ulaşırken birkaç kez kırılan gerçekliğin izini sürmektir.

Yeni Tarihselcilikte tarihin kırılması fikrine özel bir önem verilir. Buna göre "*birinci elden tarihî belgeyi yazan kişi, ne kadar objektif olmaya çalışsa da aynı zamanda nesnelliğe ilk zararı veren kişi, o belgeyi inceleyerek dönem hakkında hükümler yürüten tarihçiler ise kısmî kurgulamayı ikinci defa değiştirerek simülasyona uğratan kişiler olmaktadırlar. Çünkü incelenen herhangi bir dönem hakkında önlerindeki sayısız malzemeden ideoloji ve beklentileri doğrultusunda*

seçmeler yapar ve bunları bir yazar gibi birbirine bağlayarak bir öykü ortaya koyarlar. Böylece geleneksel tarihçilerin iddia ettiklerinin aksine tarihî belgelerin bilimselliği daha belgenin oluşum aşamasında zarar görür." (Yeşilyurt, 2009: 1992).

The Literary History of England'a göre Yeni Tarihselci araştırmalar, sadece edebi metin çözümlemelerini değil; edebiyat tarihi, biyografi, metnin sosyokültürel etkisi, medya çalışmaları gibi geniş bir alanı kapsar (1959). Bunun için de gayet eklektik olan eleştirel yöntemini ortaya koyarken oldukça geniş bir kuramsal perspektiften yararlanır. Yapısalcılık gibi modern; Yapı sökümcülük, Postyapısalcılık ve gibi Postmodern yaklaşımlar, Göstergebilim (dil göstergelerinin "bağlam"ı), Yeni Eleştiri, Alımlama Estetiği gibi edebiyat kuramları, Eleştirel Teori ve Kültürel Çalışmalar ekolü gibi disiplinler arası çalışma alanları, Neo-Marksizm gibi ideolojiler, tarih ve antropoloji gibi bilim dalları bu perspektiflerden bazılarıdır. Freud'un bastırılmış bilinçaltının ortaya çıkışı görüşlerinden, feminist ve postkolonyalist kuramlardan da yararlandığı belirtilmelidir.

Greenblatt, klasik Marksizm'den "**yanlış bilinç**" kavramını alsa da onun basit altyapı-üstyapı karşıtlığını reddederek Althusserci Neo-Marksizm'in ideoloji ve güç ilişkilerinin sosyoekonomikliğine dair görüşlerine yaklaşan bir tavır geliştirir. Althusserci "**üstbelirlenim**"i (overdeterminaton) anahtar bir kavram olarak kullanan Postyapısalcı teoriler de bu yaklaşımın portföyünde yer alır. Yapısökümcü teorinin "*her türlü gerçekliğin metinler aracılığıyla üretilebileceği düşüncesi*"nden yararlanan Yeni Tarihselci yaklaşım, özellikle Foucault'ın tarihsel bakışa karşı ortaya koyduğu "tarihsel süreksizlik" görüşlerinden ve iktidar odaklı söylem çözümlemelerinden de çokça istifade eder.

Tarih ve edebiyatın arakesitinde konumlandırılabilecek bir kuram olan Yeni Tarihselcilik, kendine çıkış noktası olarak klasik tarihçiliğin tarihsel gerçeklerin objektif bir anlatımı olarak gören tavrını değil; onu toplumun iktidar ilişkilerine göre kurgulanmış metinsel bir yeniden inşa süreci olarak gören "yeni tarih anlayışı"nı alır. Bütünüyle kuşatıcı ve tarafsız bir tarihsellik de yoktur iddiasıyla, eserin üretildiği ve tüketildiği/okunduğu tarihsel bağlamları mukayeseli bir şekilde ortaya koymak ister. Yeni Tarihselciliğe göre her metinde tarihsel izler mutlaka vardır. "*Tarihin metinselliği/kurgulanabilir bir disiplin oluşu, onun sadece dil içerisinde gerçekleşebileceği kabulü, kaydedilmiş gerçeklerin bile tarihçi tarafından yeniden*

yorumlanarak ortaya çıkartılması süreci 'tarih' kavramının geleneksel anlamını temelden sarsmış ve tarihe yeni bir anlam kazandırmıştır" (Dilek-Yalçın, 2005: 25).

Esasında postmodern bir vurgu olan tarihin çoğu zaman bilim kılığına sokulmuş bir ideoloji gibi çalışabileceği iddiası, Yeni Tarihselciliğin daha çok Postmodern metinlerin çözümlenmesinde kullandığı bir yaklaşımıdır (Dilek-Yalçın, 2005). Bütünlüklü bir biçimsellik ve mantıksal bir dizge takip etmeyen Postmodern metinlerin parçalanmış yapısını çözümlemek için bu yöntem, tarihî gerçek ile kurgusal gerçeği birbirine karıştırarak tarihin çoklu okumalarının mümkün olabileceğini gösterir.

Alımlama kuramının artzamanlı işleyen "**okur kuralları**" da Yeni Tarihselci yönteme katkı sunar (e.t. 11.10.2012). Yeni Tarihselcilik kültürel bir alan olarak gördüğü edebiyatın okur, metin ve tarih nasıl kesiştiğini incelerken; edebiyatla ve iktidar ilişkileri arasındaki bağıntıyı ve metnin tarihsel bağlamları bünyesinde nasıl somutlaştırdığını önemser. Alımlama estetiğinin yaklaşımlarıyla eserin okunma/alımlanma zamanını da işin içine katarak inceleyen örnekler de vardır. Yeni Tarihselciliğin alımlama kuramına özel ilgisi, onun tarih kavrayışı ile ilgilidir. Olayların objektif bir tespiti değil, bir yorum faaliyeti olarak görülen tarih, çoğu zaman ideolojik bir niyetin inşası için olayları yeniden kurgulayan bir yazar gibi; onu öğrenenler ise tüm bu inşa edilmiş yapıyı bir kez de kendi yorumlarını katarak ve önceki bilgileriyle kıyaslayarak zihninde yeniden inşa ederek okuyan kişidir. Dolayısıyla yazardan okura uzanan bu süreç, tarihsel bağlam, yazma zamanı ve okuma zamanını içeren üç katmanlı bir kurgu ya da bir "**simülasyon**" olmaktadır (Greenblatt, 1990: 10).

Bilinenin aksine Yeni Tarihselci teori, sadece metni tarihsel bir bağlama oturtmakla ilgilenmez; eleştirel dikkatini içindeki kültürel olgu ve süreçlere de yöneltir (Yeşilyurt, 2009: 1989). Kültür, ideoloji, söylem, kendilik ve tarih kavramlarıyla kuşatılmış bir metin tanımı yapar. Greenblatt'a göre davranış ve dil kalıpları, jestler, ritüeller, ortak deneyimler gibi kolektiviteler metne bir *sosyal enerji* olarak nüfuz eder; okura düşense onu özümseyerek sosyalleşmektir. Metin, eylem halindeki bir kültür olarak yapay ve dikey hareket eden dinamik sosyokültürel dokuların bir parçasıdır.

İngiliz üniversitelerinde 1980’lerde başlayan *Kültürel Maddeci Kuram*ı da (Cultural Materialist theory) Yeni Tarihselciliğe dâhil etmek mümkündür. Kültürel Çalışmalar ekolü de Yeni Tarihselciliğe katkı yapan bir başka kuramsal alandır. Özellikle “edebi değer”i önemsememesi ve anlatısallığı ve birer dilsel değiştirim olan üslûbu bir edebilik ölçütü olarak almaması en önemli katkıdır.

Yeni Tarihselci çözümlemenin metne yaklaşımına katkı sunan bir başka kuram da Yeni Eleştiri’dir. Bu kuramın yakın okuma yöntemini çözümlemelerinde sıklıkla kullandığı görülür.

Tüm bu eklektizmine rağmen Yeni Tarihselcilik, gerek metne yaklaşımındaki çok yönlülükle, gerekse estetik zevki umursamayıp sanatı sosyoekonomik bir ürün düzeyine indirgemesiyle eleştirilir. Edebiyatı “*politik, toplumsal, dinsel ve kültürel güç ilişkilerinin etkileşimi bağlamında ortaya çıkan bir ürün*” olarak görmesi ve (Çavuş, 2002: 122) edebi yapıları yorumlarken herhangi bir estetik bilgiden değil, tarihsellikten hareket etmesi de bir başka tenkit sebebidir.

Olguların sunumunda denemeci bir üslup kullanımı, tarihi ve edebiyatı postmodernist ideolojilerin bir alanı haline getirmesi, edebi metnin estetik diğerini umursamaması, semiyotik gösterge sistemlerinin birbirine bağlı olduğu kabulü, ve makro yapıları ihmal eden mikro tanımlamalarının spekülatif genellemeleri sıklıkla başta ortaya çıktığı Amerika olmak üzere pek çok kuramcı tarafından tenkit edilmiştir.

Çalışmanın Yeni Tarihselci Yöntemi

Edebi metinleri, edebi olmayan metinlerin ışığı altında açıklamaya çalışmasıyla kendinden önceki tarihselci yöntemlerle benzeşse de Yeni Tarihselcilik, diğer postyapısalcı yöntemler gibi net bir yöntem seti olarak ortaya konamamıştır. Yeni bir yorumlama standardı ve yorumlama yöntemi arayışı içinde olmaktan ziyade; Geç Marksist ve Feminist yaklaşımlarla benzer bir şekilde, Yeni Eleştirel ve Yapısalcı yorumlarla egemen “kuralcı” ideolojilere meydan okuyan bir politik çalışmalar demetidir daha çok. Yöntem ilk iş olarak metnin tarihsel bağlamını belirler. Tarihsel bağlama yerleştirilen olay ve kişileri çözümlemede “**empati**” kavramına anahtar bir işlev yüklenir (Thomas, 1991: 68). Zamana ait maddi manevi tüm sosyokültürel ögeler, “*onları üreten toplumun yaratıcı ve ideolojik yapılarının karmaşık, simgesel ve somut ifadeleri olarak ilgilenirler*” (Greenblatt 2003, 748). Özellikle tarihsel

kurgularda bazen iki uçlu bir bağlamsal yapı içinde tarih, hâl ile birlikte sunulur. Kurgusal çatışmanın taraflarının gerçek dünyanın hangi sosyal ve tarihsel bağlamına oturduğu, yazarın bunlardan hangisine meylettiği ve haklılığını hangi retorik stratejilerle inşa etmeye çalıştığı da önemsenir (Yeşilyurt, 2009: 1993).

Metni besleyen kaynakları ve eserin kültürel arka planını ortaya koymak için zengin bir arşiv araştırmasına girilmelidir. Buna "eş zamanlı tekst korpus oluşturma" denir. Dönemin, edebiyat, felsefe, siyaset, din, tıp, hukuk alanlarının başyapıtlarının bir listesi, popüler metinler, yazışmalar, mektuplar, günlükler, gazete kupürleri de bu işlemde gereklidir. İnanılırlığı sağlamak için metinler arası yöntemle iç içe geçen prolog tekniğinden nasıl faydalanıldığına odaklanır.

Tarihselci eleştirmen, yazarın gerçek dünyanın malzemesini nasıl işlediği ve yine nasıl bir seçme ve kurgulama ameliyesinden geçirerek eserini oluşturduğu, bu seçme ve inşa etme sürecinde nelerin ve neden belirleyici olduğuyla ilgilenir. Eleştirmen, eserlerde parçalanmış halde bulunan tarihî vakaları, tema, tarih, kişi ve mekân ekseninde parçadan bütüne tıpkı bir yapbozun parçaları gibi birleştirir. Birtakım çatışmalar üzerine inşa edilen tarihsel "gerçekliğin" hangi stratejilerle temellendirilerek romanda gerçeklik duygusunun yaratıldığını inceler.

Greenblatt'ın kuramına tarihten sonra en çok hizmet eden bir diğer disiplin de antropolojinin insanın bir kültür ürünü olduğu fikridir. Araştırmalarında klasik tarihsel anlatı yöntemini değil, Antropolog Geertz'in sosyalbilimlerde giderek popüler olan "**yoğun tasvir**" (thick description) dediği sunuş biçimini kullanarak karşılıklı kültür ilişkilerinin dokusunu araştırır. Özellikle Greenblatt'ın her dönemin kendine özgü sosyokültürel enerjileri olduğu ve edebi eserlerin her türlü sanat eseri gibi de bu enerjilerin "sirkülasyon"uyla oluştuğu görüşünden istifade eder.[1]Greenblatt'a göre kültürle ayrılmaz bir bütün olan sanat eseri, görsel, işitsel sözel kültürel malzemelerin yeniden düzenlenmiş halidir. O halde bir edebi eseri anlamak, yazıldığı dönemin tüm kültürel dokusunu tanımakla, yani eşzamanlı bir *text*

[1] Greenblatt'ın **sirkülasyon** teriminde sosyal enerjilerin bir merkez etrafında dönmesi kastedilir. Edebi eserler de bu enerjilerle daima dinamik bir etkileşim içindedir. Ticaret, para, mal sirkülasyonu ya da değiş tokuşu aslında Klasik Markizmin katı altyapı-üstyapı karşıtlığını değiştirir. Fransız yapısökümcülüğü etkisi altında toplumsal merkez-çevre ilişkilerindeki etkileşimlerin karşılıklı olduğu ve çevrenin edilgen olmadığını öne sürer. Kültürel mübadele daha sonra Eagleton ve çevresinin Kültürel Materyalist yaklaşımını da etkileyecek olan bu sosyal enerjilerin sürkülasyonu anlayışı G Simmel'in 20. yüzyıl başında modern toplumsal enerjilerin sirkülasyonu olarak kullanılmıştır (Aytaç, 2005: 42).

korpus oluşturarak sosyal enerjisine nüfuz etmekle mümkündür. Ancak Greenblatt'ın *kültür poetiği* dediği bu yaklaşım, metni, dönemin siyasal panoraması içinde değil, bir çeşit dokümanter yöntemle reklam metinleri veya anılar gibi küçük şeylerin şanslı havası eşliğinde incelemektir(Aytaç, 2005: 48). Zira sosyal enerjiye ancak bu yolla nüfuz edilebilir.

Greenblatt'ın görüşlerini en iyi yorumlayan ve bir metoda dönüştüren Louis Montrose'a göre Yeni Tarihselcilik "*metinlerin tarihselliğine ve tarihin metinselliği yönelik değiş-tokuşa dayalın bir ilgi*"dir (Montrose, 1986: 8). Sosyal tarih yerine *kültür poetiği* terimiyle metni dış dünyaya ve tarihselliğe kapalı, *ahistoric* bir yapı olarak görmeyi reddeder.

Yeni Tarihselci önermeleri aşağıda görüldüğü gibi kavramlaştırarak çalışmalarında kullanan bir başka isim L. Tyson'dır. Ona göre Yeni Tarihselciliğin metne bakışı klasik pozitivist tarihselcilikten şu noktalarda farklılaşır:

Yeni tarihselcilik eski tarihselciliğin yanlış önermelerini nasıl belirler	Olaylar, zamanının ruhunu açığa vurma potansiyeline sahiptir.	Tarih, nedensel ilişkilerin düz bir çizgisidir. (282)	Tarih yazımı nesnel analize dayanmalıdır. (282-3)	Tarih ilerlemeci insan memnuniyeti, özgürlüğü ve bilgisi açısından "ilerlemeci''dir. (279)	Tarih, hükümetleri ve sosyal kurumları kontrol eden "büyük adamlar"ın hayatı dolayımından iyi anlaşılır.
Yeni Tarihselci Kabuller	Kültürler kendileriyle ilgili çok sayıda mit de geliştirir; ancak bunlardan tek bir mitos onları açıklar.	İnsanlar sürekli "olayları şekillendirir veya onlar tarafından şekillendirilir." (284)	Nesnel analizin imkânsızlığı tarih yazımını bir anlatısallığa dönüştürür. (283-4)	Tarih "amaçsız"dır ancak tarihçiler ona kendi kültürel ajandaları doğrultusunda bazı hedefler katarlar.	Bizim kaydetmek ve kitleler içindeki sıradan insanların hayatından daha fazlasını öğrenmek gibi zorunluluklarımız vardır.

Şekil 1. Tyson'ın Yeni Tarihselciliğe dair kavram tablosu (2006)

Öte yandan Yeni Tarihselci kuramın edebi metin incelmelerinde bir yaklaşım olarak Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra kullanılmaya başlandığı belirtilmelidir. Özellikle edebi metin çözümlemelerde bu yaklaşımdan yararlanan pek

çok çalışma yapılmıştır (Yalçın, 2005; Çavuş, 2002; Yeşilyurt, 2009; Öztürk, 2001; Doğan 2005).

Son olarak bu çalışmada Yeni Tarihselciliğe yönelik Tyson'un yaklaşımından hareket edilerek bir çözümleme yapıldığını eklemek gerekir.

BÖLÜM I: İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE GARPÇILIK VE MAHMUT SADIK

1. Dönemin Sosyal ve Politik Ortamında Garpçılık ve Sosyal Darwinizm

19. yüzyılın son senelerine yaklaşılırken aydınlar arasında hâkim görüşün Osmanlıcılıkmış olduğu düşünülse de; yüzyılın sonlarına doğru başka fikirlerin de yaygınlık kazanmaya başladığı söylenebilir. Özellikle İmparatorluğun uzak şehirlerinde sürgün bulunanlar arasında Türkçülük, yavaş yavaş öne çıkan bu görüşlerden biridir. Akçuraoğlu Yusuf, 1904'te Mısır'da çıkan *Türk* gazetesinde yayımladığı "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı meşhur makalesinde Osmanlıcılığın, Pan-islâmizmin ve Turancılığın iyi ve kötü taraflarını tartışırken Türk birliği fikrine yakın görünür.

Birkaç yıl sonra yaşanan II. Meşrutiyet (1908) ile bu fikirler teorik olmaktan çıkacak, yaşanan kısmı özgürlük ortamında hemen hepsi şu veya bu şekilde kendini ifade edecek birer zemin bulacaktır. İktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası, hükümet etmenin gereklerinden biri olarak Osmanlıcı, eylemleri ve tüm kurumsal alt yapısı ile Türkçü, Rumeli taşrası kökenli kurucu kadrosu nedeniyle de imparatorluğun diğer kesimlerine göre kısmen de olsa Garpcı bir parti olarak tanımlanabilir. Ancak 31 Mart Vakası'ndan sonra Osmanlıcılık fikrinin zayıflamaya başlaması, II. Abdülhamid'in Almanların etkisiyle canlandırdığı İslâm birliği tezinin eski itibarını kaybetmeye başlaması ve diğer siyasal gelişmeler, Türkçülüğün önünü giderek açacaktır.[2]

Bu siyasal atmosferde Batıcılık, temel bir ideolojiden çok; hemen her ideolojik yönelimin içinde yer eden bir tercih ve sosyokültürel bir tavır olarak tanımlanabilir. Hafiye teşkilatının ortadan kalkmasıyla başlayan göreli hürriyet havasının matbuata yansıması ve muhtelif fikirlerin ifade bulduğu canlı atmosfer, Garpçıların daha rahat ifade-i fikir etmelerine sebep olmuştur.

Tüm bu siyasal iklimde, Garpçıların içinde bulunduğu bir siyasal hareketten söz edilmezse de onların İttihatçıların karşısındaki muhalefetin başını çeken *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Ahrâr Fırkası, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, İttihâd-ı Muhammedî Fıkrası* ve *Osmanlı Demokrat Fıkrası* gibi farklı hareket ve partilerin içinde yer aldıklarını söylemek yanlış olmaz (Burak, 2003: 392-397).

---

[2] Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Bosna Hersek'in kaybedilmesi, Girit'in Yunanistan'ın eline geçmesi bu gelişmeler arasında sayılabilir.

Ne var ki 1914'te girilen I. Dünya Savaşı ile İttihatçılar, Türkçü görüşlerini artık daha açıkça dile getirirken, mecliste ve matbuatta diğer fikirlere karşı çok daha baskıcı bir tavır takınırlar. Ancak iktidar iddiası olan bir politik grup olmaktan ziyade bir yaşam algısı ve kültür tavrı olarak ortaya çıkan Garpçılar, bu baskı ortamından kısmen müstağni olacaklardır.

1.1. Garpçılık

1.1.1. Garpçılığın Fikrî ve Felsefî Dayanakları

Garpçılık politik bir hareket değil, kültürel bir tavırdır. Tanzimat'tan beri görülen keskin doğu-batı karşıtlığında meylini batıdan yana koyanları tanımlayan "Garpçı" kelimesi, şu ve ya bu şekilde toplumda bir kitleyi tanımlar. Bu kitlenin içinde edebi ürün verenlerin de bulunduğu belirtilirse, bu tavrı benimseyenlerin ekserisini batılı kurumlardan eğitim almış veya Avrupa'da tahsil yapmışların oluşturduğu söylenebilir.

Bu yazarların eserlerinde, bir ideal olarak gördükleri Garba karşı daimi bir olumlama ile yaklaşılır. Bu eserlerde genel bir hayranlık hali hâkimdir.

Akım başlangıçta belli başlı çevrelerde gelişir. Bunlardan biri, *Servet-i Fünûn* dergisi ve çevresidir. 1894'te çıkmaya başlayan ve başlangıçta müspet bilimleri tanıtan yayınlar yapan bir dergi olmasının da etkisiyle kısmen Garpçı fikirleri ve Garpçı bir yaşamı savunur. Avrupa'nın daha çok konforunu, maddi ileriliğini ve bireysel özgürlüklerini isteyen; sürekli böylesi bir Batı tablosu idealize eden dergi, kısa zamanda kendine uygun bir okur kitlesi oluşturmakta da sıkıntı çekmeyecektir. Öyle ki Akgün'e göre Balzac, Flaubert, Zola'nın eserlerini sınıf eşitsizlikleri, yoksulluk, kömür işçileri gibi konuları işleyerek bu tabloyu çirkinleştirdikleri için okumaktan zevk almayan bir kitledir bu (1988: 130). Keza derginin en önemli kalemlerinden biri olan Tevfik Fikret'i de Garpçı fikirleri dillendiren bir kalem olarak anmak mümkündür. İstibdat döneminde yazdığı "Tarih-i Kadim" şiirinde Fikret, insanın baskı rejimlerinde ikiyüzlülük ve kölelik ruhuyla nasıl yozlaştırıldığını anlatırken; batı demokrasilerini dolaylı olarak olumlayışı ve tarihi tekâmülcü bir çizgide ele alışı ile Osmanlıcı, İslamcı ve Türkçü fikirlerden uzaklaşan bir profil çizer.

Devrin bir diğer Garpçı çevresi ise Prens Sabahattin ve etrafındakilerin oluşturduğu harekettir. Abdülaziz zamanının *Genç Osmanlılar*ın ardından gelen ikinci kuşak *Jön Türkler*'in, 1890 ile 1908 arasında sürdürdüğü sert siyasal muhalefet, *İttihat ve Terakki Cemiyeti* adı altında teşkilatlanırken içlerinde pek çok önder yetişmiştir. Bunların en önemlilerini Ahmet Rıza (1859-1930) ve de Prens Sabahattin oluşturur. Birincisi Auguste Comte'un nazariyelerine ve pozitivizme yaklaşırken, ikincisi zamanla Le Play okulunun takipçisi Edmond Demolins'in *sciences sociales* fikirlerini "ilm-i içtima" adıyla formülleştiren bir sosyolojik görüşe kayacaktır. Prens Sabahattin'e göre İngiltere ile ABD gibi Anglosakson ve İskandinav ülkelerinde eğitim sistemi bireysel yetenekleri geliştirmeye yönelik olduğu için fertler girişimcidir. Öte yandan genel hayatın özel hayata hâkim olduğu sistemler, siyasî baskı ve sosyal sefalete mahkûmdur. Merkeziyetçi Doğu toplumlarında da, fertler cemaat baskısı nedeniyle ezildikleri için, toplum kullaşır ve gelişemez. Bireyin özgürlük ve girişim ruhu köreltildiği için sermaye birikimi olanaksızlaşır. Osmanlılar bu yüzden sosyal ve siyasal alanda "teşebbüs-i şahsi"ye (kişisel girişimcilik) ve bireyci yapıya geçmelidirler. Toplum Anglosakson modeline uygun bir eğitim sistemi ile yavaş yavaş değiştirilmelidir.

İsmi Garpçılıkla anılan bir diğer etki alanı da Abdullah Cevdet ve onun *İctihat* dergisinin oluşturduğu çevredir. İTC'nin beş kurucusu ve Garpçı, materyalist ve laik görüşlerin en tutkulu savunucusu olan Dr. Abdullah Cevdet, Cenevre'de yayınlamaya başladığı (1904) *İctihâd*'daki yazılarında, Garp medeniyetini her yönüyle benimsemek ve ona katılmak gerektiğini vurgular. Gülü ve dikeniyle topyekûn örnek alınması gereken bir bütün olan Garp uygarlığına dahil olmak, tek hedef olmalıdır. Düşünce tarihimizde materyalist fikirleriyle tanınan çok sayıdaki Garplı mütefekkirin yazıları ilk kez *İctihâd*'da yayınlanır (Akgün 1988: 142-143).

Başlangıçta totaliter ideolojilerin ve "kitle psikolojisinin babası" Gustave Le Bon'un popüler pozitivizmi ve bilimciliğinden etkilenen Abdullah Cevdet, onun kitlelere güvenmeyen ve otoriter yönetimlere meyleden tavrını beğenir. Özellikle Le Bon'un (1997) "melezleşme" teorisinin tesirinde kalarak, Türklerin, "şahsiyetini oluşturmuş milletlerle" etkileşime girmesi gerekliliği düşüncesini ortaya atar. Darwin'in milletlerin ırki karakteristiklerine yaptığı vurgunun da tesiri ile melezleşme yoluyla zayıf ırkların güçlenebileceği tezini savunur.

Ancak zamanla Abdullah Cevdet, Almanya aleyhtarlığı ve İngiltere taraftarlığı gibi konularda *adem-i merkeziyet*, *teşebbüs-i şahsi*, çocukların Amerikalı düşünür Samuel Smiles'ın kendine yardım (self help) düşüncesi doğrultusunda yetiştirilmesi gibi fikirlerde Prens Sabahaddin'in düşüncelerine yaklaşır.

Kitaplarını tercüme ettiği Alman materyalist Ludwig Büchner'den esinlenerek "*Avamın ilmi dindir, havâsın dini ilimdir*" diyen yazarın toplumsal hayata dair diğer görüşleri ise şunlardır: Yazar 1926'da ölümüne dek kanunların laikleşmesi, Latin alfabesinin kabulü, kadınların hürriyeti gibi konulardaki fikirlerini devrin matbuatında okurla paylaşacaktır.

Garpçı fikirlerin öncelendiği bir başka çevre de Ahmed Şuayb, Dr. Rıza Tevfik ve iktisatçı Mehmed Cavid Bey'in 1908 yılında çıkardığı liberal ve tekâmülcü *Ulûm-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*'dır. Bedi Nuri ve Sâtı kardeşler, Asaf Nefi, Faik Nüzhet, Edhem Nejad, Dr. Refik Nevzad ve Suphi Edhem gibi pozitivist gençlerin de katıldığı bu geniş kadro, radikal Garpçıdır.

İktisadi sorunlar yanında felsefi konuları da işleyen dergide Ahmed Şuayb, sosyal Darwinist bir anlayışla, Rousseau'yu ve Fransız Devrimi'ni yoğun olarak eleştirir. Rousseau'nun, insanın doğuştan iyi olduğu, daha sonra toplumsal yaşamın onu bozduğu fikirlerine karşı çıkar. Ahmet Şuayb, Hippolyte Taine ve diğer pozitivist filozoflara dayanarak ırk-zaman-an üçlüsünün edebi eserlerdeki etkisini tartışır. Dergide ayrıca Salih Zeki ve Halide Salih, Comte'u ve Le Play'ı tanıtırlaken; Rıza Tevfik de, J. Stuart Mill (1806-1873) ve İngiliz Herbert Spencer'in felsefeleriyle ilgili makaleler yazar (Mardin, 1992: 196-197). Zamanla Spencer'in agnostisizmine (bilinemezlik) ve evrimciliğine (evolutionisme) kayan ve dinsizliğini ilan eden yazar, bu dönemde önemli bir kalem olur. Bu ciddi ve devamlı dergi ile bu yıllarda Spencer'in Schaeffl ve R. Worms'un biyolojik sosyoloji fikirleri Türk düşünce hayatında etkili olmuştur (Ülken 1963: 28).

Dönemin pozitivistlerinden biri olan Rıza Tevfik, bu derginin yanında *İçtihat*, *Edebiyat-ı Umumiye* ve *Düşünce* gibi dergilerde de yazar. Sait Halim Paşa'nın kütüphane memurluğunu yapmış olan Tevfik'in *Felsefe Dersleri* adlı bir eseri de vardır (Rıza Tevfik, 1330). Bu eserinde kaderci anlayışımızı değiştirmeden Batılılaşamayacağımızı savunan Rıza Tevfik, örf ve âdetlere toptan karşı gelerek

sosyal dengeyi bozmaya da karşı çıkar. Yapılacak olan ıslahata çocuk ve kadınların eğitiminden başlamaktır.

Edhem Nejad, Manastır Darülmuallimîni'nde müdür iken, okulun yayın organı olarak *Yeni Fikir* adlı önemli bir eğitim dergisi çıkarır. Dergide tarıma dayanan ve köyleri kalkındırmayı amaçlayan bir öğretmen yetiştirme politikası öneren Nejad, "Mesut Köy" ismini verdiği bir proje de geliştirir.

II. Meşrutiyet'in bir başka pozitivisti de Baha Tevfik'tir. Metafiziği tamamen dışlayan ve dinin yerini felsefenin alması gerektiğini savunan Baha Tevfik, "Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi"ni kurarak burada ardı ardına felsefi eserler yayımlar (Büchner, 1332). Baha Tevfik'in pozitivizmi Şehbenderzade Ahmed Hilmi ile olan tartışmasında da görülür: Şinasi ile Ahmed Cevdet Paşa'nın başlattıkları Garpçı-İslâmcı tartışmasını bilgi felsefesi üzerine çalışan ve bilimin kesinliğine inanmanın yanlışlığını dile getiren Ahmed Hilmi ile sürdürür (Güzel, 2002: 65-70). Ahmed Hilmi'nin materyalizme karşı tavrı ve kurtuluşun ancak İslâmiyet ile Garp düsturlarını bağdaştırmakla mümkün olacağı görüşlerine karşı çıkar (Çıkla, 2003: 64-70).

Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi, *Yirminci Asırda Zekâ* (1913) mecmuasının (Akgün, 1988: 149-150) yayınına harp nedeniyle ara verirken; harbin sonunda onun yerine, *Felsefe Mecmuası*'nı neşretmeye başlanır. Bu mecmuada Suphi Erdem, Darwinizmi ve Lamarckizmi tanıtır (Çetinkaya, 2002: 70-75). *Piyano*, *Yirminci Asırda Zekâ* ve *Felsefe Mecmuası* da materyalist ideolojinin yaygınlık kazanmasında etkili olur. Bu mecmualarda adı görülen Memduh Süleyman, daha sonra Hartman'ın (1842-1906) *Darwinizm* adlı eserini de Türkçeye çevirip neşreder (Çubukçu, 1986: 63). Yazar, *Ribat* mecmuasındaki makalelerinde de tekâmülcü fikirlerini sürdürür (Akgün 1988: 311-312).

Bu yazarlardan başka, Garpçılığı sadece edebi eserlerinde bir karşıtlık olarak savunan yazarlar da vardır. Eserlerinde Garp adab-ı muaşereti ve yaşam tarzını öneren bu yazarların hepsi de düşünsel olarak Garpçı olarak nitelenmekten ziyade, ideolojik olarak Türkçü, sosyalist veya Osmanlıcıdırlar. Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Tevfik Fikret, Mustafa Asım, Mahmut Sadık gibi yazarlara göre gerileme, Garpçı uygarlığından kopuk kalmaktan kaynaklanmaktadır. Bu kopukluğun başlıca nedeni, İslam dininin 1500 yıldır yapılagelen mistik ve kaderci yorumudur. Hayatın

fosilleştiğini düşünen Garpçılara göre durum “ya Garplılaşırız ya mahvoluruz” derecesinde kritiktir.

1.1.2. Garpçılığın Edebiyattaki Aksi

Serveti Fünun’un Halid Ziya’dan sonraki en önemli anlatı ustası olan Mehmet Rauf’un ilk romanı *Ferda-i Garam* (1897), Garpçı fikirlerin şu veya bu şekilde ifade imkânı bulduğu ilk kurgulardan biridir. Romanın asli karakterleri Macid ve Sermed konaklarda yaşayan kibar sınıftan birer delikanlı olarak kendi ebeveynleri ile kıyaslanamayacak başka türden bir gelenek ve kültür dünyasında yaşamaktadırlar. Onlardaki bu zevk ve kültür değişmesinin nedeni biraz terbiyesinde yetiştikleri Garpçı mürebbiyeler, biraz da devrin İstanbul’unda artık iyiden iyiye hâkim olmuş olan zevk değişmesidir.

Dönemin bir başka Garpçı romanı ise, Galatasaray Sultanisi’nden mezun olduktan sonra Paris’te hukuk okuyan *Reji İdaresi* yöneticilerinden İzzet Melih [Devrim] tarafından yazılır. Yazarın *Tezat* adlı (1915) bu ilk romanında asli karakter, Naşit, bir görev için bulunduğu Tiflis’te içinde yaşadığı gayrimüslim çevre ile kendi geleneksel konak hayatı arasında büyük bir tezat yaşar. Batı kültürü ile yetişmiş bir genç olan Naşit, zaten İstanbul’da Beyoğlu ve çevresindeki Levantenlerdendir. Romanda yazar, onun üzerinden Müslüman/Türk medeniyetine ve onun dünya algısına ince ve dikkatli tenkitler yöneltir.

Zehrabe-i Kin ise yazarı Moralızade Nazmi Fuad’ın Garplı fikirlerinin dile getirildiği bir eserdir. Roman, “*Fransızlar, inkılâpta sanayi-i nefisede, terakkide bütün milletlerin peyrevidirler*” sözleriyle Osmanlı yenileşmesinde Garbı, özellikle de Fransa’yı, adres olarak göstermesi ile öne çıkar. Romanın asli karakteri Nihat, siyasi huzursuzluklar sebebi ile önce Fransa’ya, ardından da İngiltere’ye gider ve nihayet oradan II. Meşrutiyet’in ilanı ile döner. Artık onun yegâne gayesi, memleketine Garpta gördüğü yenilikleri tanıtmaktır. Fransa, zengin kütüphaneleri, temiz ve gösterişli binaları ve bakımlı kadınlarıyla bir medeniyet diyarıdır. Kendinden emin ve mağrur kadınlar, toplum içinde kişilikli ve özgür bir hayat yaşarlar.

Dönemin Garpçı yazarları ve eserlerinden diğer bazıları da şu şekilde sıralanabilir: Adil Nami, *Nurhayat*; Bekir Fahri, *Jönle*r; Mahmut Sadık, *Tekâmül*;

Safveti Ziya, *Salon Köşelerinde,* Halit Ziya, *Aşk-ı Memnu*; Safvet Nezihi'nin *Kadın Kalbi, Teehhül Âleminde.*

1.1.3. Garpçıların Sosyopolitik Teklifleri

Osmanlı fikir dünyası, Osmanlıcılıktanulusçuluğa kayarken, İslamcılık, Garpçılık, evrenselcilik ve hümanizm gibi birtakım arayışlar da sırasıyla denenir. Tabiatıyla bu arayışlar, edebi eserlere de yansıyacaktır (Van Het Hof, 2010: 97)[3]

Yenileşmenin anlamını Garba benzemek olarak gören Garpçılar, Garp medeniyetinin sosyal, hukuki, ekonomik, ilmi, teknolojik, sanayi ve kültürel gelişmelerinin Osmanlı'da da uygulanmasını esas alırlar. Hilmi Z. Ülken, bu akımı dört kümede ele alır: 1) Tanzimat medeniyetçileri, 2) Kabahati toplum yapımızda bulan ve buradan Anglo-Sakson bir toplumsal sisteme varmak isteyenler (Prens Sabahattin ve diğer *teşebbüs-i şahsi*'ciler) 3) *Servet-i Fünûn*, *Ulûm-ı İktisadiye ve İctimaiye* dergileri çevresinde toplanan pozitivistler, 4) Garba hayran diğer köktenci Garpçılar. Öte yandan gerek İslamcılar ve gerekse Türkçülerin belirli oranlarda Garpçı oldukları, Garp kültür ve medeniyetini benimsemek gerektiği düşüncesinde oldukları öteden beri değinilen bir yargıdır.

Garpçılar içinde Avrupa'da bulunmuş olanlar önemli bir yekûn tutar. Orada gösteriş ve görkemle parlayan ve farklı zevklerle dolu bir dünya gören bu yazarların, bu parlak dünyanın ışıkları karşısında gözleri kamaşır. Garbın cezbesine kapılan yazarlar, medeniyeti yapan derinlerdeki amilleri anlayamadan yüzeydeki birtakım uygulamaları, bu medeniyetin esası sanırlar. Onun adab-ı muaşeretini uygulamanın, meseleleri çözeceğine inanırlar. Garpçılık, ilkin bu çevrelerde toplumsal yaşantının "Şarklılıktan kurtarılması" veya Tanzimat'tan beri tartışılagelen kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesi gibi fikirler şeklinde ortaya çıkar. Kadının erkeklerle beraber iş hayatına katılması, münevver ailelerde, kaçgöçün veya görücü usulü ile evlenmenin ve çok eşliliğin kalkması önerdikleri çözümlerden olur. Kaldı ki bu

---

[3] Söz konusu yazarların metinleri böylesi bir dikkatle incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılır. Kimi yazarların kişisel çizgisinde bile bu geçişin izlerini takip etmek mümkündür. Örneğin Hüseyin Rahmi'nin ilk romanlarındaki tutumu, zamanla –özellikle azınlıklara bakış üzerinden- ulusçuluğu vurgulayan ögelere yönelir.

öneriler şu veya bu düzeyde diğer düşünsel hareketlerde de ileri sürülmektedir. Bu çözümün sunulduğu romanlar ideal bir kişilik olarak kurguladıkları asli karakterleri çerçevesinde yazarın "ilerici" fikirlerini dile getiren birer ses konumundadırlar. Garpçı yazarların, Garptan ne anladıkları, hangi Garp ülkesinin ne oranda örnek alınacağı konusunda da bir fikir birliği içerisinde oldukları söylenemez.

Dönemin Garpçıları, kadın ve kadına dair problemleri önemserler. Garpta özellikle de Fransa'da çeşitli sebeplerle bulunmuş olanlar, toplumun her alanında Osmanlı kadını ile Fransız kadınını mukayese etmekten kendilerini alamazlar. Dönemin gazeteciliğinin önemli isimlerinden biri olan Mahmut Sadık ve Hüseyin Cahit *Tanin*'de; Abdullah Cevdet *İçtihat*'ta "kadını uyandırmak" için makaleler yayımlarlar. Kız çocuklarının okula gitmesi, kadınların sosyal hayatın değişik alanlarında daha çok varlığını hissettirmesi, üzerinde en çok durulan konulardandır. Nitekim bu tartışmalar, İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle pratik neticeler de vermeye başlar. I. Dünya Savaşı'nın baş göstermesiyle kadınların *Hilal-i Ahmer* hastanelerinde çalışması bunlardan biridir. Bu başarılı örnek, onların başka mesleklerde de çalışabileceğini göstermiştir. Mahmut Sadık da bu konuda koşulları zorlamaya başlayan kadınlara destek verenler arasındadır. Denilebilir ki Garpçılar, kadının toplumsal konumu hakkında en iddialı olanlardır. Müslüman kadınların karşılaştıkları problemlerin İslam'ın doğru yaşanması ile mümkün olabileceğini, kadının idadi seviyesini aşan tahsilinin ev ve analık görevlerini etkileyeceğini düşünürler. İslam kadınlarının Garplı kadınları taklit etmesinin tehlikeli olduğunu savunan İslamcılardan farklı olarak onlar, kadınların toplumsal konumundaki gerilikten rahatsızdırlar. Örtünme, görücü usulüyle evlenme, boşanma hukuku, genç kızların eğitimi gibi meseleler, özellikle üzerinde durduğu konulardır. Rıza Tevfik, Celal Nuri, Süleyman Nazif, Ahmed Şuayb gibi *İctihad* yazarları, bu konuları dile getiren diğer isimlerdir.

Dönemin Türkçü aydınları ise kadının konumundan memnun olamamakla beraber, çözüme dair görüşlerde farklılaşırlar. Türk geleneklerinin Garplı görgü ile sentezlenmesi genel olarak üzerinde durdukları öneridir.

1.2. Garpçı Bir Sosyopolitik Teklif Olarak Sosyal Darwinizm

1.2.1. Sosyal Darwinizm'in Batıdaki Kaynakları

19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da en yaygın düşünce akımlarından biri olan Sosyal Darwinizm,[4] Charles Darwin tarafından 1859'da yayınlanan *The Origin of the Species* adlı kitapta ileri sürülen "doğal seçilim" ilkesine dayanır. Zayıf özelliklere sahip olan canlıların doğanın tabii kuvvetlerince elendiği görüşünün toplumlar için de geçerli olduğunu savunan bir düşünce biçimi, her ne kadar Darwin'in adını taşısa da esas olarak kuramı ilk geliştirenler Herbert Spencer, Thomas Malthus, Francis Galton gibi İngiliz düşünür ve doğa bilimcilerdir.

Kıta Avrupasında milliyetçilik, emperyalizm, Öjenik gibi düşüncelerle ilişkili olarak entelektüel çevrelerde oldukça derin tesirler bırakan bu akım, insanların doğayı örnek almaları gerektiğini savunur. Sonradan beyaz Avrupalı ırkların diğerlerine tahakkümünü onaylayan, savaşları güçlü ve fit olanları belirlediği için "hak eşittir kuvvet" ilkesiyle savunan görüşlerce de istismar edilecek olan Darwinizm, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yavaş yavaş terk edilmeye başlanır.

Modern Türkiye'yi kuran kuşağın yetiştiği II. Meşrutiyet ve öncesinde Avrupa'da oldukça yaygın olan bu düşünceler, ilk önce tıbbiyeliler üzerinde etkili olur. Ludwig Büchner, özellikle etkilendikleri bir batılı düşünürdür. Büchner, Darwinizm'in biyolojik evrim teorisiyle bütün bir kâinatı açıklamakta ve yeni bir felsefe kurmakta yararlanır. Onun *Madde ve Kuvvet* (Kraft und Stoff) isimli Darwinizmi popülerleştiren eseri, II. Meşrutiyetle başlayan göreli özgürlük ortamında felsefi açıdan oldukça etkili olur. İnsanın bütün fiziksel ve ruhsal özelliklerini evrimin bir sonucu olarak gören Büchner, insanın "cibilli" (doğuştan gelen) özelliklerinin dünyaya geldikten sonra içinde bulunduğu şartlara göre şekillendiğini iddia eder (Büchner, 1332: 523-575). Dolayısıyla insandaki iyilik, güzellik, hayır, ahlâk gibi özellikler, ona Allah tarafından verilmiş değildir.

Osmanlı aydınlarının bir kısmı, onun bu fikirlerinin o güne kadarki pek çok bilinmezi bilinir hale getirdiğini ve pek çok toplumsal meseleyi açıkladığını düşünür. Onlara göre bu "tekâmül felsefesi", Osmanlı devletinin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal sorunlara da cevap olacaktır. O kadar ki Hilmi Ziya, Baha Tevfik'in

---

[4] Terim, daha çok onu eleştirenler tarafından kullanılır (Bannister, 1988).

Büchner'den yaptığı bu çevirinin "*O yıllarda İstanbul, hatta Türkiye fikir çevresinde derin akis bıraktığı*''nı söyler.(Ülken 1994: 245). Bu durum, yani evrim teorisinin Büchner'in eseri ile vülgarize edilmesi, köklü bir felsefi düşünce geleneği olmayan Osmanlı aydınlarını da etkiler ve artık onlar için dinin temel bir referans olma özelliğini ortadan kaldırır. Onlara göre dine ve geçmişe dair her türlü inanış ve peşin kabul, terk edilmelidir. Büchner'in "yaşamak için mücadele" şeklinde formüle ettiği fikirler etrafında yeni bir anlayış kurmak gerekir. Ancak ciddi bir düşünce geleneği olmayan Osmanlı aydınları için belli ve bütüncül bir ideolojik sistem kurmak oldukça zor görünmektedir.

Osmanlı aydınlarının fikir dünyasını etkileyen bir diğer eser de Haeckel'in *Vahdet-i Mevcut* adıyla çevrilen eseridir. Onun geniş kitlelerce okunan ve Darwinizmi bir monizm felsefesi ile birleştirerek anlatan eseri (Büchner'in eserinden önce) *Bir Tabiat Âliminin Dini* adıyla Baha Tevfik ve Ahmet Nebil tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kitabın iddiasına göre bütün tabiat, tek ve esaslı bir kanuna dayalı olarak yavaş yavaş tekâmül etmektedir. Tüm mevcudat, silsile halinde bir birini takip ederek geliştiği ve değiştiği için insanlar ve hayvanlar arasında kesin hudutlar çizmek mümkün olmadığı gibi, insan ruhu ve psikolojisine ait tüm bilinenler, hayvanlardan aşkın bir alan olarak görülmemelidir. Aksine psikoloji, maddeye ait bilgilerin sadece bir "şube"si olarak tanımlanmalıdır (Haeckel, 1911: 8-10). Öyle ki Abdullah Cevdet'in "din avamın ilmidir, ilim havasın dinidir" görüşü de Haeckel'in düşüncelerine referans gösterilerek açıklanır. Abdullah Cevdet'in ilimden kastettiği biyolojik materyalizmdir. Ona göre bilim, doğal bir gelişim halinde zamanla dinin yerini alacaktır (Abdullah Cevdet, 1329: 1257). Gerçekten de Haeckel'e göre dinler, "insanı Allah'a benzer ve doğrudan doğruya ondan ayrılmış bir varlık olarak gördükleri için kendilerine diğer varlıklardan ayrı bir mevki vermişler ve bu düşünce 'gaye-i hilkat insandır' (antroposantrizm) felsefesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur" (akt. Doğan, 2006: 259).

Dönemin aydınları üzerinde etkili olan bir başka filozof da kuşkusuz Friedrich Nietzsche'dir. Baha Tevfik, Memduh Süleyman ve Ahmet Nebil'in kaleme aldıkları *Nietztche: Hayatı ve Felsefesi* adlı eser, aydınlar üzerinde felsefi açıdan belirleyici olur. Filozof'un Hristiyanlığı hastaların ahlâkı olarak gören ve asillerin değer yargılarını öne çıkararak insanlığın "üst insan"a ulaşacağını ileri süren görüşleri

kitabın yayımlandığı dönemde oldukça tesirli olur. Nietzsche, doğruluk, iyilik gibi erdemlerin Hristiyanî yorumlarına karşı savaş açarken, pagan dönemlerinin cesareti, menfaati, kuvveti ve galibiyeti yücelten ahlâkının yerini Hristiyanlıkla beraber "esir ahlâkı"nın aldığını savunur. Bir nevi zayıfların ahlâkı olan esir ahlâkı, Hristiyanlığın özünde yer alır. Bu sebeple bu din, kötümserliği, nihilizmi, merhameti ve alçakgönüllülüğü salık verir. Hâlbuki bu "sözde erdemler", tekâmülün doğasındaki "zayıfların ayıklanması süreci"ne engel olmaktadır. Bu da sürekli, insanlığın acılarının ve hastalıklarının gelecek kuşaklara aktarılmasına sebep olur (Baha Tevfik vd., -tarihsiz-:102-103).

Ne var ki Nietzsche'nin kadın ve erkeği fizyonomik olarak eşit olmadıkları için müsavi görmeyen ve feminizme karşı çıkan görüşleri, Dönemin Garpçı aydınlarınca aynı oranda kabul görmez. Öyle ki onun hakkında kitap yazan Ahmet Nebil ve Baha Tevfik bu fikirlere katılmadıklarını bizzat kendi tercümlerinde belirtirler.

Osmanlı aydınlarının tekâmül fikrinin kökenlerinin bir kısmı da Fransız düşünür Jean-Baptiste Lamarck'a dayanır. Lamarkçı düşünceye göre evrim, daha çok çevreye uyumdur. Ahmed Mithat'ın fikirlerini de etkileyen Lamarck'a göre çevrenin iyileştirilmesi, insanların iyileştirileceği anlamına gelir (Doğan, 2006: s. 155).

Sosyal Darwinizme yakın duran bir başka Fransız düşünür olan Gustave Le Bon da Osmanlı aydınlarının fikir dünyasında tesirli olur. Tıp eğitimi aldığı halde teknolojik buluşları halka tanıtmayı amaçlayan bir gazeteciliği seçen Le Bon, *Hayat* adlı kitabında insan ırkının bitmeyen mücadelesinin hayvanlarınkine benzer bir paralellik arz ettiğini öne sürer. Üstün ırklar da doğada gelişmiş özellikleri ile ayakta kalan hayvanlar gibi zamanla kendilerini yetkinleştirmişlerdir (Le Bon, 1881). Bu nedenle doğasında aristokratik bir ruh olan tabiatta, vahşi ve medeni ırkların savaşı tabii bir durum hakimdir. Zira bu mücadelede ortaya çıkan acılar ve zaferin utkuları, bu ayıklanmanın belirleyici güdüleridir. Mücadele gevşediği zaman ilerlemenin yerini gerileme alacaktır. İnsanlık tarihi de askeri güç olarak milletlerin diğerlerinin önüne geçmelerinin tarihinden başka bir şey değildir (akt. Hawkins, 1997: 18).

1.2.2. Garpçılığın Türkiye'deki Tesirleri

Sosyal Darwinizm, 1870'lerden itibaren, Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmeye başlar. Tanzimatın pozitif bilim öğreten okullarından yetişmiş genç kuşak,

tek tanrılı dinlerin yaratılış ilkesi ile çelişen (tüm türlerin tek bir atadan türediği, doğal seçilimle bir kısmının ortadan kalktığı ve insanoğlunun da bu türlerin dallarından biri olduğu) görüşünü ülkede tanıtmaya başlar.[5] 18. yüzyıldan sonra devletin Avrupa'daki "beka" sorunu ile hemen her savaşta hayati bir şekilde yüzleşmek zorunda kalan Osmanlı ricali de, bu görüşe kısmen ilgi duyar. Kafası "devleti nasıl kurtarabiliriz" sorusuyla meşgul olan devlet adamları ve aydınlar için, sosyal Darvinizmin "ancak güçlü olanlar ayakta kalır" savı, Avrupalılardan merhamet dilenmeksizin ayakta kalmanın bir çaresi olarak ilginç bulunur (Ünder, 2002: 430-440).

İslamcılar, Türkçüler veya Batıcılar, Darwinizmin "hayat mücadeledir" önermesini açık bir ampirik hakikat olarak onaylarlar. "Biz" tanımı (İslamcılara göre tüm Müslümanlar, Türkçülere göre dünya Türklüğü, Batıcı ve Osmanlıcılara göre de tüm Osmanlı tebaası) içine giren unsurun bekası için uluslara arası güç mücadelesinde insafa yer olmadığı görüşü sık sık dile getirilir. Bu yüzden devamlı güçlü ve uyanık olmak lazım gelir.

II. Meşrutiyet döneminin *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası,*[6] *Musavver Muhit*[7] *Şehbal* gibi neredeyse bütün Garpçı dergilerinde sosyal Darwinizm

---

5 Adnan Adıvar'a (1980, 368) göre, ilk kez 1872-3'de Ahmet Mithat Efendi, Lamarkçı evrim görüşünden bahseder. Demir ve Yurtoglu'na göre (2001), Şemsettin Sami, 1879'da, İnsan adlı eserinde evrim görüşünden söz eder. Başhoca İshak Efendi de, Tarih-i Tekvin yahut Hilkat adlı eserinde, evrim düşüncesini tanıtır. Baha Tevfik ile Ahmet Nebil, sosyal Darwinist Haeckel'i eserlerini 1908'den itibaren Osmanlıca'ya çevirirler (Haeckel'in sosyal darwinist düşünceleri için bkz.,Weikart 1993 ; Hawkins 1997, 132-145; Haeckel'den yapılmış çeviriler için bkz., Demir ve Yurtoglu 2001,176). Fakat Adıvar'a göre, insanın maymundan geldiği görüşü İngiltere'dekine benzer bir tepki uyandırınca, Mithat Efendi, bu görüşü Kuran ile bağdaştırmaya çalışsa da, zamanın hükümeti, "bundan böyle Mithat Efendi'nin maymunlarına" ilişkin basına nesne yazdırılmaması şeklinde bir emir verilmiş ve evrim kuralından yakın zamanlara kadar söz edilmemiştir. Jöntürkler de Darwin'in teorisinin teoloji karşıtı içermelerini benimserler. (Nitekim İttihat ve Terakki'nin kurucularından İbrahim Temo (1932), Darwin'in 50. ölüm yıl dönümü dolayısıyla yazdığı bir yazıda, Mekteb-i Tıbbiye'de arkadaşlarına "Darwin'in ve sair büyük adamların eserleri" teoloji karşıtı yönü dolayısıyla okutmağa çalışırlar.)

6 Ayda bir yayınlanan derginin kurucuları Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid; belli başlı yazarları ise Satı bey, Bedii Nuri, Asaf Nafi, Dr Ethem Faik Nüzhet gibi isimlerdir.

7 Haftalık olan bu mecmuanın kurucuları Faik Sabri ve Ubeydullah Esad, başyazarı, Faik Sabri, Safvet Nezihi, Celal Sahir gibi isimlerdir.

bir vakıa olarak onaylanır. Ancak tekâmülden ne anlaşıldığı noktasında önemli farklılaşmalar vardır. Kimi Osmanlı aydını için "tekâmül" Darwinist anlamlarından uzak, sadece "terakki", "istihale" gibi değişim anlatan bir kelimedir.

Örneğin Ali Rıza Seyfi'ye göre tekâmülün aslında değişim ve ilerleme ortak paydası dışında Darwinci evrim anlayışı ile hiçbir ilgisi yoktur. Ona göre *conative meliorism* felsefesi insanın ilim, irfan ve iradesi ile eski dünya ile kıyaslanmayacak kadar daha yaşanır bir dünya kurabileceğini ortaya koyar. Artık iş olacağına varır anlayışı bitmiş, gayret ve çaba öne çıkmıştır.

Osman Nuri'ye göre tekâmül gelişme demektir. İçinde bulunulan medeniyet çağında yapılması gereken, eski fikirlerin terk edilmesi ve maddi fenlere ve tecrübelere dayalı bilimlere kulak vermektir (Osman Nuri, 1324: 231-233).

Ancak çok daha önemli sayıda Osmanlı aydını kelimenin içerdiği anlamların farkındadır. Örneğin Ethem Necdet'e göre tüm tabiatın özünde tekâmül vardır. Avrupa'nın asıl ilerlemesi de doğada esas olanın istikrar değil, tekâmül olduğunu kavramış olmakla gerçekleşmiştir. Bu kavrayışla birlikte cehalete, taassuba ve istikrarı savunanlara karşı şiddetli savaşlar verilmiştir. Terbiyenin temelinin daha iyi yaşamak yollarını öğretmek olduğunu söylerken sözü Darwinizme getiren yazar, insanın bulunduğu çevre ve iklime uyum sağladığı nispette ihtiyaçlarını karşılayıp hayatta kalabileceğini belirtir. Bunun da ilk şartı, toplumsal hayatın gelenek ve kurallarına uyum sağlamaktır (Ethem Necdet, 1325: 518-520).

Bedii Nuri ise Comte'a atıfta bulunarak ılımlı bir tekâmül fikrini savunan bir başka aydın olur. Yazar, "On Dokuzuncu Asır" başlıklı makalesinde determinizm ilkesinden hareketle dünyadaki farklı kuvvetlerin birbiri ile mücadele ederek evrimleştiğini savunur. Ona göre insan sadece ampirik bilgiye dayanarak elde ettiği bilgilerin dışında hiçbir referans kabul etmemelidir (Bedii Nuri, 1325: 444-451).

Tekâmül ilkesini toplumsal hayata uyarlamak noktasında kafası oldukça karışık olanlardan biri de Türkçü ideolog Ziya Gökalp'tır. Siyasi bir inkılâptan sonra asıl yapılması gerekenin toplumsal bir inkılâp olduğunu ileri süren yazar, bunun "uzvî bir tekâmül"le meydana geleceği için oldukça zor olduğunun da farkındadır. Zira asırların gelenek ve inanışlarını değiştirmek, "*eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat ibda etmek*", "*iktisadi, ailevi, bedii, felsefi, ahlaki, hukuki, siyasi*" bir inkılâp yapmakla mümkün olur (Gökalp, 1981: 40-46). Ancak Avrupalıların medeni

hayatının Müslüman Osmanlıya uymayacağını, bu yüzden onun kendisine uygun yeni bir hayat kurmak için gerekli özü kendi ruhunda araması gerektiğini savunur. Zira Türk zekâsı, Avrupalılarınki gibi çürmemiş ve tefessühe uğramamış başka hassasiyetler gibi kadınlaşmamıştır. Zaten Nietsche'nin hayal ettiği "fevk al beşerler" Türklerdir.

Niyazi Berkes'e göre cihan harbi öncesinde Gökalp'ın etkisi altında kaldığı batılı kaynaklar arasında Comte, Spencer, Faoulle, Worms, Le Bon ve Tarde yanında Darwin de vardır (Berkes, 1936: 244).

Ancak Osmanlı aydınlarının hem doğal ayıklanmayı savunan Darwin'in hem de çevreye uyumu savunan Lamarck'ın görüşlerini kabul etmeleri onlara bir hareket serbestisi kazandırmakla birlikte; bir belirsizliği de beraberinde getirmiştir. Çünkü onlar, hem doğal ayıklanmayı inkâr edilemez bilimsel bir gerçek ve tekâmülün en önemli yöntemi olarak görürler. Hem de bunun tam karşıtı olan birlik, beraberlik, dayanışma ve kardeşlik gibi yerleşik düşünme ikliminin terimlerinden kopamazlar. Zira söz konusu değerler, dağılma sürecindeki İmparatorluğun ayakta kalabilmesi için son derece önemlidir (Doğan, 2006. 285).

Bu kafa karışıklığının izlerini Cenap Şebabettin, Hakkı Behiç, Asaf Nafi, Rıza Tefvik, Ahmet Şuayp, Bedii Nuri ve Ethem Necdet'in fikirlerinde de görmek mümkündür.

II. Meşrutiyet'in önce Türkçü sonra İştirakçi eğitimcilerden Ethem Nejad'ın yazıları da "hayat mücadeledir" teması ile doludur. Darwin'i "büyük bir bilim adamı" olarak gören Celal Nuri de; *Mezopotamya-Sümerler: II. Babil İmparatorluğu* (1934) adlı kitabının girişinde Darwinizm'den bahseden Şemsettin Günaltay da bu görüşe yaklaşan diğer aydınlardır.

Keza Mehmet Akif de, "Avrupa bir hak tanır ki: kuvvettir" derken, dönemin Darwinci fikir iklimine bilinçsizce bir göndermede bulunur (Ersoy, 1991: 239).

Osmanlı batıcılarının Darwinizme şu veya bu şekilde dayanan görüşlere belirli oranlarda ve farklı gerekçelerle karşı çıkanları da vardır. Bunlardan biri olan Celal Nuri, Baha Tevfik ve Abdullah Cevdet'in aksine Hz. Muhammed ve İslamiyeti savunur. Fakat onun savunduğu İslamiyet, mucizeleri ve ilahi vahyi olmayan evrimleşme sonucunda insan aklının ortaya çıkardığı seküler bir İslamiyet'tir. *Hatem'ül Enbiya* adlı eseri, bu fikirlerinin ifade imkânı bulduğu bir yerdir (Celal

Nuri, 1332). Ona göre büyük bir reformist olan hz. Muhammed'in getirdikleri, tekâmül kanununa uygun olarak Musevilik ve Hıristiyanlığın zamanın ihtiyaçlarına göre reformize edilmiş halidir.

Yusuf Akçura da 1902'de yayımladığı meşhur makalesinde sosyal Darwinizmin ilkelerine atıf yaparak, Türklerin ayakta kalmak için güçlü olması gerektiği tezini işler. Nitekim Mehmet Emin Yurdakul da 1909'da yazdığı "Yaşamak Kavgası" adlı şiirinde Darwinist göndermelerle karamsar doğu felsefeleri arasında gezinir (Yurdakul, 1989: 79).

Görülür ki sadece batıcılar değil hemen her çevreden Osmanlı aydını, II. Meşrutiyet'in ilk senelerinde başlayan Darwin çevirilerden ve oluşan düşünce ikliminden şu veya bu şekilde etkilenmiştir. Ancak kitaplar çevirerek veya bizzat telif kitaplar yazarak bu düşüncelerin yerleşmesine gayret edenler batıcılardır.

1.2.3. Garpçılara Göre Darwinizm ve Sosyal Hayat

Bu başlık altında önce dönemin Garpçılarının tekâmülden ne anladıkları ve Darwin'in tekâmül kuramının sosyal hayata uyarlanması demek olan Sosyal Darwinizm'e dair görüşlerine yer verilecektir.

Dönemin Batıcılarının Sosyal Darwinist ilkelerin toplumsal hayata uygulanmasına dair perspektifleri şöyle özetlenebilir: Büyük bir kısmı pozitivist olan batıcı yazarlar, eserlerinde açık veya örtük bir şekilde batılı pozitivist düşünürlerin görüşlerini dile getirirler. Artık onlar için din temel bir referans olma özelliğini yitirmiştir.

- Kimi Osmanlı aydını için "tekâmül" Darwinist anlamlarından uzak, sadece "terakki", "istihale" gibi değişim anlatan bir kelimedir. Örneğin Ali Rıza Seyfi ve Osman Nuri gibileri için tekâmül, sadece tarihsel gelişmeyi ve evrilmeyi anlatan kültürel bir terimdir. "*Avamın ilmi dindir, havâsın dini ilimdir*" diyen Abdullah Cevdet'in ve pozitivist Baha Tevfik'in İslâmiyet ile Batı düsturlarını bağdaştırmayı öneren sentezci tutumlara karşı çıkan köktenci ve toptancı Batıcılığına karşı Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Tevfik Fikret, Mustafa Asım, Mahmut Sadık gibi isimler, İslam dininin 1500 yıldır yapılagelen mistik ve kaderci yorumunu reforme etmeyi önerirler.

- Ancak çok daha önemli sayıda Osmanlı aydını kelimeyi bilinen anlamında kullanır ve savunur. Abdullah Cevdet ve çevresinin Gustave Le Bon'un popüler pozitivizmi ve bilimciliği etkisiyle ileri sürdüğü melezleşme yoluyla zayıf ırkların güçlenebileceği tezi bunların başında gelir.

2. Mahmut Sadık (1864-1930)

2.1 Hayatının İlk Yılları

Yazar, 1864 tarihinde İstanbul'da doğdu. Mülkiye Mektebini bitirdi (1885). Mahmut Sadık'ın bu yıllarına dair malumat oldukça azdır. Bu sınırlı bilgilerden biri de yakın arkadaşı Nabizade Nazım'ın *Yadigârlarım* (1886) adlı eserinde verilir. Nazım, ona babasının içki tiryakisi ve ruh sağlığı yerinde olmayan bir adam olduğunu kendisini sık sık dövüp evden kovduğunu ve Rumelihisarı mezarlığında yatmak zorunda kaldığını anlatır. Kitapta onunla ilgili bir diğer temas da Nazım'ın evliliğinin yine onun vasıta olması sayesinde gerçekleştiği bilgisidir (Nabizade Nazım, 1886).

Tarım öğrenimi için Almanya'ya gitmiştir. Mülkiye idadisini pekiyi derece ile bitirmiş, Berlin'de bir yıl tarım öğrenimi görmüş (Asna, 2002), sonra İstanbul'a dönerek 1885'de Mülkiye yüksek kısmından diploma almıştır. Bir yıl *Bab-ı Ali* tercüme odasında çalıştıktan sonra gazetecilik yapmaya başlamıştır.

2.2 II. Abdülhamit Yılları

Mülkiye'de öğrenciyken *Mir'at-ı Âlem* dergisinde yazıları çıkan Mahmut Sadık'ın çalıştığı ilk gazetelerden biri *Sabah*'tır. 1876'da Papadopulos adlı bir gayrimüslim tarafından kurulan gazete, Şemsettin Sami'nin başyazarlığında ve Mihran Efendi adlı Kayserili bir Rum'un müdürlüğünde uzun yıllar yayın hayatını sürdürür. Gazete 1882'de Mihran Efendi tarafından satın alındığında Diran Kelekyan, Ahmet Rasim ve Mahmut Sadık gibi üç başyazara (diğer yazarlardan bazıları ise Selanikli Tevfik ve Halit) sahiptir (İnuğur, 2005: 275). Mihran Efendi'nin idari yönetimine ve Şemseddin Sami'nin başyazarlığına geçince etkili bir yayın haline gelmiştir. Mahmut Sadık için dönemin basının en merkezi gazetelerinden olan *Sabah*, adeta bir okul olacaktır. Öyle ki yazı işleri müdürlüğünü de Ebussüreyya Sami ve Hasan Bedrettin Beylerin yaptığı ve sonradan Hüseyin Cahit, Adnan

[Adıvar], Ata Bey, Hamit Vehbi, Ahmet Emin [Yalman], Arif Cemal, Enis Tahsin [Til] gibi isimlerin de çalışacağı gazete, önemli bir sosyal ve politik güç olarak Mütareke yıllarına kadar etkinliğini sürdürecektir (Topuz, 2003: 67,68).

Ancak Mahmut Sadık imzası, dönemin bir başka etkili gazetesi olan *İkdam*'da da görülür. 1894'te Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmaya başlayan gazete, *Sabah*'la rekabete başlar. Mülkiye'yi bitirdikten sonra *Sabah*'ta ve Ahmet Mithat'ın *Tecüman-ı Hakikat*'inde çeviriler yapmaya başlayan Ahmet Cevdet, 34 yaşında gazete kurarak, dönemin sönük basın camiasına bir hareketlilik getirir. Onun gazetesi *Tarik* ve *Saadet* ile birlikte dönem matbuatının en önemli gazeteleri arasında yer alır. II. Abdülhamit'in basın üzerindeki yoğun sansürüne rağmen sahibinin sarayla kurduğu yakın ilişki sayesinde daha kolay çalışan gazete, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Necip Asım, Teodor Kasap gibi dönemin en önemli kalemlerini kısa zamanda bünyesine toplamayı başarmıştır. Daha sonra gazeteye Mahmut Sadık'la birlikte Abdullah Zühdü, Hüseyin Cahit, Maliyeci Cavit Bey, Ali Reşat, Mahmut Ata, Veled Çelebi, Adnan Adıvar gibi kalemlere rastlanır. Sonradan Yakup Kadri ve Falih Rıfkı ile iyice güçlenir (Topuz, 2003: 69).

Ancak onun çalıştığı gazeteler bunlarla sınırlı değildir. Abdülhamit yıllarının neredeyse tüm önemli gazetelerinde yazmış olan Mahmut Sadık, *Saadet* gazetesinde de yazacaktır. 1885'te yayın hayatına başlayan gazete de II. Abdülhamid'in yardım ettiği yayınlardan biridir (Dikme, 2012: 38). Burada gazete için çeşitli tercümeler de yapmaya başlayan yazar, 1889 yılında Emile Gaboriau'dan *Mösyö Lökok* ve *Mösyö Lökok'un Kızı*'nı çevirir (Gaboriau, 1889; Cahabrilat, 1889). Ardından 1890 yılında Charles Wesley'den yapılan *Biçare Kız* (1890), François Coppée'den *Hanriyet* (1890), Georges Ohnet'ten *Cihansız Kız* (1890) ve *Kontes Sara* (1890), Octave Feuillet'ten *Müteveffiye* (1890), Hector Malot'tan *Gölge* (1890), 1991'de My Dagon'dan *Grandok Cinayetleri* (1891).

Saadetten sonra 1892'de *Tarik* gazetesi başyazarı olan yazar, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde de çalışır. Buralardaki yazılarında “Osman Galib”, “Serazat” ve “Mırnav” imzalarını da kullanmıştır. Yazarın bu dönemde *Tercüman-ı Hakikat*'te ve günlüğünden bölümler yayımladığı *Mecmua-yı Ebuzziya*'da ismi görülür (Hancıoğlu, 2006: 7).

Abdülhamit yıllarında basın üzerindeki sansür ve ağır denetimden nasibini alan yazar, 1898 yılında *Sabah* başyazarı iken hakkında verilen bir jurnal üzerine Kudüs tahrirat müdürlüğü görevi ile İstanbul'dan uzaklaştırılır. Yerine ise Abdullah Zühtü geçecektir. Burada beş yıl kalmış ve ancak 1903'te İstanbul'a dönebilmiştir. Döndükten sonra son derece ölçülü bir dille ve apolitik konularda yazan Mahmut Sadık, Ahmet Cevdet'in *İkdam*'ında yeniden kalem oynatmaya başlar.[8] Gazetenin tirajını arttırmak için okura verdiği *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* veya *Muhit'ül Maarif* gibi önemli kültür eserlerinin yayına hazırlanmasında önemli katkıları olur.

Bu dönemde çeviri faaliyetine de yeniden başlayan Sadık, 1905'te Abel Hermant'tan *Edi ile Pedi'*yi "Osman Galib" müstearı ile (Hermant, 1905); 1909'da Wilkie Collins'ten *Matmazel İris'in Kısmeti*'ni (1909) ve 1910'da Katerine Grin'den *Milyoner Çocuk*'u (1910) çevirir.

Ali Canip, o yıllara ait hatıralarında bu dönemi şöyle anlatmaktadır: "Selanik'te Meşrutiyetten önce Methi Bey, *Çocuk Bahçesi* isminde bir mecmua neşrine başlamıştı. Abdülhamid'in son devirlerinde artık İstanbul'da mecmua olarak bir şey intişar etmiyordu. Bir zaman edip ve şairleri sinesinde toplayan *Servet-i Fünûn*, hemen hemen Mahmud Sadık'ın eline bırakılmıştı. Mecmuayı o dolduruyor, zirai, fenni makaleler yazıyordu. Edebiyat-ı Cedide muharrirleri tamimiyle susmuşlardı." (Yücel, 1989: 196).

Bu yıllarda üniversite hocalığı da yapan yazar, Mülkiye Mektebinde 1908'de bir süre Usûl-i Maliye dersleri de verir.

2.3. II. Meşrutiyet Yılları

Meşrutiyet ilan edildikten sonra, istibdat devrinden beri yayına devam eden *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve *Sabah* gibi gazetelere, yenileri eklenir. Abdullah Zühdü'nün *İkdam*'dan ayrılarak Mahmut Sadık'ın da katılımıyla 1908'de kurduğu *Yeni Gazete* (2 Eylül 1324), *Tanin* ve *Mizan* ile birlikte bunların en önemlilerindendir (Şapolyo, 1971: 174). Sadrazam Kamil Paşa'nın sözcülüğünü yapan bu gazete,

[8] *İkdam* gazetesi, gerek Sabah'la olan rekabetinden, gerekse amacına yönelik iyi haberciliğinden dolayı geniş kitlelere yayılmıştır. Devrinin en iyi, kuvvetli kadrosunu bu sebeplerle de kadrosuna dâhil etmiştir. Bu kıymetli yazar kadrosunu sayacak olursak: Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit, Maliyeci Cavit Bey, Ali Reşit, Mahmut Ata, Veled Çelebi, Dr. Adnan Adıvar, Baba Süleyman Tevfik, Konseletçi Esat, Ekrem Reşat, Gözlükçü Amca Kazım, Babanzade İsmail Hakkı, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Ali Kemal, başyazar Ahmet Cevdet gibi büyük yazarlardır.

Meşrutiyet'in ilanından birkaç gün sonra *Gazete* adıyla yayımlanmış, 20. sayıdan sonra adını *Yeni Gazete* olarak değiştirmiştir. Gazetenin çıkarılması için gerekli sermayenin büyük bir kısmı Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa tarafından sağlanmıştır (İnuğur, 2005: 3010). Dönemin tanınmış bir yazarı olarak Mahmut Sadık'ın burada "Takvimden Bir Yaprak" genel başlığını taşıyan köşe yazıları önemli bir ilgi toplamıştır.[9]

Daha sonra kadroya imzasız başyazılarıyla Ahmet Emin'in, ardından da Hakkı Behiç ve Nazım [Poroy]'un katıldıkları görülür.

F.S. Oral'ın verdiği bilgiye göre II. Meşrutiyet, halk ve aydınlar üzerinde büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Birkaç gün olayların neticesini bekleyen halk, hızla yeni atmosfere intibak etmiş, başta İstanbul olmak üzere bütün vilayetlerde günlerce davullu zurnalı hürriyet nümayişleri yapılmıştır. Mahmut Sadık da bu ortamda en yakın arkadaşları Hüseyin Cahit, Ahmet Cevdet ve Abdullah Zühtü'ye koşarak yeni gelişmeleri değerlendiren görüşmeler yapar. Arkadaşlarıyla beraber Mahmut Sadık'ın Meşrutiyet taraftarı bir çizgide yazılar kaleme aldığı görülür. Bu dönemde arada sırada yazı yazdığı *Sabah*'ta artık sansür korkusu olmadan yazacaktır. Zira bu yeni dönemde sansür gibi bir uygulamanın olmayacağını yayınlanmış olan *Kanun-ı Esasi* garanti etmektedir (Oral, 1967: 160).

Mahmut Sadık'ın II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte günlük olarak yayımlamaya başlayan *Servet-i Fünûn*'a başyazar olduğu görülür. *Şura-yı Ümmet* ve *Yeni Gazete*'de de yazılarına devam eden yazarın bu yılları oldukça verimli geçirir. O kadar ki o, bu dönemde bir gazete veya derginin birçok sütununu tek başına doldurabilecek güçte bir yazar olduğunu ispatlayacaktır. Politik, sosyal makaleden, bilim, fen, eleştiri konularına kadar telif, tercüme istenilen her yazıyı, istenen uzunlukta yazıp verebilecek bir kalem olarak tanınır.

Mahmut Sadık'ın hayatında en önemli görevlerden biri de yine bu yıllarda yaşanacaktır. II. Meşrutiyetin ilanının ilk günlerinde 17 Temmuz 1324/30 Temmuz 1908'de (Tokgöz, 1993: 154). Sirkeci'de bir gazinoda kurulan *Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye* adlı basın örgütünün ilk kurucuları arasında yer alır. Ancak burada bir

[9] Sadrazam Kamil Paşa'yı destekleyen ve bu yüzden sermayesinin paşanın oğlu Said (paşa) tarafından verildiği öne sürülen gazete, ittihatçıların Babıâli baskını sonucu tam iktidara gelmeleriyle yayınını durdurdu. Sonra yeniden çıktı ve 1918'e kadar yaşadı.

seçilen kurucu komisyon, beklendiği gibi faaliyet gösteremediği için, bu ilk basın kurumu kısa zamanda adeta doğmadan ölecektir. O sıralarda *Servet-i Fünûn*'un başyazarı[10] olan Mahmut Sadık da bu komisyonda yer alır.

Çok sayıda gazetenin birbiri ardına yayın hayatına atıldığı bu dönemde sansür de hafiflemiş ve basın henüz padişah, *İttihat ve Terakki* ya da *Hürriyet ve İtilaf* gibi farklı siyasal eksenleri destekleyen kamplara bölünmemiştir.

Keza bu çalışmanın konusu olan *Tekâmül* romanı da anılan yılların bir ürünüdür (Mahmut Sadık, 1328/1910).

Ardından Mahmut Sadık'ın 1911'de patlak veren I. Balkan Savaşı esnasında Viyana'ya savaş muhabiri olarak gittiği görülür. Yazarın ilk telif eseri olan *Takvimden Yapraklar* da yine bu sırada yayımlanır (1912). Bu kısa fıkralar, Türk basınında fıkracılığın hemen ilk ustası olduğunu gösterir. Mamut Sadık'ın Ahmet Rasim'le birlikte Türk edebiyatında fıkra türünün ilk ve en önemli isimlerinden biri olduğunun ispatı olan bu eser, politik olmayan içerikleri ve günlük hayata dair farklı gözlemleri içeren hikâyeli anlatımıyla döneminde geniş bir ilgi toplamıştır:

"*Mahmud Sadık'ın arkadaşı Ahmed Rasim'e benzer yanları az değildi. O da geçimini kalemiyle sağlamış ve yazarlığın bütün çilelerini çekmişti. O da Rasim gibi akşamcılığa ömür boyu bağlı kalmış ve olgun bir rinddi. Onun da zamanlarının İngiliz politikacıları hatırlatan, uçları sarkık bıyıkları vardı. Farklı yanları Rasim'in şairlik, bestecilik, tarihçilik gibi çok geniş bir çalışma alanı olması ve gazete fıkraları humour- mizah yanının ağır basmasıydı.*" (Giz, 1994: 220).

Yazar yine bu yıllarda ilk Osmanlı kadın dergisi olan *Demet*'te de yazıları yayımlar. Örneğin "Gücüme Gitti" başlıklı yazısında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgal etmesiyle ilgili Osmanlı kadınlarının protestolarını dile getiren mektup ve telgraflarını görmediği için üzüntüsünü ifade eden bir yazısı çıkar (Mahmut Sadık, 1909: 8).

---

[10] İkinci Meşrûtiyet'in ilânının ikinci ayında kurulan bu cemiyet, basın tarihindeki ilk meslek derneğidir. Bu cemiyetin kurucuları **İkdâm** gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey, **Tanin** gazetesi sahibi İsmâil Hakkı Bey, **Pozantiyon** gazetesi sahibi Pozant Efendi,**Sabah** gazetesi muharriri Selânikli Tevfik Efendi, **Servet-i Fünûn** muharriri Cenab Şehâbeddîn,**Tanin** gazetesi başyazarı Hüseyin Câhid Bey (Yalçın), **İttifak** gazetesi başyazarı Semih Bey,**Yeni Gazete** sahibi Abdullah Zühdü Bey, **Servet-i Fünûn** gazetesi başyazarı Mahmûd Sâdık Bey, **Mîzân** gazetesi sahibi Murâd Bey, **Sabah** gazetesi sahibi Mihran, **Konstantinopolis**gazetesi sahibi Nikolaidis gibi kimselerdi.

Mahmut Sadık'ın gazeteciliği ve romancılığının yanında bir başka cephesi de çizerliktir. II. Meşrutiyet senelerinde başta *Kalem* olmak üzere dönemin önemli mizah dergilerinde karikatürler çizer (Bkz. Ek 1). Yazar bu yıllarda Ali Fuad Bey'in çıkardığı *Karagöz* adlı mizah gazetesinde, Ahmed Rasim'le birlikte "Mim-Sad-Dayı" rumuzuyla (adının ilk harflerinin okunuşu) ile halkın anlayabileceği fıkralar yazar.

İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında yazarın birbiri ardına romanlar yayımladığı görülür. Bunlar sırayla, *Rüşvet*, *Sevda*, *Kalb-i Şeyda*, *Tekâmül*'dür (1910).

Yazarın saygın bir kalem olarak devrin pek çok gazete ve mecmuasında ismi görülür. Kendisine gelen hemen bütün yazı taleplerini geri çevirmez. Ancak bu dönemde bilinçli olarak politik içerikli yazılar yazmamaya özen gösterdiği görülür. Öyle ki hırçın bir üslupla ve Garpçı bir tavırla yayın hayatını sürdüren *İctihad*'da yazdığı yazılar bile daha çok devrin tanınmış isimlerinin biyografileridir (Mahmut Sadık, 1913).

Mahmut Sadık, apolitik ve ciddi tavrıyla o dönemde hemen herkesin üslûbunu tanıdığı bir kalemdir. Çok okumuş ve kültürlü bir isim olan Mahmut Sadık, yazılarında ciddi ve sırası düştükçe bilimsel bir yol tutturmuştur.

1917'de ise Mahmut Sadık'ın *İstanbul Matbuat Cemiyeti*'ne ilk başkan ve zamanının en yaşlı gazetecisi olarak *Şeyh-ül Muharririn* seçildiği bilgisiyle karşılaşılır. Yunus Nadi'nin ikinci başkanlığında ve Ahmet Emin Yalman'ın genel sekreterliğinde *Osmanlı Matbuat Cemiyeti* adıyla kurulan Türk basının bu ilk meslek kuruluşu, ilk kongresini 15 Şubat 1917 tarihinde gerçekleştirir.

Gerçekten de 1908'de akim kalan basın cemiyeti fikri, bu yıl Osmanlı devletinin müttefiki Almanya'nın daveti ile gerçekleşir. Bir basın örgütünün var olduğunu sanarak üyeleri Almanya'ya davet edilince gazeteciler bu tür çağrılara karşılık verebilmek için hemen örgütlenerek zamanın en yaşlı gazetecisi Mahmut Sadık'ın başkanlığında ve Yunus Nadi'nin ikinci başkanlığı ve Ahmet Emin Yalman'ın da genel sekreterliğinde geçici bir yönetim kurulu oluştururlar (Topuz, 2003: 357).

Alman Matbuat Cemiyeti’nin[11] Türk gündelik gazetelerinin başyazarlarından bazılarını Almanya’ya davet etmek istemesi üzerine cemiyet, *Osmanlı Matbuat Cemiyeti* adıyla Mahmut Sadık Bey’in başkanlığında yeniden örgütlenecektir (İskit, 1943: 294-295). Türk basınının kurucu isimlerinden Ahmet Mithat’tan sonra bu unvanın Mahmut Sadık’a verilmesi onun matbuatımızdaki önemini işaret eden en önemli hususlardan biridir.

İlk kongresini Beyoğlu’nda Galatasaraylılar Yurdu’nda yapan cemiyet, sonradan ilk kongresini Halit Ziya’nın başkanlığında ve Hüseyin Ragıp’ı [Baydur], İsmail Suphi’nin [Soysallıoğlu], sekreterliklerinde yapar.

Cemiyetin başkanı ise Hüseyin Cahit; genel sekreter Ahmet Emin Yalman; üyeler Yunus Nadi, Mahmut Sadık, Muhittin, Celal Nuri, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Ragıp, Enis Tahsin, Kazım Şinasi [Dersan], İsmail Müştak [Mayokan], Hüseyin Tosun, David Fresko, Keçevan ve Margaritis idi. Gerek savaş yıllarında gerekse mütareke yıllarında her yıl kongresini toplamış olan cemiyet etkili bir basın örgütü olmuştur. 1920’de adı Türk Matbuat Cemiyeti, 1923’te ise *Matbuat Cemiyeti* 1930’da İstanbul Matbuat Cemiyeti ve 1935’te de adı Atatürk’ün isteği ile *Basın Kurumu*’a dönüşür (Topuz, 2003: 357).

2.4. Mütareke Yılları

Mütareke yıllarında İttihat ve Terakki baskısının hafiflemesiyle birlikte Türk basın hayatı çeşitli eğilimlerde gazetelerle tekrar canlanır. Bunlardan *İleri*, *Yeni Gün*, *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri yeni yeni kıvılcımlanan milli mücadeleyi desteklemektedir. *Tasvir-i Efkâr*, *Tevhid-i Efkâr*, *İstiklâl*, *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* de bu harekete sempatiyle bakmaktadır. Öte yandan Mihran Efendi’nin *Peyam-ı Sabah*’ı, *Alemdar*, *Türkçe İstanbul* gazeteleri ise harekete karşı eğilimdedirler. Bunun yanında 1922’de tekrar çıkmaya başlayan *Tanin*’in yine

[11] Osmanlı Matbûât Cemiyeti: İttihâd ve Terakkî hâkimiyetinin son senesinde Birinci Dünyâ Harbi’nin devam ettiği 1917 yılında kuruldu. Kurucuları; reîs Mahmûd Sâdık Bey, üyeleri; Yûnus Nâdi, Muhittin Birgen, Ağaoğlu Ahmed, Abdullah Zühdü, Ahmed Emin (Yalman) beylerdi. İlk kongresi 15 Şubat 1918’de yapıldı ve yönetim kuruluna, **Tanin** gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Yûnus Nâdi, Ahmed Emin Yalman beyler seçildi. 1918 yılında bu cemiyette toplanan pek çok gazeteci, Mondros Mütârekesi’nden sonra çeşitli cephelere ayrıldılar. Bir kısmı Müdâfaa-i Hukuk ve Cumhuriyet cephesinde, bir kısmı ise, muhalif cephede yer aldı. Muhalif cephede kalanlar istiklâl mahkemelerinde yargılandılar.

İttihatçıları koruyan çizgisini sürdürdüğü görülür. İslamcılar *Sebilürreşat*, komünistler de *Aydınlık* etrafında toplanmışlardır (Topuz, 2003: 98).

Mütareke yıllarında Türk basınını ilgilendiren en önemli gelişme ise üyelerinin çoğunu basın mensuplarının oluşturduğu *Wilson Prensipleri Cemiyeti*'nin (4 Aralık 1918) kuruluşudur. Halide Edip, Dr. Celal Muhtar, Ali Kemal, Refik Halit [Karay], Celal Nuri (*Âti*), Necmettin Sadak (*Akşam*), Velid Ebuzziya (*Tasvir-i Efkâr*), Cevat (*Zaman*), Ahmet Emin [Yalman] (Vakit), Yunus Nadi (*Yeni Gün*) ile birlikte bu isimlerin arasında Mahmut Sadık'ı (*Yeni Gazete*) da görürüz.[12] Cemiyet kurucuları ABD Başkanı Wilson'a bir mektup göndererek amaçlarının dünyada yeni bir devrin müjdecisi olan ABD'nin mandası altına nihai bağımsızlığımızı elde edene dek, yani sınırlı bir sürede girmek olduğunu belirtirler (Sümer, 1965: 237). "*Türkiye'de yapılacak olan reformlara Amerika'nın tek başına rehberlik etmesi, Türkiye'yi en az aydınlatması, eğitmesi ve koruması öneriliyordu*." (Topuz, 2003: 99). Bu döneme ait bir başka not da Mahmut Sadık'ın *Büyük Mecmua*'da Wilson prensiplerinin Türkiye'de uygulanıp uygulanamayacağına ilişkin olarak açılan bir soruşturmaya verdiği olumlu yanıttır (Karal, 1967).

Mahmut Sadık İmparatorluğun son, Cumhuriyetin bu ilk yıllarında Babıali Yokuşu'nun Ahmet Rasim ve "Beybaba" diye anılan Hasan Bedrettin'le birlikte sayılan ve sevilen üç eski ve tecrübeli yazarından biridir.

2.5. Cumhuriyet Yılları

Cumhuriyet yıllarında da Mahmut Sadık'ın gazeteciliğe ara vermediği görülür. Bab-ı Ali yokuşunun aranılan bir siması olarak 1920'lerde de pek çok dergi ve gazetede yazmaya devam eder. Geçimini kalemiyle sağladığı için bu bir çeşit mecburiyettir de. Yazar, II. Meşrutiyet yıllarında yazmaya başladığı *Servet-i Fünûn*'a bu yıllarda da yazmaya devam edecek, hatta belli fasılalarla ölümüne dek bu yayının devamlı yazarlarından biri olacaktır. Çevresindekilere çok sert davranmasıyla maruf olan dergi sahibi Ahmed İhsan'ın [Tokgöz] çekindiği bir isim olarak kalacaktır. Öyle

---

[12] 14 Ocak 1919'da kurulan cemiyetin kurucuları: Halide Edip Hanım, Celalettin Muhtar Bey, Ali Kemal Bey, Hüseyin Hulusi Bey, Refik Halid Bey, Ragıp Nurettin Bey, Celal Nuri Bey, Necmettin Sadık Bey, Cevat Bey, Mahmut Sadık Bey, Ahmet Emin Bey, Yunus Nadi Bey

ki 1925'te bu derginin yazı işleri müdürlüğüne getirilen Halid Fahri, 17 yıl beraber çalıştığı Mahmud Sadık hakkında şu bilgileri verir:

"*Onu herkes sever, sayardı. Fazla çizgili ve yorgun intibaı veren biraz uzunca bir yüzü vardı ve derin, zeki bakışları. Sanki bunun üzerindeki kelebek gözlüğü ve elindeki küçük parmağı kadar ufacık kurşun kalemi ile doğmuştu. Bu kalemi yeleğinin cebinden çıkarırdı ve ne bu kalemden, ne o gözlükten onu ayıramazdınız. Ahmed Mithat Efendi'ye ayaklı kütüphane derler, Mahmud Sadık belki ondan da üstündü. Ansiklopedik bilgilerde onun gibisini görmüş değilim*"

Mahmut Sadık, 1928'de *Güzel Sanatlar Birliği*'nin edebiyat şubesini oluşturmak için Alayköşkü'nde yapılan bir toplantıya katılır. Birliğin edebiyat şubesi üyeleri arasında yer alır.

Mahmut Sadık'ın ömrünün son yıllarına hakim olan bir özellik de, parasızlıktır. Onun gibi geçimini kalemiyle sağlayan Ahmed Rasim, ömrünün son yıllarında milletvekili seçtirilmiş, para bakımından biraz rahatlamışsa da Mahmud Sadık, dostları sayesinde getirildiği ve büyük bölümünü kendi hazırladığı *Devlet Demiryolları Dergisi*'nin başında para cihetinden rahatlayamaz. Öyle ki Halid Fahri'ye göre ömrünün son senelerinde borç içindedir:

"*Bir taraftan yaşlılık, bir taraftan yoksulluk onu harap ediyor, günden güne zayıfladığını, kuvvetten düştüğünü hüzünle görüyordum. Felaket bu kadarla bitmiyordu. İçkiye olan düşkünlüğü büsbütün artmıştı. Dergiden aldığı aylığın üçte ikisi borca kesiliyordu. O tarihte Kızıltoprak'ta oturuyordu. Onun da Kızıltoprak istasyonu karşısında, çok harap bir evde, kızlarından birisiyle oturduğunu işitiyordum. Geçimleri çok daralmıştı. Aradan çok geçmeden hastalandığını duydum. Evinde ziyaret ettiğim gün duyduğum acıyı hiç unutamam hemen bomboş bir odada, bir iki iskemleyi gözümün önüne getirebiliyorum. Bir de yatağında yatan Mahmud Sadık'ı! Altmış şu kadar yıl Babıali Yokuşu'nda hiç durmadan yazan, fikir dağıtan, kültür dağıtan bu adamının talihi bu mu olmalıydı? Odanın tahta döşemesi delik deşikti. Birçok yerlerini gazete kâğıtlarıyla kapatmışlardı. Ben facianın bu kadar dehşetli olduğunu bilmiyordum. Tepemden vurulmuştum. İşte gazeteciliğimizin bir piri, bir büyük üstadı, bir zamanlar iyi yaşamış, güngörmüş, nice acemi gençlere bu meslekte hocalık etmiş, fakat kara bir alın yazısıyla böyle sefalet içinde ölmüştü.*

Bunda kendisi kadar, matbaalarında ömür harcadığı Yokuşun da günahı vardı." (Giz, 1994).

Bu hatıranın da tanıklık ettiği üzere yaşamının son dönemi ciddi sıkıntılar içinde geçen Mahmut Sadık, 28 Temmuz 1930'da ölür. Adnan Giz'e göre yazar ölümüyle sonuçlanan hastalığında Atatürk'ün yakın ilgisi ile karşılaşır (Giz, 1994).

BÖLÜM II: *TEKÂMÜL* ROMANINDA GARPÇILIK VE SOSYAL DARWINIZM

1. *Tekâmül* Romanında Batıcı Fikirler

Tekâmül romanında batıcı fikirlerin nasıl şekil bulduğuna geçmeden önce, bu bölümün daha iyi anlaşılması için roman vakasının kısaca özetlenmesi gerekir:

Romanın Özeti: İstanbullu Şefik, bir Şam yolculuğu akabinde, Beyrut'ta ecnebilerin konakladığı "Basul" oteline iner. Akşam yemeğini otelin Avrupalı müşterileriyle beraber yer. Çabucak samimi olduğu "*geveze*" Fransız mühendis Mösyö Palmötiye'den hemen yanında oturan "*garip kadın*"ın Amerikalı bir turist olduğunu ve onun da kendisi gibi ertesi gün vapurla İskenderiye'ye gideceğini öğrenir.

Vapurda geçen uzun deniz yolculuğu esnasında Fransız mühendisle, güngörmüş Alman seyyah Her Şröder'le ve adının Jessy Clifford olduğunu öğrendiği Amerikalı turistle Doğu ve Batı medeniyetleri, buralarda kadınların konumu, Avrupa, Amerika'da kadına verilen değer gibi meselelerde derin sohbetler eder.

Yafa önlerinde vapurun fırtına nedeniyle demir atarak bir süre beklemek zorunda kalması, bir süreliğine Port Said'e uğranılması ve burada yapılan şehir gezisi hem samimiyeti hem de fikir alışverişini derinleştirecektir. Vapur, İskenderiye'ye doğru ilerlerken Şefik, Madam Clifford'un bir iş adamı olan kocasını Londra'da bırakıp Doğu'yu ve Doğu insanını yakından tanımak için birkaç aylık bir geziye çıktığını Şefik'le de bu sebeple tanışıklığı ilerletmek istediğini öğrenir. Şefik yakınlığın bu tetkik amacını taşıdığını daha başlarda anlasa da kendini ondan uzaklaştıramayacaktır.

Vapur, İskenderiye'ye varınca şehre Şröder'le birlikte inen Şefik, Clifford'la aceleyle vedalaşır. İskenderiye'den Kahire'ye geçtikten ve orada genellikle Mısırlıların tercih ettiği Hidivial oteline yerleştikten sonra ilk işi, iki ahbabını görmektir. Ne var ki birkaç gün sonra sokakta tesadüf ettiği ve kendisiyle aynı otelde kaldığını öğrendiği Madam Clifford, hayatını tekrar tesiri altına alır. Beraberce şehri gezerlerken aralarındaki "teklifsizlik" iyice artmış; el ele dolaşır olmuşlardır. Muhatabının isteğiyle gündüzleri antik Ehramları, Arap gazinolarını veya İslâm mimarisinin güzel örnekleri olan büyük câmi ve türbeleri gezerler; akşamlarını da Mısır'daki ecnebi muhitinin gözde mekânlarından olan Shepherd otelinde geçirirler.

Bu arada arkadaşının zevk ve ilgilerine iyice vakıf olan Şefik, ona elverdiğince egzotik bir doğu tatili yaşatmaya çalışır. Bir akşam İskenderiye'den aldığı Şark manzaralarını ihtiva eden resimleri göstermek bahanesiyle Madam Clifford'un odasına giden Şefik, onunla geçirdiği geceyi takip eden on beş gün boyunca da tam bir saadet dönemi yaşar. Ne var ki bir gün aniden otelden ayrılan kadın, onunla tüm irtibatı koparır. Onun ilkin kendisini "*pek zengin görerek istifadede bulunmak yani muhabbetinin zevkini pek pahalıya satmak fikrine düşmüş bir kibar ve serseri aşüfte olduğu*"nu düşünse de sokaklarda onu aramaktan da vazgeçemez. Birkaç gün sonra Beyrut'ta tanıştığı Fransız mühendisten, onun hala Kahire'de olduğunu öğrenir. Nitekim birkaç gün sonra otelde tekrar karşılaştığı Clifford'dan ani ayrılışının sebebini öğrenir. Clifford, kendisini ve ailesinin mevkiini bilenlere karşı temkinli olmak için aralarına mesafe koymuştur. "*Hatıranız bende daima saklı kalacaktır*" sözleriyle muhatabı ondan tekrar ayrılınca Şefik, kendi his yoğunluğunu onda bulamamamın hayal kırıklığını yaşar.

Bir süre sonra Kafe Angle adında bir ecnebi mekânında bir Amerikalı aileyle birlikte otururken ona tekrar rastlar. Şaşılaşacak şekilde yakın davranan ve özürler dileyen Madam Clifford, ilişkilerinin kaldığı yerden devam etmesini istemektedir. Ne var ki bir on beş gün kadar sonra temelli ortadan kaybolur. Bir süre bütün şehirde onu arayan Şefik, tam umudu kestiği anda. Mösyö Pitibon adlı bir Amerikalıdan onun bir gün Marsilya'ya gidecek bir vapura binmek üzere İskenderiye'ye gittiğini öğrenir. Geriye ise kendisine verilmek üzere bir mektup bırakmıştır.

Hemen o gece trenle İskenderiye'ye giden Şefik, uykusuz bir gecenin sabahında sevgilisine ulaşır. Tutkuyla aşkını ilan eden Şefik, Amerikalı sevgilisine kendisini bırakmaması için yalvarır. Ne var ki muhatabının ona yaklaşmaktaki amacı bambaşkadır. Doğulular, sağlam bir bedene ve kıvrak bir hayale sahiptir. Bunlar, Garplılarda fazla bulunmayan özelliklerdir. O da bu özelliklere sahip bir çocuk dünyaya getirmek maksadıyla kendisiyle beraber olmuştur.

Romanın sonunda Şefik, hem büyük bir şaşkınlık hem de bir aşk kırgınlığı ile yıkılırken; muhatabı, amacına ulaşmanın memnuniyetiyle ülkesine doğru yol almaktadır.

1.1. Batıcı Fikirlerin Romandaki Temsili

1.1.1. Toplumsal Hayatın Avrupalılaşması

Bu başlık altında önce II. Meşrutiyet dönemi batıcılarının toplumsal hayatın "asrileşmesine" –bundan kasıt Avrupalılaşmaktır- dair görüşlerinin romana ne oranda aksettiği sorusuna yanıt aranacaktır. Öte yandan Batıcı aydınlar, toplumsal hayatın Avrupalılaşmasına dair farklı görüşlere sahiplerse de bunların müşterek olanlarını şu maddeler altında toplamak mümkündür:

- Prens Sabahattin ve çevresinin merkeziyetçi Doğu toplumlarının devletten ve dinden gelen kullaştırıcı etkilere karşı çıkışı, "adem-i merkeziyet" ve "teşebbüs-i şahsi"yi önceler.
- Abdullah Cevdet, batı medeniyetini her yönüyle benimsemek ve ona katılmak gerektiğini savunurken kanunların laikleşmesi ve Latin alfabesinin kabulünü savunur.
- Batıcıların kalkınmaya dair görüşleri de çok farklıdır. Bazıları sadece adabı muaşerette ve görünüşte bir batıcılığı yeterli görürken, Ethem Nejad gibi batıcılar topyekûn ve çok köklü bir batılılaşmayı savunurlar. Onlara göre batılılaşma köylerin kalkınmasından başlayacaktır.
- Batıcıların bir başka müştereği de kadınların toplumsal konumuna dair görüşleridir. Abdullah Cevdet'in kadınların hürriyetini savunan tutumu; Rıza Tevfik'in batılı bir hayatın kadın ve çocukların eğitimi ile sağlanabileceği görüşü ve diğer batıcıların kadının erkeklerle beraber iş hayatına katılması, kaçgöçün, görücü usulü ile evlenmenin ve çok eşliliğin kalkması, örtünme, boşanma hukuku, genç kızların eğitimine dair görüşleri bu meyandadır.

Toplumsal hayatın Avrupalılaşmasına dair romana yansıyan görüşler ise şöyle sıralanabilir:

Genelde Batılı değerlerin, özelde ise Anglo-Sakson değerlerinin bir numunesi gibi idealize edilmiş bir kişilik olan Jessy'nin ağzından yapılan Doğu eleştirilerine karşı sürekli edilgen bir tavır takınan Şefik, romanda dominant bir unsur değildir. Jessy, bir Garplı gözü ile uzaktan ve "tarafsız" bir bakışla Doğu medeniyetini ve dolaysıyla Osmanlı toplumunu eleştirir. Doğu'nun karmaşası ve keşmekeşini,

medeni hayatı kolaylaştıracak ve tabii ihtiyaçları karşılayacak vasıtaların yokluğunu sık sık alaylı bir şekilde tenkit eder.

Öte yandan bu tenkitlerini hafifletmek için karmaşıklığın zaman zaman Doğu memleketlerine kendine özgü bir güzellik kattığını da ilave etmeyi unutmaz. Ona göre bu rastgele ve laubali hâl, Doğu'nun asıl letafetidir. "*Söz Kahire'ye intikal etti. Şehri pek beğendiğini söylüyordu. Yalnız şehir içinde vesait-i nakliyenin noksan bulunmasını, muntazam tramvaylar yapılmamış olmasını -o zaman yok idi- bir kusur olarak gösteriyordu. Bu kusuru da Şarka mahsus letafete bağışlıyordu.*" (Mahmut Sadık, 1910: 48).

"*Medeniyyet-i hazıranın bütün tevaidini tasdik etmekle beraber Şarkın laubaliyane, lâkayd-ane hayat ve maişetine de hayran ol*"an Jessy, tenkitleriyle de takdirleriyle de sürekli Şefik'in hayranlığını celp eder (Mahmut Sadık, 1910: 49). Jessy'nin doğuya bakışında bir batılının bildik oryantalist bakışı hakimdir. Öyle ki oryantalizm, romandaki tüm batılıların doğuya bakışlarında hakim olan kültürel tavırdır denilebilir.

Romanda Doğu Akdeniz'in kozmopolit liman şehirlerinin mekân olarak kullanılması da bu amaca hizmet eder. Öyle ki *Batılılar* ehramları, geleneksel müzik icra edilen gazinoları, tarihi camileri dolaşır, yerel müzik ve dansların icra edildiği gazinolara gider, yeknesak bir müzik eşliğinde sanatını icra eden kıvrak dansçı kızları seyrederler. Doğu, onlara göre ressamlara arayıp da bulamayacakları manzaralar sunan romantik ve egzotik bir mekândır.

Aydınlanma çağı sonrası Batılının Doğu hakları ve kültürüne yönelik düşünce kalıplarını ve imgelerini tanımlayan bir kavram olan Oryantalizm, sanatın pek çok dalında olduğu kadar bilimsel araştırmalarda da etkili olur. Özellikle bilimsel çalışmalarda dışarıdan, ötekileştirici, değilleyici ve önyargı dolu yorumları da içeren kavram, "*jeopolitik bir duyarlılığın estetik, akademik, ekonomik, sosyolojik ve tarihsel metinlere dağıtılması*"dır (Atalay, 2007: 3). Konu hakkında yeni açıklamalar geliştiren Edward Said'e göre; Doğu'nun yozlaşmışlığı, eşitsizliği gibi kavramlarla desteklenen "Doğu'nun geriliği" tezi, Cuvier, Gobineau, Knox gibi bilim adamları tarafından ortaya atılan "insan soyu" tezlerinin içinde yer alır (Said, 1979: 24). Öyle ki doğu Said'e göre "*Avrupa'nın sadece komsusu değildir; Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel*

rakibi, en derin, en sık yinelenen Öteki imgelerinden biridir. Ayrıca, Şark, onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Avrupa'nın maddi uygarlığı ile kültürünün bütünleyici bir parçasıdır" (akt. Atalay, 2007: 3).

Romanda, Osmanlı toplumsal hayatının Avrupalılaşmasına dair Jessy'nin ağzından dile gelen görüşler, Prens Sabahattin'in düşüncelerini yansıtır. Bu görüşlerin ifade edilmesinin romanı adeta siyasal bir manifesto düzeyine indirgediği söylenemezse de, söz konusu görüşlerle romanın alt tezleri arasındaki belirgin paralellik de dikkatlerden kaçmaz. Prens Sabahattin, Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Rıza Tevfik gibi batıcıların kadının toplumsal konumun iyileştirilmesi ile ilgili görüşleri romanda sıklıkla Jessy'nin dolayımından şu veya bu şekilde ifade bulur.

> "*-Zevcemi Londra'da bırakarak benim tek ve tenha Suriye'de, Mısır'da seyahat etmem belki size garip görünür.* ***Avrupa usul-u maişeti****ne dair okuduğum eserlerle, bu usul-ü maişeti bu terbiyeyi bizzat müşahede ile anladım ki henüz hukuk-u nisvan buralarda o derece tekarrür etmemiş hatta tasdik bile edilmemiştir. Akvam-ı Şarkiye ise nisvan hakkında, bu derece serbestliği asla reva görmezler, bunu da biliyorum. Fakat Amerikalarca bu serbesti-i hareket bir faide-i maişet hükmüne geçmiştir. Biz* ***Amerikalıların ahval-i etvarı****na isnad-ı garabet eylediğini de daima görüp işitiyoruz. İhtimal Fransız mühendisin sözlerini işiterek bunu da ima etmek istiyor. Bu da adem-i istinasdan ileri gelir. Bu yakınlarda Avrupa* ***terakkiyat-ı nisvaniye****ye dair bazı meyiller gösteriyor. Zannedersem Amerikalılar'a taklid-i hareket edecek... Kadınların da erkekler gibi* ***terakkiyat-ı umumiye****ye,* ***tekâmülat-ı asriye****ye hizmetini kabul eyleyecek...// Kadının erkeğe, erkeğin kadına rüçhanı bahisleriyle uğraşmayacak, arada fark u tefarütü kaldıracak…*" (Mahmut Sadık, 1910: 21).

Jessy üzerinden Garpçı fikirlerin böylesine cesurca dile getirilmiş olması gerçekten de yazarın edebi vasıtaları belli bir ideolojiyi dile getirmek için kullanışını örnekler.

1.1.2. Doğu-Batı Karşıtlığının Halledilmesi

Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki çatışma, Türkiye'de iki farklı insan modeli çıkarmıştır. Bunlardan ilki, Batılılaşmayı bir hayat programı olarak benimser

ve kendi değerlerini inkâr ederken; öteki iki farklı dünyanın değerlerini bünyesinde uzlaştırmayı hedefler.

II. Meşrutiyet romanlarında da karakterlerin yazarın dünya görüşüne göre bu iki durumdan birine uygun bir şekilde inşa edildiği görülür. Batılılar, akılcılık ve disiplinli olmak gibi olumlu; içten pazarlıklı ve samimiyetsiz olmak gibi olumsuz karakteristiklere sahiptir. Türkler ise duygusal, iradesiz veya hayata karşı lakayt tavrıyla tüm Doğulu özellikleri bünyesinde taşır. *Tekâmül*'de Şefik'in kendi içinde bir denge arayışında olması da bu doğrultudadır.

Şefik adlı Türk gencinin Amerikalı sevgilisiyle Mısır'da yaşadığı bir aylık kaçamak, kısa zamanda bir Doğu-Batı çatışmasına dönüşür. Önceleri Amerikalı sevgiliyle din, milliyet ve kültürel değerler göz ardı edilerek başlanan bir ilişki, zamanla çatışma noktaları yine bu noktalarda berraklaşan bir ayrıma doğru sürüklenecektir. Önceleri ait olduğu medeniyetle bağı üzerinde hiç kafa yormayan ve Garba öykünerek hayatına devam etmeye çalışan Şefik, Jessy'nin kendisini bir birey değil, bir Doğulu olarak tanımlaması karşısında mesele hakkında bir farkındalık geliştirir. Nitekim ikisi arasındaki aşk, romanın ilerleyen kısımlarında belirgin bir kimlik savaşına döner. Zamanla bir etkileşime evrilen bu mücadelede Şefik, muhatabının iradesi, akılcılığı ve bilgisi karşısında daha edilgen bir konuma sürüklenir. Jessy Clifford tarafından kolayca tutku fanusunun içine alınan Şefik, istikameti yine bizzat onun tarafından belirlenen ilişkide egzotik ama edilgen ve "*hayâlata lüzûmundan fazla mağlubiyet göster*"en bir kişilik olarak çizilir (Mahmut Sadık, 1910: 35).

Duygularını hedeflerinin daima gerisinde tutan Jessy, aşk ilişkisinde bile hep kontrolüdür. Öyle ki amacına ulaşınca kocasına dönmekte bir an bile tereddüt etmez. Kısa süreli bu tatil aşkı, uğruna hayatını harcayacağı bir şey değil; Doğu seyahatine dair tatlı ve karlı bir hatıra olarak kalmalıdır onun için.

Karakterlerin bu şekilde konumlandırılması, romanın Garpçı tezleriyle açıklanabilir. Yazar, okurunu kendi tezine ikna etmek için görüşlerini anlatıcı veya karakterler dolayımından dile getirmek yerine örtük bir şekilde sunar. Birincisi daha çok siyasal açıdan angajmanı belirgin ve edebi değerden çok, politik görüşleri önemseyen eserler için söz konusudur. İkinci gruba giren bir eser olarak *Tekâmül*'de karakterlerin seçimi, olay örgüsü, zaman ve mekan gibi anlatı bileşenleri hep bu

örtük amaca hizmet eder. Olaylar gerçek yer, zaman ve nesnelerle öylesine kurgulanır ki okur; gerçekten de 1900'lerin başında Suriye ve Mısır'da böylesi bir aşkın yaşandığı zannına kapılır. Öyle ki anlatımda tercih edilen hatıra tekniği bile "*Bir refikin defter-i hatıratından istinsah edilmiştir*" cümlesiyle okura daha romanın başında bir yaşanmışlık karşısındaymış gibi hissettirir:

"*Şam'ın darb u sefasıyla sermest olmuş, fakat cebel-i şark ile cebel-i Lübnan'ı geçerek, Bekaa vadisinde, 'Eşture'de bir gece kalarak o ne'şenin humarını biraz ta'dil etmiş idim. Böyle bir his ile Beyrut'a giriyordum*." (Mahmut Sadık, 1910: 3).

1.1.3. Kadının Toplumdaki Konumu

Bu ilk yakınlaşmada Şefîk, daha önce Suriye ve Şam'da gördüğü ve oraların "*siyah uzun kirpikler arasından âteşîn ve sevdâvî nazarlarla kırpılan iri kara yahud elâ gözlü*" kadınlarıyla Jessy'nin "*mavi çakır*" gözlerini kıyaslar (Mahmut Sadık, 1910: 10).

Kadın, kocasının bir iş için üç aylığına Amerika'dan Londra'ya gelmesini fırsat bilerek Suriye, Filistin ve Nil mecrasını gezmek için yola çıkmış bir turisttir. Şefik'in onun hakkındaki ilk kanaati endişesiz bir surette gezdiği yerleri tanımaya çalışan ve yalnız oraların maddiyatıyla (iştigal eden bir kadın olduğu yönündedir (Mahmut Sadık, 1910: 19).

Madam Clifford, Şefik'le güvertedeki sohbetinde, evli bir kadın olduğu halde kocasını Londra'da bırakıp böyle tek başına tenhâ ve uzak memleketlere seyahate çıkmasını izaha çalışır. Burada Avrupa ve Amerika arasında bir karşılaştırma da yapar. Zira onda sarsılmaz bir millî gurûr vardır. Bunu her fırsatta dile getirir. "*Dünyada birinci millet olarak Amerikalıları, sonra İngilizleri say*"ar (Mahmut Sadık, 1910: 38).

"*Avrupa usûl-i mâişetine dair okuduğum eserlerle, usûl-i mâişeti, bu terbiyeyi bizzat müşâhede ile anladım ki henüz hukûk-ı nisvân buralarda o derece tekarrür etmemiş, hatta tasdîk bile edilmemiştir. Akvâm-ı Şarkıyyede ise, nisvân hakkında bu derece serbestîyi asla reva görmezler, bunu da bilirim Amerikalılarca bu serbestî-i hareket bir kâide-i mâişet hükmüne geçmiştir. Biz Amerikalıların ahvâl ü etvârına isnâd-ı garâbet edildiğini de daima görüp işitiyoruz. Bu da adem-i istinâstan ileri geliyor. Bu yakınlarda Avrupa, terakkıyat-ı nisvâniyeye dair bazı meyiller gösteriyor.*

Zannedersem taklîd-i hareket edecek (...) *Kadınların da erkekler gibi terakkıyat-ı umûmiyeye, tekâmülât-ı asrîyeye hizmetini kabul eyleyecek.*" (Mahmut Sadık, 1910: 21).

Romanda Doğu ve Batı'da kadının sosyal mevkii konusu, Şefik'le Alman seyyah Sroder arasında da söz konusu edilir. Şefik'in biraz da muhatabına hoş gözükmek için "çocuklarına soyadı verme hakkı kadınlarda olmalıdır" şeklindeki görüşlerine Sroder "*Ben de sizin fikrinizdeyim. Ne çare ki, Avrupa'da bile daha bu dereceye gelinmedi*" diyerek alaylı bir cevap verir (Mahmut Sadık, 1910: 17).

2. Darwinist Tesirler

Bir Türk ile Amerikalı bir kadının Kahire'deki bir aylık beraberliğini konu alan eser, yazıldığı dönemin edebî zevkini aşmaktan uzaktır. Ancak ırsiyet konularını gündeme getirmesi ve Türk edebiyatında "yabancı" kavramına bakış açısı bakımından önemlidir.

Dönemin münekkidi Şebabettin Süleyman'a göre de konusu itibariyle "cazip" bir eser olan *Tekâmül*, yazıldığı dönemde Abdullah Cevdet ve başka Garpçı isimlerce gündeme getirildiği için popüler bir konu olan evrimi ele alır (Şebabettin Süleyman, 1329/1913: 216).

Romanın tekâmüle ve Sosyal Darwinizme dair temaslarına bakınca şöyle bir manzara ortaya çıktığı görülür: Öncelikle romanda evrim kavramına özel bir önem verildiği söylenmelidir. Kaldı ki bu kavram, bizzat romanın adı olmuştur. Öyle ki Şefik ve Jessy arasındaki tartışmalarda da "tekâmül"e sık sık değinilir:

> "*İnsanlar hayvanatın ıslah-ı nevine pek ziyade çalıştıkları ve* ***tekâmmülat****a olabildikleri halde niçin kendileri için çalışmasınlar? İşte ben bu fikre de her hususta kanun-ı tekâmüle riayet etmek kararındaydım.*" (M.Sadık, 1910: 103).

Romanın sonunda Amerikalı kadının sırf "kanûn-ı tekâmül"e uymak, sağlam ve gürbüz bir çocuk doğurmak için kendisinden hamile kalması ve taşıdığı bebekle ülkesine dönmek istemesi, Şefik'i duygusal anlamda çok etkiler.: "*Mahsûl-i hayatımın benden uçup gittiğini düşünüyorum, yalnız ben onu takalis ediyor, bu kadına da* ***kanun-i tekâmül****üne de lanet-han oluyordum*" sözleri ile tekâmül kanununa karşı bir nefret uyanır (M.Sadık, 1910: 105).

Hâlbuki bunda şaşılacak bir cihet yoktur. Jessy, tipik bir batılı, hatta ondan daha da ileri derece birtakım yenilikçi tavırlara sahip olan bir Amerikalı gibi pragmatik düşünmektedir. Amerika, pragmatizmin ve işlevselliğin ülkesidir. Duygu, aşk, hayal, bağlanma gibi kavramlar onların lügatinde yoktur. Hele fedakârlık, belirsiz bir geleceğe dair akıldan uzak hayallere kapılmayı hiç sevmezler. Onların tüm tavır ve davranışlarını rasyonalizmin ve pragmatizmin ilkeleri idare eder. Yaptıkları her şey muvakkat bir faydaya, kişisel, toplumsal bir menfaate müstenittir. Bu tavrı başlangıçta yeterince kavrayamayan doğuluları da önce şaşkınlıkla, sonra da anlayışla karşılarlar:

> "*–Affedersiniz bey, ben asla bir alüfte değilim. Hem de tanıdığımız Avrupa kadınların gibi maksatsız ve rezilane fuhşiyat içinde vücutlarını pay-mal edenlere de kıyas olunamam. Benim maksadım, sizin bir türlü havsalanıza sığmadı ve sığamadı… Size bir kaç defa mübahesatımız sırasında suret-i ciddiyyede söyledim ki medeniler gittikçe zaaf-ı bünyeye uğramaktadırlar. Hele Amerikalılarda işrete inhimak ile mesai-i ifrat-kâraneyle cümle-i asabiye muvazenesini kaybetmiş ve bünye kuvvet-i dermandan ve akvam-ı Şarkıyyede görülen zirdegîden ve tam-ı sıhhatten ve metanet-i bedeniyeden mahrum kalmıştır: Amerika'da ırkın bu surette devamı…*
>
> *O kadar baht ü hayret içinde kaldım ki bu garip kadının böyle dar bir zamanda Amerika ahval-i içtimayesine dair bir nutuk irade etmesine nasıl mukabele edeceğimi şaşırdım. Galiba o da benim hayretimi fark etti. Çünkü sözüne biraz fasıla verdi.*
>
> *–Şefik Bey, bu mukaddematı anlayamadınız değil? … Bakınız size anlatayım. İnsanlar hayvanatın ıslah-ı nev'ine pek ziyade çalıştıkları ve* ***tekâmülata*** *….. olabildikleri halde niçin kendileri için çalışmasınlar? İşte ben bu fikre de her hususta kanun-ı tekâmüle riayet etmek kararındaydım.*" (Mahmut Sadık, 1910: 103).

Jessy'nin yapmak istediği doğu ile batıyı biyolojik olarak meczetmektir. Böylece her ikisinin de iyi taraflarını bünyesinde toplamış, ıslah edilmiş bir insan çıkacaktır. Her bakımdan hem batılının zaaflarından hem de Doğulunun düşkünlüklerinden uzak olan bu yeni insan tipi, örnek bir insan tipolojisi olacaktır. Öyle ki bu sadece ırken değil, manevi anlamda da böyle olacaktır. Sosyal

ilişkilerinde zayıf, soğuk ve hatta fazla materyalist davranan batılı, teknolojinin ve kentleşmenin ve kapitalizmin getirdiği yabancılaşma ve insani değerlerden uzaklaşmayı; doğu ile birleşerek ıslah ve ikmal etmiş olacaktır.

Yabancılaşma teorisi, Hegel'le ve ardından Neo-Hegelyan bir düşünce olan Marksizm'le başlayan bir açıklamadır. Modern dönemlerde insanın üretimi sonucunda ortaya çıkan ürüne yabancılaşması, yaşadığı ortama yabancılaşması veya iletişimsizleşerek sosyal çevresine yabancılaşması gibi şekillerde ortaya çıkmıştır (Ofluoğlu ve Büyükyılmaz; 2008. 116). İşte romanda batılı insanın yaşadığı bu yabancılaşma durumuna doğuyla sentez kurarak bir çözüm önerilmektedir.

Bunun dışında kelimenin gelişme, ilerleme anlamında da sıklıkla kullanıldığı görülür. Jessy, Avrupa'nın kadın hakları karşısında Amerikalılarda daha geri olduğunu ancak zamanla Amerika'nın düzeyine geleceğine inancını belirtirken kelimeyi ilerleme anlamında kullanır:

> "*Bu yakınlarda Avrupa terakkiyat-ı nisvaniyyeye dair bazı meyiller gösteriyor. Zannedersem Amerikalılara taklid-i hareket edecek… Kadınların da erkekler gibi terakkiyyat-ı umumiyyeye, **tekâmülat-ı asriyyeye** hizmetini kabul eyleyecek…*" (M. Sadık; 1910: 21).

Jessy'e göre Doğu toplumlarının pozitivist felsefe ışığında ilerlemiş Batı'dan ve onun gelişmeye açık bir duruşundan alması gereken çok şey vardır. Zira Doğu'da zaman da, fikirler de Ortaçağ'ın az ilerisinde bir yerlerde adeta donmuş kalmıştır. Buna karşın Batı'nın da Doğu'nun taşkın hülyasından, sıhhatli bünyesinden ve zaman zaman fanatizme varan tutkulu aşkından alacağı şeyler vardır. Jessy, tipik bir Amerikalı pragmatizmiyle Şefik'ten çocuk edinmek suretiyle bu alışverişi sağlamak ister:

"*İnsanlar hayvanâtın ıslâh-ı nev'ine pek ziyade çalıştıkları ve tekâmülâta vasıta olabildikleri halde niçin kendileri için çalışmasınlar? İşte ben bu hususta kânun-ı tekâmüle riayet etmek kasdında idim.* (…) *sen muhabbetimizden birçok şey gaib etmedin. Ben çok şey kazandım… Şimdi anladınsa anladın. Ben aşüfte değilim, kanun-ı tekâmüle riayet etmeğe çalışan bir kadınım, bir Amerikalıyım..*(Mahmut Sadık, 1910: 103-104).

Hayata daima pozitif bilimlerin adesesinden bakan Jessy, aşkla ilgili bahislerde bile, evrimsel açıklamalar getirir:

"*Artık beşeriyetin nasıl bir kanun-ı tabiî ve içtimaî ile vahşetten çıktığı ne surette silsile-i hayvanattan mevki-i muhteremini ifraz ettiği ne yolda terakki ve tekâmül gösterdiği hemen katiyen malumdur. Bu gün hep birlikte yaşayan insanların yahut içinden birinin hareketini tanzim edecek olan düsturlar meydandadır. Bunları esas tutmalı da hayât-ı say-âne ve medenîyenin nasıl tiyatrolar, balolar bir safâ demi, bir lâzımesi ise hakîkat içinde de hayâl öyle olmalı, yoksa hayâlât, üzerine bir tarz-ı mâişet tesis edemez*." (Mahmut Sadık, 1910: 35).

Şefik'in tabiatını pek şâirane ama bünyesini ve dimağını pek sağlam bulan Jessy, onun "*sevdâvî mizâc*"ına sebep olarak ise iklimi görür.

"*Bütün tavr u hareketiniz hem vücudunuzun hem dimağınızın sıhhat-ı tarzını gösteriyor. Biraz hayâle inhimânız, sevdâvî mizâcınız, iklimin icâbıdır. Hem de pek hoştur*" (Mahmut Sadık, 1910: 37).

Öyle ki Şefik tarafından Doğu'ya has bir duygusallık ve hayâl-perverlikle karşılanan bu ilişki, Jessy'e göre sadece tadında bırakılması gereken bir seyahat kaçamağıdır:

"*–Azizim, niçin muhâkemenizde daima hisse tabi oluyorsunuz.? Ailemi terk ederek sizinle firar mı edeyim, beş on gün hevesâtınıza vasıta olduktan sonra ar ve hicabla meydanda mı kalayım? Bu sözleri söylemek istemem fakat Şarklıların hatta Avrupalıların fikr ü mülahazasına bunlar daha mülayim olduğu için sizi ikna edebilmek ümidiyle böyle söylüyorum*." (Mahmut Sadık, 1910: 83).

Nitekim onun Şefik'le rıhtımdaki son konuşması kendisini "*hissiyat ile meftun, bütün mevcûdiyetiyle muhabbete münhemîk, ufak bir kıvılcımla hemen parlamağa, yanmağa müsta'id bir zavallı*" gibi gören Şefik'te de bir uyanışa vesile olacaktır (Mahmut Sadık, 1910: 74).

"*Ben... tanıdığınız Avrupa kadınları gibi... rezîlane fuhşiyât içinde vücutlarını paymâl eden bir âlüfte değilim. Size birkaç defa mübâhesâtımız sırasında söyledim ki medenîler gittikçe za'f-ı bünyeye uğramaktadır. Hele Amerikalılarda işrete inhimâk ile, mesai-i ifratkârânî ile cümle asabiye muvazenesini gayib etmiş, ve bünye kuvvet ve dermândan ve akvâm-ı Şarkiye'de görülen zindegîden ve sıhhât-i tâmdan ve metânet-i bedenîyeden mahrûm kalmıştır. Amerika'da ırkın bu surette devamı* (...) *İnsanlar hayvanâtın ıslah-ı nev'ine pek ziyâde çalıştıkları ve tekâmülâta vasıta olabildikleri hâlde niçin kendileri için çalışmasınlar? İşte ben bu fikirde her husûsta*

kânun-ı tekâmüle riayet etmek kasdında idim... Size müsâdif oldum. Sıhhât ve âfiyetinize, teşkilât-ı bedenîyenize, −hayâlperestlikten münba'is za'f-ı tab'ınızdan kat'-ı nazar− kuvvet-i uzvîyenize, tenasüb ve melâhat-i vechiyenize hayrân oldum. "Ah evlâdımın pederi bu olsa..." dedim. Bu arzumun husûlü, Amerika nesli için tarîk-ı tekâmülde benim vâsıtamla bir küçük hatve atmak demek idi." (Mahmut Sadık, 1910: 103-104).

Büyük bir dürüstlükle Şefik'e ilişkilerindeki gerçek niyetini anlatan Jessy, ilk münasebetin ardından Shepherd'a kaçmasını, istediğini elde ettiğine dair bedeninde gerekli işaretleri gördüğü şeklinde açıklar. Bir süre sonra yanıldığını anlayınca da münasebetini yenilemiş ve arzusuna ulaştığına emin olunca da ilişkisini bitirmiştir.

"*Münasebetimizin kıymetli hatırâsını bedenimde saklayarak bu hatırâ-i zi-hayâtı mükemmel, kuvve bulunacağından bir Amerika çocuğundan daha güzel, daha fatîn bir azâde-i hayâlperver olacağından emîn olduğunu, o mini miniyi agûşumda karşımda göreceğim... Affet Şefik... Ben âşüfte değilim. Kânun-ı tekâmüle riayet etmeye çalışır bir Amerikalıyım*." (Mahmut Sadık, 1910: 105).

Esere ismini de veren tekâmül fikri, romanda bilinen anlamının dışında (ırkların evrimi); bir ırkın daha sağlıklı ırklar vasıtasıyla ıslahı mânâsında kullanılır. Nitekim Jessy, Mısır seyahatinde tanıştığı Şefik Bey'den içki gibi alışkanlıklarla bozulan kendi ırkına, sıhhatli bir aşı yapmak maksadıyla hamile kalmıştır.

3. Garpçılık, Sosyal Darwinizm ve Kurgusal Kişiler

3.1. Bir Batıcı Olarak Şefik

Asli kişi Şefik'in bir batıcı profilini ne oranda yansıttığına geçmeden önce, II. Meşrutiyet döneminde kolektif bir kişilik olarak bir batıcının hangi karakteristiklere sahip olduğuna değinmek gerekir.

- Osmanlı toplumunu kültür, medeniyet ve hatta ırkça batı tipi bir toplum haline getirmek isteyen batıcılar, çoğunlukla devrin matbuatından veya yüksek münevverlerinden gelen bir toplumsal zümredirler.
- II. Meşrutiyet dönemi yazarlarının batıcı bir tavrı benimseyenleri arasında belli bir homojenlik görülmez. Bunların kimi batılı kurumlardan eğitim almış veya Avrupa'da tahsil yapmış olduğu için batıcıdır. Bu yüzden Batı'ya karşı daimi bir olumlama ve genel bir hayranlık hali hâkimdir.

- Kimi ise kültürel bir batıcılıktan çok öte inanç, düşünce ve felsefi düşünüş olarak da batılı düşünürlerin görüşlerini savunur.
- Batıcıların bir başka özelliği de belli bir ideolojiye angaje olmayıp II. Meşrutiyet döneminin Türkçülük, İştirakçilik, Osmanlıcılık veya İslamcılık gibi yaygın ideolojilerine şu veya bu oranda yakın olmalarıdır. Bir başka deyişle batıcılık onlarda ideolojik bir yönelim değil, sosyal ve kültürel bir tavırdır. Dolayısıyla bu ideolojileri savunanların içinde batılı değerlere şu veya bu şekilde yaklaşmış veya ondan uzaklaşmış olanlar vardır.
- Yukarıdaki ideolojilere yakın olmayan batıcılar da vardır. Bunların temel düşünsel tavrı ise evrenselcilik ve hümanizmdir.
- Batıcıların hemen hepsinde ortak olan özellik ise batı tipi demokrasilerinin en iyi yönetim tarzı olduğuna inanmalarıdır. Ancak özellikle Prens Sabahattin ve Abdullah Cevdet, yönetsel olarak Batılı ülkeler arasında bir ayrıma giderek otoriter Alman sisteminin değil, Anglo-Sakson modelinin (toplumun bireysel yetenekleri geliştirmeye odaklanan bir eğitim sistemi ile yavaş yavaş değiştirilmesi) hâkim kılınmasını savunurlar. Abdullah Cevdet, Almanya aleyhtarlığını eğitimde Amerikalıların başını çektiği bireysel yeteneklerin geliştirilmesine dair (Self Help) görüşleri ile destekler.

Bir batıcı olarak Şefik'in romanda nasıl bir profil çizdiği ise şu şekilde tasvir edilebilir:

Roman, 26 yaşında bulunan ve araba ile Şam'dan Cebel-i Şarki yoluyla Beyrut'a giden asli kişinin anlatımı ile başlar. Kafası bir gün önce Şam'da geçirdiği gecenin sarhoşluğu ile dolu olan Şefik, ağaçlı bir yoldan Beyrut'ta kaldığı Basul oteline varır.

"*Sofradaki misafirler içinde Alman, Fransız, Belçikalı, İngiliz hasılı her milletten birer numune görülüyordu… Yanıma bir güzel Fransız düşmüş idi. Onun öbür tarafında genç bir kadın, daha ötede yeni gelin günü olduğu pek çabuk anlaşılan bir çift Alman… Hâsılı sofra halkı on beş, on altıyı buluyordu. Beyrutlu aşinalar beni Şam'da getirdiğim eyyamın hatıratında bahse davet ettiler. Fakat ben yanımdaki Fransız'ın komşusu olan kadını tetkikle meşgul olduğum için kısa bir cevapla iktifa ettim. Zaten Şam ihtisasatını sofrada bu*

kadınlı erkekli beynelmilel bir cemiyette izaha kudret bulmak mümkün mü?...” (Mahmut Sadık, 1910: 5).

Romanda Şefik’in eğitimini nerede veya nasıl bir tahsil yaptığına dair herhangi bir temas bulunmaz. Ancak Beyrut’ta ekseriyetle Avrupalıların tercih ettiği bir otelde kalması, tüm sosyal yaşantısında onlarla oturup kalkması, batılı adab-ı muaşerete hakkıyla vakıf olması ve yine onlarla İngilizce ve Fransızca olarak sohbet edebilmesi Onun Avrupa’da tahsil gördüğünü en azından Osmanlı devleti içinde batılı tahsil müfredatına sahip bir okulunda okuduğunu gösterir. Romanda Şefik’in mesleği belirtilmez. Önce Beyrut’ta ardından da Mısır’da ne sebeple bulunduğuna dair herhangi bir atıf da yoktur.

Osmanlı Doğu Akdeniz’in Beyrut ve İskenderiye gibi liman şehirlerinde bir Türk’ün Amerikalı bir kadınla yaşadığı birkaç aya yayılan aşkı anlatan romana, baştan sona kahraman/anlatıcının bakış açısı ve dünya algısı hâkimdir. Şefik, herhangi bir batılı düşünürün görüşlerine veya doktrinlerine bağlanmış, herhangi bir fikri ve felsefi ekolü benimsemiş biri değildir. Onun batılılığı günlük hayatta Avrupalıların usulüne göre yaşamaktan ibarettir.

Onun II. Meşrutiyet döneminin hâkim ideolojilerinden birine şu veya bu şekilde yakınlığını ima eden herhangi bir temas da yoktur. Şefik, batılılara bakışında herhangi bir olumsuzluk bulunmayan, onların yaşantısı, görüş ve değerlerini dinlerken herhangi bir önyargıdan uzak, hatta aklına muvafık düşünleri kabul etmeye açık bir liberaldir. Buradan da onun dönemin jön Türkleri içinde Alman tipi merkeziyetçi bir devlet yapısını savunan Ahmet Rıza ekolünden değil; Anglo-Sakson tarzı bir liberalizmi ve adem-i merkeziyetçiliği savunan Prens Sabahattin’e yakın olduğu sonucu çıkarılabilir. Dönemin batıcıları arasında en yaygın siyasal düşünce tarzı olan böylesi bir liberalizm, asli karakterin ağzından romanda dile getirilmezse de yaşantısından çıkarılabilir.

Kaldı ki asli karakterin siyasal duruşu ile romanın yazarı Mahmut Sadık arasında belli bir paralellik olduğu da söylenebilir. Mahmut Sadık, 6 Şubat 1910'da kurulan **Osmanlı Demokrat Fırkası** adlı bir siyasal partinin kurucu heyetinde yer

alır.[13] İttihat ve Terakki'den ayrılan iki ünlü Jöntürk, Abdullah Cevdet ve İbrahim Temo tarafından kurulan parti (Tökin, 1965: 45), parlamento içinde bir grup kuramadığı ve iktidar partisinin baskı ve ithamlarına karşı koyamadığı için 1911'de Prens Sabahattin'in desteklediği Hürriyet ve itilaf Fırkasına katılmıştır (Birinci, 1990: 40,19).

3.2. Jessy ve Diğer Batılılar Üzerinden Garpçı Fikirlerin ve Darwinizmin Temsili

Romanın iki aslî kişisinden biri olan Jessy Clifford, ilkin "Basul" otelinin yemek salonunda Şefik'i etkiler. "*Amerikalı kadının hâl ü tavrı ne bizim Şark terbiyesine ne de az çok görüp bilmek gayretinde bulunduğumuz Avrupa usûl-ı mâişetine*" uymamaktadır. İlk bakışta bu "garip" kadının insanda "*bir hiss-i sevdâ*", "*bir hiss-i takdîr*" uyandıran tesirine lakayt kalamayan Şefik, onun "*mevzûn uzun boy*"unu, "*işvekârane edâ-yı levendâne*"sini ve "*hirâm-ı reftârını*" uzun uzun süzmekten de kendini alamaz (Mahmut Sadık, 1910: 7-8).

"*Yirmi beş yaşında görünüyor. Sarışın saçlarda perîşan zülüfler bırakılmış teller çekile çekile toplanmış, uzun saçlar bir kütle teşekkül etmiş idi. Uzunca bir çehre, saçların kaldırılmasıyla daha ziyâde açılmış bir alın, çakır gözler, ince dudaklar, küçük bir ağız, ağızla mütenâsip bir burun bu çehrede bir ahenk ve tenasüp, yek nazarda bir cazibe gösteremediği alâyim-i vechîyede, kalbde rakîk bir hissi tevlîd edecek, inhizâzât-ı sadakârâne hasıl eyleyecek hüsn ü ân görülmediği gayri kabil-i inkâr. Fakat, tam bir sahte delâletten o âteşîn renk, o nazar-ı vakûrane, o hareket-i lâkâydane, bu Amerikalı kadının halinde bir azm ü risânet, bir ciddîyet izhâr ediyor... Ancak kurşunî şayaktan düz bir libâs, yandan sık düğmeli bir ceket de o vücûda câli bir nezâket, o tend çehreye sun'î bir letâfet verecek tarzda değil idi. Yan bakışla o kadının çehresinde, şahsında câlib-i nazar bir hâl olduğunu da fark ediyorum.*" (Mahmut Sadık, 1910: 7-8).

Ertesi gün başlayan vapur yolculuğunda tanışıklıklarını ilerletir. Jessy, kocasının iş nedeniyle Londra'ya gitmesini fırsat bilerek uzun süredir hayalini

[13] Dr. Rıza Abut, Pertev Tevfik, Yenişehirli Salih, Makinist Rıza, İbrahim Naci, Fuat Şükrü, Ahmet Rıfat, Bezmi Nusret, Seyfettin Arif, Ferruh Niyazi, Muhlis Sabahaddin, Mahmut Sadık, Şehabettin Süleyman'ın da mensubu bulunduğu bu fırkanın yayın organları İstanbul'da Türkiye, İzmir'de Feryat, Manastır'da Hukuk-ı İbad, Halep'te Ahali gazeteleri idi.

kurduğu Yakın Doğu seyahatine çıkmış bir Amerikalı turisttir. Suriye'den başlayıp Mısır'da sonlandıracağı bu gezide sadece basit bir turistik gezi olarak bakmaz; kültürel hayata ve insanlara dair ince bir dikkate de sahiptir.

*Tekâmü*l'de vaka, iki uygarlığın çatışması üzerine kurulduğu için Amerikalı Jessy Clifford da bir Amerikalı temsilinden ziyade medeniyet temsilidir. Jessy, romanın başından sonuna kadar Doğu ile Batı'yı; bilhassa kendi ülkesi olan Amerika'yı mukayese eder. "*Avrupalıları, bilhassa Amerikalıları medeniyetçe ve tekâmülat-ı ilmîyyede akvâm-ı Şarkiye*"den üstün bulur (Mahmut Sadık, 1910: 68).

İngilizce ve Fransızca bilir, Doğulu Türk sevgilisi Şefik'le lüks gazinolarda dolaşıp içki içmekten, müzik dinlemekten tiyatroya gitmekten hoşlanır, "Shepherd Oteli", "Hıdivial Oteli", "Kafe Angle", "Özbekiye Bahçesi" gibi Kahire'nin lüks mekânlarına beraberce giderler. Gönül meselelerinde bile pragmatik ve "hayâlperestlik"ten uzak tavrını korur.

Çalgılı Arap kahvelerinde Jessy'nin Doğu'ya ve Doğuluya, bakışı dile gelir:

"*Kahvede Arap çalgısının muhrik, sevdâvî nağmeleri kahvehanenin içine dolmuş erbâb-ı zevkin avâzeleri sokağa doğru saçılıyordu. Burası üstü başı temiz efendilerden kalın mavi keteden bir don gömlek giymiş Mısırlılara kadar her sınıf halkla mecmu olmuş idi. Hanende "Yevm'ül-va'id hubb'ül-cedid" bir şarkı tutturmuş. Udî, telleri bu nağme ile hem ahenk ediyor. Herkes gaşyolup gidiyordu.*" (Mahmut Sadık, 1910: 55).

Jessy'nin kişiliğinde dikkati çeken ilk özellik, Doğu'ya karşı toptancı bir bakışa sahip olmasıdır. Ona göre Şarklı, Uzak Doğu'dan Ön Asya'ya kadar tüm kavimler, "Şarklı"dır. "*Dünyada birinci millet olarak Amerikalıları, sonra İngilizleri*" gören Jessy'e göre Doğuluların birinci özelliği "hayâlperest" oluşlarıdır. Ancak bu, büsbütün bir kusur da sayılmaz. İnsanlığa "Yunanistan"ın esatir devrinden kalmış olan bu zaaf, doğulularda hâlâ hâkimdir. Şefik de bir Doğulu olarak bu zaafa sahiptir:

–Sizin hayâlâta lüzûmundan fazla mağlûbiyet gösterdiğinizi anlatmak istemiş idim… Artık beşeriyetin nasıl bir kanun-ı tabiî ve ictimaî ile vahşetten çıktığı, ne surette silsile-i hayvanâttan mevki-i muhteremini ifrâz ettiği, ne yolda terakki ve tekâmül gösterdiği hemen katiyen malûmdur. Bugün hep birlikte yaşayan inanların yahut içlerinden birinin hareketini tanzim edecek olan düstûrlar meydandadır.

Bunları esas tutmalı da hayât-ı saiyâne ve medeniyetin nasıl tiyatrolar balolar bir muğaddîi, bir lâzımesi ise hakikat içinde de hayâl öyle olmalı, yoksa hayâlat üzerine bir tarz-ı maişet teessüs edemez." (Mahmut Sadık, 1910: 35).

Onun, edebiyata karşı da büyük bir alâkası vardır. Tüm Fransız ve Amerikan edebiyatını bilir. Öyle ki, Şefik onun bahsettiği Batılı yazarların ve eserlerin isimlerini bilemeyerek mahcup olur. Jessy'yle ilgili bir başka dikkat de onun Kahire'de Shepherd oteli gibi batılı muhitlerinde değil de Şark'ı daha yakından tanıyabileceği Hıdivial gibi otellerde kalmayı tercih etmesi, Şefik'le *Cami'ül-Ezher*'i ve başka cami ve türbeleri gezmesidir. Kahire'yi egzotik bir mekân olarak beğenen Jessy, nakil vasıtalarının noksanlığını da diğer güzelliklerinden dolayı affeder.

Onun üzerinde durduğu bir başka tekâmül örneği de medeniyetlerin tekâmülüdür. Öyle ki Eski Mısır medeniyeti de bugünkü Avrupa ve Amerika medeniyetleri üzerinde derin tesir bırakmış, onlar bu tesirle asırdan asıra "tekâmülü" göstererek bugünkü durumlarına gelmişlerdir (Mahmut Sadık, 1910: 49).

"*Akvâm-ı Şarkıyye hakkındaki merâkı belki hars tetkîkinden ileri gelir. Avrupalı ve bâhusus Amerikalıları, medeniyette ve tekâmülat-ı ilmiyede akvâmı şarkıyeye müteveffik bulduğu hâlde medeniyetin tedricen zayıf bünyeye dûçar olduğunu ve sıhhat ü zindegî, tamâm-ı uzviyet husûsunda noksana, intizâm-ı ef'al-i hayâtiyede adem-i kudrete uğradıklarını da teslim etmek istiyordu*." (Mahmut Sadık, 1910: 67).

Clifford yalnızca Doğu erkeklerini değil, "*Şark dilberlerindeki cazibe*"yi de beğenir (Mahmut Sadık, 1910: 73). Ona göre vücutça zindelikleri ve simâca câzibedâr Şarklıların tek kusuru "*sevdâvî ve hayâlperver*" olmalarıdır (Mahmut Sadık, 1910: 74).

Romanın Jessy dışındaki Batılıları da benzer özelliklere sahiptir. Nitekim Şefik'in Suriye'den Mısır'a uzanan yolculuğunda tanıdığı yabancılardan olan **Mösyö Palmötiye** de ilk bakışta sanıldığı gibi "Geveze bir Fransız" değil; "*nasiyyesinden zekâsı anlaşılır bir zat*"tır (Mahmut Sadık, 1910: 5). İlk tanışmalarındaki laubali tavrı karşısında, Şefik onu "*evvelce... bir başka yerde görüp görmediğini*" hatırlamaya çalışır. Evli iki çocuklu bu "mühendis" zevcesini Lyon'da bırakarak iş için Mısır'a gelmiştir (Mahmut Sadık, 1910: 6). İşi, Şam-Beyrut arasında yapılacak bir demiryolu projesiyle ilgilidir. Onun bir Osmanlı toprağı olan Lübnan'la Şefik'ten daha alâkalı

olması, “*Dünyanın en meşhur ve en münbit bir vadisi olan Bekâ sahrasının*” “*Balbek'i tutarak oradan cebel-i Şarkîyeye*” tırmanan ve “*bu civardaki meyve bahçelerinin mahsullerini nakle*” “*bir hattı müstahkemle*” geçilmesine dair tutkulu açıklamaları Şefik'i şaşırtır (Mahmut Sadık, 1910: 12-13).

Romanın bir başka Batılısı ise bir iş gezisinde bulunan **Şhroder**'dir. “Mecra-ı Hartum'a kadar” gitmek niyetiyle bu yolculuğa çıkmış olan “*gayet deryâ-dil, hoş meşrep, laubali mizaç*” Alman seyyah (Mahmut Sadık, 1910: 10), hemen her durum ve olaydan bir iş imkânı yaratmaya çalışır. Romandaki tüm Avrupalılar gibi daima “şen şatır görünen” Şhroder, geleceğe dair planları, gerçekleştirmek istediği fikirleriyle daima bir aksiyon içindedir (Mahmut Sadık, 1910: 80). Şefik'in “kâinatı çemberinden geçirmiş bir zat” dediği bu kişi, özellikle Antik Mısır tarihiyle ilgili malumatıyla muhatabını şaşırtır (Mahmut Sadık, 1910: 16). Şhroder'in romandaki bir diğer görevi de bir Batılı olarak Şefik'e, onun ilgi duyduğunu hissettiği Amerikalı kadın konusunda ikaz etmektir.

“*Amerikalı bu, aklına geleni yapar. Vapurda birkaç defa sizinle lakırdı ettiğini gördüm... Şark da seyahat ediyor, bir Şarklı ile görüşüp efkâr u mülâkâtını anlamak onun için kıymetlidir. Ruznâme-i seyâhatinde mutlak geçeceksiniz. Eğer bu seyahatname neşredilir de, hiç söylemediğimiz sözleri burada görürseniz hiç teaccüb olmayınız; Amerikalı güzelin hatırasına bağışlayınız*.” (Mahmut Sadık, 1910: 31).

Nitekim romanın sonunda, onun ne kadar haklı olduğu anlaşılacaktır.

İhtiyar bir Amerikalı işadamının damadı olan **Mösyö Pitibon** ise romanın bir başka ecnebisidir. Şefik'le Fransızca konuşarak kısa zamanda ahbap olan bu kişi, Doğu'ya “Amerikalılara has tetkik merakıyla yaklaşır, bağlar (Mahmut Sadık, 1910: 89).

SONUÇ

II. Meşrutiyet romanlarında Doğu-Batı sorunu kurmaca kişiler üzerinden sıklıkla işlenir. Bu ilişki romancıların ideolojisine göre farklı cephelerden ele alınır. Ama hemen hepsinde ortak olan, bu olguyu önce mevcut durum ve olması gereken ikiliği içinde sunmalarıdır. Yazarlar önce Doğu-Batı ilişkisinde durumu olumsuz örnekler üzerinden sunarlar. Ardından da idealize edilmiş Osmanlı/Türk karakterle Doğu ve Batı arasındaki ilişkiyi kendi ideolojilerine uygun bir şekilde örneklendirirler. *Tekâmül*'de de bu şemaya uyulduğu görülür. Olumsuz durum, Şefik'in Amerikalı sevgilisine yaklaşımındaki aldanışta yatar. Onu tipik bir doğulu gibi tutkuyla sevmiş ve muhatabının da aşkına karşılık vermesini ummuştur. Halbuki Batı medeniyetinin her yönüyle numunesi olan Amerikalı Jessy, hemen her meselede olduğu gibi gönül meselesinde de tamamen pragmatik esaslarla hareket eder. Romanın düşünsel arka planında bu gönül ilişkisi bağlamında Doğu-Batı karşıtlığına yönelik bir çözüm önerisinin de dile getirildiği görülür.

Bu öneri, Doğu'nun Batı medeniyetini, dünyayı hatta kendisini anlamada süre giden büyük yanılgısından kurtulması ve onlara yönelik yeni ve rasyonel bir anlayış geliştirip o şekilde muamele etmesi gerekmektir, şeklinde formüle edilebilir.

Romanın bir başka özelliği ise asli kişi Şefik'in dönemin Türkçü, İslamcı ve Osmanlıcı yazarlardan farklı olarak Batılılaşmayı yanlış anlamış, şekilci ve eğlenceye düşkün bir tip olarak karikatürize edilmemesidir. Şefik, tıpkı romanın yazarı Mahmut Sadık gibi, dönemin ortalama Osmanlı münevverinden ziyade; Batıcı bir aydın örneğidir. Sevgilisine bir doğulu gibi değil de kibar bir Batılı gibi görünebilmek için elinden geleni yapar. Ancak onun gönül meselelerine Doğu'ya has bir duygusallıkla yaklaşması ve hayalperestliği sevgilisi tarafından "Şarklı" bir tavır olarak değerlendirilir.

Şefik, Amerikalı sevgilisi Jessy'den aşkına cevap alamayınca İskenderiye'de kendini öldürmeye niyetlenir. Aslında Doğu'nun Batı karşısındaki mağlubiyetinin alegorik bir temsili olan bu manzara, onda büyük bir kırılma ve farkındalığa da sebep olacaktır. Aslında birkaç ay süren bu Mısır tatili, Şefik'in kadının toplumsal konumunu, Doğu'nun ezeli "iptila"larını ve Batılılaşmayı yepyeni bir gözle

görmesini sağlamıştır. Batılı hatta ondan biraz daha “terakkice” ileri Amerikalı bir pragmatizmle bu meseleleri zihninde yeniden yerli yerine oturtmuştur.

Bu bakış, aslında Prens Sabahattin tarafından döneminin Osmanlı Türkiyesine siyasal sistem bazında “adem-i merkeziyet” ve birey bazında “teşebbüs-i şahsi” sloganıyla formüle edilen Anglo-Sakson Liberalizminden başka bir şey değildir. John Locke gibi İngiliz ampirik filozoflarının öncülüğünde başlayan Sanayi Devrimi ile asıl istikametini bulan ve Thomas Jefferson gibi öncülerle Amerikan devlet geleneğine taşınan bu ideoloji, II. Meşrutiyet döneminde daha çok Garpçılar üzerinden Türkiye’de dillendirilir. Bu kadroya yakın bir isim olan Mahmut Sadık’ın romanında bu ideoloji, yazarın Kudüs menfası izlenimlerinin zenginliğiyle ele alınır.

Romanın düşünsel arka planını oluşturan bir başka konu da II. Meşrutiyet döneminde Abdullah Cevdet’in çıkardığı *İçtihat* mecmuası çevresinde dile getirilen Darwinist görüşlerdir.

Charles Darwin’in canlıların evrimi ile ilgili olarak geliştirdiği görüşlerin toplumsal yapıya uygulamasından ibaret olan sosyal Darwinizmin dönemin toplumu için oldukça sert gelen görüşlerinin romanda Amerikalı bir kadının ağzından dile getirildiği görülür. Suriye, Lübnan ve Mısır’ın mekân olarak kullanılması, Şefik’in dışında tamamen Batılılardan (Fransız, Alman ve Amerikalı) oluşan bir şahıs kadrosuyla bu görüşler, kurgusallaştırılır.

KAYNAKÇA

"New Historicist and Cultural Criticism Concepts and Terms", (e.t. 11.10.2012): http://faculty.goucher.edu/eng215/new_historicist_and_cultural_criticism_terms.htm

Abdullah Cevdet, (Mart 1329). "Şahzade Mecit Efendi Hazretleri ile Mülakat" *İctihad*, S. 57.

AKGÜN, Ahmet, (1988). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Ankara: KBY.

ASNA, M. Alaeddin (Kasım–Aralık 2002). "Türk Gazeteciliğinde Mülkiye'nin Yeri", *Mülkiye Dergisi*, S.237.

ATALAY, Sinem (2007). *Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları*, Dicle Ün. Yayımlanmamış YLT, Diyarbakır

AYTAÇ, Gürsel (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Papirüs yay.

Baha Tevfik, Ahmet Nebil, Memduh Süleyman, (-tarihsiz-) *Nietzsche: Hayatı ve Felsefesi*, Hayret Kitaphanesi

BANNISTER, Robert C. (1988).*Sosyal Darwinizm: Anglo-Amerikan Sosyal Düşünce Bilim ve Mit*. 1979. Paperback ed, Philadelphia:. Temple University Press.

Bedii Nuri (23 Temmuz 1325). "Ondokuzuncu Asır" *Musavver Muhit*, c. 2. S.16-38

BERKES, Niyazi (Eylül 1936). "Sociology in Turkey", *American Journal of Sociology*, C. 42, S. 2

BİRİNCİ, Ali (1990). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkîye Karşı Çıkanlar*. İstanbul: Dergâh Yay.

BROOK, Thomas (1991). *The New Historicism: And Other Old-Fashioned Topics*, New Jersey: Princeton University Press.

BURAK, D. Mehmet, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM*, S. 14, Ankara, 2003, ss. 291–318

BÜCHNER, Ludwig (1332). *Madde ve Kuvvet* (*Kraft und Stoff*, çev. Baha Tevfik, Ahmet Nebil, İstanbul: İstanbul Müşterekü'l-Menfaa Osmanlı Şirketi

Celal Nuri (1332). *Hatem'ül Enbiya*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi

CHABRILLAT, William (1889). *Mösyö Lökok'un Kızı*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Kaspar Mat.COLLINS, Wilkie (1909). *Matmazel İris'in Kısmeti*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Mihran Mat.

COPPÉE, François (1890). *Hanriyet*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Kaspar Mat.

ÇAVUŞ, Rümeysa (2002). "Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 42,1-2 ss. 121-133

ÇETİNKAYA, Bayram A. (2002). "Modern Türkiye'nin Felsefî Kökenleri", *C.Ü.İ.F. Dergisi*, S.: 2, Sivas, ss. 65-91.

ÇIKLA, Selçuk (Haziran 2003)."Baha Tevfik'in Hayatı, Yazarlığı, Mizacı ve Felsefeciliği Muhalif, Asi ve Sıra Dışı-I", *Tarih ve Toplum*, S. 234, ss. 371-378

ÇUBUKÇU, Agâh (1986).*Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yay.

DAGON, My (1891). *Grandok Cinayetleri*, çev. H. Mahmut Sadık, Ahter Mat. İstanbul. 166s.

DEREN VAN HET HOF, Seçil (2010). "Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik", *Kültür ve İletişim*, S. 13, C. 2, ss. 81-106

DİKME, Hüseyin (Kış 2012). "Tanzîmat Sonrası Türk Gazeteciliğinde "Halk" Kelimesinin Kullanımı ve Halka Yönelik Faaliyetler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5 S.20, ss. 31-40

DOĞAN, Atila, (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyaşl Darwinizm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yay.

DOĞAN, Evrim (2005). "New Historcism and Renessaince Culture", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* S. 45,1, ss. 77-95

Dr. Ethem Necdet, (1 Ağustos 1325). "Terbiye-i Akliyede Usul-u Umumi", *Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası*, S. 8

Edisyon, (1959).*The Literary History of England*, ed by Albert C. Baugh., Richard Daniel Altick, Routledge

ERSOY, Mehmet A. (1991).*Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Biz Yay. s.239

ERSÖZ, Kemal (2005). *Batıcılık*. Ankara: Bilgi Yay.

FEUILLET, Octave (1890). *Müteveffiye*, çev. H. Mahmut Sadık, Kaspar Mat., İstanbul. 186s. 2. bs. Kasbar Mt. İstanbul 1991.

GABORIAU, Emile, (1889). *Mösyö Lökok*, çev. Mahmut Sadık, İstanbul: Cemal Efendi Mat.

GALLAGHER, Catherine; GREENBLATT, Stephen (2008). "Yeni Tarihselciliği Uygulamak", *Kritik*, çev. Berat Açıl, S. 1, ss.20-35.

GİZ, Adnan, (1994). "Mahmud Sadık Kızıltoprak'ta", Bir Zamanlar Kadıköy: 3. bs, İstanbul: İletişim,

GÖKALP, Ziya (1981). *Makaleler II*, (haz. Süleyman H. Bolay), Ankara: KBY.

GREENBLATT, Stephen (Mayıs-Temmuz 2003). "Yeni Tarihselcilik", çev. Türkan Mignon, *Hece: Eleştiri Özel Sayısı*, S. 77-79, ss. 744-750.

GREENBLATT, Stephen. (1990). *Shakespearean Negotiations*. Oxford: Clarendon Press.

GRIN, Katerine (1910). *Milyoner Çocuk*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Mihran Mat.

GÜZEL, Cemal (2002). "Türkiye'de Maddecilik ve Maddecilik Karşıtı Görüşler*", Hacettepe Universitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* C.19, S. 1,. ss.63-81

HAECKEL, Ernst (1911).*Vahdet-i Mevcut: Bir Tabiat Âliminin Dini* (çev. Baha Tevfik, Ahmet Nebil), Matbaa-i Kader,. s. 8-10

Hakkı Behiç, (29 Teşrin-i Evvel 1324/ll Ocak 1909) "Ne Haldeyiz ve Nelere Muhtacız?", *Demet* S. 5

HANCIOĞLU, Abdurrahman (2006). *Mecmua-yı Ebuzziya (1897-1912) 72-159. Sayılar: İnceleme Tahlili Fihrist, Seçilmiş Yazıla*r, Basılmamış YLT, İstanbul.

HAWKINS, Mike (1997). *Social Darwinism in European and American Thought (1860-1945)*, Cambridge University press,

HERMANT, Abel (1905). *Edi ile Pedi*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Ahmed İhsan Mat. 140s.

İNUĞUR, M. Nuri (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der yay., 5. bs.

İSKİT, Server (1943). *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yay.*Kalem* Mecmuası (17 Kanun-i Evvel 1329/1913)

KARAL, Enver Z. (1967). "Atatürk'ü Hatırlamak, Unutulmuş Belgeler (Kasım 1918")- *Türk Dili*, S. 194

LE BON, Gustave (1881). *L'Homme et Societes*, Paris: Rotchild, C. 2

------------------------ (1997). *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Ha-yat yay.

Mahmud Sadık, "Gücüme Gitti". Demet S. 7

------------------------ (1328/1912).*Tekâmül*, İstanbul: Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, 105 s.

------------------------ (1912). *Takvimden Yapraklar*, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 160s.

------------------------ (1910/1328), *Tekâmül*, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 105 s.

------------------------ (1913). "Recaîzâde Mahmut Ekrem Bey", *İctihâd*, 4. C. 90,

MALOT, Hector (1890). *Gölge*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Kasbar Mat., 16 s.

MARDİN, Şerif (1992) *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 3. bs., İstanbul: İletişim yay.

MONTROSE, Louis. (1986) "Renaissance Literary Studies and the Subject of History." *ELR*, S. 16 (1), ss. 5-12.

Nabizade Nazım, (1303/1886)*Yadigârlarım*, İstanbul: Kasbar Mat.

OFLUOĞLU, Gökhan; BÜYÜKYILMAZ, Gökhan (2008). "Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri", *Kamu-İş;* S.1, C.10, ss. 113-144

OHNET, Georges (1890). *Cihansız Kız*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Kaspar Mat.

------------------------ (1890). *Kontes Sara*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Mat. 254s.

ORAL, Fuat Süreyya (1967) *Türk Basın Tarihi*, Ankara: Yeni Adım Mat.

Osman Nuri, (Şubat 1324). "Tekâmül-ü Tabiat-Teraki- Âlem", *Musavver Muhit*, C. 1, S. 15, 5

ÖZTÜRK, Serdar (Güz 2001). "Hamlet'e Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım: Hamlet'te Politika ve Yönetim", *Kuram ve Uygulamada EğitimYönetimi*, S.28, ss. 549-556

Rıza Tevfik (1330). *Felsefe Dersleri*, İstanbul: Kader Mat.

SAID, Edward (1979).*Orientalism*, Newyork: Vintage Books.

SÜMER, Mine (1965). "Wilson Prensipleri Cerniyeti'nin Amerikan Cumhur Başkam Wilson'a Gönderdiği Bir Muhtıra" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, C. 3, S. 4-5

ŞAPOLYO, Enver B. (1971). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara: Güven mat.

Şebabettin Süleyman, (25 Nisan 1329 /1913) "Tekâmül", *Rübab* mecmuası, S. 57

TOKGÖZ, A. İhsan (1993). *Matbuat Hatıralarım*, Alpay Kabacalı (Hz.), İstanbul: İletişim Yayını

TOPUZ, Hıfzı (2003)*Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. bs.

TÖKİN, Füruzan H. (1965). *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, İstanbul: Elif Yay.

TYSON, L. (2006). *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. London, Rutledge.

ÜLKEN, Hilmi Z. (1963). "Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri", *AÜİFD*, S. 27-30, C. XI, Ankara

------------------------ (1994).*Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken yay.

ÜNDER, Hasan (2002). "Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce IV: Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yay. ss. 427-437

VEENSTRA, Jan R. (Kasım 1995). "The New Historicism of Stephen Greenblatt: On Poetics of Culture and the Interpretation of Shakespeare", *History and Theory*, S. 34, C. 3, ss. 174-198

WESLEY, Charles (1890). *Biçare Kız*, çev. H. Mahmut Sadık, İstanbul: Kaspar Mat. 31 s.

YALÇIN-ÇELİK, Sıdıka D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Ankara: Akçağ yay.

YEŞİLYURT, Sami (Kış 2009). "Nedim Gürsel'in Romanlarının Yeni Tarihselci Bağlamda Okunması", *Turkish Studies,* S. 4 /1-II, , ss. 1989-2009

Yirminci Asır mecmuası (5 Ağustos 1954) S. 103. (e.t. 12.10.2012): http://urun.gittigidiyor.com/20-ASIR-SAYI103-5AGUSTOS1954-MAHMUT-SADIK_W0QQidZZ34305924

YURDAKUL, Mehmet E. (1989). *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri I: Şiirler*, haz. Fevziye A. Tansel, Ankara: TTK Yay..

YÜCEL, Hasan A. (1989), *Edebiyat Tarihimizden,* İstanbul: İletişim Yay.

EKLER

EK 1. Fotoğraflar ve Çizimler

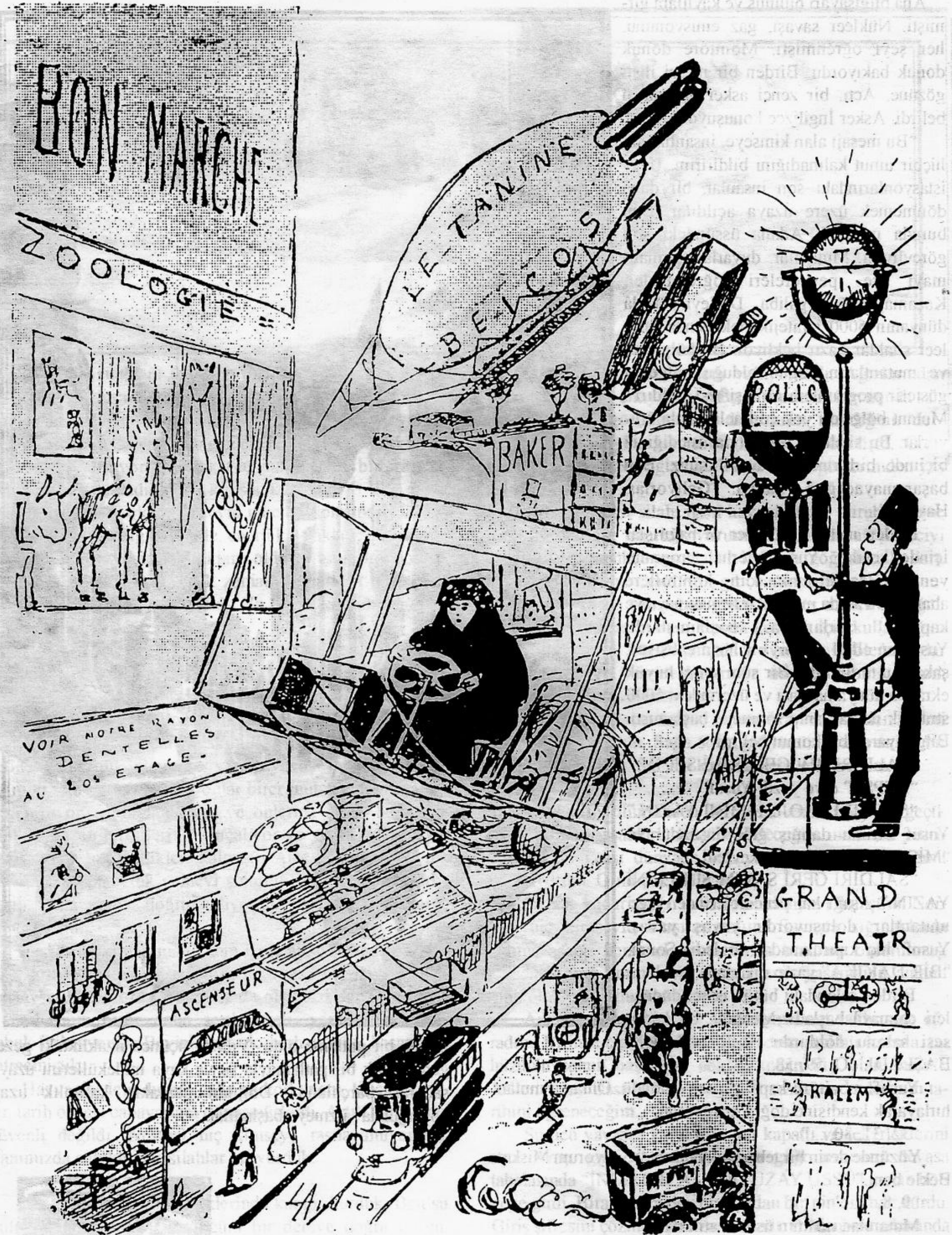
Resim 1, 2, 3: Mahmut Sadık'ın karikatürist Cemil Cem'in kaleminden çizimi (Cem mecmuası, Aralık 1910 S.8, s.1)

Çizim 3. Dönemin matbuatından Mahmut Sadık'ı gösteren bir başka karikatür.

Resim 1. Mahmut Sadık'ın ömrünün son yıllarına ait bir fotoğrafı

Çizim 5. Mahmut Sadık'ın kaleminden bir karikatür.

DİZİN

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet TUGAY, 1974 yılında Çankırı'da doğdu. İlköğrenimini Konya, Bozkır'da (1981-1986); orta öğrenimini Konya Merkez İmam Hatip Lisesi'nde (1986-1991) bitirdi. Yüksek öğrenimini ise Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünde (1997) tamamladı. Aynı yıl MEB tarafından Muş, Varto'ya öğretmen olarak atandı. Vatani hizmetini de aynı ilde yedek subay öğretmen olarak (2000-2001) yapan Ahmet TUGAY, halen MEB Konya, Öztekinler Meslek Teknik ve Kız Meslek Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

EK 2.

***Tekâmül* Romanı (Eski Yazıyla)**

بدنيه‌كزه – خيالپرورلكدن منبعث ضعف طبعمكزدن قطع نظر – قوت عضويه‌كزه ، تناسب وملاحت وجهيه‌كزه حيران اولدم . « آه اولاديمك پدری بو اولسه ... » ديدم . بو ارزومك حصولی آمريقا نسلی ايچون طريق تكاملده بنم واسطه‌مله بر كوچك خطوه آتمق ديمك ايدی .

ايلك مناسباتمزده بو آرزومك حصولنی فرق ايدركبی اولدم . نسوانك سينه‌سنده بر محصول عمری ، يعنی نتيجهٔ وظيفهٔ طبيعيه‌سی بولنمديغنی كوسترن ومعتاد اولان اشارت كچيكمش ، بنی الداتمش ايدی . محصول حياتی سينه‌مده صاندم ، الدانه‌رق سنكله رابطه‌يی كسدم . شيرده قاچدم .

ايشته كوريورسك يا ! آچيقدن آچيغه سويليورم . الداند يغمی اكلانجه تكرار تأييد مناسبت ايتدم . بودفعه ارزومك تمامیٔ حصولندن امينم ، مناسبت مشتركه‌مزك قيمتلی خاطره‌سنی بدنمده صاقلايه‌رق سندن آيريليورم . برزمانده بو خاطرهٔ ذی حياتی مكمل ، قوی بولنه‌جغندن بر آمريقا چوجغندن دها كوزل ، دها فطين ، بر آزده خيالپرور اوله‌جغندن امين اولديغم اومينی مينی‌يی آغوشمده ، قارشومده كوره‌جكم ... عفوايت ، شفيق ! سن محبتمزدن برچوق شیٔ غائب ايتمدك . بن چوق شی قازاندم . . . شمدی اكلادكسه اكلادك . بن آشفته دكم . قانون تكامله رعايت ايتمكه چاليشير بر قادينم ، بر آمريقاليم ...

يالكز سكا شونی يا په‌بيليرم ... آدرسنی وير . سنك بكامكتوب يازمامك شرطيله بن سكا ممكن اولورسه يازارم ، ممكن اولورسه چوجغمك رسمنی كوندريرم ... آرابه‌يه آتلادی ... وداع ايتدی ارابه‌جی‌يه كمال سرعتله چكمه‌سی ايچون امرويردی ، مرامنی افهام

ايده‌بيلدی . ارابه‌جی حيوانلری شدتله قامچيلادی . بن قالك كنارنده براغاج التنده اوطوران مائی جارلی ايكی مصرلی فقير قادينك قارشوسنده بافه قالمش ايدم ...

ايواه ! بن كه تدقيقات وتتبعاتمله ابوتك قطعيت رياضيه‌ايله اثباتنه قانع اولميه‌جق بر فكر حاصل ايتمس ايدم . بن كه واپورده يول ارقداشم موسيو شرودرله بوبحثی يوروتمش ، فكريمی مدافعه‌ايتمش ، او حيات آشنا ذاته‌ده فكريمی تصديق ايتديرمش ايدم . مدت حياتمده امين ايدم ومدت حياتمده امين اوله‌بيليردم كه بوقادينك وجودنده صاقلاديغی بويوتديكی مخلوق ذی حيات بنم چوجغم ايدی .

محصول حياتمك بندن اوچوب كيتديكنی دوشونيور ، يالكز بن انی تقديس ايديور ، بوقادينه‌ده ، قانون تكامله‌ده لعنت خوان اوليوردم . بدبختلغمی ، تعمير قبول ايتمه‌ين وجهالت نوجوانيدن ايلروكلن خطامی نادمانه دوشونيور ، كنديمی بيله تلعين ايديوردم ...

صوك

نیچون کندینی بوقدر مزعج وبدخو کوستروب ذهنمدن طاتلی خاطره‌کی وتربیه‌لی شخصکی سیلمکه چالیشیورسك ؟ . . . بن سکا بو سوزلری طرز دیکرده سویلمش ایدم. نیچون بوطار وقتده تکرار ایتدیریورسك ؟...

بو آرالق ساعتی چیقاردی . باقدی . ارابه‌بکلیور ... واپورده لیمانده حرکته حاضر بولنیور . اوده زمانی حساب ایدیور .

— جه‌سی ! بن سندن عائله‌کی ، زوجکی ترك ایتمه‌کی عمریمزك نهایتنه‌قدر برلکده زمان کچیرمه‌مزه راضی اولمه‌کی ایستیه‌مم . یکانه سعادتم بودر ، بن بونی ، سنك مرتبه‌که وسعادتنه فدایه مجبورم . سکا محبتم قدرده رعایتم واردر . بنم یکانه تسلیم وارزوم سندن محبتله افتراق ایتمك ، بومحبتك بزآز زمان ایچون محافظه‌سی حقنده تأمینات آلمق ، ایکی سطر اولسون آره‌صره مکتوبکی نیاز ایلمك ایدی ...

متبسمانه بر صورتده :

— محبتمزك یادکارینی عمریمك صوکنه قدر محافظه ایتمك ایسترم وایده‌جکم . دیدی .

بوسوزی پك جدی طورده سویلدیکی حالده نیچون بوکا برده یعنی ، یاخود پك معنیدار بر تبسمی تردیف ایلمش اولدیغی بردرلو تفسیره قادر اوله‌مدم .

— مادامکه بویله‌در، نیچون وداع ایتمدن قاچیورسك. نیچون آره‌صره محبتمزه فاصله ویره‌رك هواپرست ، خائن ، قلبسز بر قادینك حرکتنی ، عادتا بر آلفته‌نك طبیعتنی تقلید ایدر کبی طاورانیورسك .

آه ! بوسوزم پك سرت دوشمش . بردن بره حدتی موجب اولدی . ایاغه قالقدی .

— عفو ایدرسکز بك بن اصلا برالفته دکلم . همده طانیدیغکز اوروپا قادینلری کبی مقصدسز ورذیلانه فحشیات ایچنده وجودلرینی پایمال ایدنلرده‌ده قیاس اولنه‌مم . بنم مقصدم سزك بردرلو حوصله کزه صیغمدی وصیغه‌مازدی ... سزه برقاچ دفعه مباحثاتمز صره‌سنده صورت جدیه‌ده سویلدم که مدنیلر کیتدکجه ضعف بنیه‌یه اوغرامقده‌درلر. هله آمریقالیلرده عشرته انهماك ایله مساعیٔ افراطکارانه‌ایله جملهٔ عصبیه، موازنه‌سی غائب ایتمش وبنیه، قوت ودرماندن واقوام شرقیه‌ده کوریلن زندکیدن وتام صحتدن و متانت بدنیه‌دن محروم قالمشدر . آمریقاده عرقك بوصورتده دوامی ....

اوقدر بهت حیرت ایچنده قالدم‌که بوغریب قادینك بویله‌طار برزمانده آمریقا احوال اجتماعیه‌سنه‌دائر اپاقده برنطق ایراد ایتمه‌سنه نصل مقابله ایده‌جکمی شاشیردم. غالبا اوده بنم حیرتمی فرق ایتدی. چونکه سوزینه براز فاصله ویردی .

— شفیق بك ، بومقدماتی اکلایه‌مدیکز دکلمی ؟... باقکز سزه اکلاته‌یم . انسانلر حیواناتك اصلاح نوعنه پك زیاده چالیشدقلری وتکملاته واسطه اوله‌بیلدکلری حالده نیچون کندیلری ایچون چالیشمسونلر؟ اشته بن بوفکرده ، هر خصوصده قانون تکامله رعایت ایتمك قصدنده ایدم ...

قهوه خانه‌دن چیقدق . یاواش یاواش یورودك . ارابه‌جی‌یه اشارت ایتدك . اراباه آرقه‌مزدن کلیوردی ... جه‌سی سویلیوردی:

— ... سزه مصادف اولدم . صحت وعافیتکزه ، تشکلات

ومناسبتمز بوسوزلريكزى هضم ايتمه‌مه وسيله اوله‌بيلير .

بن ده بردن بره تبديل لسان ايتمش، مسترحمانه معامله‌يى برطرفه براقديغم كبى تدافعى حركتى‌ده ترجيح ايتميه‌رك تجاوزه باشلامش ايدم .

سنلى بنلى خطابك آرتق قليفوردى اغضاب ايتمكدن باشقه برشيئه يارامیه‌جغنى تخمين ايتمش، بن ده كنديسنك اختيار ايتديكى طرز كلامى ترجيح ايلمش ايدم . بو تخمين وترجيح اوزون اوزادى محاكمات عقليه نتيجه‌سى اولمديغنى ده اعترافه مجبورم. برحس شديد، برسائق بنى بويولده حركته سوق ايلمش ايدى ...

جه‌سى قليفورد احتمال بنم نيازمندانه وعاشقانه سوزلريمى ديكله‌مكدن بسبتون بيزار اولديغى، فصل محبتى برده‌ا آچمق ايستمديكى ايچون بكا قارشو بردن بره شدت استعمال ايلمش ايدى . طور وحركتمك تبدلنى كورنجه، بندن بويله وقورانه برمقابله‌يه هدف اولنجه حدتى تشديد ايده‌جك يرده بردن بره حال طبيعيسنى بولدى . نازكانه برصورتده سوز سويلمكه، جمله‌ عادتا عالم تجارتده اولديغى كبى — حسسز، روحسز فقط منفعتپرستانه محبت ايتمكه باشلادى .

مادام قليفورد واپورده قارشوسنده‌بنى كورديكى حالده بردرلو راحت ايده‌ميوردى. واپورك حركتنه ايكى ساعت قدر زمان وار ايدى . برلكده طيشارى‌يه چيقمه‌مزى تكليف ايتدى . تكليفنى رد ايتمدم. ذاتاً رد ايده‌جك، كنديلكمدن برشيئه قرار ويره‌بيله‌جك بر اقتدارده دكل ايدم . واپوره نيچون كلديكمى بيلمورمى‌يم كه نيچون چيقديغمى دوشونه‌يم !

ريحتمده يان‌يانه يوريمكه باشلادق . احتمال درونى اضطرابم

چهره‌مده‌كورنمش، پريشانئ حالم شايان مرحمت بردرجه‌يى بولمش ايدى. مادام قليفورد قولمدن طوتدى، بنى توقيف ايتدى . براز يان طرفنه وبكا طوغرى ميل ايدرك يوزيمه دقتله باقدى .

— شفيق ، نيچون بوقدر حسنه مغلوب اولوب قاليورسك ، موازنۀ حياتيه‌كى اخلال ايده‌جك درجه‌ده انفعالاته قاپيليورسك .

ديدى .

قوله گيردى ...

بو «سن» خطابى ، بوعشوه كارانه معامله، بوجميله بكا بتون اكدار قلبيه‌مى اونوتديرمغه، ينه قلبمده برشعلۀ اميد پارلاتمغه كافى ايدى... بن همان احتساساتمى تشريحه قالقشدم. اوسوزيمى كسدى. برآرابه چاغيردى. قنال بوينه قدر سرعتله چكمسنى سويلدى. بوراده‌كى قهوه‌خانه‌لردن برينك باغچه‌سنه كيردك. تنهاجه بركوشه‌ده اوطوردق. سوزه باشلادى :

— شفيق، بنى ديكله بوقدر متأثر اولمه‌نك سببى نه‌در؟ وقتم پك آز. كسديرمه برسوزله آره‌مزده‌كى اختلافى حل ايده‌لم... نصلسه برانسيت پيدا ايتدك. بينمزده برمناسبت، بررابطه وجود بولدى. برقاچ كونى‌ده استديككى كبى سوداكارانه، خيالپرورانه وقت كچيردك. بن عشق وسودا ارقه‌سنده دولاشير بركنج قيز، ياخود آشفته اولمديغمى سكاسويلدم. عائله‌مى، ملتمى، مرتبه‌مى اكلاتدم. سياحتمك مقصدينى، عودتمك زمانتى تعيين ايتدم . يالكز سنك محبتكى‌ده كسر ايتمك استمدم . قدرتمك يتديكى قدر ارزولرينه مماشات كوستردم. بوحالده بندن مغبر اولمغه، ستم ايتمكه، باخصوص پيشمدن بورايه‌قدر قوشه‌رق بنى بيزار ايلمكه ، عادتا سربستيمه تعرضده بولنمغه نيچون قيام ايديورسك ؟

هایدی طلب ایده‌یم، اصرار کوستره‌یم . . . یالکز حقدن، نظامدن بحث ایدن اویورکسز قادینه، اویکی دنیا غریبه‌سنه مرام اکلاتمق احتمال دائره‌سنده‌میدر؟ . . . استرحامدن نیازدن، بر نتیجه حاصل اوله‌میه‌جق . . . او حالده تهدیداتده بولنمقدن، کندیسنی ولوکه بش دقیقه قارشو قارشویه کله‌بیله‌جك بر زمانم اولسون بوقدر قیصه بر زمانده، شوراده بوقدر یولجینك ایچنده رسوا ایتمکدن باشقه نه ایچون یاپه‌جق نه‌وار؟ بو معقول دکل . فقط معقولات دائره‌سنده حرکته حسم، باخصوص حس انتقامم نه اقدار ایده‌میور. اشته بو دوشونجه‌لر ایچنده ایکن قویولاجورد ایپك بر قاش پوسیه‌ره بورونمش اولان مادام قلیفوردی واپورك کوکرته‌سنده بندن اوچ آدیم اوته‌ده کوردم . . . اوقدر طالمشم که واپوره کلدیکنه، کوکرته‌یه چیقدیغنه بیله دقت ایده‌مه‌مشم . آنی بکلیورم، آنی کورمیورم . . . عادتا کندیمه صاحب دکلم .

نظرلریمز بری برینه مصادف اولدی . ینه شقاقلرمدن طوغری کله‌رك ایکی چکه‌لریمی بری برینه عادتا کندلك ایچون جهد کوسترن تقلصاتك تأثیری التنده دوداقلریمی صیقدم . شو عذابی تخفیف ایچون کوزیاشلریمك جریانه میدان ویرمکدن باشقه چاره اولمدیغی حالده تأثراتمی ضبط ایچون بتون متانت فکریه وقلبیه‌می صرف ایدییوردم .

جه‌سی نه واپورك کوکرته‌سنده بردن بره کورورنجه تلاشدن کندینی آله‌مدی . دائما طانغق و قاریشق کورینن قاشلری حدت وتهورینی کوستره‌جك صورتده چاتلدی . پنبه رنکی بر آنده زائل اولدی . صانکه اورنکلر بردن بره کوزلرینك بیاضنده طوپلانی

ویردی کوزلر قیزاردیغی کبی چهره‌سی ابتدا بر بیاض کسلمش ایدی. بو آنی تصادف جه‌سی‌ده بردن بره بر تأثیری، حشم وشدتله قاریشق بر هیجانی موجب اولدیغی آشکار ایدی . . .

اولدیغم یردن قالقدم . تبسم ایتمکه چالشدم . تبسمم اوقدر آجی و مستهزیانه نه لاابالیانه، نه نازکانه صورتده ال اوزاتشم او قدر محقرانه دوشمش که نه بیاض اولان چهره‌سی رنك اصلیسنی اکتساب ایتمك شویله طورسون عادتا یشیله چالار صاری بر رنك آلمش ایدی . بو حالی نه هرشیئی یاپمغه مقتدر کوردیکنه، بلکه کندیسنك پیشندن لوندره‌یه، تا امریقایه قدر کیدرك دائمی بر بلا اوله‌جغمی تخمین ایلدیکنه اشارت مقامنده ایدی .

— شفیق بك، سزی دون قاهره‌ده براقدیغم حالده بو کون بوراده کوردیکمه متحیرم. عفو ایدرسکز، حیرت ومراقمی ضبط ایده‌مدم، بوراده نیچون بولندیغکزی سؤال ایده‌بیلیرمی‌یم؟

— سنك ایچون .

— ینه سودا ومحبتدن بحث آچه‌جق، بویله بکا دائمی بر الفته کز کبی خطاب ایده‌جك ایسه‌کز سزی شو آنده طانیمامقده مختارم. نره‌یه قدر ایسترسه‌کز آرقه‌مدن کلیکز. سزه بر کلمه سویلمم. باشمی چویروب باقمام. شاید ذره قدر تربیهٔ عمومیه‌یه مخالف وبکا قارشی متجاوزانه بر معامله‌ده بولنه‌جق، اغزکزدن بر سوزقاچیره‌جق اولورسه‌کز سزی لازم کلنلره شکایت ایتمکده، تعقیب وتجاوزکزدن کندیمی صیانت ایلمکده حقم یردن کوکه قدردر .

— عفو ایدرسکز مادام، محبت ومناسبتمزدن قطع نظر، بوقدر شدتلی طاورانمغه یردن کوکه قدر حقکزی کوره‌میورم. انجق محبت

جکمی تعیین ایده‌میه‌رك مغازه‌لرك اوکنده، جامکانلرك ایچنده‌کی اشیایه‌کورمز برنظر عطف ایدرك سوزده وقت کچیریوردم. وقت کچیرمکمی؟ هردقیقه‌ده برملاحظهٔ الیمه حاصل اولیور، بتون فکر ومحاکمه‌م انکله مشغول اوله‌رق برایکی ساعت صوکره مصر طوپراغندن برده‌ا بلکه ایاق اتماموق، نام ونشانی بللی ایتمه‌مك اوزره افتراق ایده‌جك اولان «قادین»ی که محترم، شایان تقدیس ومحبت کوریور، اوطاتلی محبتك، بو آجی افتراقك تأثیریله ایچین ایچین اغلامق استیوردم. که انك قطعیاً هواوهوسنه مغلوب، غرابت طبعنك ایجاباتنه تابع حسسز، وجدانسز برآلفته‌دن بشقه برشیٔ اولمدیغنی کوز اوکنه کتیره‌رك نفرت ایدیوردم. اندن انتقام المق سوداسنه دوشیوردم. ایشته او «قادین» بوکون ذوقنه واسطه قیلدیغی یارین قهروتدمیر ایدیور، اسکی مصاللرده سویلنن وبرکیجه آغوش شهوتنده طوتدیغی دلیقانلی‌یی ایرتسی کونی قتل ایتدیرن ظالمه‌لری خاطره کتیره‌یور ایدی. صانکه مصر طوپراغنده قله‌ئوپاترا کبی یاشامق ایسته‌یوردی. نه‌یاپدیغنی بیلمیه‌رك، دوشونجه‌مه برانتظام ویره‌میه‌رك اسکندریه سوقاقلرینی سرسریانه کزیوردم . . . احتراصات ایچنده اولدیغم ایچون برپرده اوطورمق بیله بنجه قابل اوله‌میوردی.

مسافری قومپانیه‌سنك آجنته‌سندن مادام قلیفوردك مارسلیایه قدربیلت آلوب آلمدیغنی تحقیق ایتمك خاطریمه کلدی. شبهه‌یی دعوت ایتمکدن‌ده قورقدم. چانطه‌می براقدیغم اوتله کلدم. بوراده برخدمتکاره بوکون مارسلیایه حرکت ایده‌جك اولان مادام قلیفورد اسمنده برقادینی تشییع ایلیه‌جکمی، آجنته‌دن بونامه بربیلت آلنوب آلنمدیغنی خبر آلمه‌سنی تنبیه ایتدم. بش دقیقه کچمه‌دن حل مراق ایتدم. آجنته‌دن

عودت ایدن خدمتکار دوندن محترم مادامك قماره‌سنی طوتمش اولدیغنی خبرویردی.

پرهیجان وتلاش – صانکه بن کج قالمشم کبی – ارابه‌یه آتلادم، تکرارلیمانه کلدم. واپوره کچدم. سالونلری دوراتمکه باشلامش ایدم. سالونده وکوکرته‌ده خیلی یولجی وار ایدی، بونلرك پورسعیددن کلمش اولملری محتمل ایدی... کوکرته‌ده برکناره اتکا ایدرك برمدت لیمانه طوغروباقدم. ساحلده انشا ایدلمش اولان انترپولر شهرك منظرهٔ عمومیه‌سنی نظردن ستر ایدیوردی. یولجیلر واپوره کلمکه باشلامش ایدی. برسمسارك، براوتل قپوجیسنك، برقوق اجنته‌سنك دلالتی ایله واپوره کلنلر کوریلیوردی...

واپورك حرکتنه هنوز ایکی ساعت وار ایدی. بن هر حالده فرارینك برآن اول کلدیکنی واپوره آته‌جغنی تخمین ایدیوردم. انتظام حیاته فوق‌العاده آلشقین اولمقله ودقیقه‌یی حساب ایتمك اعتیادی بولنمقله برابر شرق سیاحتنده دائما تمکین واحتیاط اوزره حرکت ایتمك لازم کلدیکنی بالدفعات مادام قلیفورد تصدیق ایتمش ایدی... بن هرحالده واپوره کله‌جکنی تخمین ایتمکله برابر واپورك حرکتندن برچاریك ساعت اول کلدیکی تقدیرده نه‌سویلیه بیله‌جکمی‌ده نظر دقته آلیوردم... کندی کندیمه دوشونیوردم:

بن بوایه نیچون کلدم؟ جه‌سی قارشومده بولینیور، نه‌دیه‌جکم؟ استرحامده بولنه‌رق برقاچ کون‌دها اسکندریه‌ده قالمه‌سی، بمله قاهره‌یه عودت ایدرك برقاچ آی زمان کچیرمه‌سنی، یاخود زوجنی، اونی بارقنی ترك ایدرك، بیقه‌رق بمله کلمه‌سنی قاچ هفته، قاچ آی، قاچ سنه ایسه‌نم انانیتکارانه هوس ومحبتمه خدمت ایتمه‌سنی می طلب ایده‌جکم؟

وار ، برخبر فلاكت اورته‌ده‌كه بوده مادام قليفوردك دون اقشام اسكندريه‌يه متوجهاً حركت ايتمه‌سيدر .

بو كون پازارايرتسى ايدى . مستر پيتى بون صالى كونى صباحلين مارسليايه حركت ايده‌جك فرانسه پوسته واپورينه راكب اوله‌جغنى سويلمش ايدى ... نجه بو خبر كافى ايدى .

سطحى بر تشكرله بورادن آيرلدم . طوغرو اوتله كلدم . اشيامى طو پلامغه بيله لزوم كورمدم . بر كوچك ال چانطه‌سيله همان استاسيونه قوشدم ... قطاره آتلادم .

فكرم پريشان ، حالم پژمرده ، تكميل وجودم رعشه دار اولديغى حالده واغونك بر كوشه‌سنه صيغنمش ايدم ...

اسكندريه‌يه كيچ وقت واصل اولمش ايدم ... بيوك ميدانه ناظر بر اوتله اينديم . چانطه‌مى براقدم . بو وقتدن صوكره آنى آرايوب بولمق احتمالدن خارج ايدى ...

كنديمى سوقاغه آتدم . . . غازينولرى دولاشدم . واپور اعلانلرينى مدت حياتمده بو قدر دقتله اوقوديغمى ، بو درجه تلاشله تدقيق ايتديكمى بيلميورم .

فى الحقيقه ايرتسى كون تام وقت ظهرده مارسليايه بر واپورك حركتى اعلان ايدلمش ايدى . سر سريانه شهر ايچنده كزندم . پارادى غازينوسنده كيجه الافرانغه ساعت اوچه قدر اوطوردم . بورادن قافه‌شانتانلرى دوره باشلامش ايدم . كيروب چيقديغم يرلرده نه ياپديغمى ، نه ايشلديكمى بيلميوردم . اوتله پك كيچ عودت ايتدم . بر خدمتكاره صباحلين ممكن اولديغى قدر ايركن اويانديرلمقلغمى سويلدم . فقط اويومغه قدرت بولمق ممكنمى ؟

واپورده مادام قليفوردى بولورسه‌م نه‌يولده معامله ايده‌جكم نه سويليه‌جكم . اليقويمق ممكنمى ؟ واپوردن چيقميه‌رق پيشندن كيتمك قابلمى ؟ ... بو حالده بورايه‌قدر نيچون كلدم ، نيچون قوشدم ؟ والحاصل خط حركتمى كندم اكلامقدن ، ايده‌بيلمكدن عاجز ايدم .

صباحه‌قدر جاكتمى بيله چيقارمه‌دن اوطه ايچنده كاه كزينه‌رك كاه يأس وهيجانمدن صاچلريمى يولارجه‌سنه چكه‌رك ساعتلر كچيردم . بعضاً بر صنداليه اوزرينه ييغيلوب اون ، اون بش دقيقه قالدقدن صوكره بر هيجان عصبى ايله ينه يرمدن فيرلامقده ، كزنمكه باشلامقده ايدم . صباحك آيدينلغى صانكه بكا بر شعلهٔ اميد كبى كلدى . بر ساعت قدر دها تحمل كوستردم . كنديمى سوقاغه آتدم . هيكلك قارشوسنه تصادف ايدن بر قهوه‌خانه‌نك اوكنه اوطوردم .

بوراده بر ساعت‌قدر قالدم ، بعده آهسته آهسته ريختمه طوغرو يورودم . مارسليايه حركت ايده‌جك اولان مسافرينك سينه اسمنده‌كى جسيم واپورى ايدى . بو قدر ايركن واپوره كيتمكده بر معنى اولمديغنى دوشوندم ...

ريختمده بر مدت كزندم . واپورك هيئتى ده يوركمده آيريجه بر تأثير حصوله كتيرمش ايدى . ظن ايديوردم كه بو شكل ، واپور صورتنده تمثل ايتمش اولان بر رقيب ايدى . سوكيلمى الى الابد بندن آييره‌جق . سينه‌سنه الهرق اوزاقلره سوق ايده‌جك ايدى ... واپوردن نفرت ايدرك كرى دوندم . تكرار اسكندريه‌نك بيوك ميدانه ، اورته يرنده‌كى طونج هيكل ايله دها محتشم كورينن ، محاكم مختلطه دائره‌سى كبى يوجه بنالرله اطرافى چورلمش اولان ميدانه كلدم . نه طرفه كيده‌

ومزاجی اون بش كونده برتلون وتبدل ایدیور. عجبا بونده نه حكمت وار؟ هرنه‌دن ایسه بودفعه امیدوار اوله‌رق اغبرارحالنك كچمه‌سنه انتظار ایدیوردم .

برخیلی نیـازلرم ، رجالرم موعد مـلاقاته صـوك كونلرده كثیره بیلمك ایچون تأثیركوسترمه‌مش ایدی .

بن ده كندیسنه قارشـو وقار ذاتی‌یی محافظه قصدیله ایكی كون اولسون جه‌سی‌یی كورمه‌مك، اوتله اوغرامامق قرارینی ویردم ...

ایكی كون كچدی. بریرده تصادف ایتمدم. اوزبكیه‌ده جزیره‌ده، كیجه‌لری قافه آنغله اوكنده كزندیكم كبی شیرد اوتلنك تراجه‌سی یقیننده‌ن بلالزوم بالدفعات كچدم . انی كورمك غیرقابل . تصادف‌ده اكا اویغون ...

اوچنجی كونی صبر وتحملم الدن كیتدی . آرتق یابوسبتون بوحاله نهایت ویرمك ، یاخود انك اغبرار وانفعالنی تكرار ازاله‌یه موفق اولمق امیدیله علی الصباح قهوه زمانی شیرده كیتدم . مستر «پیتی بون» – قهوه‌ده ، جه‌سی‌نك یاننده تصـادف ایتدیكم اختیار آمریقالینك دامادی – سالونده ایدی . بنی كورنجه برتهالكله كلدی . بندن استعفای قصوره باشلادی . بولندیغم اوتله كلك اوزره حاضرلندیغنی واكر بن كلمسه‌یدم مطلق یاریم ساعت صكره اوراده بولنه‌جغنی سویلیور ایدی .

بوسوزلری سویلدیكی صره‌ده جیبندن برجزؤدان چیقارمش، ایچنده بركاغد آرامقده بولنمش ایدی .

ارادیغی كاغدی بولدی . كوچك ، بیـاض بر ظرف ... بكا قیدسزلقله اوزاتدی .

هیچ بركله تكلمنه مقتدر اوله‌مدم . صانكه بوكاغدك محتویاتنی برقوهٔ خارق العاده ایله كشف ایتمش ایدم . یوركمه الهام ایدلمش ایدی. اللرم تتره‌یه‌رك كاغـدی آلدم . بوكاغد بكا مادام قلیفوردن ... باشقه كیمدن كله‌بیلیر ؟

مستر پیتی بون‌دن مساعده بیله استمدم ، ظرفك اوستنده‌كی یازی‌یی طانیدم . اوطه‌سنده اومكتوب یازاركن ، انك مساعده‌سیله بن اوموزباشنه طوغری اتكا ایدرك صاچلرینی اوقشار ، برسرعت منتظمه ایله كاغـد اوزرنده حركت ایدن اینجه اوزون پارمقلریله یوركمده طاتلی طاتلی حسیات اویاندیره‌جق ، تماشاسنه بنی‌قاندیره‌میه‌جق برطرز لطیفده قلمی سوق ایلیان اللرینی اوزاقدن سور ، كاه صبر ایده‌میه‌رك بیلكنی الله طوتار ، خفیفجه انی اوپردم . یازی‌یی بوزدیغم ایچون تعذیراتنه هدف اولوردم . نه طاتلی تعذیرلر !

بونلری دوشونه‌رك ظرفی ییرتدم. بركوچك پوصله... سرعتله حركت ایتدیكی ایچون كوروشمكه وقتی اولمدیغنی یازییور . بنم خاطرمه رعایت ایده‌جكنی ، یعنی اونوتمیه‌جغنی وعـد ایدییور ... فقط نه‌بر آدرس ویرییور ، نه‌ده مجتمزی ، یاده الیور ... ایواه! بوآنده كندمدن كچمشم ...

پیتی بون تفصیـلات ویریوردی . المدن كاغـدی براقدم . برصندالیه‌یه اوطوردم .

لوندره‌دن برمكتوب الدم . مستر قلیفورد همان مكتوبی آلیر آلمازحركت ایتمه‌سنی بیلدیرمش، لوندره‌ده امور وخصوصاتنی اكمال ایدرك یالكز كندیسنك عودتنه منتظر اولدیغنی یازمش . نه‌اولمش ایسه اولمش . بنم پیتی بون‌دن الدیغم بوتذكره ایله اكلادیغم برشی

— شفيق ، ينه سرزنشه باشلامه .

— حقم يوقمی ؟

— ينه‌می حق بخش ؟ حقسزسك ، حقسزسك ...

— نيچون بكا اغبرار كوستردك ، نی‌رد وقهر ايتدك ، شمدی ينه اوطاتلی معامله‌كه نی قاووشديردك ؟ ... هيچ اولمازسه بونی سويله ... كاشكه بورايه كليه‌ايدك . نه اولوردی .

— بورايه كله‌بيلمك ايچون اويله ياپدم . اوراده قالسه‌م مناسبتمز قيل وقاله سبب اوله‌جق ايدی . سنكله حسن مناسبتی عالمه قارشی جعلی برصورتده كوسترمك ، سنك‌قدر حس وخياله مغلوب بر عاشقی اقناع وارضا ايتمك قابل دكل ايدی .

— بوتدبيرلر يالكز بورايه نقل ايده‌بيلمك ايچون اويله‌می ؟

— اويله فرض ايت ...

هايدی اويله فرض ايده‌يم ، فقط اوراده‌كی مساعده وفرصت ويرن موقع نره‌ده ؟ بن اوراده ، او بوراده كچيره‌جكمز حياتك ذوق وصفاسی نره‌ده ؟ بن‌ده‌قالقوب بورايه كله‌يم ؟ انك قورقديغی قيل وقال اوزمان بتون شدتيله ميدان آلمازمی ؟ ...

— جه‌سی ، اوراده‌كی خصوصيتی نصل بوله‌جغز ؟

— دردك يالكز بوندن‌عبارت‌قالديسه ا كاده چاره بولورز...

كيتدكجه بهت وحيرته دوشيورم . بوقادينك اصلا بوقدر شوخانه ، بوقدر سربازانه حركت ايده‌جكنه — هله اوانفعالدن ، او جديت پرورانه معامله‌دن‌صوكره — اصلا احتمال ويرميوردم ...

طعام پك شطارتله كچدی . خدمتكارلر زنكين آمريقاليلرك مسافری‌اولان شرقلی‌يی يعنی‌بنی اكرام واعزازه چالشيورلردی...

يمكدن صكره سالونده بر كوچك بزم صحبت تشكيل ايتمش ايدك . شه‌پرد سالونی نه‌قدر مكلف اولديغنی ايضاحه حاجت يوق ... نم شرفه اوله‌جق ، بوكون آمريقاليلر كوندوز اويقوسنی فدا ايتمشلردی ... اقشامه طوغرو آرابه‌لرله بر كزنتی اجرا ايتدك...

اقشام طعامنده‌ده بنی اوتلده اليقويمق استديلر . راضی اولمدم. مساعده ايستدم آيرلدم . ايرتسی صباح ايچون مادام قليفورد بندن سوز آلمش ايدی ...

اون‌بش كون قدر بختيارانه بر حيات دها كچيردم . جه‌سی ايله ايلك دورهٔ انسيتمز عودت ايتمش ايدی . فقط بودفعه اولكی قدر كلفتدن عاری اولمديغنی‌ده اعترافه مجبورم .

اهرامه‌قدر برقافله‌ايله براكنجه ترتيب اولنمش‌ايدی . بوكون پك خوش كچدی ... جه‌سی ايله باش باشه ، انظار اغياردن خالی تك وتنها وقت كچيره‌جك ، آمال سودا كارانه‌مزه جريان ويره‌جك شدت محبتمزی بر يرمزه تقرير ايليه‌جك برمحجره بولمش ايدم... بوخصوصده قاهره‌ده بولديغم برقاچ رفيقمك نصيحتندن استفاده ايتمش ايدم ...

جه‌سی ايلك كونلری بوراسنی ممنونيتله قبول ايتمش ايكن اون‌كون صكره بيك درلو محذورلرينی صايوب دوكمكه ، نهايت بورادن متنفر اولديغنی سويلمكه باشلامش‌ايدی... ايواه‌ينه بوقادين‌ده بر مجانبت ، بر توقی اثری كورلمكه باشلامش ايدی . احتمال بندن‌ينه قورتلمق استيوردی . فقط بودفعه آيری آيری يرلرده بولنمه‌مز ، بعضاً ايكی كونده برتصادف ايتمه‌مز اجتنابی تماميله كوسترميوردی ، سيرك كورشمه‌مزله بوحالی ستر ايده‌بيليوردی ... بوقادينك طبع

غلیان ایتدی. بتون محاکاتمی شاشیرتدی. عجز ومسکنتله یانـنه کیتدم، بکا کوستردیکی صندالیه‌یه اوطوردم.

بوتحوله سبب نه؟ بردرلو اکلامق قابل اوله‌میور. بکا قارشو اوقدرملتفت، معامله‌سی اودرجه سر بازانه‌که... ذره‌جه انظار خلقی حساب ایتمه‌رك سوکیلیسنه بیك درلو عشوه‌لر، جلوه‌لر کوسترن برآلفته بیله بوندن دها ایلرویه واره‌ماز.

مادام قلیفوردك یوزینـه بهت وحیرت ایچنـده باقدیغم کبی اختیار فرنکدن‌ده چکینیوردم. حالبوکه بو آدم بر کلمه بیله فرانسزجه بیلمیوردی. مادام قلیفورد ایسـه فرانسزجه سویله‌رك برطاقم نکته‌لرله، ایمالرله شوق وشطارت ایچنده بری بریمزك قوللری آره‌سنده غئی اولوب کیتدیکمز آنلری تخطیر ایدیور طاتلی ضربه‌لرله بنی اوقشایوردی ... اختیار آمریقالی‌یی بکا، بنی اکا تقدیم ایتمش ایدی. نه‌بنم سویلدیکمی او، نه‌ده آنك سودیکنی بن اکلایه‌مامش ایدم.

بن‌ده تکلیفسزجه طاوراندم:

— جه‌سی، عفو ایت. بوتحوله سبب نه؟ نره‌ده او جدیت طورك، نره‌ده بوشوخ و شطارتك؟...

— نه‌قدر مشکلپسندسـك! سن بویله استیورسك‌دیه بویله حرکت ایدیورم. ینه‌می توجهکی قازانه‌مدم.

— آلیشدیردیغك سنلی بنلی خطابدن‌ده بنی محروم براقمش ایدك... عجبا اودورسعادتم عودت ایتدیمی، امیدوار اوله‌بیلیرمی؟...

— دور سعادت دیدیکك بنمله الفت وانسیتك دکلمی؟ یالکز سنك خیالك بوکا فاصله ویرمش ایدی.

— اوتلدن فرارکده خیالمی؟

— بوکا مجبور ایدم. چونکه آشنالرك و عائله دوستلرینك سوزلرینی رد ایده‌مز ایدم.

بو آرالق بر کنج آمریقـالی ایله برده قادین کلدی. یانمزه اوطوردیلر. اولجه مادام قلیفوردك یاننده بولدیغم ذاتك قیزی ایله دامادی اولدیغنی رسم تقدیمده اکلادم.

خوش بر صحبتله طاتلی بر زمان کچدی. اختیار امریقـالینك دامادی فرانسزجه بیلیورایدی. هرنه‌دنسه بوصافدل آدم‌بکا ایلك نظرده بر میل کوستریبوردی. شبهه‌سز اوده برشرقلی‌نك تدقیق احوالنه مراقلی‌ایدی ...

ایرتسی کونی بنی شه‌پرده اوکله طعامنه دعوت ایتدیلر. پك چوق اصرارده بولندیلر. قبول ایتـدم ... مادام قلیفورد طعام وقتندن‌اول کلمه‌می یاواشجه قولاغمه سویلدی ...

ایرتسی صباح شـه‌پرد اوتلنه کیتدیکم زمان مادام قلیفوردی اوتلك اوك‌طرفنده‌کی تراچه اوزرنده بولدم ... برصندالیه آلدق. تراچـه‌نك کنـارینه چکلدك. سـوقاقده قالدیرم اوزرنده فلاح چوجقلری قوشوشیور، بعضلری برکوچك سپت ایچنه بیونجق، تسـبیح، رسم، بیك درلو خرده طولدیرمش کلوب کچنلره اوزاتیوردی.

جه‌سی‌یی اقشام برایکی شیشه شامپانیه‌نك تأثیرینه مغلوب ظن ایتمش ایدم. حالبوکه خطا ایتمشم. کوندوز اقشامدن‌دها شاطر، دها بشوش ایدی. بن دیوردم‌که:

— سنك طبعکه عقل ایردیرمك ممکن دکل.

کی - بردوزی‌یه ذوقك تبدلنی شخصك تبدلنده آرامسون ؟ . . .
بوفکرلری برطرفه‌قوییورم. اون‌بش کون پك یقیندن کوردیکم، حیران اولدیغم طبع جدیت پرورینی، اصابت فکرینی، نظر دوربینی.. باخصوص ذوق وصفاده افراطدن توقیسنی، اعتدال وانتظامه فرط رعایتنی‌ده برطرفده تجسم ایتدیریورم. ایواه‌که اوعادی فکرلری، بوبیاغی ملاحظه‌لری هیچ بونلره یاقشدیره‌میورم ...

برضربهٔ مدهشه تأثراتمی نهایت درجه‌یه واردیردی. شوراده بولندیغم محدودعالم ایچنده، اوتلك خدمتکارلریله برقاچ رفقایه قارشو بیله موازنه‌می محافظه ایده‌بیلمك نم ایچون پك کوچ اولدی .

مادام قلیفورد برصباح شه‌پرد اوتلنده مسافر بولنان قادینلی ارککلی بش‌التی کشیدن عبارت اولان برهیئتك زیارتی قبول‌ایتمش، برساعت صکره برلکده بولندیغمز اوتلك حسابنی- نم یکانه امیدمله برابر -کسمش اشیاسنی شه‌پرده نقل ایتدیرمش ایدی ...

نم ازعاجاتمدن قورتلمق ایچون احتمال بوتدبیری چارهٔ یکانه اوله‌رق دوشونمش ایدی ...

سرسریانه برصورتده بش‌اون‌کون دها وقت کچدی. بومدتده کندیسنه برایکی دفعه تصادف ایتدم ... برکونده اوزبکیه‌ده رفاقتنده یاشلیجه برقادین بولندیغی حالده راست‌کلدم. ملتفتانه‌سلامنی اسیرکمیور، نی بوسلامیله متأذی ایدیوردی .

براقشام قافه‌انغله‌نك اوکنده موسیقی هیئتی ایچون ترتیب‌ایدلمش اولان سدك یقیننده برماصه باشنده مادام (قلیفورد) اختارجه برارکاك ایله اوطورمش ایدی . بوآدمك یالکز شقاقلرینك ایکی طرفه طوغرو قیرجه‌صقال باشلری اوزامش، آچیق قورشونی برردینغوت،

بورنکده بریلك کیمش ، باشنده سیاه برسیلندیر شاپقه کچیرمش ، غرابت وضع واداسی برآمریقالی اولدیغنده شبهه‌کوسترمه‌مکده بولنمش ایدی . یاشی اللی بش راده‌سنده ایدی . بورفاقتك قلبمده برحس حسد اویاندیرمامسنه بویاشی کافی ایدی ...

بن کچیوردم . . . طاتلی برادا ایله امیدبخش برصورتده مادام قلیفورد اسممی سویلدی . . . برقاچ دفعه تکرار ایتمکله برابر اولدیغی یردن عادتا آرقه‌مدن قوشمق ایچون حاضرلنیرجه‌سنه میل کوستره‌رك الیله‌ده اشارت ایتدی... بن شاشیردم. متهیج، رعشه‌دار الارمله‌سلام‌ویردم. بکاغایت تکلیفسزجه بریرکوستردی. اوطوره‌جغم صندالیه‌یی الیله‌دوزلتدی . برآره‌ده یانه‌چکدی . . . بودعوتی رد ایتمك المدن کلمدی. بوتبدله سبب‌نه؟ بندن فرار ایدن ، بنی جدیته دعوت ایله‌ین، وقاروحیثیتی قورتارمق‌ایچون بندن تباعد ایتمکدن بشقه چاره بوله‌میان بوقادین ایلك نزاکتیله، جاذبه‌پرورانه التفاتیله، کلفتسز فقط‌سحارانه طورومعامله‌سیله بنی جذب ودعوت ایدیور...

نم حسیاتمدن، انك تمایلاتنده‌ده وازکچدم. هیچ اولمازسه صورت حرکتنی تفسیر و ایضاح ایده‌بیله ایدم ... بوکشمکش‌دن قورتیله ایدم... قهوه‌نك اوکنده برقاچ دفعه اسممی چاغیردیغی زمان غایت لاقیدانه وشطارتکارانه‌برصورتده یانه کلمك برال ویردکدن صوکره قطعیاً برمعذرت کوستره‌رك ، برموعد ملاقاته‌کتدیکمی اچیقدن اچیغه- یورکنی رنجیده ایتمك ایچون- سویلیه‌رك بورادن همان‌تباعد ایتمك لازم ایدی... عزت نفسمه بویولده طاورانمغی دها موافق بولیوردم. فقط‌ممکنمی؟ عقل‌ومنطق قرارنی ویرنجه‌یه، بن بوقراری حرفیاً اجرا ایده‌بیله‌جك برعزم ومتانت کسب ایدنجه‌یه قدر حسیاتم

محبتمی اونوتمق، قلبمی ازمك، بتون غلیانی تسكین ایتمك ممكنمی ؟

— باقكز شفیق، نجه سزك خاطره كز دائما معزز اوله‌جقدر. آره‌مزده حاصل اولان رابطه‌یی اصلا اونوتمیه‌جغمی‌ده بیلملی سكز.

— نه اولور، نی بویله بردن مقهور ایتمسه‌ك‌ده شمدی‌ده بر آز بوخاطره‌یه رعایت ایتسه‌ك ... آتی ایچون حال حاضر بكا خفیف برامید اولسون ویرسه ...

طاتلی برتبسم ایله مقابله‌ده بولندی :

— شكایتكزی حقسز بولیورم ..

بتون قادینلرك محاكمات فكریه‌سی ارزولرینه تابع اولدیغی كبی مادام قلیفورده‌ده علوم طبیعیه‌ده وقوف تامی ، سائر شعبات علم ومعرفتده مكمل تدقیق ایله برابرینه نسوانیتدن تجرد ایتمه‌مش كبی كورینیور ... شكایتده نی بردفعه حقسز بولدی ، حقسز بولوب كیدیور... حقسز ایمشم والسلام .

صحبتك مجراسنی دكشدیردی . بكا آمریقا معیشتندن بحث ایتدی. معیشت مدنیه‌نك ایجاباتنی اكلاتمق، بونك محاسن ومحاذیرینی ایضاح ایتمك استدی ... دیكلیه‌مم ، دیكلیه‌مدم .. یالكز صدانك آهنكیله جریحه دار قلبم برقات دها متأثر اولدی... مدهش قادین!

نی بوتأثرات ایچنده براقدی . رسمی بر مساعده ایستدی . قالقدی ، كیتدی .

بوقادینه ربط قلب ایتمك، بوتأثرات ایچنده یووارلنوب كیتمك نهایت الامر نجه بریأس وحرمانی‌یی موجب اوله‌جقدی ... بونی اكلایورم. فقط شدتلی برسودایه مبتلا اولان برآدم عقل محاكمه‌سنی

غائب ایتمیوب حركتنك وخامتنی حساب ایتسه‌بیله بوحساب اوزره حركته قادر اولورمی ؟

طبع بشر محبتدن بردن نفرته كچه‌بیلمك استعدادینی‌ده كوسترمشدر ، دیرلر. بوكچیدك نه‌قدر صرپ، عارضه‌لی، تهلكه‌لی اولدیغنی ایضاح ایتمك پك مشكل !

جه‌سی دن فضله نه بكلیه‌بیلیرم ؟ لكن بویله پامال حقارت اولورجه‌سنه رد ایدیلشم، بتون هویت شخصیه‌سنی، نازك و جودینی برقاچ كون اول بكاوقف ایتمش اولان برقادین طرفندن شمدی ترك اولنشم بكا ، قلبمه عزت نفسمه پك كران كلیور ، اوقادینك طور ومعامله‌سی یوركمده — اصلا اویاندیرمق استمدیكم — كین وغرض حسلرینی بیله ایقاظ ایدیور، عادتا بوقادیندن انتقامه بیله نی‌سوق ایلیوردی .

نصل انتقام؟ موانستلرینه جان آتدیغی اوروپالی ، آمریقالی احباسی قارشوسنده كندیسنی تحقیر ایتمك... بكا قارشو موجودیتنی فدا ایتمسنه بویله‌می مقابله‌ده بولنه‌جغم؟.. اوف . بوده ممكن دكل. بوكا جنایت دیرلر .

دوشونیورم كه بوقادین كبار اولمغله ، مكمل برتحصیل و تربیه كورمكله برابر ینه‌عادی بر هوا پرست اولمقدن ، كچن عصرلرده فرانسه‌ده امثالی پك چوق كورلمش اولان مشهور آلفته‌لر كبی ذوق وصفا ایله عمر كچیرمكه حریص بولنمقدن كندینی آله‌مامشدر. اوجدیت طبع، اوعزم ومتانت، بوحس شهوانی‌یی ابطال ایده‌مه‌مشدر. برایكی آیدن عبارت برزمانی مصرده كچیره‌جك ، نیچون بكا حصر نفس ایتسون؟ آرزوی مشتهیانه‌سنی تسكین ایچون نیچون — برطاقم اركك‌لر

شو تصادف بکا ایکی نقطه‌یی ایضاح ایتدی . برنجیسی : مادام قلیفوردك معتبر وکبار بر عائله‌یه منسوب اولمسنده شك وشبهه‌یه آرتق محل یوق ایدی .. ایکنجیسی: او کون، او اقشام مسامره‌ده بولندیغنی خبر ویرمش ایدی، بونی‌ده طوغرو سویلمش ایدی.

بو مسامره اوزرینه جه‌سی‌نك حال وطورنده‌کی تبدل بوسبتون ظاهر اولدی .

اوکله طعامندن صوکره اوتلك سالونده یالکز قالمش ایدك . مسترحمانه یانه کیتدم :

— آرتق بش دقیقه زمانکی بیله بندن اسیرکیورسك .

— نه قدر حس وخیالکزه مغلوب اولیورسکز .

«بن»، «سن» دیه خطاب ایدرکن برتبدل! بر چوق کونلر ، مسعودانه دملرده انك سن خطابنی ایشتمش، بو تکلیفسزلك بکا پك طاتلی کلمش ایدی . . . شمدی ینه انکلیزجه‌نك نکته‌سنه ، «سن» تعبیر لطیفندن محروم اولان شیوه‌سنه رعایته باشلامش ایدی .

— صافیانه سوزدن خوشلانیرسك . . . بن‌ده آچیقدن آچیغه سویلیه‌جکم : جه‌سی ، تحمل قالمدی . نیچون بنی بوقدر رنجیده ایدیورسك؟ املم، یکانه آرزوم شو آنده، بودنیاده یالکز سن‌سك . حیاتمی سکا نذر ایتمکه، بذل ایتمکه‌قدر واره‌بیلیرم. بنی ابتدا لایق کوردیکك محبتکدن، لطفکدن شمدی طرد ایتمکه سبب نه؟ هیچ اولمازسه بونی سویله . یورکمی پاره‌لیان بو مراقدن بنی قورتار .

تبسم ایتدی. عادتا رحیمانه برنظرله یوزیمه باقدی. بونظر بکا « واه زواللی ! » دیمك استیوردی . فقط لسانی بودرجه‌یه بیله کیتمیوردی :

— یا کلش فکره دوشیورسکز دوستم. یاخود حال وموقعمزی لایقیله دوشونمیورسکز. بن سزه قارشو دنیاده اك بیوك فداکارلقدن چکنمدم. هرحالده وقار و حیثیتمی، موقع وتربیه‌می محافظه ایتمکده نجه پك مهم بر وظیفه‌در. بو وظیفه‌مدن ذره قدر نکول ایده‌مم . بوراده بنی طانیانلر بولوندی. سیاحلر آره‌سنده نویورقده ولوندره‌ده عائله‌مزك موقعنی محترم کورنلر پك چوق آدم وار . حتی بونلر بنم بو اوتلده بولنمه‌می بیله روا کورمیورلر. بونلره قارشی تمکین شرط دکلمیدر ؟ آره‌مزده‌کی مناسباتك قیل وقالی بادی اولمه‌سنی هیچ بر زمان ایسته‌مم . بنی محترم کوریورسکز، تربیه واصالتکزده‌ده اعتماد ایدیورسکزده بو نقطه‌لری نیچون دوشونمیورسکز ؟

بن مسترحم ، او ایسه بنی تکدیر وتعذیره مائل . . .

— نم نظرم اوکنده بولنمغه‌ده تحمل ایده‌میورسك، بورادن‌ده آیرلمق استیورسك .

— عزیزم، نیچون محاکمه‌کزده دائما حسه تابع اولیورسکز؟ عائله‌می ترك ایدرك سزکله فرارمی ایده‌یم، بش اون کون هوسانکزه واسطه اولدقدن صکره عار وحجابله میدانده‌می قاله‌یم؟ بو سوزلری سویلمك ایستمم. فقط شرقلیلرك، حتی اوروپالیلرك فکر وملاحظه‌سنه بونلر دها ملایم اولدیغی ایچون سزی اقناع ایده‌بیلمك امیدیله بویله سویلیورم .

— بن سزه بر مسئلهٔ سیاسیه‌دن ، یاخود بر مسئلهٔ اجتماعیه‌دن بحث ایتمدم. حسیات قلبیه‌می، محبتمی... ذره قدر اهمیت ویرمك استمدیککك، عادی بر میلدن، مادی بر لذتدن عبارت کوردیککك محبتمی بیلدیرمکه چالشیورم.. بو نقطه‌ده محاکمهٔ عقلیه‌یه تابع اولمق، حسمی

استفاده‌ده بولنمق ، یعنی محبتنی ، ذوقنی پك بهالی‌یه صاتمق فکرینه دوشمش بر کبار وسرسری آشفته اولمه‌سی بیله خاطریمه کلدی.

بوملاحظه‌لری ینه کندم جرح ایدیوردم. چونکه غرابت اخلاقیله برابر کندنده سفاهت وذوق وصفا عالملرنده پویان اولمش و بو عالمك ایچنی تماماً اکلامش ، قاتمرلرینی اوکرنمش بر قادینده کوریله بیلن طور ومعامله‌دن اثر یوق ایدی. وقوف ومعلوماتی ، تدقیقاتی اوقدرجدی وواسع که بودرجه تحصیل وتتبع کندیسنی ـ ارکك اولسه‌یدی ـ فنی ، علمی انجمنلردن برینه اعضا اوله‌رق قبول ایتدیرمکه کافی ایدی. آمریقاده بلکه بوشرفی احراز ایچون نسوانیتی‌ده مانع دکل ... خیر بوقادین عادی بر آشفته دکل واوله‌ماز.

نیچون؟... بکا قارشو اوقدر مساعده کارانه طاوراندقدن، میل ومحبت کوستردکدن صکره بویله آنی بر رجعته سبب نه؟ ... نم شکایتلریمه ، تجاوزلریمه مقابل صدقه ایله بنی بر آز تلطیف ایتدکدن صکره ابرام واصرارده هیچ بر حقم اولمدیغنی ، احتساسات قلبیه‌مه سودامه مماشاة ایچون اعتیادینی ، عزم ورصانتنی غائب ایتمکه هیچ بر مجبوریتی بولنمدیغنی کوسترمك استیور ... بن آندن یالکز بر برمتروکیت مادیه وبدنیه انتظار ایتمدم. مادامکه بنم حس وخیاله مغلوب اولدیغمی تقدیر ایتدی، لطفنی اکمال ایچون بونی‌ده اوقشاملی دکلی. عشقندن، سوداسندن ، مجلوبیت ومجذوبیتدن ، دلشیداسندن بحث ایدن بنم کبی برزواللی‌یی بش اون کون اویالادقدن، بختیارلغك لذتنی کوستردکدن صوکره محروم ومقهور ایتمك روامی ؟ هانی انك اولکی رحم وتقدیری ، هانی شمدیکی برودت طوری..

آه چلدیره‌جغم ! بو تبدل ناکهانی‌یی اکلامقدن عاجزم ! بنده

برقباحتمی وار ؟... بنی قسقاندیمی ؟ بر حرکتم کندینه خوش کورنمیه‌رك بردن بره بندن متنفرمی اولدی ؟ بو اون بش کونلك وقوعاتی ، بتون تفرعاتیله خاطرلیورم ـ اونوتمق ممکن دکل که ـ انی دلکیر ایده‌جك ، کندمدن متنفر قیله‌جق ، بهانه‌لرله بندن فراره مجبور ایلیه‌جك درجه‌ده قصوریمی ، خطامی کوره‌میورم . .

اوت، قسقانجلق کوستردم، بعض سرزنشلرده بولندم. بوحالمك شدتلی بر سودادن ، موازنه‌سز بر محبتدن تحصل ایتدیکنی ، انك تقدیر وتخمین ایتمه‌مسی ممکنمی ؟ بوقدرجق بر خطادن مغبر دکل قطعیاً ممنون اولمه‌سی حسیات نسوانیه‌یه دهازیاده توافق ایتمزمیدی ؟

بر کون کندیسنی صباح و اقشام طعاملرنده هیچ کوره‌مدم .. ایرتسی کونی جبر نفس ایدرك اضطرابامی کتم ایتمکه چالیشدم. لطیفه آمیز بر صورتده اعلان تحسر ایتدم . آمریقا قونسلوسخانه‌سنده بر مسامره‌یه مدعو اولدیغنی سویلدی. کیجه کیچ وقت اوتله عودت ایتمش .

ایرتسی کون ملول ، متفکر ، قرارسز اقشامك الك حزن آور بر زمانده اوزبکیه باغچه‌سنك یوللرنده سرسریانه دولاشیرکن واپور رفیقمز اولان فرانسز مهندسه تصادف ایتدم ... بنی ساعتلرجه اشغال ایتدی. آمریقا قونسلوسنك مسامره‌سنه مدعو بولندیغنی، آمریقالی دلبره بوراده مصادف اولدیغنی اکلاتیوردی . او بزم صفانك شعشعه‌سندن ، مادام قلیفوردك تربیه و نزاکتندن بحث ایدیور ، غریبدرکه واپورده بوقادین حقنده‌کی فکر وافاده‌سنه مخالف اوله‌رق مدح وستایش ایچون لفظ ابذالنده اصلا امساك ایتمیوردی.. بنی‌ده تصحیح فکره دعوت ایلیوردی . زواللی بیخبر!

تأسس ایدن شکل وصورتی ، املم ، محبوبەم بوانده بتون موجودیتم کندندن عبارت اولان جەسی اوززنده غیر قابل تبدیل بر تأثیر کوستریور ؛ بنم‌ده بختیارلغمی زیروزبر ایدیوردی ...

بنده عقل وفکر بسبتون پریشانلاشدی. محاکمۀ نفس الامره مطابق برصورتده یوروتمك قدرتی بنده‌قالدی. مادام قلیفورد ایله تصادفمزدن بری کچن وقوعاتی منصفانه دوشونسەم هرشیئی ، مالکیتنی ، نسوانیتنی بکا فدا ایتدیکنی اعتراف ایتملی‌یم... فقط انك قلبنی ، دماغنی ، تربیەسنی ، هویتنی برقوۀ ساحرانه‌ایله تبدیل وتغییر ایتمك ده قطعیاً غیرممکن . بونی‌ده بیلملی‌یم . جەسی بکا متأهل اولدیغنی ، زوجنك کندیسنی لوندره‌ده بکلدیکنی سویلەمه‌مشمی ایدی ؛ بونی‌ده تأمل ایتملی‌یم ، خیر ایتملی ایدم .

اصل بنی‌شمدی دوشوندیرن برنقطه! بکاقارشوایلك تصادفمزدن بری کوستردیکی مسامحەلری ، دعوتلری نظر دقته آلیورم . حتی بواوتله‌بیله بنم خاطرم‌ایچون کلدیکنی انانیتکارانه برصورتده فرض وتخمینه قدر وارییورم . کوکلم متأهل اولدیغنه ایناممیور . بکاپالان سویلمش اولدیغنه ، سربست بولندیغنه قانع اولمق ایستیورم ... غالبا جەسی‌نك حق وار . بز فراط درجەده خیالپرورز ، خیالم بویله اولمق یعنی انی سربست کورمك ایستیور . بن‌ده انك برزوجی بولندیغنده شبهەلره ، ترددلره‌دوشدم ... حالبوکه انك محبتده حساب وکتابی بنی دها زیاده بیزار ایدیوردی ... بونی آمریقا تربیەسنه عطف ایدییورم . فقط بشر دکلیدر ؛ طمارلرده جولان ایدن قان حیات عضوی ، سوق‌طبیعی نیچون حسیاته غلیان ویرمسون ، نیچون تأثیرات محبت فرقلی اولسون ؟... بو قادین ، فرض ایدەیم‌که ، بنی

سومش اولسون ، محبتك سوقیله اوالتفاتلرنی بذل ایتمش بولنسون. نیچون اومحبتك آثارنده تمامیٔ متروکیت ، تمامیٔ صفوت کوره‌میورم ؟ بنی سودیکنی سویلدی . بو محبتك سوقه تبعیتدن کندینی آله‌میەرق مرتبۀ مدنیەسنی اونوتدیغنی ، صداقت عائلەیی پایمال ایلدیکنی اعتراف ایتدی. اویله براعتراف‌که جدیتدن عاری‌طوریور ، یالکز بنم ابرامم اوزرینه ، یالکز بنم خاطرم ایچون سویلنمش کبی کورینیور .

بش‌اون کونلك حیاتمزی ، انظار اغیاردن مخفی‌طوتمق ای‌ون چالیشدق . ظواهر احواله رعایت ایتمك استدك ، حتی برلکده کزینتیلره‌بیله فاصله‌ویردك . اون ، اون ایکی کون‌طالعەلر فورطنەلر ایچنده یوارلاندم ، طالی بر رؤیاده ایمشم کبی وقت کچیردم . بتون کوندوزلر ، اکثر کیجەلرده سربست ایدم . قاهره‌ده‌کی رفقا ، احبا ایله سوزده اکلنجەلرده ، ساز و سوز ایچنده بولندم . آن موفقیتی تعقیب ایدن زمانك اون درت ، اون‌بشنجی کوننده بنم ایچون دهشتلی بر اضطراب باشلادی . چونکه بوکونلرده آرتق بندن توقی‌یه ، بندن فراره ، دیەبیلیرم‌که بنی رد و تنکیله آنك میل ایتدیکنی حس ایتمش ایدم. بلکه بوده‌بروهم وخیال‌ایدی. نەچاره‌که بنی تعذیب ایدیوردی ، اشکنجه التنده ازیوردی . نەاولوردی ، وهم و خیال اوله ایدی . . . فقط حسمك بو نقطەده یاکلدیغنی فرضمك حقیقته یقین اولدیغنی تظاهر ایدیوردی .

انك حقنده نه چیرکین ، چیرکین ملاحظەلره دوشدم . انك غایت فتان ، غایت خدعەکار اولمەسی احتمالی بیله ذهنمی قورجالامغه باشلادی . بنی بیوك برحیلەیه هدف ایتمك ، بنی پك زنکین کوره‌رك

— ٨ —

بو کیجه‌دن صکره قاهره‌ده اون یدی کونلك حیاتم که کنجلکك بتون حسیات ومشتهیاتنی پرورده ایده‌جك، که عشـق وسودایی قدمه قدمه تعقیب ایدن، بونك بتون لذت وعلویتنی، صفوتنی انواع انفعالات ایله اخلال ایلیان قسـقانجلغك تأثیراتنی تمـامیله حاصل ایلیه‌جك وقوعات ایچنده کچدی.

اوقادین، قدرتی یتدیکی قدر بکا قارشو خطاسنی تعمیره چالشمش ایدی، یعنی حسیات سودا کارانه‌مه شدت ویرن التفاتلرندن شکایت ایتمش، کندینه قارشو قلبمده حاصل اولان، حتی بتون حیاتمی اشغال ایلیه‌جك درجه‌ده بر تأثیر شدید کوسترن محبتی تولیده سبب کندیسی اولدیغی سویلیه‌رك بیله بیله نیچون بکا قییدیغنی صـورمش ایدم. اوشکایته آرتق حقم یوق ایدی. بوسؤالك لطیف وقیمتدار جوابی ویرلمش ایدی ... محبتده اقصـای امل نه اولدیغنی دها کیم تعیین ایده بیلمش که بنده حسیاتمی ایضاحه قادر اوله بیله‌یم؟ محبتزده‌لر دنیاده‌اك قناعتسزلردر، دیدکلری صحیح ایمش. وجودینی بکا بخش ایدن بو قادیندن دها نه استیورم؟.. استیورم که او وجود بتون علاقه‌دن تجرد ایلسون، مدنیت، بدویت، وحشت هرنه ایسه شو طرز

معیشتك بتون اصول وفروعندن، بتون عادات وقواعدندن نکول ایتسون، بن یالکز آنك ایچون یاشایم، او یالکز نیم ایچون یاشاسون.. اوتل عالمی! بو بیوك کاروانسرای، ملل مختلفهٔ مدنیه‌یه منسوب اولانلره بر مجمع اولیور. هر برینك عادات واخلاقنه رعایت ایتمك، استراحتی تأمین اولنمق استنیلیور. عادتا بورالری بر بابل قله‌سنه بکزیور. بری بری ایچون یاشامق، تأثراتنه، حسیاتنه استدیکی کبی جریان ویرمك ایکی سودازده ایچون نره‌ده اولدیغی بلیرسز کبی کورینن، درلو درلو انسانلره، چهره‌لره تصادف، بونلرك غریب غریب طور ومعامله‌لرینه هدف اولنان بویرلردن یالکز سـوداسی، خیالاتی، محبتی ایچون یاشامق استیانلر متنفر بولنیور. یاخود بن نفرت ایتمکه باشلادم..

اسـتیورم که آرتق جه‌ی - مادام قلیفوردك اصـل کندی اسمی - ایله برابر برتنها کوشه‌یه چکیله‌لم.

نیل نهری ساحلنده عصوانه طوغرو کویلردن برینه کیدوب بر کلبهٔ فقیرانه‌یه صیغنه‌لم. هر کون، هر ساعت، هر دقیقه بر لکده بولنه‌لم ... بو ارزولرمدنده واز کچه بیلیردم، هیچ اولمازسه اوده نیم کبی دوشونسه‌یدی، نیم قلبم اکا قارشو نصل متحسس بولنیور، نصل اهتزاز ایدیورسه اونك قلبی‌ده ذره‌قدر بو آهنکه تابع بولنسه‌یدی کوریورم که او قلب، دها طوغروسی بو طبع سودا پرستانه، بو محبت خیالپرورانه آنده یوق، اولمه‌سنك‌ده احتمالی یوق. انك هر حالنده بر حسـاب، جدیت و موازنه‌یه، اعتدال وتربیه‌یه تطبیق حرکتدن متولد بر حساب وار! فن میدر، مدنیت میدر، نه‌در حیاتك اك طاتلی آواتنی بایاغیلاشدیران، حد و قاعده وضع اولنه‌میان لذائذ سـودا کارانه‌سنه قاریشان اعتیادات عصریه‌نك آمریقاده

دیمه‌جککزی بیلیورم. بونك ایچون سویلمکه‌جسارت ایدیورم : بدبختلغمه سبب سزسکز.

— نیچون ؟ ...

— شرقلیلرك نه‌قدر سوداوی ، نه درجه خیالپرور اولدیغنی پك کوزل تقدیر ایدیوردیکز... بوکبی حسیات ایله مفطور ، بتون موجودیتیله محبته منهمك ، اوفاق برقیغلجمله همان پارلامغه ، یانمغه مستعد اولان برزواللی رهکذاریکزه تصادف ایدنجه انك حسیاتنی نیچون کوزتمدیکز؟

— قباحتمی ایوجه تقدیر ایده‌میورم..

— نیچون بکا بو قدر التفاتلر کوستردیکز ، نیچون بو تصادفی بوقدر خصوصیته مساعد برحاله قدر سوق ایتدیکز ؟.

— تربیه‌کزدن امین اولدیغم ایچون ...

آه‌نه ضربه؟ قالقوب همان بورادن چکلمك ایستدم . یاپه‌مدم . آجی بر تبسم ایله سوزینی تصدیق ایتدم . سوز سویلیه‌مدم.. ماصه‌نك اوزرینه براقی ویرمش اولدیغی قولنه، لامبه‌نك ضیاسیله آتشین بر رنك آلان صاری تولار آره‌سنده‌کوریلن اوینبه تنه، مینی مینی اله ، نارین پارمقلره محزونانه دالمش اولان کوزلریمی تکرار قالدیرمغه، انك کوزلرینی اراشدیرمغه قدرت بولدم . اوکوزلرده بوتهلکه‌لی قادینك حسیاتنی اوقومغه چالشمق ایستدم . شدت وغضبنه منتظر اولدیغم نظرلرده‌آثار ابتسام وار! بواثر دوداقلرده‌بیله ظاهراولدی. بکاپك مسترحمانه‌کورندی ... یوقسه مستهزیانه‌می ؟...

یرندن قالقدی . بولندیغمز اوطه برسالون مقامنده ایدی . یانده برقپودن کوچك یتاق اوطه‌سنه کیریلیوردی . بوراده بولنان

چانطه‌سنك ایچنده شام و بیروت رسملری بولندیغنی ، بونلری چیقاروب کتیرمك ، قولکسیونی سیر ایتمك استدیکنی سویلدی ، ایچرو اوطه‌یه کیردی .

بلکه آره‌دن بردقیقه‌کچدی. باشمی آوجمك ایچنه آلمش، بو پرسکون اوطه‌ده ، بو هرج ومرج عصبی ایچنده‌نه حسیاتمی اکلامغه ، نه‌ده شوحال وموقعی درك ایتمکه موفق اوله‌میه‌رق پریشان برحالده بولنیوردم ... مظلم ومدهش بریرده یولنی غائب ایدن یولجینك بر ضیا، برامیدحس ایتمه‌سی کبی پك طاتلی برصورتده ایچری اوطه‌دن :

— شفیق بك !

دیه اسممك تلفظ ایدلدیکنی ایشتدم . غیر اختیاری برصورتده همان طوغرولدم . اوطرفه کیتدم ، مادام قیلفورد :

— عفو ایدرسکز. چانطه قاریوله‌نك التنده برآز معاونت ایتسه‌کزده چیقارسه‌م ...

دیدی ... یالکز سالونده یانان لامبه‌نك ضیاسیله پك خفیف برصورتده آیدینلانمش اولان یتاق اوطه‌سنه کیردم .

هیچ برسوز سویلمدم . میل ایتدم ، یتاقلغك التندن بیوك یول چانطه‌سنی چکمك استدم. اوده بکا یاردیم ایتمك ، برطرفدن طوتمق استدی. رعشه‌دار اللرم بونیم ظلمت ایچنده انك حرارتلی اللرینه تماس ایتدی .

چانطه‌یی براقدم. صیم صیقی او اللری طوتدم . طوغرولدم . اوده چارناچار حرکتمی تقلید ایتدی . ایکی مینی مینی ال بنم بر اوجمك ایچنده غائب اولمش ایدی. دیکر الم صاچلرینی اوقشایوردی. باشم اوموزینه طوغرو میل ایتمش، دوداقلرم کردنتی آرایوردی ...

کافته و مراسمه رعایتدن براز وازکچیله بیلیردکمی؟.. هدیه ایتدیککز رسملریکزه مقابل تشکر بورجمدر .

بو سوزلری سویلیه‌رك قپویی بوسبتون آچدی. عشوه‌بازانه برادا ایله، الیله اشارت ایتدی. بلکه اوزون مدت قپوسنك اوکنده بلا حرکت؛ حرکته بلاقدرت قالمه‌می مناسب بولمدی . بکا آجیدی . بر ایکی دقیقه بنی بزم خصوصیتنه آلمقده محذور کورمدی . محذور کورسه‌ده رحم نسوانیسی محاکمهٔ عقلیه‌سنه غلبه ایتدی . نم ایچون بوراسی بر حجرهٔ سعادت ایدی .

انسان نیچون موازنه‌سنی محافظه ایده‌میور؟ حس و تأثرك تحدیدینه امکان ویرنلره اینانه‌مم . بو کبار، کوزل، هم عشوه‌باز، هم صاحب وقار بر قادین ایله بر اوطه‌ده، بو وقت، بو راده یالکز بولندیغم، یعنی همبزم... صحبت اولدیغم ایچون بر عجمی مکتب چوجغی کبی رعشه‌دار دوداقلریمی آچمغه، تتره‌ین پارمقلرم آره‌سنده حالا صیم صیقی طوتدیغم رسم طومارینی بر ماصه اوزرینه قویمغه نیچون موفق اوله‌میورم؟ مادام قلیفورد نه‌قدر جدیت پرور اولور ایسه اولسون، شو حال، شو موقعده قدرتمك یتدیکی قدر شطارت کوسترمکه، بیك درلو لطیفه‌لر، نکته‌لر دوشونه‌رك صرف ایتمکه، او کوزل سیماده داعئ بر تبسم حاصل ایتمکه چالیشملی دکلمی‌یم؟ بن ایسه نزاکت و تربیه‌نك الف‌نی، باسنی بیله تکلمه قادر اوله‌میورم... حالبوکه یالکز هوا وهوسمك ایجاباتنه، مشتهیاتمك سوقنه تابع اوله‌رق بلکه یوزلرجه دفعه بوکچلمز کچیدلری کچمش، بو آتلانماز اشیکلردن ایچری آیاق آتمش، بو کیرلمز خصوصی حجره‌لره منبسط، منشرح، بختیار اوله‌رق قهرمانانه کیرمش ایدم... بو قادینه قارشو ایسه مغلوبیتدن بشقه بر شی

حس ایتمیور، تکمیل وجودیمی قاپلایان هیجان عصبی‌نك تأثیری آلتنده ازیلیورم ... آه بو مخلوق! انی بشریتك فوقنده بر قوته مالك کوریورم . اك کوچك بر حرکتمك حرمتسزلك اولمه‌سندن قورقیورم... حالمی اوده فرق ایتدی... حتی بن اوطه‌یه کیردکدن صکره قپویی بیله اوقاپادی .

المدن بر تهالك نشئهٔ سازیله رسملری قاپدی . بکا ماصه‌نك کنارنده بر یر کوستردی . اوده بر صندالیه ایله یانمه اوطوردی . ماصه‌نك اوزرنده یانان بیوك لامبه‌نك ضیاسنده رسملری بر بر تماشایه باشلادی . بیوجك قطعه‌ده قولاقلری خلخاللرله مزین، ایری قره کوزلرینی صانکه مستهزیانه بزه عطف ایتمش کبی بر وضعده بولنان بر یرلی قادینك رسمندن بر مدت کوزلرینی، او آتشین نظرلرینی آییرمدی . صکره او نظر بنمکیلرله چارپشدی . کوزلرم اوشدته دایانه‌میه‌رق صانکه سونه‌جك ایدی .

-- شفیق بك . بو شرق دلبرلرنده‌کی جاذبه بشقه!.. شرق ارککلری چوق بختیاردرلر!

دیدی ... آرتق کندیمی غائب ایتدم:

بن مستثنا! کندیمی بونلرك اك بدبختی کوریورم .

— بو آندمی؟... بن سزی غایت شن و مسعود کوریوردم . یوقسه سزی بو وقتده کچن اقشامکی کبی بر کیجه صفاسندن محروم براقدیغم، مضطرب، متأذی ایتدیکم ایچونمی کندیکزی بو قدر بدبخت کوریورسکز؟

— اصلا ... سبب بو دکل . فقط صافیانه اعترافانه بر شی

حسيات ، حزن آور تأثرات ايچنده عادى رسم بحثلرى ـ وجد واستغراقه دوشلره « قدوم » سسنك تأثيراتى كبى ـ بنى عالم ماديانه ارجاع ايدركن بو بحث بيله خلاف مأمول اولان ، بكا موازنه‌مى غائب ايتديرن نتيجه‌لره منجر اوليوردى . يوقاريده كنديسنه رسم ويره‌جكم . اوطه‌سنك قپوسنده بردها كنديسنى كوره‌حكم .

— رسملرى تنظيم ايچون بنده برصبرسزلق حاصل اولدى … مساعده ايديكز . اوطه‌مه چيقه‌يم ديدى … بكا بو كيجه ايچون « خيرلر اولسون » ديمكه بيله لزوم كورمدى . طوغرولدى ، قالقدى سرعتله سالوندن چيقدى …

پيشندن قوشمش اولمامق ايچون رعشه‌دار اللرمله ماصه‌نك اوزرنده طوران رسملى غزته‌لرى قارشديردم . سالون ايچنده برايكى دقيقه مبهوت ومتفكر برحالده كزندم . پك تلاشم ، پرهيجانم ! نيچون ؟ ايضاحدن عاجزم .

نجه پك اوزون كورينن ، سالونده‌كى ساعته نظراً اوچ درت دقيقه‌دن عبارت بولنان برزمان سالونده تك وتنها قالدم . دها زياده صبره قادر اوله‌مدم . يوقارى‌يه اوطه‌مه چيقدم . چانطه‌مى آچدم اوقدر تلاش ايچنده‌يم كه‌مقوا برقوطو ايچنه‌قويمش اولديغم رسملرى بردرلو بولمق ممكن اوله‌ميور . اشيامى التاوست ايتدم . بودقيقه‌ده اورسملر ايچون واريمى ، يوغيمى فدا ايده‌بيليردم .

رسملرى نهايت بولدم . آلدم . اوطه‌مدن طيشارى چيقدم . بيلمم نصل براحتياطله ياخود اوتللرده حاصل اولان بر اعتيادله اوطه‌مك قپوسنى كيلدلدم . اناختارى جيبمه قويدم . احتمال تكرار كنديمى سوقاغه آتمق مجبوريتنى حس ايده‌جكدم …

اوتل پرسكون … بوسكوتى اخلال ايتمه‌مكه چاليشه‌رق متردد ، متهيج ، متحسس برحالده مادام قليفوردك اوطه‌سنه قدر كلدم . قپويه خفيفجه اوردم . قپو بردن بره آچلدى . احتمال مادام قليفورد رسملرينه صبرسزلقله انتظار ايدييور ، قپو يانده بولنيوردى . آه نه تبدل ! هنوز برچاريك ساعت بيله كچمه‌مش ايدى . كوندزلك لباسنى چيقارمش ، بركيجه‌لك كيمش ايدى . آچيق دوز صارى اينجه چين كتنى اوزرينه ينه بورنكده تول كچيريله‌رك ياپلمش ، كنيش قول اغزلرى ، آچيق يقه ايپك ايشلمه ينه اورنكده دانتله ايله بل ، بتون ، اوموز طرفلرى قورده‌له‌لرله سوسلنمش ايدى … اياقلر خفيف برترلك ايچنده حبس ايدلمش صاچلر ايسه دوكوك وبسبتون سربست برحالده براقلمش ايدى .

اومنظره بنده آنى برصدمه حاصل ايتدى . المده طوتديغم رسملرى بيله اوزاته‌مدم . اويله قالدم . اوقپونك ايچنده بن طيشاريسنده قارشو قارشويه ، او برآز متبسم ، بن اياغنه دوشه‌رك يالوارمغه ، اغلامغه مهيا . انك بلكه ايكى پارچه رسمدن بشقه فكرينى اوياله‌يان برشى يوق . بن بتون كائناتى اونوتمشم ، اومستثنا … قپوسنه قدر بو اويونجاقلرى كتيرمكدن عبارت اولان اوخسيس وظيفه‌مى خاطرلدم . رسملرى اوزاتدم …

— آه نه اولور برقاچ دقيقه اوزاقدن بومنظره‌كزى تماشا ايده‌بيلسه ايدم …

ديه‌بيلدم .

— قياقتم پك « نغليژه »! فقط سزى قبول ايده‌بيليرم . سياحتده

توجيه ايدوب نظری ثانیه‌لرجه ثابت برحالده قالیوردی ... بونکله برابر جمله‌سنی احتساسات و احترامات ایچنده ضبط ایدوب تخطر ایتدیکم سوزلرنده‌جدیتدن، عقل ومنطقدن آیرلمامش اولدیغنی، بکا عارض اولان شاشقینلق اکا کلدیکنی تصدیق ایده‌بیلیرم. خاطرمده قالان سوزلریله مختلف جهتلردن بحث ایتدیکنی‌ده سویلیه بیلیرم. اقوام شرقیه حقنده‌کی مراقنی، بلکه حرص تدقیقدن ایلرو کلن مراقنی ایلرویه کتوریور، اوروپالیلری وباخصوص آمریقالیلری مدنیتده و تکملات علمیه‌ده اقوام شرقیه‌یه متفوق بولدیغی حالده مدنیلرك تدریجاً ضعف بنیه‌یه دوچار اولدقلرینی وصحت وزندکی، تمامیٔ عضویت خصوصنده نقصانه، انتظام افعـال حیاتیه‌ده عدم قدرته اوغرادقلرینی‌ده تسلیم ایتمك ایستیوردی. برآرالق اغزندن:

— آه سز شرقلیلر! هرحالده آمریقا مدنیلرندن کوزلسکز.

سوزنی قاچیردی. بکا اویله کلدی که بتون محاکمات فکریه‌سی بونتیجه‌یه واصل اولمق وبنی تشجیع ایده‌جك، نظرمده پك بیوك برمساعده والتفات صورتنده کوریله‌جك اولان بونتیجه‌یی یوزیمه قارشو سویلمك ایچون ایدی ...

حسیاتمك جریانی‌ده، محورنی‌ده غائب ایتدیکمی اعترافده‌حقم یوقمی ایمش؟

بیلمم نه‌حال؟ فرط تأثر وهیجاندنمی، فرط آرزودنمی یوره‌کمی تعریف ایده‌میه‌جکم برطاتلی حزن قاپلامش ایدی. آرتق موقعی‌ده، تربیه‌یی‌ده، هیچ برشی دوشونمیه‌رك انك اللرینی اللریمك ایچنه آلمق بایغین بر حالده بولنان کوزلرینی اوپمك، پریشانلانمش صاچلرینی اوقشامق انی اوپه‌رك، اوقشایه‌رق اغلامق ایستیوردم.

دماغمك تضییق فوق‌العـاده‌سی، محاکمهٔ عقلیه‌مك صوك بر مقاومتی سایه‌ـنده تأثیرات و حسیاتمی ضبطه قادر اولدم. اولدیغم یرده — فقط پك بیتکین اوله‌رق — قالدم، قیملدانمدم.

اوده بحثنه‌احتمال ارتق جریان طبیعی ویره‌میورده آمریقالیلرله شرقلیلرك مقایسه‌سی فصلندن، شرق سیـاحتندن غایت قیمتلی بر خاطره محافظه‌ایده‌جکنی ایضاحه کیریشه‌رك باشقه‌بحثه کچمش‌ایدی:

— ایکی کون اول بر دکاندن پك چوق فطوغرافلر آلدم. سوریه‌دن ده بر چوق رسملر تدارك ایتمش ایدم. بونلردن بیوك بر آلبوم تشـکیل ایده‌جکم، بنم ایچون قیمتـدار بر خاطره اوله‌جق ...

ایواه انك قیمتدار دیدیکی حاطره بو کاغد پارچه‌لریمی؟ ...

سوزنده دوام ایتدی:

— پورت سـعیدده بر قاچ رسم آلمق فکرنده ایکن نصلسه بوش بولندم. اونوتدم ... فقط بورادهٔ ده او رسـملرك تدارکی ممکن صانیرم.

جان صیقندیسیله بلالزوم پورت سعیدده آلمش اولدیغم رسملر خاطریمه کلدی ...

همان شمدی تدارك اولنه‌بیلیر. یوقاریده چانطه‌مده بر چوق رسم وار. ایسترسه‌کز کیدوب شمدی کتیره‌یم.

— خیر، زحمت‌ایتمیك یوقاریده ویررسکز. یارین‌صباحه قدر صبر ایتمم. بو کیجه اویقوم یوق. بونلری تنظیمله وقت کچیرمك ایسترم ...

بو اقشام عقل فکریمك زیروز براولمسی مقدر ایمش. طاتلی

حياتی استمديكم كبی ، بكا كوروندیكی كبی قبوله مجبور بولونيوردم. هر كسك‌ده بو مجبوريتده اولديغنی ملاحظه ايديوردم ... لطيفه‌لرله تبسملرله قاريشق مصاحبه‌مز خيلی دوام ايتدی ... بن كنديسندن يمكه‌قدر مساعده‌الدم. الديونسز النی‌دوستانه برصورتده تكليفسزجه اوزاتدی. قاورادم. حرارتلی الملك ايچنده برمدت طوتدم. صيقدم نارين پارمقلرك خفيف تضييقنی حس ايتدم ... هرشيئی اونوتدم بتون محاكاتمی غائب‌ايتدم . بوالك صاحبی غداراولسون ، استرسه بوال بكامدهش برضربه‌اورسون ينه اوپوب باشمه قويمق‌استيوردم.

برارابه‌يه آتلادم . عرفان‌بكی بولدم . انك دلالتيله لازم كلن مساعده‌يی‌الدم . اوكون بعدالطعام مادام قليفوردله برقاچ‌زيارتكاهه كيتدك . اقشام اوزبكيه‌ده بركوچك تنزهده‌بولندق . ارتق اوتلده طيشاريده ، قاهره‌ايچنده ، بتون‌جهانده نم مداراشتغالم اوايدی...

بواقشامی نه قدر منبسط ومنشرح برحالده كچيرديكمی تعريفه قدرتم يوق . بوكونده بختيارانه كچن كونلرمدن بری‌ايدی . كچن اقشامك برعينی . مادام‌قليفورداله دها لاابالی ، دها تكليفسز ايدك ديمك‌كه برنجی اقشامدن دها خوش ... ينه اولكنك عينی اولمق اوزره اوتله كيج وقت كلمش، ينه برلكده چای ايچمك ايچون بر كوشه‌يه اوطورمش ايدك . بيلمم‌نه‌دن؟ نم حركتمی تنظيمه‌قدرت بوله‌مديغمدنمی ، انك قيد تكلفه آرتق رعايته لزوم كورمديكندنمی، خدمتكارلرك انظار تفتيشكارانه‌سی بزم اوزريمزده زياده‌لشمش ايدی . معمافيه حرمت ورعايتده قصور يوق‌ايدی . بوكون خيلی دولاشمقله برابر يورولمامش ايدك . مشروباته زياده‌جه رغبتله كيجه‌لری حاصل‌اولان عطالتدن‌ده‌بری ايدم. اميد ايديورم‌كه مادام

قليفورد ده يورغونلغی بهانه ايده‌رك همان اوطه‌سنه چكلميه‌جك ، برايكی ساعت سالونك بركوشه‌سنده طاتلی محبت ايله‌وقت‌كچيره‌جكز اويله بر وقت نه‌چمه‌سنی دكل كچمه‌مسنی ، تمادی ايتمه‌سنی استيوردم.

برلاندوايچنده مادام « قليفورد » ايله يان‌يانه قاهره سوقاقلرندن كچدكچه بعض مراقجوانك انظارينه هدف اولديغمزی انكار ايده‌مم بووقت بنی‌متأذی‌قليور ، انظار اغيارك اوزريمزه معطوف‌اولمامسنی ارزو ايديوردم. بوارزومه بردرجه‌يه‌قدر بوسالونك كوشه‌جكنده نائل اوليورم .

مادام قليفورد ، بواقشام بكا قارشو معاملاتنده لاابالیلكی او درجه‌يه واردیرمش ايدی‌كه سدير اوزرينه ياصلانه‌رق ، سديرك كنارندن صاقان فستاننك اتكلرينی بيله طوپلامغه لزوم كورميه‌رك صاری اسقارپينلر ايچنده محبوس اياغنی ـ شمدی‌يه‌قدر كندنده كورديكم متانت طبع خلافنه ـ تلاش درونی ، هيجان عصبيسنی كوستررصورتده صاللامقده ، اياق‌طرفی‌سياه ، بالديرينه طوغرو پنبه‌رنكلی‌اوزون چورابی فستولی بياض‌اتكلكك‌التنده كورلمكده ايدی .

باشنی برالنك‌ايچنه‌دايامش، پك‌معنيدار ـ هوسكارانه‌ديه‌ميه‌جكم ـ كورينن انظارينی بكا طوغرو عطف ايتمش ايدی ، معناسنی تفسير و ايضاح ايده‌مديكم حالده قلبمده بر خلجان ، بتون اعصابمده بر هرج ومرج حاصل ايدن بو انظارك تأثيری التنده سوزيمی بيله شاشيرمش ايدم .

اوايسه بتون‌شخصيتمی تدقيق ايدرجه‌سنه اوزرمدن آيرمديغی كوزلرينی كاه كاه كوزلريمك ايچنه غريب اوله‌رق ـ بعضاً اللريمه

برقهقهه» دن باشقه برتعبير بوله‌میه‌جغم درجه‌ده کولدی. آثار ابتسام ایسه کوزل وحرارتلی دوداقلرینك ایکی طرفنده بلکه بردقیقه استقرار بولدی... غایت تمیز ومنتظم دیشلر آتشین دوداقلر آره‌سندن کوریلیوردی. بن بوخوش لوحه‌یه والهانه دالمش، غشی اولمش ایدم. کندمدن قورقدم. تربیه‌می محافظه ایچون جبر نفس ایتدم... اوقهقهه‌یی شوسوزلرله برقات دها رنکین ایتمش ایدی:

— شفیق بك، سزه عشق وسودادن باشقه برشیدن بحث ایتمه‌ملی سزه خوش کورنمك ایچون بوسبتون حسیات وتمایلات قلبیه‌یی، حیثیت نسوانیه‌یی ده پایمال ایدرك اوککزه صاچی ویرملی. دون سزی ارامقدن حقیقی مقصدم مبانئ اسلامیه‌یی زیارت ایچون دلالتکزی رجا ایله برابر الفت وانسیتکزه مفتونیتمك‌ده تأثیری اولدیغنی سویلملی ... اویله دکلمی؟ ...

بومخلوقی حسیاتدن عاری کورمکه قدر وارمشم. بیوك خطایه دوشمشم. امریقا تربیه‌سی انسانی جدیت پرور ایدر، فقط طبع بشری، طبع بشرده مکنوز حسیاتی تغییره قدرت بولورمی؟ سوق طبیعتك ایجاباتنی تبدیل ایده‌جك قدر تربیه‌نك حکم وتأثیری کوریله بیلیرمی؟ بوقادین کنجدر، کوزلدر. سیاحتك، اقلیمك برتأثیری وار ایسه بوندن‌ده وارسته قاله‌ماز. انجذابات وتمایلاتك متقابل اولمسی‌ده رد ایدیله‌مز. قلبدن قلبه یول اولدیغی - کیم نه‌دیرسه دیسون - انکار اولنه‌ماز.

مادام «قلیفورد» ك بوسوزلری اك عشوه‌باز، اك شیوه‌کار بر فرانسز قادینك چوشقونلقارینه بدل طوتیله‌مازمی؟ اوت باشقه طرزده، باشقه بریولده... لکن بو سوزلر بکا جسارت ویرمك

مادام (قلیفورد» ك التفاتنی خصوصیته، تکلیفسزلکه واردیرمق ایچون کافی دکلمی؟ ...

فقط اوقدر شاشیردم که اودقیقه‌ده کندیسنه قارشو حسن مقابله‌ده بولنمغه بیله قادر اوله‌مدم.

— سوزلریکزه تردده میدان ویرمه‌دن ایناندیرم. حتی کنایه‌لی برطرزده بیله سویلدیکزسه ینه حقیقت دیه تلقی ایدرم. یالواریورم. قلبمی سویندیردك، سونجم نه‌قدر خیالپرورانه اولورسه اولسون نه قدر بعیدالاحتمال بولنورسه بولنسون، براقکز لطیف برامید، طاتلی برخیـال ایچنده بوراده، یانکزده بش اون کون کچیره‌یم بوده حیاتمك اك طاتلی کونلری اوله‌جق ...

— مادامکه خوشلانیورسکز. سویلیکز. دیکلیورم ...

فقط نیچون حالا متبسم؟ بو سوزلرم اوزرینه بن اندن تبسمه دکل، حزین برطوره، سوداوی برنظره، بنم نظر اشتیاقمه مقابل برنظره، هوسه انتظار ایدییوردم. کوزلریمز بری بریمزك حسیاتنه ترجمان اولسون. برمصادمهٔ نظر، برمصافحهٔ قلب دیمك دکلمی؟... آه‌نره‌ده! اوکوزل کوزلر بکاباقیور. برآتش سودا دکل، اوکسکین باقشده برمتانت، برمقصد، عادتا براستهزا اماره‌سی بیله‌وار... نره‌دن بوقادینه تصادف ایتدم؟ نیچون حالا زبونی‌یم؟ بردقیقه اول بتون جهانی پرشوق وسرور کوریرکن شمدی ناکهانی برتبدله اوغرایه‌رق نیچون حزن وکدره دوشیورم؟ ایواه! بوقباحت او قادینك دکل. غالبا بنم ... بنم قرارسز طبعمك ...

حزنمی تعدیل ایتدم. بوقادینـك بودرجه لاابالیانه حرکتنه بوقدر التفاتنه درشتانه مقابله‌یه هیچ حقم اولمدیغنی دوشـوندم:

قويوجه لاجورد برايپكلى اتكلـه ينه بورنكده ، فقط دها آچيق ودها اينجه برقماشدن بربلوز كيمش اولديغى، اياقلرنده قوندوز بوجكى الچاق اوكچەلى براسـقارپين بولنديغى حالده مادام قليفورد سالوندن ايچرى كيردى . صاريشين صاچلرى قيوراق طوپلانمش ايدى . باشى آچيق. ديمك كه سالونه اينمش، سوقاغه چيقمق اوزره حاضرلنمامش ايدى .

سالون قپوسندن كيرديكنى كورنجه وجودمده بررعشه طويدم. اهتزازلى الى اوزاتدم. غايت متبسمانه مقابلەده بولندى. حس ايتديكم رعشەنك ، هيجانك ذرەسنىدە آنده كشـفه چاليشيوردم . بوكشفه موفق اولەميوردم .

دونكى غيبوبتم ايچون تعذيره اوغرايەجغمى تخمين ايدرك اميده دوشمش ايدم، آه او ستملر، اوتعذيرلر بكا نه طاتلى كلەجك ايدى. فقط نه بيهودەامل ! ذرەجه حالنده اثر اغبرار اولمەرق بكا توجه ايتمش ايدى . بتون سوزلرى ، بتون معاملەلرى سودا كارانه دكل عادتا مغفلانه كورنمكده ايدى، فقط بنى نيچون اغفال ايتسون ؟...

برمسئله كه بودقيقەده حل ايدەميوردم ...

— بنى دون صورمش سكز . بوراده بر قاچ رفيق ودوست وار. انلرك دعوتى رد ايدەمەمش ايدم. دون سزه عرض احترامات ايدەمديكم ايچون متأسفم .

— تأسفه دكر يرى يوق . سزه تحميل ايتمك استديكم برزحمت بركون تأخر ايتمش اولدى .

— امريكز ؟

— جامع ازهر ايله ديكر بر قاچ جامع وتربەيى زيارت ايتمك

استيورم. قاهرەده اجنبيلرك اوقاف ادارەسندن برمساعدهٔ مخصوصه ايله بورالره كيرەبيلەجكلرينىده خبر الدم. بومساعدەنك استحصالنه وساطتكزى رجا ايدەجكدم ...

كورديكزمى بنم تخيلاتمله بخت وطالعك بنم ايچون احـضار ايتديكى جميله آرەسنده نه قدر بيوك فرق وار؟

فقط براقكز . بوبيله بنى متسلى ايتمكه كفايت ايتدى . آمريقا قونسلوسخانەسنك قواصى بش دقيقەده بومساعدەيى آلەبيليردى ، نيچون بكا تحميل ايديور ، بنى قونسلوسخانه خدمتكارينه ترجيح ايتمەسى بنمله مناسبتەبروسيله اولسون فكرندن ايلرو كلمەسنك احتمالى يوقمى؟ نه كبى برمناسبت؟... مناسبت، سودا كارانه اولمدقدن باشقه نەحكمى وار؟... انسان چوغىاله كچيرەمزسه آزه قناعت ايدر. بنى عقلنه كتيرمش، دوشونمشيا! بوقدرىده كافى ...

— باش اوستنه، سزده بكا مساعده بيوريكز. بوزيارتلركزده سزه رفاقت ايدەيم .

— زحمتمى اودرجەيه قدر واردىرمق ايستمزدم . فقط سزك رفاقتكزىده رده قادراولەمام... بوسوزيمى جعلى براوروپانزاكتى كبى تلقى ايتميك. درونى سويلدم .فقط سوزلرم سزك خوشلانديغكز طرز بيانه يقين كبى دوشدى . انك ايچون ايضاحات ويريورم ...

— مادام، مادامكه برالتفاتله بنىسونديرديكز. طاتلى برخوليايه طالديرديكز. پك ايى بيلورسكزكه بزشرقليلر خيالدن متلذذ اولورز. نيچون تكرار بنى حقيقته ارجاع ايديورسكز؟ قلبمده حاصل اولان مسرتى نيچون چوق كوريورسكز ؟

بوآنەقدر كنديسنده كورمديكم برنشئه، برعشوه ايله «سوركلى

— ٧ —

جدیات ایله اشتغال ایده‌جك ، تکملات نوعیه‌یه دائر بر بحث یوروده بیله‌جك بر حالده‌می‌یم؟ فقط نه‌چاره .. مادام (قلیفورد) بحثی بووادی‌یه سوق ایتمش‌ایدی. صباحلین ایرکنجه اشاغی‌سالونه اینمش ، همان هرکسدن اول‌قهوه ایله‌قهوه‌التی نوبتنی صاومش ایدم.. بکلیوردم. سوقاغه چیقمق، قاهره‌نك صباحه مخصوص سرینلکندن استفاده ایتمك ، هرکسك مساعیٔ یومیه‌ده رقابتکارانه برتهالك کوستره‌رك بتـون سـوقاقلرك غلبـه‌لك اولدیغی برصره‌ده برجولانده بولنمق ایستیوردم ، یاپه‌میوردم . غزته‌لری قارشدیردم . سـالونك ایچنده کزندم . دیوارده آصیلی قبا صبا یاغلی بویا تقلیدی رسملره باقدم . بردرلو کندیمی سوقاغه آتمق ممکن اوله‌مدی .

اولدقجه زماندیده برخدمتکار احتمال تلاشمك اسباب حقیقه‌سنی کشف ایتدی . یاخود بریارارلق کوسترمك ایستدی . خود بخود بکاتوجیه خطاب ایتمکی‌ده نزاکته یاقیشدیره‌مدی. سالونده‌ماصه‌لری دوزلتمك . صندالیه‌لری برر ایکیشر پارمق – ایش کورمش اولمق ایچون – برندن اوینامق ایله برایکی دقیقه اشتغالدن صکره :

— بك افندی دون‌اوتلده طعام بیورمدیکز. عجبا یمكلریمزی بکنمدیکزمی ؟

دیدی . بن جواب ویردم :

— خیر اصلا ، یمك خصوصنده اصلا مشکل‌پسـند دکلم ، بعض احبابمی صالویرمدیلر . یمکه دعوت ایتدیلر .

— بنده‌کزده اویله تخمین ایده‌رك محترم مادام (قلیفورد)ه بویولده جواب ویرمکه جسارت ایتمش ایدم .

— مادام بنی صوردیلرمی ؟

— اوت ، ایکی دفعه . اوکله واقشام طعاملرندن صکره ...

خدمتکارله بوبحثی ایلرویه کتورمك برنوع خصوصیت حاصل ایتمك ایدی. بوکا میدان ویرمك استمدم... سوزیمی کسدم . انتظـار . اوت انتظـارده بولنمق لازم . بوکون انی بکله‌مك محافظه ایتمك استدیکم غرور مردانه‌یه نقیصه ویرمز . مادامکه دون ایکی دفعه بنی صورمش . بلکه بکا تودیع ایتمك استدیکی خدمتی وار . برغریب الدیاره معاونت شرقلیلرك متخلق اولدقلری مسافرپرورلك خصائلندن دکلمی ؟

فقط بندن نه خدمت بکلیه‌بیلیر؟ خط حرکتی تنظیمه مقتدر. بندن بلکه قات‌قات زیاده عزم ومتانته صاحب . بر شیئه احتیاجی یوق . دنیانك نه‌طرفنه کیتسه آمریقالیلغی کودر . ایلك و صوك نقطه‌ده بونی ایلری‌یه سورن قونسـلوسخانه‌سی هر یرده کندینی محافظه‌یه مهیا .. اولسه اولسه دونکی سئوالی بکا قارشـو بر اثر نزاکتدر . بلکه بونزاکت خفیف بر میلدن متولد در ... انتظار برامیده ملاقی اولمدقجه اشکنجه‌در .

اوستنه چیقدق. باغچه ایله اطرافك بورادن منظره‌سی پك كوزل، فقط بوراده تشكیل اولنان بزم ذوق ومحبت دها كوزل ایدی... آره‌صره «عجبا مادام (قلیفورد) اوتله عودت ایتدیمی؟ صباحلین نره‌یه كیتدی؟..» دیه ذهنمه هجوم ایدن ملاحظه‌لری‌ده طرد ایدیوردم. احتمال هیچ خاطرلمه‌یه‌جقدم. عرفان بك بنی دون غایت كبار وشیق برله‌دی ایله برلاندوده‌جزیره‌ده كوردیكندن معنالی برصورتده بحثه باشلادی. بن وهملرینك اصلسز اولدیغنی سویلدم. مادام (قلیفورد)ك نزاكت ومعلوماتنه، بیروتدن برو رفاقتمزه دائر ایضاحات ویردم. بلكه صدامده براهتزاز اثری كورلدی، چونكه ویردیكم ایضاحات رفقایی اقناع ایده‌مه‌مش، تبسملرینه نهایت ویردیره‌مه‌مش ایدی.

ارتق اوتلك سمتنه نظر رغبت عطفنه بیله لزوم كورمدم. بو كون خوش زمان كچیردك. بونازك، ملتفت ومكرم رفقا ایله قاهره‌یی كوشه بوجاق كزدك. جدی زیارتلر، هوائی اكلنجه‌لر بری برینه قارشدی. اكر بو كون مادام (قلیفورد)ك ــ مع التأسف ینه اندن بحث ایدیورم ــ افتراقندن شكایت ایدرسه‌م رفقایه قارشو كفران نعمتده بولنمش اولورم.

اقشامه طوغرو جزیره‌یه قدر كیدوب كیتمه‌مكده اختلاف حاصل اولدی. رأیی بكا براقدیلر. بن بوسیره طرفدار ایدم. مادام قلیفورده اوراده تصادف ایده‌بیله‌جكمی امید ایدیوردم، آرتق بوقدرجق بر امیده دوشمكده معذور صاییله‌بیلیرم.

هیهات! ذوق ونشاط وار، فقط ارادیغمی كوره‌مدم. اقشام طعامی ایچون رفقادن برینك دعوتنه اجابت ایتمش، انك انتخاب ایتدیكی یره كیتمش ایدم. بعدالطعام قافه آنغله‌یی ترجیح ایتدیلر. اوراده مكمل بر

اوكستره‌یی برقاچ ساعت دیكلدك. نره‌ده دون اقشامكی اوتأثرات ایچنده اوبیكانه ومنفرد برحالده كچیردیكم زمان! بن بونی مقایسه ایدیوردم. نتیجهٔ مقایسه‌می سویلیه‌مم...

كیج وقت رفقایه وداع ایدوب اوتله عودت ایدركن، ینه برسقف التنده انكله بركیجه دها كچیره‌جكمی دوشونیوردم. كندیمه شویله سویلیوردم:

بو كون كوزل برتجربه اولدی. صباحلین نی بكلمه‌دن صاووشوب كیتدی. بنم‌ده اقشامه قدر انك یوزینی كورمه‌مكده حقم وار. بر نزاكتسزلك صاییله‌ماز. چونكه آره‌مزده بروعد وقرار یوق... اكر بنم احتساساتمدن اوده قلباً ذره قدر متأثر ایسه نسوانیتك سوقیله اولسون یارین صباح بكا كوچك براثر اغبرار كوستریر. اكر بویله كندیسنده اغبراره دلالت ایده‌جك برطور ومعامله فرق ایده‌مزسه‌م اكلاملی‌یم كه قلباً لاقیددر. حقیقةً بن انك ایچون بر«واسطهٔ تدقیق»دن باشقه برشی دكلم، اكر برآز تعذیرده بولنورسه ولوپك جزؤی اولسون یوركنده برمیل بولندیغی تظاهر ایدر. اوحالده... كرك شرودرك، كرك بنم بوقادین حقنده‌كی فرضیه‌مز برآز حقیقتدن انحراف ایدر. اساساً ینه دكشمزیا!

صباحه قدر انتظار. هرنه‌دن ایسه بوانتظارده بنم ایچون برتسلی اولدی. اوكون آنی كوره‌مدیكمی برسبب معقوله اسناد ایتمك قیلندن برتسلی..

خوانده‌نك بر آهنك لطيف ، برحلاوت صدا ايله اظهار ايتديكى «حب الغديد ...» نداسنك حالمه پك مناسب معناسنى، فقط يالكز بو ايكى كلمه‌نك معناسنى فرق ايتمشدم... كاشكى فرق ايتمسه‌يدم. بو قهوه خانه‌يه بتون تأثراتمى دفع ايتمك ايچون كيرمش ايكن بتون تأثراتم تازه‌لنمش ايدى .

اوتله ساعت قاچده عودت ايتديكمى، نصل اويقويه داله‌بيلديكمى تعيندن عاجزم .

⸻

— ٦ —

صباحلين قهوه‌مى ايچمك اوزره سالونه اينديكم زمان اوراده هيچ كيمسه‌يى بوله‌مامش ايدم . برخدمتكاره مادام (قيلفورد) ى صوردم. برساعت اول ارابه ايله كيتمش اولديغنى خبر ويردى . نره‌يه ؟ ... خط حركتى تدقيقه صلاحيتدارمى‌يم ؟ دوشوندم كه اقشام اوطه‌سنه چكيلركن بكا برشئ سويلمدى. بو كون ايچون بر وعده بولنمدى، اى او حالده كنديسنى صورمغه‌بيله حقم يوق ...

دون اقشام ملاحظه ايتديكم سربستى كنديلكندينه حاصل اولدى. بركون اول اكرام واعزازينى، التفاتنى كورديكم، رفقانك، احبانك زيارتنه كيتمك اوزره سوقاغه چيقمغه حاضرلنيوردم . رفيقلرمدن ذكائى بك ايله عرفان بك سالوندن ايچرو كيرديلر . اعادهٔ زيارته كلمشلر... بونلرك رفاقتيله اوتلدن چيقدم. انكار ايده‌مم. بو كون حال طبيعى‌يه كلمش، اسكى نشاطى، هله سياحتده‌كى اولاقيدانه فرح ونشئه‌يى تكرار بولمش ايدم . اوزبكيه باغچه‌سندن باشلادق . بن پك تنها كورينن بو باغچه‌ده بو وقت نصل براكلنجه بولنه‌بيله‌جكنى دوشونيوردم . لاقدن ايكى قات قله بچمنده ياپلمش اولان بنانك

اوزبکیه جوارنده بر جاده‌یه صاپدم ، باغچه‌دن آیرلدم . کنیش برقهوه‌نك اوك طرفنده‌کی میدانجغه سرپلمش اولان صندالیه‌لردن برینك اوزرینه کندیمی آتدم ... دوشونیوردم :

بر ، بر بچق آی مصرده وقت کچیرمك ، اندیشه‌سز قیدسز ذوق وصفاعاللرنده کزه‌رك فکریمه استراحت ویرمك ایستیوردم. شامده ، بیروتده کچیردیکم لطیف ساعتلری بوراده تکرار و اتمام ایچون بوسیاحتی اختیار ایتمش ایدم. اسکندریه‌ده بوقید وعلاقدن آزاده اوله‌رق برهفته‌اون بش کون قالمق ، قاهره‌یه کلیرکن — حکم ایدرسه‌م — طنطه‌یه چیقمق ، قاهره‌ده بویله « خدیویال » جوارینه اسیر اولوب قاله‌جق و سرسریانه کزه‌جك یرده بوراده بولدیغم برقاچ نازك ، خوش صحبت دوستك رفاقت وموانستده کزمك ، کوکل اکلندیرمك ، قاهره‌یه آیاق آتار آتماز بلکه اهرامه قدرهان برجولان اجرا ایتمك ایستردم... نیچون بویله درونی براضطراب ایچنده قالدم؟ بوآمریقالی قادین بنی جاذبه‌سنه تابع قیلمش ، تسخیرینه آلمش ایدی . بنده‌کی بومغلوبیته سبب نه ؟ بونی‌ده بردرلو تفسیر ایده‌میوردم .

انك بندن استفاده‌سنی واپور آرقداشم المان تفسیر ایتمشیدی... مصرده بردلیله ، آزچوق شرق احوال وعاداتنه واقف بردلیله احتیاجی‌ده طبیعی دکلی ؟ بنم رفاقتمه راضی اولمازسه بیاغی ، کونده اون فرانقله چالیشیر قلاغوزلردن برینی بوله‌جق ، لاندوده یاقارشوسنه ، یاخود آرابه‌جی‌نك یاننه اوطورده‌جق ، هر عجمی سیاح نصل حرکت ایدیورایسه ، باخصوص ممالك شرقیه‌یی بونلرك رهبرلکیله نه‌قدر ترس کوریورسه ، نه‌قدر یالان یاکلش معلومات آلیورسه اویله کوره‌جك ، برطاقم صاچمه‌لر ایشیده‌جك ایدی... برسمساره ، برترجمانه ویره‌جکی

اجرتدنمی قاچیور؟ اصلا. احتمال بنم رفاقتمی برترجمانك دلالتندن دها قیمتدار بولیورده‌بونی ترجیح ایدیور. فقط مع التأسف بن انك نظرنده عادی برسیاح ترجمانندن دها یوکسك برمرتبه‌یی احراز ایده‌میورم. یااو التفاتلر ، اوتوجهلر ، آره‌صره اوعشوه‌لره سبب نه ؟ بونلرده بنم رفاقت ودلالت اجرتم ! چونکه باشقه‌درلو بنی تسخیر ایده‌رك برآی مدت ارزولرینه ، نیتلرینه ، دهاطوغروسی تدقیقات ومشاهداتنه آلت ایتمك غیرقابل اولدیغنی اکلادی... اوف! نیچون بومزعج ملاحظاته دالیورم ، قهراولیورم؟ بن قاهره‌یه بونك ایچونمی کلدم ؟ یارین صباح ایرکن خط حرکتمی سربستانه تنظیم ایتسه‌م ، بوآمریقالی قادینه هیچ اهمیت ویرمسه‌م ...

قهوه‌ده‌کی عرب چالغیسنك محرق ، سوداوی نغمه‌لری قهوه خانه‌نك ایچنه دولمش اولان ارباب ذوقك « آه دخیلك . . . » اوازه‌لری سوقاغه طوغری صاچیلوردی... همان ملاحظاتمه فاصله ویردم . قالقدم ، قهوه‌دن ایچری کیردم. برکوشه‌یی‌ده بن طوتدم . بوراسی اوستی باشی تمیز ، افندیلردن ، قالین مائی کته‌دن بردون کوملك کیمش مصریلره قدر هرصنف خلقه مجمع اولمش ایدی . خواننده « یوم الوعید ، حب الجدید . » .. برشرقی طوتدیرمش. عودی تللری بونغمه ایله هم آهنك ایدیور ، هرکس غشی اولوب کیدیوردی . کیم نه‌دیرسه دیسون ، شرق موسیقیسنك دماغه ، قلبه والحاصل روحه فوق العاده تأثیراتی وار. براوروپالی شرق موسیقیسندن بحث ایدرکن «بیلمم نه حال! نغمه‌سندن ، کفته‌سندن ، بسته‌سندن برشی اکلایه‌مدیغم حالده اوموسیقی‌یی دیکلرکن متأثراولیورم ، برسودای مخیله دالیورم . طاتلی طاتلی اغلامق ایستیورم . » دیمش ایدی . بن هیچ اولمازسه

رابطه برطاتلی سیاحت رفاقتندن باشقه نه اوله بیلیردی ؟ هرنه اولورسه اولسون مقصدی غایهٔ املی بیلمیه‌رك ، دوشونمیه‌رك قلبمده حاصل اولان میل وانجذابك سوقیله حضورندن ، الفتندن ذوقیاب اولدیغم بو قادین‌دن کوردیکم بو تکلیفسز معامله ایله قناعت مجبوریتنده دکلی‌یم ؟ ...

جزیره‌دن عودتده طوغری اوزبکیه باغچه‌سنه کیرمش ، بنم تکلیفم ، انك موافقتی‌اوزرینه‌اوتلك (تابل‌دوت) نه رغبت‌ایتمیه‌رك باغچه‌ده اغاجلر ، چیچکلر ، چمنلر آره‌سنده دلنشین بر کوچك کوشك صورتنده یاپلمش اولان لوقانطه‌ده برلکده طعام ایتمکه قرار ویرمش ایدك . اوزبکیه‌ده برطرفده عسکری موسیقه‌سنك ، دیکر جهتده یرلی ساز طاقمنك ، خواننده‌لرك نغماتنی دیکلدکدن صکره لوقانطه‌یه کیرمش‌ایدك ... اوزبکیه‌ده خیلی قالدق . بیلانقاوی یوللرده قولمی قبول ایتدیرمش ، آرتق یکوجودکی انظار اغیاردن خالی دولامباجلرده کزمکه باشلامش ایدك .

باغچه‌نك دیکر برکوشه‌سنده بر مینی‌مینی بیره خانه‌ده ایکی المان قادینك بکا قارشو « فضل .. » ، اکا قارشی المانجه ، فرانسزجه ، انکلیزجه برقاچ کلمهٔ احترامیه‌ایله استقبالی‌ده جوابسز براقدق ... آرتق نشئه وصفا ایچنده غشی اولوب کیتمش ایدم . بو آمریقالی دلبرده کوردیکم تحولاتی ، بو درجه لاابالیانه و رفیقانه حرکتی تفسیر ایچون آره‌صره ذهنم طالیوردی . فقط درین دوشونمك بوبختیارانه کچن بش‌اون دقیقه زمانمده بر مرارت حاصل ایتمسون دیه قورقه‌رق اودوشونجه‌لری ذهنمدن طرد ایدیوردم .

اوتله‌عودت ایتدیکمز زمان وقت‌خیلی کیچ‌ایدی . بن‌متردادانه

بولنیور ، اوطه‌سنك قپوسنه قدر کندیسنی کتورمك لازمهٔ نزاکتدنمیدر ، دکلمیدر دیه دوشونیوردم ... ترددیمه‌حاجت قالمدی . سالونده بر چای ایچمه‌مزی تکلیف ایتدی . خدمتکارلر اوتلك اك مکلف چای طاقمنی چیقاردیلر ، ویریلن امری یرینه کتیردیلر . چای ایچرکن ـ انك‌ساده تعبیریله ـ اقشام کزنتیسنك احتساساتی حقنده مداولهٔ افکار ایدیوردك . کوردم که نشئه و نشاطی یرینه برطور جدیت قائم اولدی ، اوتلدن ایچری ایاق آتار اتماز برتحول آنی‌یه اوغرادی . باش اغریسندن شکایت ایدیور ، بونی‌ده خلاف اعتیادی اولان مشروباته حمل ایلیوردی .

چای‌صحبتی‌ده کچدی . بو کوزل اقشام‌ده بیتدی .

— عفوایدرسکز ، شفیق بك سزدن اول اوطه‌مه چیقیوردم ، پك یورغونم .

دیدی . بن خدمتکارلرك انظار تفتیشکارانه‌سی قارشوسنده ، اوکونکی ذوق وصفانك خیالاتی ایچنده تك وتنها اوتلك بکا پك قورقنچ ، پك مظلم کورینن‌سالونده‌قالدم ... اویقو ! آرتق اولازمهٔ حیاته‌ده اهمیت ویرمدم . ذاتاً انی دعوت ایده‌بیلمك قولای دکل ایدی . انك حضورنده حس ایتدیکم قلبی مسرته ، روحانی ذوقه بدل غیابنده براضطراب درونی ، برهیجان قائم اولمش ایدی . یارین صباحه قدراوتلك دیوارلری آره‌مزده کچیلمز برسد تشکیل ایدیوردی . بو افتراقه بیله نیچون تحمل کوستره‌میورم ؟ برزمان صکره بحر محیطلر بزی آییره‌جق . بونی نیچون دوشونه‌میورم ؟ نه یاپدیغمی بیلمدم . باستونمی الەرق ینه سوقاغه فیرلادم ... سرسریانه اوزبکیه جوارنده‌کی سوقاقلری ، جاده‌لری‌دولاشیورم .

بر تنزه ایچون وعدده بولندی . برایکی ساعت کوندوز اویقوسی اویومق ایچون اوطه‌سنه چکلدی ..

نشاطم، سرورم بنی اویقویه سوق ایده‌میوردی . بنم حرارتندن‌ده پروام یوق ...

توصیه نامه‌لریمك یرلرینی بولمق ، برقاچ آشنایی آرامق ایچون اوتلدن چیقدم ، برارابه‌یه اتلادم . استانبولده برقاچ‌سنه رفاقتیله متلذذ اولدیغم بررفیقی قولایجه بولدم . بندن آیرلمق استه‌مدی . برایکی ساعت انکله طولاشدم . بن اوتله عودت ایچون جان آتیوردم ، اونی براقمامق ایچون اصرار ایدیوردی .

بواقشامی اویله‌مادی ، معنوی برذوق ، واویله برشوق وسرور ایچنده کچیردم که مصر سیاحتمك الك طاتلی زمانی بواقشامدن عبارت قالسه‌یدی بوخاطره‌یی دماغمك برکوشه‌سنده صاقلار ، یادیله لذتیاب اولوردم... نه‌چاره‌که ؟ ... شمدی سویلیه‌یم . صکره‌یه قالسون .

استردم‌که : جسرالنیلی کچدکدن صکره آرابه صاغ طرفه برقوس رسم ایدنجه پیش انظارده تجسم ایدن لوحه ، جسیم ، اقالیم حاره‌یه مخصوص اغاجلرك سایه صالدیغی « جزیره » مسیره‌سی غروبك اوحزین وسوداوی منظره‌سیله بر باشقه هیئت ، باشقه لطافت کسب ایتمش اولسون . روحم پر عشق و صفا بولنسون . رفیقه‌م ، محبوبه‌م ، یکانه املم ، یکانه سودام بسبتون بنم اولسون . متقابل صافیانه محبتمزه بویرلر خوش بر کتابه تشکیل ایتسون . فقط رفیقه‌م شرقك سودای خیال پرورانه‌سنه بیکانه ، بوراده ذهنی احتمال نباتاتك صورت نشو ونماسیله اقلیمك امزجۀ بشریه‌یه تأثیراتیله یاخود مصر قدیم سکنه‌سنك بورالرده صورت کذران حیاتی تدقیقله

مشغول ایدن برآمریقالی قادین . هر نه اولورسه اولسون بر قادین ! اما باشقه برینك مالی ! احتمال بوصره‌ده لوندره‌ده ، او سیسلی هوا ایچنده ، بر هوا غازی شعله‌سنك آیدینلغنده فاطوره‌لر ، حساب دفترلری تدقیقیله مشغول ، صقالی ، بیغی طراشلی ، یوزی قپ قیرمزی ، چینی مائی کوزلی ، سیوری برونلی ، چیقق چکه‌لی زوجنی درخاطر ایدن ...

— « آه قلیفورد ، سنده بوراده بولنسه ایدك ! ... »

تفکرینه دالان برقادین یانمده بولنیور .

فقط بنم تصوراتمده بر حس حسودانه ورقابتکارانه‌دن ایلرو کلیورمی ؟ زواللی قادینی لوندره‌ده‌کی زوجندن قصقانمغه‌ده‌می باشلادم ؟

بکا کوستردیکی بو التفاتلر ، جدیت طبعی محاکمات فکریه‌یه کیردیکی ، مسائل مهمۀ بشریه‌یی تدقیق ایتدیکی صره‌ده کوستردیکی طوردن باللی ایکن ینه بندن دریغ ایتمدیکی شوخانه وعشوه‌بازانه حرکتلر نیچون بنی ممنون ایده‌میور ؟

هیچ امید ایتمدیکم ، هیچ بکلمدیکم نشئه‌لر ، جوشقونلقلر کوسترمه‌سی ، که طفلانه ادالرده ، که رفیقانه اویصاللقلرده بولونمه‌سی بنی خشنود ایتمك ایچون کافی دکلمی ؟ طاتلی رفاقتنی بندن اسیر که‌مین ، حضوریله بنی بیزار ایتمه‌مکه چالشدیغی نشئه‌سیله ، شرقکاری اکلنجه‌لره انهماکیله اظهار ایدن بوقادینه قارشو بن برحس شکران کوسترملی‌یم ! قصقانجلغه محل یوق ...

جزیره‌ده مینی مینی باغچه جکلردن تشکیل ایدلمش قهوه‌لردن برنده بندن اول بر « راکی » اسمنه‌سی بیله بلکه عادت محلیه‌مزه اتباعاً بکا خوش کورونمك ایچون ایدی ... بوقادینله اره‌مزده‌کی

— زواللی آدم ! انکلیزجه‌سی پك محدود . بکا خدمتی بکندیرمك ایچون انکلیزجه سویلمکه چالشیور ، خوشمه کیدیور.

— خوشکزه کیدیورسه بن‌ده انکلیزجه سویلمکه چالشه‌یم . بلکه انك قدر سویلیه بیلیرم .

— سز بویله هر خوشمه کیدن شیئی قصقانه‌جقمیسکز؟ براقکز شوجعلی جمیله‌لری !

— جعلی دکل . نزاکت و التفاتکزی پك قیمتدار کوره‌رك بوندن – ولوکه پك موقت برزمان – محروم قالمامق ایستیورم. اویله‌یا! تصادف تکرار بکا بو سعادتی کوستردی . سزك رهکذاریکزه آتدی. بنده حیرتده‌یم : نیچون طالعم بکا بوقدر یار اولیور ؟ فقط بر قاچ کون صکره سز اوروپایه اورادن آمریقایه عودت ایده‌جکسکز . طبیعی یولده بر ایکی دفعه مصادف اولدیغکز شرقلی‌یی‌ده اونوته‌جقسکز .

— یوق ... اونوتمیه‌جغمی وعد ایده‌بیلیرم. همده هان تصادفه، طالعه استناد ایده‌جك قدر خیالپرور اولمیکز. سز سوریه‌دن مصره کلیور ایدیکز . بن‌ده بویله . . . بر یولی تعقیبه مجبوروز دکلمی ؟ قاهره‌ده او تللر محدود . بوراده‌ده بری بریمزه راست کله‌بیلیر ایدك . بوده بویله اولدی .

— بویله اولمسنه متشکر اولمقده حقم دکلمی ؟

سوز قاهره‌یه انتقال ایتدی. شهری پك بکندیکنی سویلیوردی یالکز شهر ایچنده وسائط نقلیه‌نك نقصان بولونمه‌سنی، منتظم تراموایلر یاپیلمامش اولمه‌سنی – اوزمان یوق ایدی – برقصور اوله‌رق کوستریوردی . بوقصوری‌ده شرقه مخصوص لطافته باغشلایوردی

مصر قدیم مدنیتیله بومدنیتك آثار متباقیه‌سنه دائر بربحث آچلدی. اهرامه‌قدر برلکده برسیر وتنزه‌اجراسی وموزه‌یی زیارت تصوری بو بحثه میدان ویرمش ایدی ... مصر قدیم مدنیتك اوروپا و آمریقا مدنیت حاضره‌سنه تأثیرینی ، وعصردن عصره مدنیتك تکملنی پك کوزل تشریح ایدییوردی .

بحثی اوقدر وقوف وجدیت دائره‌سنده جریان ایتدیریوردی که بن یالکز انك وضع دلفریبنی آهنك صداسیله متلذذ اولمق سوداسنده اولان کوزلرمی . قولاقلرمی بوطاتلی مشغله‌یه حصر ایدییوردم . چونکه ذهنم انك سوزلرینی قاورایه‌رق اوزون مدت شمولیله ، معناسیله اشتغال ایدوب قالیوری . مدنیت حاضره‌نك بتون فوائدینی تصدیق ایتمکله برابر شرقك لاابالیانه ، لاقیدانه حیات ومعیشتنده حیران اولیوردی . بو صاف هوانك بو کوزل اقلیمك وجوده تام بر تندرستی اوفاق تفك عوارضله مختل اولمقدن بری برقوت وصحت حاصل ایتدیکنی سویلیور وبوراده احتیاجاتك پك آز ، حیاتك پك شاعرانه اولمه‌سنی ، عادتا احتیاجات ضروریه‌یه قارشو عدم تنزل کوسترلمه‌سنی اقلیمك تأثیرینه حمل ایدیوردی .

بر کنج قادینله بر کنج ارککك – حق الانصاف دوشونلسون – عصرلردن بری پك شاعرانه برحیات کورمش ، نیجه رنکین سودا لوحه‌لری سیرایتمش اولان بوراده ، بواقلیمده سوزی ، صحبتی بو وادی‌ده‌می ا لملی ؟ فقط نه‌یاپه‌یم ؟ ...

قاهره‌ده وقت ظهرده بر ایکی ساعت بتون مساعی سکته‌دار اولیور ، اومزعج حرارت سیر وتنزهده امکان براقمیوردی ..

مادام قلیفورد اقشامه طوغری جسر النیله ، جزیره‌یه برلکده

يورودم . . . خير ، قوشدم . بكا طوغرو اوزادیلان الی تهالكه صیقدم .

— نه كوزل تصادف ! دون پك چوق دقت ايتديكم حالده سزی هيچ بريرده كورمدم .

— بوصباح قاهره‌يه كلدم .

— نره‌ده‌سكز ؟

— « خديويال » ده .

— آه نه‌قدر ممنون اولدم ! سفره‌ده سزی كوره‌جكم ... بر ساعت صوكره ...

احترامله سلاملادم . لاندو سرعتله آيرلدی . بن پارمقلغك یاننده باستونمه اتكا ايدرك آرقه‌سندن متحيرانه ومهيجانه باقيوردم آرتق سير وتماشايی اونوتمش ، سوقاقلری غائب ايتمش ، كليشی كوزل اوته‌يه بری‌يه صاپه‌رق ، راست‌كله بردكانك اوكنده توقف ايدرك وقت كچيرمك ايچون چالشمقده بولنمشدم .

سفره‌ده خيلی غلبه‌لك وارايدی . مصرلی برقاچ كبار ذاتك‌ده يمك ايچون بورايه كلمش اولدقلرينی كوردم .. اوته‌ده درت انكليز يالكز سفره‌ده كنديلری بولنيورمش كبی غايت نشئه‌لی ، غايت تكليفسز برحالده ايديلر . سفره‌ده بش‌آلتی قادين وارايدی . فقط بنم آمريقاليم ادعا ايده‌بيليرم‌كه بونلر آره‌سنده ، بتون سفره خلقی ايچنده براستثنا تشكيل ايدييوردی . فقط بواستثنائيت — بيروتده‌كی فرانسز مهندسنك ادعاسی كبی — برغرابت صورتنده دكل ايدی . بلكه اوطور كبارانه اوظرافت جديت پرورانه ، سفره‌ده كيلرك هيچ برنده كورلميور ، بنم نظرمده — اندن‌باشقه — بواجنبی كومه‌سی

هپ‌پسپایه ، اورته‌حاللی طاقمدن كوريليورايدی . بوكا روانسرايك انتظام ومكمليتنی تخطئه‌يه لزوم كورمم . لكن بن اويكی دنياقوشی ايچون بو قفسی پك قبا كوريورم . بو سفره‌ده طوپلانان خلقك چشيدينه باقه‌رق بو آره‌يه انك قارشمسنی لايق بولميورم . عجبا نيچون « شپرد » اوتلنی ترجيح ايتمدی ؟

هرحالی ، ميليونرجه — انسانی انديشناك ايدن‌قيدن‌ازاده ، يعنی احتياج‌وضرورتدن مبرااولديغنی كوستريبور . واپور خدمتكارلرينك كنديسندن كوردكلری « التفات نقدی » يی بيكده بر يولجيدن انتظار ايده‌ميه‌جكلرينه واقف‌اولمش‌ايدم ... اوزمان هنوز «جزيره پالاس » وجودبولمامش اولديغی‌ايچون بوندن‌بحثه لزوم كورميورم ...

سفره‌ده مع‌التأسف پك اوزاق دوشمش ايدم . برصره‌يه تصادفم قارشودن‌قارشويه كنديسنی كوره‌بيلمكده امكان براقيوردی يمك نشئه‌سز كچدی ...

بعدالطعام قرائت‌صالوننه برلكده كيردك . اوبرسديری ترجيح ايتدی . بن بر صنداليه‌يی سديره تقريب ايتدم ، اوطوردم . طعامك رخاوتنه ، اقليمك حرارتنه مغلوب‌اوله‌رق لاقيدانه سديره ياصلاندی . طاتلی بر صحبته دالدق . خدمتكاره قهوه‌می بورايه كتيرمسنی تنبيه ايتمش ايدم .

اعتراف ايدرم‌كه امريقالی مادامك مظهر توجهی اولان بر ذاتك بوراده اعتباری برآنده زياده‌لشمش اولديغنی حس‌ايتدم . خدمتكار غايت احترامكارانه يانمزه كلمش . بر يرينه ايكی قهوه كتيرمش ايدی . مادام‌قليفورد خدمتكاره انكليزجه خطاب‌ايتدی . مقابله‌سنه خفيف تبسملر كوستردی .

اوزبکیه باغچه‌سی قارشوسنده کوزل بر میدانجغه ناظر اولان
مسافرخانه‌نك قپوسی اوکنه کلنجه بر قپوجی، بر ترجمان، بر خدمتکارك
حرمت مخصوصه ایله استقبالنه مظهر اولمش ایدم ... بو استعجال
مخصوص شبهه‌سز عودتده تطبیب خاطرلری ایچون بر وسیله حاضرلمق
ایچون ایدی .

برنجی قاتده، اوزبکیه باغچه‌سنه ناظر کنیش بر اوطه انتخاب
وحساباتمی اولجه تنظیم ایتدم. آرتق بوراده کندی اومده ایمشم کبی
راحت ایده‌بیلیردم. یالکز سکون وتنهائی بنم ایچون بر اندیشه اوله‌
بیلیردی. فقط قاهره‌ده برقاچ ذاته توصیه نامه‌م وار ایدی. بونلرك
نزاکت وتربیه‌سندن، دلالتندن امین وبوسایه‌ده الفتلری قیمتدار،
جمعیتلری شطارت آور دها برچوق ذواتك مظهر التفاتی، داخل
بزم صحبتی اوله‌جغمدن امید وار ایدم ... فقط بیلمم نه‌دن ؟

بر آشنا آرامقدن، بر دوست بولمقدن زیاده او آمریقالی قادینه
مصادف اولمق بخته بر امل ایدی، او آنده یکانه ارزوم بوندن عبارت
قالیوردی. صباح قهوه التیسنی اوتلك کنیش یمك سالوننده یالکزجه
یدم، باستونمی آلدم. سوقاغه چیقدم، اوزبکیه‌ده همشهریلریمزدن
برینك اداره‌سنده بر غازینو بولندیغنی خبر آلمش ایدم ... بورایه
اوغرادم .

«شارع مسکی» دن یایا اشاغی‌یه طوغرو یوللاندم. قاهره‌نك
پلانی دلیلم ایدی. بورادن دوندم. تکرار اوزبکیه باغچه‌سنك یانته
کلدم. باغچه‌نك پارمقلغنی تعقیبه باشلادم. ارابه‌لر بر سرعت فوق‌العاده
ایله او منتظم شوسه‌نك اوزرندن عادتا قایه‌رق کچیوردی .

قادینلی ارککلی بر طاقم اجنبیلرك راکب اولدقلری بیاض

و ایری مرکبلردن تشکل ایدن قافله‌لر مائی کوملکلی، یالین ایاقلی
سوروجی چوجقلرك «ظهرك!» «یمینك!» ندالری آره‌سنده، دکنك
ضربه‌لرینك سوقیله حیزلی حیزلی یورویوردی .

اوزاقدن آچیق بر لاندو بر طرفه غایت لاقیدانه بر صورتده
بر مادام یاصلانمش اولدیغی حالده سرعتله کلیوردی . مادام النده‌کی
اچیق لیلاق رنکنده کناری ینه عین قماشدن قیرمه‌لرله مزین بر
شمسیه‌یی بر طرفه اکمش ایدی . چهره‌سنی ایوجه فرق ایده‌مدیکم
حالده، او وضع، او نارین وجود او توالت بنم اوزرمده فوق‌العاده
بر تأثیر حاصل ایتمش، بردن‌بره تتره‌مش ایدم. پورت‌سعیدده شرودر
ایله قهوه اوکنده نارکیله ایچرکن بنی رعشه‌دار ایدن لوحه بوراده‌ده
اولانجه لطافتیله، دماغمه قلبمه تأثیری برقاچ قات دها زیاده اولدیغی
حالده بردن‌بره کوزیمك اوکنده تجسم ایتمش ایدی .

شمسیه‌نك رنکنده غایت انجه اپیکلی بر قماشدن یاپیلمش
اولان بر لباس او وجوده باشقه بر جاذبه، عادتا شوخانه بر طور
کتیرمش ایدی . قوللرینه او قماشدن، فقط کوکس قسمی بیاض
بر پارچه‌دن یاپیلمش ایدی .

آرابه یاقلاشدی. بن غیر اختیاری اوله‌رق اولدیغم یرده دوندم.
المی عادتا استمداد کارانه بر صورتده اوزاتمش، قالمشم ... مادام
(قیلفورد) آراباجی‌یه مرام اکلاته‌مامش اولملی که آرابه‌نك ایچنده
طوغروله‌رق شمسیه‌سنی قاپادیغنی، ایلرویه میل ایدرك آرابه‌جی‌یه
شمسیه‌نك اوجیله طوقوندیغنی فرق ایتدم. آرابه بردن‌بره توقف
ایتدی. بندن اوتوز قرق آدیم اوته‌ده توقف ایدن آرابه‌یه طوغرو

خفيف برتضييقنى ده حس ايدر كبى اولدم. بياض تول التندن چهره‌سنده‌كى حمرت فرق اولونيوردى. دها آتشين رنكده اولان دوداقلرى اره‌سندن ــ بلكه صوك بريادكار قيمتدارى اوله‌رق ــ بكا بخش ايتديكى تبسمك برهانى يعنى بم بياض ديشلرى كوريليوردى .

— قاهره‌ده كوريشيرز ، شفيق بك ، وداعه لزوم كورمم . ديدى . كچدى . كيتدى .

بو آرالق شرودر قولمدن چكيور . « هايدى صندالى طوتدم. شو حمال اشيا كزى السون » ديوردى .

اسكندريه‌ده شرودرك همتله اقشامه قدر خوش برزمان كچيردم. «قافه‌پارادى» سوقاغنده نازل اولديغمز اوتلده برايكى ساعت استراحتله هم دكزك صارصنديسندن متولد باش دونمه‌سنى براز دفع ايده‌بيلمش، همده المزى يوزيمزى ييقايه‌رق، لباسمزى دكشديره‌رك شهر ايچنده كزه‌بيله‌جك برحاله كلمش ايدك. آرابه ايله قنال بوينه برتنزه اجرا ايتدك. بوجوارده‌كى قهوه‌لردن برينك باغچه‌سنده برايكى ساعت ــ دكزده متحسر اولديغمز ــ ذوقدن ، اغاجلرك سايه‌سنده متلذذ اوله‌رق پريشانئ فكريرينه ذهنمزده بركشايش ، رخاوت بدن يرينه عادتا برزنده‌كى حاصل اولدى .

بيوك ميدانده بورسه غازينوسنك اوكنده رفيقم بندن آيرلدى. او اقشام اسكندريه‌ده قالمغه راضى اولمش ايدم . اقشام طعامنده شرودرله برلكده بولنمغه قرار ويرمش ايدك. شرودر اقشام اوچ درت كون اسكندريه‌ده قالمغه مجبور اولديغنى بكا سويلدى . بو ذاتك لاابالیانه مشربندن ، صافيانه طور و معامله‌سندن ممنون ايدم . فقط بر قوت بنى قاهره‌يه طوغرى چكيوردى . او كيجه كيج وقته قدر كزدك .

ايتاليان تياتروسندن چيقدقدن صكره بر قاچ ساعت دها دولاشمش ايدك .

صباحلين اويقودن قالقديغم زمان وقت پك كيج ايدى . اويله براغير ودرين اويقويه دالمشم كه اوياندیغم وقت وجودمده چويكلك حس ايتمك شويله طورسون عادتا قاتمرله‌نن اويقونك حالا تأثيرى آلتنده بولنه‌رق برعطالت طويمقده ايدم. بو حال بنى او كون قاهره‌يه حركتدن منع ايتدى. اشيا قطارلرينك برقاچ ساعت فضله سورن سياحتنه، هر استاسيونده توقفنه تحمل ايده‌ميه‌جكمى اكلادم. يارى كيجه‌يه طوغرو حركت ايدن اكسپرسى ترجيح ايتدم .

قاهره استاسيونه چيقديغم زمان كونش طلوع ايده‌لى برساعت قدر اولمش ، هنوز صباحك طراوت ولطافتى كچمه‌مش ايدى . قاهره‌ده هوانك اسكندريه‌ده اولديغى كبى رطوبتلى اولمديغنى حس ايتدم. سما باشقه بررنكده، باشقه برلطافتده ايدى. استانبولك بتون غربده، بلكه بتون يكى دنياده شهرت بولان، رسام‌لرى، شاعرلرى حيران ايدن سماى صافنى بوراده بولمق ممكن لكن صاف مائى رنكنى بولمق قابل دكل ... سماده خفيف برپنبه، برطرنجى رنك كوريليور ...

اوتل سمسارلرينك، ترجمانلرينك موقفده هجوم مزعجانه‌سى اطرافه باقغه ميدان براقميوردى .

بلاپروا براوتلك خدمتكارى برچانطه‌مى، ديكرى اوبرچانطه‌مى چكيوردى. برى بنى براومنيبوسه سوق ايلمكه ديكرى حاضرلديغى لاندوبى قبول ايتديرمكه چالشيوردى. بنجه ذاتا كيده‌جكم برمقرر اولديغى ايچون تردده دوشمدم . چانطه‌لريمى برلاندويه قويدردم . « خديويال » ديدم ...

— ٥ —

آز ، فقط طاتلی بر اویقودن اویاندیغم زمان وقت پك ایرکن ایدی . آمریقالی قادینك صحبتی فکرمده ، قلبمده اقشام بر انبساط وانشراح حصوله کتیرمش ایدی . تأثراتم زیاده ، المناك ، پرهیجان اولدیغی زمانلر اویقودن، تعب دماغینك بو نتیجهٔ طبیعیه‌سندن قاچمق استرم. بکا بو لازمهٔ حیات پك کران ، پك معذب کورینیر . لکن نشئه‌درونی، فکر مسعودانه اوقدر طاتلی خولیالر میدان ویرییور، انسان بر شوق و غلیان اوله‌رق اویله امیدلره دوشیورکه بونك تأثیرات لطیفه‌سی التنده‌اویقویه تنزل‌ایتمامك استیور. بوجیلرك همان هپسی‌اویویوردی. اوزاقدن‌اسکندریه‌بر سیس ایچنده کوریلیوردی. واپور یولنی کسمش ، آهسته آهسته لیمانه طوغری ایلرولمکده ایدی . لیمان طرفندن کوچك یلکنلی بر قوطره‌نك بزم واپوره توجه‌ایتدیکنی فرق‌ایتدم، آززمانده بزه‌ملاقی اولدی. باش‌طرفنده طوران غایت چویك بریرلی‌بی آنواحدده کوکرته‌ده کوردم . ینه آنواحدده یلکن بزدن اوزاقلاشدی . کلن آدمك یعنی قلاغوزك بر سرعت خارق‌العاده‌ایله اوزادیلان ایپ مردیونی طوته‌رق نصل

چیقدیغنه حیرتده ایکن موسیو (پالموتیه) نك مردیوندن چقدیغنی کوردم . « بونژور » دیمك ایچون یورودم .

— چوق‌شکر ، ایرکن قالقمشم ! چونکه سزه بر «بونژور» دیه بیلمك ایچون یانکزه کله بیلمك باشقه صورتده ممکن اوله‌مازدی . اوقدر مشغولسکز ! کچ یاتوب ایرکن قالقمق ! .. عاشق اویوماز دیرلر . اویله دکلمی شفیق بك .

فرانسز مهندسك سمتلرینه اولجه حاضرلنمش ایدم .

بوجیلق رفاقتنك ایجابنه رعایت‌ایتمك، کندیسیله نازکانه آیرلمق املم ایدی . سوزلرینه قاتلاندم ، مادامکه اندن بحث‌ایدییور، انی ایما ایتمك‌ایستیور . راضی‌یم ، نه ایسترسه سویلسون .

واپور لیماندن کیردی . دمیر آتدی . اوتل سمسارلری ایله صنداجیلر بر طوفان کبی واپوری باصدی .

بو قارغشه‌لق ایچنده هرکس باشنك چاره‌سنه باقیوردی. پالموتیه حرارتلی بر وداع ایله بندن آیرلدی.. شرودر دها تکلیفسز بولندی. «ایسترسه‌کز برابرچیقه‌لم» دیه بر تکلیفده بولندی. قبول‌ایتدم. فقط کوزم مادام (قیلفورد) ی آرامقده ایدی .

چانطه‌لریمی حاضرلمش ایدم ، قاره‌ده تلاشله طولاشیوردم . (قیلفورد) قویو لاجورد براثوابله باشنه‌بورنکده برارکك شاپقه‌سی کیمش، یوزینه صیق بر بیاض تول اورتمش اولدیغی حالده قاره‌سندن چیقدی . قاروتلر کندیسنی یرلره‌قدر اکیله‌رك سلاملادیلر. حکمتی معلوم... نازکانه‌برادا ایله بکا توجه ایتدی. صاریشین رنکده اوزون الدیون ایچنده محبوس اولان النی بکا اوزاتدی.. منحوس درینك التندن او الك حرارتنی حس ایدیوردم، ینه خیاله‌می طالدم، بیلمم.

دنیاده برنجی ملت اولەرق امریقالیلری ، مكره انكلیزلری صاییور ، قصورنی قاله آلمیوردی . فقط المان سیاحك نظریەسنی‌ده كندی اغزیله ، یوزیمه قارشو ، تصدیق ایدییوردی ... سوزنده دوام ایتدی :

— سزك مصرده البت احبـا كز وار در . انلردن برینـك خانەسنده مسافر اولورسكز دكلی ؟

— خیر ، بالعكس ... براوتله اینه‌جكم . فقط یولجی ارقداشلردن بری بكا برپانسیون توصیه ایدییوردی . بلكه انی ترجیح ایدرم .

— پانسـیون ، اوروپا طرزنده دكلی ، اوراده بر محدودیت حیات حس ایتمه‌دن نصل وقت كچیره‌بیلیرسكز ؟ حالبوكه سیاحتك الك برنجی لذتی الك بیوك صفاسی اومحدودیتدن ، معیشت یكرنكیدن قورتلمقدر . بر اوتلك راحتسزلقلری غیر قابل تحملدر ؟ عادتا اوتل حیاتی مستكرهدر . فقط سیاحتك بر لازمه‌سی‌ده بو ! ...

— محاكمه‌كز پك معقول . اوتله قرار ویردم .

— هانكیسنه ؟

— پانسـیون فكرندن اول . « خدیویال » ی ترجیح ایتمش ایدم . اوقراره رجوع ایتمك استیورم . یالكز برشیٔ بكا تكرار تبدیل فكر ایتدیره‌بیلیر .

— اوبرشیٔ نه‌در ؟

— سزك نازل اوله‌جغكزیری بیلمك !

— صـاقین قراریكزی دهـا ایلرویه واردیروب آرقه‌مدن آمریقایه قدر قوشمیكز . اوراده بوقدر سزكله صحبته وقت بوله‌مم .

بوسوزلری بشاشتله سویلدی . ایاقه قالقدی .

آه آمریقالی قادین ! عشـوه‌بازلغی صـانكه فضله كورییور : كندی یاپدیغی نه‌در ؟

الی بكا اوزاتدی . طوتدم . لطیف برادا ایله سـودلی چاینی قاره‌سـنده ایچه‌جكنی سـویلدی . كیجه‌لر خیر اولسون ، دیدی . مردیونلردن ایندی ، نظرمدن غائب اولدی ...

باشمی چویردم . صاغمده انكین بر دكز . صولده ، ... پك اوزاقلرده برفنار پارلیور . بلكه دمیاط فناری ؟ ... بوده برشعلهٔ امید دكلی ؟

حاضره‌سنك همان بتون آثارینی بیلیوردی ... بر قاچ آمریقـا رومانندن وحکایه نویسندن‌ده بحث ایتدی . بن بیلمیورم دیدکجه فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمش واجنبی رومانلر کلیـاتنده نشر اولنمش اولدیغنی سویلیه‌رك بنی محجوب ایدیوردی .

بو بحث ادبی پك قولای بحث سودایه انتقال ایدیوردی .

بز کوکرته اوززنده اوقدر طاتلی برصحبته دالمش ایدك که چای وقتنك کلوب کچدیکنی، قماروتك دعوت ایچون طولاشدیغنی بیله فرق ایده‌مدك .

بن بو آمریقالی‌نك خط حرکتنی صورمغه جسارت ایده‌جك قدر ایلرویه وارماملی ایدم؟ فقط سیاحتده لاابالیانه حرکتی معذور کورمیورمی ؟ بکا بوقدر کلفتسز برمعامله کوسترمیورمی ؟ هرشیٔ صوره‌بیلیرم .

— اسکندریه‌ده برقاچ کون قالمق فکرنده میسکـز ؟

— خـیر ، طوغرو قاهره‌یه کیده‌جکم . سزك مقصدیکزده یالکز سیاحت اولدیغنی سویلمش ایدیکز . مصرده نه‌قدر قاله‌جقسکز ؟

— برایکی آی .

— بنم‌ده اوقدر وقتم وار . زوجمدن برتلغراف آلوب آلمزین حرکته مجبور اولمازسه‌م ایکی آی قدرقاله‌بیلیرم . مادامکه قاهره‌ده بوقدر مدت قاله‌جغز . بری بریمزه تصادف ایدرز ، ظن ایدرم .

— سزی تعجیز ایتمکدن ، خوشکزه کیتمیه‌جك برحرکتده بولنمقدن قورقسـه‌م اوتصادفی تهیه ایچون قدرتمك یتشدیکی قدر چالیشیرم ...

— بوتوجهکزه قارشو سوزکلی برقهقهه‌می بکلیورسکز؟ یوقسه

سزه «اوپك نازکسکز!» دیه برمقابلهٔ عشوه بازانه‌ده‌می بولنه‌یم؟ هانکیسندن خوشلانیرسکز !

— پك صفوتله، قلبمدن نه کلیورسه آنی سویلدم . سزدن‌ده اویولده صفوت بکلرم، ایسترسه‌کز رد وتحقیری روا کورك...

— ینه تکراره مجبور اولیورم : تحقیر سوزینی استعماله لزوم یوق. بن هرحالده قلبکزی قیرمامق ایچون بندن انتظار ایتدیککز معامله‌یی سزدن صوردم . سترو اخفایه‌ده لزوم کورمم : رفاقتکزدن خوشلاندم . پك جدی سویلیورم : کوزل ، زنده بردلیقانلیسکز! بتون طور وحرکتکز هم وجودیکزك، هم دماغکزك صحت تامنی کوستریور . برآز خیاله انهماککز سـوداوی مزاجکز اقلیمك ایجابیدر. همده پك خوشدر .

چوق‌شی! که استهزایه حمل اولنه‌بیلن برادا ایله، که جدیتندن شبهه جائز اولمیه‌جق برطرزده سویلدیکی سوزلره نه‌معنی ویره‌یم؟ بنی عادتا دلکیر ایده‌جك برایکی سوزی، بنم براز اغبرارمی کوسترن معامله‌م اوزرینه همان جریان کلامی نیچون تبدیل ایدیور، بنی التفاتلریله نیچون تکرار شمارتیور ؟ ...

— هرحالده قاهره‌ده تصادفمزدن جانکز صیقلمیه‌جغنی اولسون سویلسه‌کزده بکا جسارت ویرسه‌کز ...

— شبه‌سز بوتصادفدن ممنون اولورم ، امین اولکـز .

— قاهره‌ده «شپرد» ده قالیرسکز صانیرم .

— شرقك وشرقلیلرك احوال وعاداتنه وقوف ایچون مراقم وار . انك ایچون «شپرد» ی ترجیح ایده‌میه‌جکم . اوراسی نیورقدن پك آز فرقلی. تصادف ایده‌جکلرم یا آمریقالی، یاانکلیز ...

یورکمده حفظ ایتمك استیوردم . والحاصل اطرافم ، بودائرۀ محیطه بومکوکب کیجه بوواسع دکز ذاتاً بنم خیالمی اوقشامغه کافی‌ایکن برده انیسـهٔ جان بولمش ایدم . بو کیجه مادام (قلیفورد) ایچون سویلیه‌جکم سوزلر مبالغه‌کارانه‌ده اولسه معذور کورلملی‌یم .

بویله بر موقعده انسان نه‌یه محتاج ! همدرد ، همحال بر رفیقه یاخود حسیات قلبیه‌سنی تهییج ، تمایلات سـودا کارانه‌سنی جذب ایده‌جك بروجود لطیفه دکلمی ؟ ایشته اوده یانمده ...

بلکه المـان سیاحك دیدیکی کبی بو قادینك بندن استفاده‌سی روزنامه‌سنه بنم سبیمله اوچ درت صحیفه علاوه ایتمکدن عبارتدر ، فقط بنم نه‌مه‌لازم ؟ استرسه آلدانه‌یم ؟ بعضاً الدانش‌ده برذوقدار. حیات نه‌در ؟ اسرارطبیعت نه‌دن عبارتدر؟ سوق‌طبیعی ، انجذابات متقابله، قانون فطرتك دوامنه واسطه اولمق اوزره انسـان ایچون قورمش اولدیغی طوزاقلر دکلمی؟ انسان بیلمیه‌رك بیك دفعه بودامه دوشیور . بردفعه‌ده بیله‌رك دوشسون .

پورت‌سعیدده برقاچ ساعت اجرا ایتدیکمز سیروتماشا حقنده آچدیغمز بحث کوزل بر وادی‌یه سوق اولندی ... آه شرودر ؟ بکا نیچون فنالق ایتدی ؟ نارکیله دومانی آرقه‌سیندن‌قوشوب کیدن ، طاغنق ، خیالی ، پریشـان فکریمی برنقطهٔ حقیقت اطرافده طوپلامغه ، بوقادینك بنمله صحبته‌میلی شرق‌حقنده برقاچ سوز آلمق، برشرقلیدن برقاچ لقردی دیکله‌مك اولدیغی نیچون بکا سویلدی ؟

اکر آره صره بو نقطهٔ حقیقته فکرم رجوع ایدرك حسیات قلبیه‌می جوش و خروشـدن قورتارمسـه‌یدی بلکه بو قادینـله بوکیجه‌کی صحبتم بکاتام خیالی ، سوداوی برکیجه کچیرته‌جکدی...

کیم نه‌دیرسه‌دیسون ، تخیلات بنم‌ایچون برصفای‌روحانیدر. خیالسز امیدسز حیات بنجه لذتسزدرده ...

مادام (قلیفورد) ده اشته بوندن بحث ایدیوردی . فقط او بنم قانع اولدیغم نقطه‌ده قناعت حاصل ایده‌میوردی .

— آه بوشرقلیلر نه‌قدر خیالپروردرلر ... تصدیق ایده‌رم . خیال، بشریتك برجهت شاعریتیدر . یونانستانك اساطیر دورینه واقفم .

— فقط شرق حالا دور اساطیرده دکلدر .

— عفو ایدرسکز ، بویله سویلك استه‌میورم. سزك خیالاته لزومندن فضله مغلوبیت کوستردیککزی اکلاتمق استمش ایدم... ارتق بشریتك نصل برقانون‌طبیعی‌واجتماعی‌ایله وحشتدن چیقدیغی، نه‌صورتده سلسلهٔ حیواناتدن موقع محترمنی افراز ایتدیکی، نه‌یولده ترقی وتکمل کوستردیکی همان قطعیاً معلومدر . بوکون هپ برلکده یشایان انسانلرك ، یاخود ایچلرندن برینك حرکتنی تنظیم ایده‌جك اولان دسـتورلر میدانده‌در . بونلری اسـاس طوتملی ده حیات ساعیانه ومدنیه‌نك نصل تیاترولر بالولر برصفا دمی ، برلازمه‌سی ایسه حقیقت ایچنده‌ده خیال اویله اولملی ، یوقسه خیالات اوزرینه برطرز معیشت تأسس ایده‌مز .

— بویله برموقعده ، بومحبتده یعنی حیاتمك الك‌مسعود آننده براقکز مادیاتی‌ده اونوته‌یم ...

— نه‌قدر طبعکز شاعرانه !

حسیاتمز تقابل ایتمیور . فقط بری‌برینه تقابل ایتمش حسیاتدن رومانلردن رومانلرك قهرمانلرندن بحثه کیریشدك . فرانسه ادبای

حركتمده خيالى جهان‌دكر ديدكلرى زمانك ، شامده كچن ايامك
هنوز دماغمده، قلبمده اثرى باقى اولان حس ونشئه‌ايله منشرح ،
مصرده‌ده بو كونلره مقيس بر مدتجك كچيرمك فكريله منبسط ايدم.
بيروت‌ايله اسكندريه آره‌سنده حد فاصل اولان اوچ كيجه ايچنده
ينه بر مشغلهٔ ذهنيه ، بر مشغلهٔ قلبيه بولمش ايدم . هدف اشتغالم
آمريقـالى قادين ايدى . غريب ياخود لطيف مخلوقك بنمله اوچ
كونلك رفاقتندن باشـقه بر مناسبتى اوله‌ميه‌جغنى دوشونديكم حالده
ذهنمى سنه‌لرجه اشغال‌ايدن مسئله‌لردن زياده ـ هرنه‌دن‌ايسه ـ بوكا
اهميت ويرمكه باشلامش ايدم . رفاقت ايسه يارين صباح افتراقه ،
بلكه افتراق ابدى‌يه منجر اوله‌جق، اسكندريه‌يه چيقنجه ايزينى ،
نام ونشانى غائب ايده‌جكدم .

ايشته بو فكرلر بالدفعات ذهنمه كليركن ، ذهنم بو محدوديت
فكردن چيقامايه‌رق كوكرته‌ده طولاشيركن « اوطورمازميسكز ؟ »
خطابى بكا توجه ايتمش ايدى .

— كمال ممنونيتله !

ديدم ...

بر ايكى ساعت مادام (قليفورد) ك صحبتى بنى غشى ايتدى .
دمياط آچيقلرنده براز قاپارمغه باشلايان طالغه‌لرك تأثيريله واپورك
حاصل‌ايتديكى صالنتى ، هواى صاف بنده تعريف ايده‌ميه‌جكم بر
صفاى روحانى، عادتا برنشئهٔ مستى حاصل‌ايديوردى. بيوك‌بر تحول
وار : مادام (قليفورد) بنم‌جاندن ديكليه‌جكم بحثلره ميدان ويرمش
ايدى . يالكز بنى متلذذ ايدن آهنك صداسى دكل ، منتظم بر
صورتده كوزل اغزندن دوكيلن كلمه‌لرى روزكاردن اول بن قاپمق

٤

اسكندريه‌يه طوغرو يول آليورز . خفيف طـالغه‌لره واپور
باش ويرمش ايدى . هواسكونت بولمش . واپور يالپه‌دن قورتلمش
ايدى .

سفره‌ده پك شطارتلى برزمان كچدى . يولجيلردن بر ايكيسنى
پورسعيده براقش، يرلرينه باشقه‌لرينى المش ايدك .

هرنه‌اولورسه اولسون، استرسه بنى براعجوبه‌كبى تدقيق‌ايتسون
ينه آمريقالى قادينك جاذبه‌سنه تبعيتدن كنديمى الەمدم . بوصوك
كيجه‌نك بنجه‌لطيف ، ابجه غريب بر خاطره‌سنى صاقلامق ايستدم
كوكرته‌ده يقيننده دولاشمغه باشلادم . بيلمم نه‌دن مهندسك بندن
برازمغبر اولديغنى حس‌ايتدم . احتمال حس رقابتدن متولد برحال،
احتمال شرودرله باش باشه نازكله ايچديكمى كوروب بندن متنفر
اولدى ، چونكه اوصره‌ده ديكرقالديرمدن كچديكنى كورمش‌ايدم .

مادام (قليفورد) ك اوكندن كچركن :

— شفيق‌بك ، اوطورمازميسكز !

ديدى .

بو اقشـام سياحتمك الك صفالى بر كيجه‌سى ايدى . بيروتدن

برصره رسمجی دکانلرینك اوکندن کچرکن جامکانلری سیر ایچون بر ایکی دقیقه توقف ایدیوردم .

درت یول اغزینه، کوچك میدانجغه قدر کلمش ایدم. بوراده‌کی قهوه‌خانه‌لردن برینی انتخاب ایدرك اوطورمق ایچون اطرافمه باقیوردم. (شرودر) بندن اول برموقع انتخاب ایتمش، نارکیله‌یی قورمش، برعرب چوجغنه‌قوندره‌سنی بویاتیور، بونکله عربجه سویلشه‌رك کولیوردی. بنده دائم شن، شاطر کورینن بوسیاحك یانته اوطوردم .

— فضل یاسیدی ،

دیه بنی قارشولادی . بنم رأیمی آلمغه لزوم کورمه‌دن برنارکیله‌ده بکا کتیرتدی. بش‌دقیقه‌ده شرودرله قفادارلغمز بش‌کونده‌فرانسز مهندسله حاصل اولان مناسبتمزدن ایلرویه واردی . بوسیاح درت بچق‌سنه خطهٔ‌مصریه‌ده اقامتی‌سایه‌سنده شرق اصول وعاداتیله انسیت حاصل ایتمش ایدی، لاابالی مشربی خوشه کیدیوردی.

شرودرك عربجه ایله قاریشیق فرانسزجه‌سنی دیکارکن مکلف برلاندو سرعتله اوکمزدن کچدی ... باشنده بیاض برقورداله ایله سوسلنمش برکوچك حصیرشابقه، یوزنده بیاض برتول وار. کناری قیرمه‌تولّلی، ایچی قویویشیل، اوستی بیاض ایپك شمسیه‌سنی برطرفه اکمش، لاندونك ایچنده عشوه بازانه بروضع آلمش... اولدیغمز طرفه باش اکه‌رك متبسمانه برسلام ویردی. شرودر شابقه‌سنی فیرلاتدی، بن الاتورقه تمامی تقدیم ایتدم . آمریقالی دلبری سلاملادق .

— بزم یول آرقداشی نه‌قدر سوسلنمش! آمریقالی بو. عقلنه کلنی یاپار. واپورده‌برقاچ دفعه سزکله‌لقردی ایتدیکنی کوردم. سزدن خوشلانیره شرقده سیاحت ایدییور، برشرقلی ایله کوریشوب افکار

ومطالعاتنی اکلامق انك ایچون قیمتلیدر. روزنامهٔ سیاحتنه مطلق کچه‌جکسکز. اکر بوسیاحتنامه نشرایدیلیرده، هیچ سویلمدیککز سوزلری بوراده کوریرسه‌کز متعجب اولمیکز آمریقا کوزلنك خاطره‌سنه باغشلایکز ...

شرودر بنم بنای خیالاتمی صارصدی . فرانسز مهندسله برغریبه عد ایدرك لطیفه‌لشدیکمز آمریقالی قادینك نظرنده عجبا بر « غریبه » تشکیل ایدن بنمی ایدم ؟ معامله‌سنی ملتفتانه عد ایتمکه حتی بر خصوصیت اثری کوره‌رك قلباً سونمکه باشلامش ایدم . دیمك‌که الدانیورم . بکا قارشـو معاملات نازکانه‌سی ، هنوز بر آز متوقیانه اولمقله‌برابر ینه صحبته‌میلی ممالك شرقیه‌حقنده بندن‌معلومات ومطالعات الق ایچونمی ؟ بنم طاتلی خیالاتم بویله‌عادی بر نتیجه‌یه منجرمی‌اولیور؟ بلکه آمریقالی‌قادینك قماره‌سنه قپانمه‌سی‌ده‌خاطراتنی قیداتمك‌ایچون‌ایدی! بونی هرکسك کوزی اوکنده، سالونده یازمق استمدی . بویاشده ، بوچاغده برقادینه بوقدر جدیت یاقشیرمی ؟

فقط بن بو سیاحتمده یالکز بو آمریقالی قادینله‌می اشتغال ایده‌جکم ؟ برکون‌صکره اسکندریه‌یه مواصلت ایده‌جکز . شبهه‌سز او آیریله‌جق ، برطرفه کیده‌جك ، بن‌ده برطرفه .

شرودردن آیرلدم . پورسعیدك بیوك‌جاده‌سندن یوقاری‌اشاغی برایکی دفعه اینوب چیقدم . وقت کچیرمك ایچون قنال رسملریله قیافت‌محلیه‌یی کوستریر رسملردن برقاچ‌دانه آلدم . برایکی مغازه‌یه کیردم ، چیقدم ... طعام ایچون واپوره کیتمك زحمتنه‌ده کیرمدم . آرقه طرفده مصرلیلرك محله‌سنه قدر اوزاندم . جان صقندیسله، نه‌یاپه‌جغمی. بیلمه‌یه‌رك دولاشیوردم... نهایت واپوره‌عودت‌ایتدم .

سلام ویرمه‌مكه عزم ایتمش ایكن انك یولنی كوزلیوردم . انتظارم پك چوق دوام ایتمدی ...

اوروپا یاخود آمریقا تربیه‌سنه موافق اولوب اولمدیغنی بیلمم، سوق حس ایله‌مادام (قیلفورد) ه طوغری یورودم. قالینجه شكر رنك ایپكلی برقاشدن ظریف بربلوز، ینه بورنكده، برآزقویوجه شیاقدن براتك كینمكده ایدی . بیاض بركمر بلك ظرافتنی میدانه قویه‌رق اندامی باشقه برلطافتده كوستریوردی. هرحالده بوتوالتده ایستر امریقالی، ایستر اوروپالی هرقادینك حسیات نسوانیه‌سیله متناسب بردقت مخصوصه اثری وارایدی . داء بحرك تأثیرینی دائما خفیف برپنبه رنكه مقر اولان اوجدیت پرور چهره‌ده كوریله‌جك برآز صولغونلق كتیره‌جك فرضیه‌سنده ایدم. الدانمشم ... اوسیمایه بشقه جاذبه كلش، بیروتده، واپورده یالكز وقورانه، غضوبانه نكاهنی فرق ایتدیكم كوزلر اوشدت نظری برآزغائب ایتمش، جزئی برخاوته دلالت ایده‌جك صورتده مخمور باقیشلی اولمش ...

— فورطنه سزی راحتسز ایتدی ظن ایدرم، عافیتكزی صورمغه جسارت ایده‌بیلیرمی‌یم .

— لطف ایدیورسكز، تشكر ایدرم، پك‌چوق متأثر اولمدم. لاقیدانه بولنمق ... دها طوغروسنی سویله‌یم هدف اولدیغم انظار دقتدن قورتلمق ایچون قماره‌مدن چیقمدم .

بوسوزلرله بنی یانندن بوسبتون دفع ایتمكمی‌استیور؟ براشتیاقله یاننه قوشمش‌ایكن بوضربه اوزینه مبهوت ومتهیج برحالده قالدم . فقط سویلدیكی سوز قطعی ایدی .

— بن نزاكته قدرتمجه رعایت ایدرك سزه حرمت مخصوصه

كوسترمكدن بشقه برشیٔ یاپمدم . « سیاحتده هرشیٔ عفو اولنور » دستوریكزدن جسارت آلدم . قطعیاً راحتكز نجه ملتزمدر .

چكلمك اوزره ایكن دیدیكه :

— شفیق بك ، پك وقارشناس‌سكز . فقط بن سزه تعریض ایتمك ایستمدم . آره‌مزده ایكی كونلك سیاحت رفاقتندن باشقه بر مناسبت یوق . ایكی كون اولمسه‌ده ایكی آی بویولده رفاقتكزده بوانسه‌م ممنونم . سوزم باشقه‌لرینه عائددر ... پور سعیدی چوق سورم . كوچوجك ، فقط خوش بر شهر!

كیمه عائد اولدیغنی صورمغه میدان براقمه‌دن سوزك مجراسنی تبدیل‌ایدی‌ویرمش ایدی . فقط هم بنی تطییب ایتمش . همده یكی بربحثه باشلایه‌رق « یانمدن آیرلمه » یولنده برمساعده‌یی بندن اسیركه‌مه‌مش ایدی .

بن برقباحتده بولندیغمی اكلادم. قادینك بكاعادتا برخصوصیت كوستره‌رك دردلشمك ایستدیكی حالده آلینغانلقله غریب برمعامله‌یه میدان ویرمش‌ایدم. فقط نیچون بنی چابوجاق عفو ایتدی، یانندن آییرمیور؟ ... نه‌خیاللره دوشدم !

واپور بوراده سكز ساعت قدر قاله‌جق ایدی . شهره یالكز چیقمق ایستدیكنی سویلدی . تخیل ایتدیكم رفاقت تكلیفنه سد چكدی. « بانقه‌ده بركوچك معامله‌م وار.» سوزلریله ینه خاطریمی یرینه كتیردی ...

مهندس پالموتیه واپورك یناشمه‌سنی متعاقب برصندال‌ه آتلادیغنی كورمش ایدم . بنده یالكزجه چیقدم . بیوك جاده‌یی طوتدیردم .

چالشه‌رق، فقط قوای طبیعیه‌یه مغلوبیتنی کوستره‌رك ایلرولیوردی. سما کثیف بلوطرله قاپلانمش ایدی ... دکز طوتمه‌سندن پروام یوق ایدی، بوندن عادتا مصون ایدم، اما فورتنه‌نك کیتدکجه شدتلنمه‌سی، دالغه‌لرك کیتدکجه قبارمه‌سی بنی اورکودییوردی. کوکرته‌یه چیقمق ایستدم. کوکرته‌یی یالایوب کچن برطالغه‌نك سرپنتیلری بنی کری چویردی. قماره‌مه ایندم ... بر بشیکده یاتار کبی صالنتیله، بو صالنتینك اعصابمه کتیردیکی رخاوت ایچنده اویومش قالمشم.

صباحلین فورتنه اولانجه شدتیله دوام ایدیوردی. بحرمحیطی آشمش اولان آمریقالی دلبرك یافه آچیقلرنده خوف واحترازی اولمیه‌جغنی تخمین ایدیوردم. نه‌چاره‌که بویله اولمدی. قمارده‌ده صباح قهوه‌سنده باش‌قپودان ایله شرودر، برده بندن باشقه اثبات‌وجود ایدن کورولمدی ... طوغریسی بن برآز جبرنفس ایدرك جسارت کوستریوردم. شرودر ایسه بودالغه‌لرك اشتهاسنی فوق‌العاده تزیین ایتدیکندن بحث ایدیور. قپودان بونك‌ده بر نوع دکز طوتمه‌سی اولدیغی یولنده مقابله‌ده بولنیوردی.

یافه اوکنه کلن واپورك نه بر یولجی چیقاره‌بیله‌جکی، نه‌ده بریولجی آله‌جغی مظنون ایدی. واپور توقف ایتدی. فقط اولدیغی یرده اویله برحرکت رقصیه اجرا ایدیورکه هرنه‌اولورسه اولسون یول آلمسی بوحرکته ترجیح اولنیور. یافه‌نك اوزون، قیوریق قایقلری کورندی. یولده‌برایکی دفعه‌باته‌جق ظن‌اولندی. یاقلاشدیلر بیك زحمتله واپوره برایکی‌ده یولجی آلدیلر.

واپور اوچ بچق ساعتدن زیاده قالمدی.

اشیا آلوب ویرمه‌نك احتمالی یوق ایدی ... ینه بو دالغه‌لر ایچنده باته چیقه یول آلمغه باشلادق.

اوکون اواقشام سفره‌ده کیمسه کورنمدی. خدمتچی قادین، قماروتلر لاقیدانه برصورتده قماره‌لره کیروب چیقمقده، داءبحر مبتلالرینه اهتمام کوسترمکده ایدیلر. مادام (قیلفورد) ك خدمتچی قادین واسطه‌سیله استفسار خاطرینی دوشوندم. بوکاده جسارت ایده‌مدم. براقشام اول چایه کلمه‌سی، بر «کیجه‌لر خیراولسون» دیمه‌سی یورکمده عادتا برحس عداوت اویاندیرمش، بنده بردها سلام ویرمه‌مك، اسکندریه‌یه قدر چارناچار حضورینه تحمل کوسترمك عزمنی حاصل ایتمشدی.

برکیجه دها بویله دهشت ایچنده کچدی. صباحلین قالقدم، یوقاری‌یه چیقدم. هوا راکد، واپور آهسته آهسته پورسعید ریختمنه یاقلاشیور، یاقلاشدقجه بویکی شهرك منتظم ریختمی، منتظم بنالری کوزاوکنده تجسم ایدییوردی.

چین سفرندن کلدیکنی باش طرفنك غربه متوجه اولمسندن استدلال ایتدیکم مسافرینك جسیم بر واپورینه نصب نکاه ایتمش ایدم. پورسعیدك عادتا کوز الدیغی قدر اوزون کیدن ساحله عمود اولان جاده‌سی حذاسنه کلمش ایدك.

واپوردن نظریمی بوجاده‌یه توجیه ایتدم، وانتظامه‌مفتون اولدم. اعتراف ایدرم‌که نظرم برنقطه‌ده ثابت قالمیور، آره‌صره کوکرته‌یه چیقیله‌جق مردیونه غیر اختیاری اوله‌رق کیدیوردی ...

آمریقالی قادین اوزرمده برتأثیرمی حاصل ایتدی؟ برآره‌لق

چكلمكي موافق كورميه‌جكنی فرض ايديوردم . الدانمشم . بيهوده بكلدم . حتی كوزه مهندسك استهزاسنه بيله هدف اولدم .

— سزك‌قدر روزكاره مقاومتم يوق..سزه ده نافله بكله ديككزی سويلمكه جسارت ايدرم، بون‌نوئی!

ديدی، قمارەيه ايندی ..

روزكار كيتدكجه شدتنی آرتديريور ، طالغه‌لر بيويوردی .

— ٣ —

باش قماروتك همتيله يالكزجه ياتمقده اولديغم قماره‌مدن ولوله خراش بر كورلتيله اويياندم . صاقلامام : پك زياده قورقدم . بر مصادمه‌مي ؟. واپورك ياليه‌سی اياقده طورمغه‌بيله ميدان‌ويرميه‌جك قدر زياده‌لشمش ايدی . پانتالونمی كيـدم . پالطومی آرقه‌مه آلدم قماره‌دن‌چيقدم. واپور اوقدرصاللانيوركه ايكی آديم آتمق قابل اوله‌ميور . قماره‌ده قطرندن بر آز فضـله اوله‌رق بر لوحه ايچنده دلينمش دليكلرده محافظه اولنان بارداقلر ، سوراخی بر طيقردی حاصل ايديور، قپولر اوريليور، كوكرته‌دن صدالر كليور، برولوله قولاقلری طولديريور، طوتونه‌رق مرديونلردن چيقدم. طائفه‌دن برينه صوردم ، مرامی اكلايه‌مدی . بر تهلكه اولمديغنی كوردم . نی بردن بره يتاغمدن فيرلاتان كورولتی‌نك نه اولديغنی اكلايه‌رق حل مراق ايده‌مه‌مش ايدم . بر قماروت كورندی . ياريم يامالاق فرانسزجه‌ايله كوكرته اوزرينه‌آصيلی فنارك دوشديكنی سويلدی .

— برآز هوا وار:

ديدی .

برآزمی ؟ قوص قوجه واپور طـالغه‌لرك تهاجمنه مقـابله‌يه

بر آهنك موسيقی، برنغمهٔروحنواز کبی معناسنی دوشونمهدن روحيله، قلبيله ديکلر . متأثر ، متحسس اولورمش . عين حالده ايدم . بو وقت، بوموقعده فلسفهٔ سياحتايله ترقيات نسوانيه بحثی بنیمتلذذ ايدهمزدی . سرت سرت اسمکه باشلايان روزكار ايله ماکنهنك حرکت منتظمهسندن حصوله کلن شماتت ايچنده ياواش ياواش يالپه اورمغه باشلايان واپورك بو حرکت اهتزازيهسی بتون حسيات سوداکارانهمی اوقشاديغی ، بنی غشی ايتديکی حالده او صدانك حلاوتنه موجوديتمی قاپديرمشدم .

آرهصره جواب ويرمك مجبوريتيله اواغير فکرلری ارايوب طارامغهروحمه صفا ويرهجك برمعنیچيقارمغهده چاليشيوردم . بن استيوردمکه بوقادينله هيچ اولمازسه آنك ازدواجندن اولکی حسيات نوجوانانهسنه،نم اوزمان دکل، حالامغلوبی اولديغم تخيلات عاشقانهمه آزچوق تماس ايدهجك برسوز سويلنسون . ماديات يالکز بوکوشهٔ تنهايینك کتابهسنی تشکيل ايدن کوکرته ، واپور ، دکز سما ، کيجهدن اولسونده بز بونلردن دکل حسدن ، سودادن بحث ايدهلم ممکنمی؟ رفيقهٔ سياحتم نم ايچون بر يبانجی، هم پك يبانجی، حتی آمريقالی بر قادين! « آمريقالی » ديجه غول يبانی کبی کلسون بتونغرابتيله ، بتون افکار جديهسيله، بتوناوسودا کريز محاکاتيله برابر بکاينه مونس، ينه سويملی کورينيوردی .

قماروت اوکمزده کورندی .

— مادام وموسيو.. چای حاضر!

ديدی. « های سنك چايك..» ديمك استدم. قماروتك ايکيمزی

بری بريمزدن غير قابل مفارق ايمشز کبی دعوتی براز معنالی دوشديکنیده انکار ايدهمم . او حدت ايتسون ، بن ممنونم . فقط امريقا تربيهٔ نسوانيهسی سياحتده هرشيئی مباح کوريور . بونی اکلادميا .

مادام قليفورد بردن بره قالقدی .

— کيدوب « پلهرين» می چيقارهيم ديدی .

نازکانه « آرقهمدن قوشمه » ديمك استدی .

آنك حرکتنی تقليداً بنده قالقمشايدم. کنديسنی کورهجکمی، بر « کيجهلر خير اولسون » ايله صوكراسمهٔ يوميهيی ايفاايدهجکمی دوشونهرك اشاغی يه ايندم .

شرودر سفرهدهکيلره روس چاينك وچورکارينك اوصافنه دائر بر نطق ايراد ايديوردی .

مهندس ايسه بونی بالذات تجربهده ايدی بنی معنالی تبسملرله قارشولدی .

— کوکرته براز سرين ، صغوق آلمش اولملکز ، چايه براز رومقويسهکز.. فقط عفو ايدرسکز. بنقياس نفسله بويله سويلدم. سزك کبی حرارتلی کنجلر اوشورمی ؟

« حرارتلی کنجلر » تعبيرينك نکتهسنه غالبا شرودرده انتقال ايتدی . چونکه تبسمدن کنديني آلهمدی.

فقط نيچون چايه کليور؟. کلمدی . تکرار کوکرتهيه چيقدم . خدمتجی قيزك بر چای طاقميله بوفهيه طوغری کيتديکنی کوردم . تخمين ايتدم: چايیقمارهسندهايچمش . مطلق کوکرتهيهچيقهجق... بوقدرجق برارابطهيه حرمةً بکا بر « غود نايت » ديمهدن قمارهسنه

بو فرصتی‌ده قاچیرمدم . کندیمی دها ایوطانمق ، کندینی دها ایو طانیمق ایچون برقاچ سوز سویلدم .

— اوطورمازمیسکز؟ دیه بریر کوستردی . سفره‌ده اسممك سویلنمه‌سندن دها بیوك برلطف ایدی . حال انفرادك برقاچ دقیقه اول قلبمده حاصل ایتدیکی تأثرات آرتق زوالپذیر اولمش ایدی . . احتیاطی الدن براقامق ایچون حرارتلی برسوز سویلمکدن مجتنب ایدم . کیجه‌نك ظلمتندن برواپورك کوکرته‌سنده بولطیف اقلیمده بوجید وصاف هوایی تنفس ایدرك باش باشه ویرمش برقادین ایله بر ارکك ایکی کنجك صحبتنه نه طاتلی زمینلر بولنماز ! بن بوزمینه طوغرو یورومکده متردد بولنیوردم . سوزنم ایچون لذت وصفا ویره‌جك برطرزده جریان ایتمسه بیله بورفاقتی ، بوصحبتی – هرنه اولورسه اولسون – تنهالغه‌ده ، لبنان طاغلرنده تونللر ، نیلك مجراسنده سدلر انشاسنه دائر مباحثه‌ده مرجح کوریوردم .

ابتدا سیاحتدن ، سیاحتك لذائذ مادیه ومعنویه‌سندن بحث ایتدك . فقط فکرلر آره‌سنده‌کی تفاوت بعضاً بری‌بریمزك مرامنی بردن‌بره اکلامغه‌مانع اولیوردی . سوزلریمزی پك‌ایی اکلایوردق . انکلیز شیوه‌سیله سویلدیکی فرانسزجه‌ده‌باشقه برلطافت وار ایدی ، لسانی ظن وتخمینك پك‌چوق فوقنده ، کمال‌سهولتله سویلیوردی . حتی کندیمی سربستجه مقابله‌یه مقتدر کوریرکن افاده‌ده صعوبت چکمکه باشلادم .

سیاحتی ، سیاحتك لذتی اوبندن باشقه برطرزده حس وتلقی ایتمکده ایدی .

مطالعات وتدقیقاتك ذی حیات برمیداننده جولان ! .. انك فکرنجه سیاحت بو ایدی .

سیاحتدن سوز پك چابوق « مسئلهٔ استثنائ » ه یعنی ترقیات نسوانیه بحثنه انتقال ایتدی . بوکاده او سبب اولدی . سوزلرینی عیناً ضبط ایتمیورم . ظن ایدرسه‌م شونی سویلك ایستیوردی :

— زوجمی لونده‌ده براقه‌رق بنم تك وتنها سوریه‌ده ، مصرده سیاحت ایتمه‌م بلکه سزه غریب کورینور . اوروپا اصول معیشتنه دائر اوقودیغم اثرلرله ، بواصول معیشتی ، بوتربیه‌یی بالذات مشاهده ایله آکلادم که هنوز حقوق نسوان بورالرده اودرجه تقرر ایتمه‌مش ، حتی تصدیق بیله ایدلمه‌مشدر . اقوام شرقیه ایسه نسوان حقنده بو درجه سربستیی اصلا روا کورمزلر بونی ده بیلیورم . فقط آمریقالیلرجه بوسربستی حرکت برقاعدهٔ معیشت حکمنه کچمشدر . بز آمریقالیلرك احوال واطوارینه اسناد غرابت ایدلدیکنی ده دائما کوروب ایشیدیورز – احتمال فرانسز مهندسك سوزلرینی ایشیده‌رك بونی ده ایما ایتمك ایستیور – بوده عدم استیناسدن ایلرو کلیور . بویقینلرده اوروپا ترقیات نسوانیه‌یه دائر بعض میللر کوستریور . ظن ایدرسه‌م آمریقالیلره تقلید حرکت ایده‌جك ... قادینلرك‌ده ارککلر کبی ترقیات عمومیه‌یه ، تکاملات عصریه‌یه خدمتی قبول ایلیه‌جك ...

قادینك ارککه ، ارککك قادینه رجحانی بحثلریله اوغراشمیه‌جق ، آره‌دن فرق وتفاوتی قالدیره‌جق ...

دیکلیوردم ، بعض رومانلرده ایضاح اولنان حیاتی نفسمده تجربه ایدیوردم . برسودازده بعضاً سوکیلیسنك سویلدیکی سوزلری ،

مهتاب يوق . فقط شرقك سماى صافيله غروبك رنك آتشيني بحر سفيدك متموج سطحنده تماشاسيله متأثر اولماق ممكن اوله‌ميان انعكاسات حصوله كتيرمش ايدى . نجه برلوحهٔ حزن آورتشكيل ايتمش ايدى. مينى‌مينى چوجقلرك برمومه‌قارشو پارمقلرى آره‌سنده دونديره‌رك درلودرلو رنكلر، رسملر سير ايتدكلرى بر «قاله ئيدوسقوب» كبى قوهٔ فاطره‌نك تدوير ايتديكى كرهٔ ارض اوزرنده، شمسك ضياى حيات بخشاسندن موقتاً افتراق ايدن نقطه‌لرنده ، سما ايله دكزك برى برينى دراغوش ايتمش اولديغى افق اوزرنده هردقيقه بو آهنك الوان تبدل ايديوردى .

بو الوان لطيفه تدريجاً كيجه‌نك ظلمتى ايچنده غائب اولدى . كشاده سماده نجملر كوروندى . دكزك سطحنه خفيف بر ضيانثار ايديور، واپورك خفيف طالغه‌لر اوزرندن سكه‌رك كيتمسيله حاصل اولان كوپوكلى ايزندن اوچوشمقده اولان صوقطره‌لرى بو ضيانك تأثيريله دها پارلاق كوريليور، ياقاموزلرده بونلره انضمام ايدرك كمينك آرقه‌سنده نورانى ومتمادى بريول تشكيل ايليوردى .

بو تماشايه دالمش ايدم ... كوكرته اوزرنده فصلديلر، خفيف قهقهه‌لر ايشيدلمكده ايدى . بندن پك اوزاق اولميان بر قناپه اوزرنده برار كمله برقادين اوطورمش بو لطيف منظره ايله سرمست اوله‌رق، سسلرينى ايشتمكله قناعت ايتميه‌رك صانكه ضربان قلبلرينى ده دويمق ايچون ممكن اولديغى قدر برى برينه صوقولمشلر ايدى ... بن يالكز ايدم .

بو تنهايى هرنه‌دن ايسه بو دقيقه‌ده بنده بر تأثير اليم حاصل ايتدى. آزادكئ حياتك، عائله، اولاد محبتى حس ايتمكسزين كچن، كه

كه راحتندن بحث ايديلن بو عمرك نتيجه‌سز ، املسز اولديغى دوشوندم ... كوزلرم غير اختيارى زوجنى لوندره‌ده براقه‌رق انديشه‌سز ، قيدسز برصورتده كزديكى كورديكى يرلرك يالكز مادياتيله اشتغال ايدن آمريقالى قادينى آرادى . ايكى قناپه اوته‌طرفده اوطورمش ، آياغنى آياغى اوزرينه آته‌رق بر وضع وقورانه آلمش ايدى . كوزلرينى افقده ، دكزك بى پايان ظن اولنان سطحيله محدود كورينن افقده بر نقطه‌يه توجيه ايتمش، بلاحركت طوربيوردى. نه دوشونيوردى ؟ يا (سيدون) ك ادوار تاريخيه‌سنى لوحهٔ خيالندن كچيريور . ياخود بو واپورى ايجاد ايدن نچون برانكليز (فولتون) اولوب ده بر امريقالى (قليفورد) اولمديغنى تأمل ايدييوردى .

سفره‌ده كورديكم معامله‌دن جسارتله بولنديغى يره طوغرو كيتدم. يقيننده طوردم . دكزى تماشا ايديورمش كبى بر وضع آلدم . هرنه اولورسه اولسون برشئ سويلمك ايسته‌دم .

— نه‌قدر متفكر بولنيورسكز !

بو سوزم اوقدر مناسبتسز دوشدى كه نيم حيرت ، نيم حدتله كوزلرينى بكا توجيه ايتدى . هيچ برجواب ويرمدى . بن اورادن محجوبانه آيرلمدم . مادامكه برقصورده بولندم . تعميره چالشمق لازم دكلمى ؟ ديدم كه :

— مناسبتسز حركتمدن طولايى عفويكزى نياز ايدرم ، جسارت ايدرك ...

استعفاى قصوريمك سببنى آكلادى ، سوزيمى كسدى :

— بر بأس يوق ، سياحتده ، مراسم متروكدر . ايكى كشى برى برينه كندينى تقديمله‌سوز سويليه‌بيلورلر ، بزم ياپديغمز كبى...

برذات دها وار . سزده كورنجه تسليم ايده‌جكسكز ... آيلرجه زمان چوللرده قلوب قاهره‌یه عودت ایتمك يوركمده بيوك برحس صفا اوياندیردیغی ایچون اوللی . بن بو شهره محبت باغلادم . . . سزه اوز بكيه باغچه‌سنده بربيرا اكرام ايده‌يم ، بو دعوتمی قبول بیوریرسکز یا!

پالموتيه بزدن آیرلدی. قاره‌یه ايندی . موسيو شرودر قاهره حقنده تفصيلاته كيرشدی . قاهره‌ده بيوك اوتللردن برينه نازل اولمق كار عاقل اولمديغی، اهون وتميز برپانسيونه دلالت ايده‌جكنی سويليوردی .

دنيا كورمش اولان بوذات ايله كوكرته‌ده يان‌يانه برقاپه اوزرينه اوطوردق ... واپور يوجليغنده ، صحبت ، فكر بشرك سرسری ولاابالی طبيعتنی تعقيب ايدر ، بر مباحثه‌يه نه‌قدر انتظام ويرلمك ايسته‌نيليرسه ينه بوكا احتمال يوقدر. بزده موسيو شرودرله‌بوسوق طبيعی‌يه تابع اولدق. صحبتكارم، هندن، چيندن، تبتدن طوتديردی. بن‌ده اوكا پيرو اولدم . سوز ، اوروپا حيات اجتماعيه‌سنه انتقل ايتدی . كائناتی چنبرندن كچيرمش اولان بوذات ايله بوی اولچمكه قالقيشه‌مدم . فقط بحث برآرالق قادينلره وعائله حياتنه انتقال ايدنجه موسيو شرودره معترض بولنمق سوداسنه دوشدم... بوسوداء ناكهانی براعتراضه زمين اوله بيله‌جك برفكرك آنی صورده ورودیله كلمه‌مش ايدی ، بيلمم هرنه‌دن ايسه ، كنجلك چاغده اوقوديغم برقاچ اثر بنی بويله برفكر ايدنمكه سوق ايتمش ايدی . تدقيق وتتبع ايتديكمی فرض ايله‌ديكم برمسئله‌ده فكريمه مخالف برقناعت قبول ايده‌مه‌مك حسيله طغيان ايتمش ايدم. نتيجهٔ مباحثه‌ده

المی صيقه‌رق « بن‌ده سزك فكريكزده‌يم . نه‌چاره‌كه اوروپا دها بو درجه‌يه كلمدی » ديمشدی .

بحثمزك،فكريمك موضوعی، ماهيتنی سويله‌يم . بن ديوردم‌كه: اوت ، مدنی عالمك عائله حياتنده اركككلر حاكم مطلقدر . قوانين موجوده بويولده مرتب . برچوجق پدرينك نامنی طاشيور ، بونكله افتخار ايدييور . فقط هندستانك برقسمی‌كه چوجقلره والده‌لرينك اسملرينی ويرييورلر ، اوروپاليلردن دها عاقل ، دها فطين دكلميدرلر ؟ هانكی بابا ، چوجغنك حقيله باباسی اولديغنه بر قطعيت رياضيه ايله امين اوله‌بيلير ؟ بر پدر ، هربری اون سكز ، يكرمی ، يكرمی بش ياشلرينه كلمش قيز واركك اولاديله مفتخر اولوركن بالفرض زوجه‌سی ، بوچوجقلرك والده‌سی اولديغنده شبهه ايديله‌مه‌ين ، ايكی ايكی درت ايدر كبی والده‌لكی اثبات ايديله بيلن قادين بوپدره ، زوجنه « شوچوجق سندن دكلدر . » ديرسه او آدم نه‌ديه‌بيلير؟ بوحالده بابالق نه‌قدر امراعتباری‌ايسه والده‌لك‌ده اوقدر جدی ومثبت اولمازمی ؟ شو حقيقت ميدانده ايكن هانكی زوج ، هانكی بابا ، بردستور رياضی‌نك نتيجه‌سنه استناد ايدرك بن كرچكدن بابايم ، ديه‌بيلير ؟ نيچون اركككلر بوجلوهٔ طبيعته واقف اوله‌رق ادعای خامدن واز كچميورلر . چوجقلرينه لايق اسم والده‌لرينك نامی اولديغنی قبول ايتميورلر؟ ايشته الان سياحله بحثمز بومسئله اوزرينه جريان ايتمش ايدی ...

غروبك حزين منظره‌سنی تنهاجه سير ايتمك ايچون بر وسيله بولدم، شرودردن آيرلدم... باش طرفه كيتدم. بيروتدن چيقاركن انتخاب ايتمش اولديغم موقعه اوطوردم . ساعت يارمی وار . سماده

بوجوارده‌كی میوه باغچه‌لرینك محصولاتنی نقله‌ده خدمت‌ایتمه‌یی... مسلكنه ، مشربه كوره دها نه‌لر ، نه فكرلر صرف ایدوب كیدیبوردی ... بورادن نیل اوزرنده‌كی سدلره ، بندلره آتلادی . جان صیقمغه‌ده باشلادی .

اوكله یمكی ایچون اورولان قامپانا بحثه حسن ختام ویردی . واپورده اوتلدن زیاده بختیار ایدم . سفره‌ده مستر‌س قلیفورد ایله پالموتیه‌نك آره‌سنه ینم یرم تصادف ایتمش ایدی... بر ایكی دفعه آمریقالی قادینه اوفاق تفك سفره خدمتلرینی عرض ایدرك حسن مقابله كوردم ، مهندس نیم لطیفه ، نیم جدی اوله‌رق یاواشجه :

— قادینه سحرمی یاپدیكز . تبسم ایتمه‌نك یولنی بیلمدیكی حالده یوزیكزه كولمكه چالیشیور ... دیدی .

— حسدمی ایدیورسكز ؟

— موفقیتكزی تبریك ایتمك ایستیورم .

— بوكا موفقیتمی دیرسكز ؟

— بوقومشـولقده بنـدن زیاده بختیـار اولدیغكزی‌ده كتم ایده‌مزسكزیا ! .

مهندسه جواب ویرمكه میدان قالمدی . مادام قلیفورد نازكانه ومتبسمانه :

—شفیق بك ، لطفكزی رجا ایدیورم ، صو شیشه‌سنی براز یاقلاشدیرمغه همت بیوریكز .

دیدی . درحال امری یرینی بولدی . سفره‌ده طاتلی بر مكالمه‌یه وسیله اوله‌جق اولان بوخطابدن استفاده‌مه مهندس مانع اولدی . سسنی كسمیور ، قادینه كندندن بحث ایدلدیكنه دائر بر سررشته

ویرمك قورقوسیله بنی هم محجوب ، هم تعذیب ایدیوردی .

— ایشته بوفضله ! تحمل قالمدی . ارتق سزكله صلح قبول ایتمز بررقیب اوله‌جغم ... دیدی .

مهندسك حسدایتمكده حقی‌وارایدی . طوغریدن طوغری‌یه ، سفره‌ده ، بوقدر تكلیفسزلكله ، یعنی اسمیله بر آمریقالی قادینه مخـاطب اولیشم نظر دقتی جلب ایده بیلیردی . بن بیله بوحالی نفسیرده متحیرایدم . فرانسز مهندس واپورك حركتندن ، ماكنه‌لرك .ورندن ، طالغه‌لرك تهاجمندن متحصل كورلدی‌یه غلبه ایده‌جك بصدا ایله اسممی بالدفعات تكرار ایتمش ایدی . فقط بزی بری یمزه تقدیم ایدن خریطه جغرافیونك «صامت خریطه» دیدكاری زعدن اولمامقله برابر رسم تقدیمك بر اسم سـویلكدن عبارت الان قاعده‌سنده‌ده بالطبع رعایت ایده‌مه‌مش ایدی . بزبوخصوصده -ریطه‌یه یاردیم ایتمش ایدك .

كوكرته‌یه چیقدق . المان سیاح‌ده یانمزه كلدی . فرانسز مهندس بونك حضورینه غیر متحمل كورندیكی حالده او آدم غایت دریادل ، خرش مشرب لاابالی مزاج بولنیوردی . المان شیوه‌سیله بر سوال طاتدیرمش ، بندن تغنی‌یه چالشیور . بن حیرتله یوزینه باقدم :

—بن عربجه بیلیرم . درت بچوق سنه قاهره‌ده‌قالدم . نیل اوزرنده او دفعه‌دن زیاده سیاحتم وار ... آه قاهره ! اوچ كون صوكره ینه‌قاووشه‌جغم . سزك دها ایلك سیاحتكزمی ؟

-- اوت بنم ایلك سیـاحتم ! فقط موسـیو پالموتیه ایچون اویله‌دكل ...

— اویله ایسه یانمزده قاهره‌نك كوزللكنه شهادت ایده‌جك

آور باقیشلی آمریقالی قادینله صحبتك باشقه برزمین اوزرینه سوقی کوچ ایمش . برفرانسز قادینله باخصوص بویله برکنج ، تك وتنها سیاحت ایدن براوروپالی قادینله محتمل اولدیغی کبی همان عشق وسودا بحثنه سوزك انتقالی غیر قابل اولدیغنی حساب ایتملی ایدم . فقط خریطه‌نك اوچمه‌سی کبی برکوچك حادثه‌نك صحبته مبدأ اوله‌جغی‌ده بیلنه‌بیلیرمی ایدی ؟

— سوریه حقنده تدقیقاتده بولنمغه مراقکز وار .

دیدم . جواب ویردی :

— هنوز بوراده سیاحت ایدیورم ، سیاحت ایجابندن دکلمی؟

تدقیقات بحثنی قاپامق ایچون دیدم‌که :

— سیاحتدن خوشلانیورسکز ؟

بو سؤاله اسمم : جه‌سی قیلفورد ، دییه مقابله ایتدی . بن‌ده اسممی سویله‌دم . همان جزؤدانمدن چیقاردم ، قارتمی تقدیم ایتدم . آلدی وصوکره دیدی‌که :

— زوجمك بر ایشی ایچون برلکده لوندره‌یه قدر کلدك . او اوچ آی قدر اشتغاله مجبور . بن بو اوچ آیدن ارض فلسطین ، سوریه ونیل وادیسنی کورمك صورتیله استفاده ایدیورم .

خریطه‌سنی کوپشته کنارنده‌کی برصره اوزرینه براقدی . ایکی الیله دوربینی طوتدی . ساحله توجه ایتدی . بو معامله بنم همان برسلامله یانندن آیرلمه‌می آمر ایدی . فقط هبوبنه حیران ومدیون شکران اولدیغم روزکار ینه بختمه یاراولدی . ایکنجی دفعه‌اوله‌رق خریطه‌یی ینه یرندن قالدیروب بنم دست اهتمامه آتدی . بن‌ده

ایکنجی دفعه اوله‌رق صاحبه‌سنه عرض ایچون دوربین تماشاسنك فاصله‌سنه انتظار ایتدم . دوربینی براقدی .

— آه عفو ایدرسکز . خریطه‌م سزی پك تعجیز ایتدی . مقابله‌سنده بولندی . دیمك ایسته‌دم‌که :

— سزه عائد هر شیٔ نجه قیمتدار ، خدمتکز برشرفدر . فقط دیه‌مدم . آمریقا تربیه‌سنه دائر بردرس آلمقدن قورقدم . مهندس موسیو پالموتیه بوآره‌لق کوکرته‌یه چیقدی . بنی آنك یاننده کوردی . بلا پروا بولندیغمز نقطه‌یه توجه ایتدی . بن‌مادام قلیفورده «مساعدکزله !» دیدم . سرعتله فرانسزه طوغری برآدیم آتدم . غایت تکلیفسزجه شونی سویلدی :

— آه غرابت مفتونی !... رقابت ایتمیورسکز دکلمی ؟

مهندسله یان یانه کوکرته‌ده یوقاری اشاغی کزنمکه ، — معنای حقیقیسیله — دره‌دن تپه‌دن بحث ایتمکه باشلادق . چونکه تعقیب ایتمکده‌اولدیغمز سوریه‌ساحلی شام وبیروت آره‌سنده‌کی منتظم شوسه مهندسه‌ده بیان مطالعات ایچون بر زمین احضار ایتمش ، هنوز اوزمن وجودی اولمدیغی حالده‌تصوری موجود اولان شام‌وبیروت شمندوفر خطی حقنده بر طاقم فکرلر میدانه قویمه‌سنه میدان ویرمش ایدی .

فرانسز مهندسی سوریه شمندوفرلری بحثنده آمریقالی‌قادینی اونوتمش ایدی . او زمان متصور شمدی موجود اولان خطك شوسه‌یی تعقیب ایتمه‌مسی ، دنیانك اك مشهور واك منبت برواديسی اولان (بقاع) صحراسنی خط‌مستقیم اوزره کچمه‌مسی دولانباجلرله (بعلبك) ی طوته‌رق : اورادن جبل شرقی‌یه طیرمانمه‌سی ،

آمريقالی قادين النده بردوربين طوتمقده ديكرينی نم بولنديغم طرفه اوزاده‌رق ايلرولمكده ايدی ...

خريطه‌نك آمريقالی مادامك الندن قاچمش اولديغنی اكلادم . بنده كنديسنه طوغری بر ايكی آديم آتدم . قارشو قارشويه كلدك آرقه‌سنه قويو قورشونی سطرنجلی ـ روزكارك سوقيله آچيلان اتكلرندن اكلادم ـ قيزل ايپك استارلی بر « پله‌رين » باشنه دوز آچيق قورشونی اكای بياض قوردالالی برشابقه كيمش ايدی. لباس ينه سفره‌ده كيديكی لباس .

خريطه‌سنی نازكانه برصورتده كنديسنه تقديم ايتدم. انكليزلرك فرانسزجه تكلمنی آنديرر بر شيوه ايله فرانسزجه اوله‌رق :

— سزه بيان تشكر ايدرم .

ديدی. الله خريطه‌يی اوزاتيركن غير اختياری اوله‌رق كوزلريمی كوزلرينه توجيه ايتمش ايدم. شامده سياه، اوزون كيرپكلر آره‌سندن آتشين وسوداوی نظرلر فيرلاتان ايری قاره، ياخود قويو الا كوزلره بدل مائی، چاقر، ياخود غايت آچيق الا اولديغنی تعييندن عاجز قالديغم كوزلرده بكا معطوف ايدی. فقط نيچون خفيف بر رعشه حس ايتدم، تعيين ايده‌مم . ظن ايديورم كه او رنك آميز و تحريرلی كوزلرده سوداوی وعاشقانه دكل، فقط متمايلانه، منهمكانه، ـ نصل تعبير بوله‌يم؟ ـ مشتهيانه برنظر وارايدی . بلكه اوتلده، واپوره بينركن، واپورك حركتنده حاصل اولان كوز آشنالغنك انك اوزرنده حاصل ايتديكی تأثيردن ايلرو كليوردی .

واپورده اوتل رفقامزدن آمريقالی مادام، فرانسز مهندس، برده تجارت سياحلرندن ممكن اولورسه مجرای نيلدن خرطومه

قدر ايلرولمك عزمنده بولنان بر آلمان سياح وارايدی... بوالمان ايله ـ هرشرودر ـ فرانسز مهندسيله ـ موسيو پالموتيه ـ قفادار ايدك . آمريقالی مادامله كوز آشنالغی حاصل اولمق، اوكوزلرده سوز سويلمكه جسارت ويره‌جك برنظر فرق ايده‌بيلمك ايسه بر موفقيت ايدی . بوجسارتده بولندم .

— خريطه‌ده سوريه ساحلنی تدقيق ايتمك استيورديكز .

— اوت، براز صوكره «سيدون» اوكندن كچه‌جكز. واپور اوراده توقف ايتمز . اوزاقدن تماشا ايتمك استيورم ... فقط دها وقت وار. «نهرالجدير» منصبی قارشوسنده‌يز. دها « رأس دمور » ايله « رأس جدره » يی كچه‌جكز...

اعتراف ايدرم كه بونقاطی بن بيلمديكم كبی «سيدون» يعنی صيدانك اهميت تاريخيه‌سنی دوشونه‌رك واپور بورادن كچركن نظردن قاچيرمامغی اوچ كون اولكی خاطرتی براقه‌رق، اوچ بيك سنه اوله ارجاع فكر ايلمكی‌ده درخاطر ايده‌مه‌مش ايدم .

آمريقالی قادين ايله صحبته زمين حاضرلامق سوداسنه قاپلديغم زمان بلكه بر اوروپالی قادينه قارشو سويلنه‌جك نازكانه تعبيرلری، رياكارانه سوزلری دوشونمش ايدم . فقط صحبته بيروت سواحلنك تدقيقی، سيدونك اهميت تاريخيه‌سی بروسيله تشكيل ايده‌جكی خيالمدن كچمه‌مش ايدی . فقط مقصد تقديم وتقدم كلفتنك سياحت رفاقتی خاطره‌سنه باغشلانمه‌سی، بوقادينك سوز سويلمكه آليشمه‌سی ايدی كه بوده حاصل اولدی. سوريه خريطه‌سنه برنظر عطف نی‌ده بودرجه ادار ايده‌بيليردی .

فقط كيم بيليركه بوجديت پرور، بوتند چهره... فقط اشتها

جالب نظر بر حال اولدیغنی‌ده فرق ایدیورم . یورکده بر حس سودا دکلسه بیله بر حس حیرت و تقدیر اویاندیریور . یاخود بن بویله احتساساتده بولندم .

سفره‌دن قالقمه صره‌سی کلمش ایدی . آمریقالی قادین سفره‌یه قارشو ـ اوطورانلره دکل ـ کیجه‌لر خیر اولسون دیدی، چکلدی بوزمانه مترقب ایدم . چونکه قد وقامتنی‌ده مراق ایدیورم . موزون اوزون بر بوی . عشوه‌کارانه ادایی ، لوندانه خرام ورفتاری بوکا اسناد ایتمك خطادر .

— ٢ —

« چیخاچف » واپورینك کوکرته‌سنده یولجیلر طوپلانمش ایدی . بیروتدن حرکت ایده‌لی یارم ساعت قدر اولمش ایدی .

واپور « رأس بیروت » ی دولاشه‌رق سوریه ساحلنه موازی برصورتده جنوبه طوغری یول‌المقده‌ایکن آرقه‌یه، بیروته متحسرانه باقیوردم .

سوریه احتساساتی قلبمده بر تأثیر منعکس حصوله کتیرمش ایدی . برزمان‌کچیردیکم ، فقط‌پك‌طاتلی نشئه‌لرله، شوقلرله، صفالرله کچیردیکم ایچون بورادن افتراق بنده بر تأثیر حصوله کتیرمش ایدی . رأس بیروتی دونه‌رك بیروتك باغچه‌لری کوزدن غائب اولنجه‌یه‌قدر کوکرته‌ده باندیره‌دیرکنك دیبنده قولمی کناره‌یاصلامش باشمی آوجمك ایچنه آلمش اولدیغم حالده متفکرانه قالدم .

بر حشرده ایله کندیمی طوپلادم . روزکارك سوقیله ایاقلریمك آلتنه کلمش و آره‌لقـدن دکزه اوچمغه حاضرلنمش اولان بیوجك بوروشق بر کاغدی یردن قالدیردم . مفصل بر سوریه ساحلی خریطه‌سی‌ایدی . قالقدم . اطرافمه‌باقدم « باصول » اوتلنده‌کوردیکم

اولمامش ایدی. مهندسله بر قاچ سنه‌لك ارقداش کبی اولدق. اکیلدی برارالق قولاغمه شونی سویلدی :

— یانمده‌کی بو آمریقالی قادین ! تدقیقه دکر بر غریبه . بنم صیقجه، صیقجه او طرفه باقدیغمی، قولاغمك کندی سوزلریله اشتغالدن زیاده کوزلریمك، دماغمك اوقادینله مشغول اولدیغنی ذکی فرانسز اکلامش ایدی ...

اوتل عاملرنده یمك وقتی اك نشئه‌لی زمانی اولدیغی کبی یمکك یمش صره‌سی‌ده نشئه‌لرك کسب کرما کرم ایتدیکی آنیدر. بو صره‌ده قیدتکلفدن بر آز دها آزاده بولنلور . دها سربست داورانیلیر ...

طباغمده‌کی المانك صوك پارچه‌سنی یرکن فرانسز اوچنجی موزی بتیریوردی . سفره نهایتنده قرق سنه‌لك دوست ایدك... آره‌مزده رابطه حصولنه سبب اولان بر حال دها وارایدی. ایکیمزك‌ده محل توجهی اسکندریه وقاهره ایدی. ایکیمزده ایکی کرن صوکره بیروتدن حرکت ایده‌جك اولان روس واپورینه بینمکه آماده ایدك ، یول ارقداشلغنه شمدیدن کرمی ویرمك استیوردك.. سفره‌ده آکلاتدی:

فرانسه‌ده متأهل ایمش ، ایکی چوجغی وارمش ، زوجه‌سی (لیون) ده ایمش . کندیسی برایش ایچون بکار سیاحت ایدیورمش «بکار سیاحتی» قیدی ایچنده بتون حرکات لاابالیانه‌سنی، سربازانه‌سنی مندمج کوسترمك استیوردی .

صندالیه‌سنی بر آز کری‌یه چکدی . یاواشجه دیدی‌که :

— دوستم، سزه یمکده حائل اولدیغ ایچون بیك دفعه عفویکزی نیاز ایدرم . آرتق پرستیده‌کزی راحت سیر ایدك . اکلادم‌که سزده بنم کبی مفتون غرابتسکز .

— اوحالده آره‌مزده رقابت وار .

— بو غریبه‌یی بلا مجادله بیکلرجه کشی سیر ایده‌بیلیر .

آمریقالی قادینك حال وطوری نه بزم شرق تربیه‌سنه، نه‌ده آز چوق کوروب بیلمك غیرتنده بولندیغمز اوروپا اصول معیشتنه توافق ایتمیوردی ...

فقط فرانسزك تصویر ایتمك استدیکی کبی براعجوبهٔ زمان دکل ایدی. نسوانه قارشو تملقاتده اولانجه مهارتنك ـ اوروپا اصولنده ـ صرفندن بر نتیجه استحصال ایده‌مدیکی، هیچ بر فرانسز قادینك مقاومت ایده‌میه‌جکی هجوم پلاننك اصلا موفقیت کوسترمدیکی ایچون فرانسز مهندس « آمریقالی دلبر » ی بویله تصویر ایدیوردی .

یکرمی بش یاشنده کورینیور . صاریشین صاچلرده پریشان زلفلر براقلمامش ، تللر چکیله چکیله طوپلانمش ، اوزون صاچلر بر کتله تشکیل ایتمش ایدی . اوزونجه بر چهره ، صاچلرك قالدیرلمه‌سیله دها زیاده آچلمش بر آلین، چاقر کوزلر، اینجه دوداقلر کوچك براغز، اغزله متناسب بر برون بوچهره‌ده بر آهنك وتناسب، یکنظرده برجاذبه کوستره‌مدیکی، علائم وجهیه‌ده ، قلبده رقیق بر حس تولید ایده‌جك ، اهتزازات سوداکارانه حاصل ایلیه‌جك حسن وآن کورلمدیکی غیرقابل انکار . فقط، تام بر صحته دلالت ایدن او آتشین رنك ، او نظر وقورانه ، او حرکت لاقیدانه بو آمریقالی قادینك حالنده برعزم ورصانت ، بر جدیت اظهار ایدیور . آچیق قورشونی شیاقدن دوز بر لباس ، یاندن صیق دوکمه‌لی بر جاکت‌ده اووجوده جعلی بر نزاکت، اوتند چهره‌یه صنعی بر لطافت ویره‌جك طرزده دکل ایدی . یان باقشله اوقادینك چهره‌سنده ، شخصنده

ملاحظه‌یه دالدم . . . آوان نوجوانی‌نك الك حرارتلی چاغنده دكل ایدم. اودوره‌یه كیره‌لی برقاچ سنه اولمش ایدی . یاشم یكرمی آلتی . آرتق كندیمی یورولمش صانیوردم ، فقط اوزماندن شمدی‌یه قدر اون سنه كچدی . كیتدكجه دها ایو اكلایورم كه كوكل قوجامیور .

ارابه لبنانك لطیف باغچه‌لری آره‌سنده سرعتله ایندكجه بحرسفیدك ذهنمده املر اویاندیران منظره‌سی دكیشدی، جسیم بر باغچه ایچنده اوته‌یه بری‌یه كلیشی كوزل یاپلمش كاشانه‌لردن تشكیل ایدلمش كبی كورینن « بیروت » نظردن غائب اولدی . افق محدودیت كسب ایتدی ، دائرهٔ امل‌ده برابر ... فقط بیروتك مدخلنده ، لبنان اتكلرندن شهره قدر ممتد ایكی طرفی صره اغاجلی جاده آره‌سندن برطاق ظفردن كچر كبی برانشراح مغرورانه ایله شهره یاقلاشیوردم .

شهرك دولامباجلی سوقاقلرندن كچه‌رك بیروتدن شامه كیدركن قالدیغم « باصول » اوتلنه كلدم ...

بواوتللرده آزچوق رعایت ایدیلن سفره مراسمندن چیقماماق ایچون اوستمی‌باشمی بر آز تمیزلمكه مجبورایدم. اوتلجی‌نك كوستردیكی اوطه‌یه كیردم . .

اوطه‌دن چیقدیغم زمان مسافرلری سفره‌باشنده‌بولدم . اوتللرده رعایت اولنان اصوله كوره موقع الصوك مسافر اولدیغم ایچون سفره‌نك الك كرینسده ایدی . قدملیلر یوقاری طرفده‌كی موقعلری اشغال ایتمش ایدی .

شامه كیتمه‌دن‌اول اوچ درت كون بوراده قالمش‌ایدم. اوتلك سفره مداوملرندن بر ایكیسیله آشنالق پیدا اولدیغی ، بونلر ینه بوراده بولندیغی ایچون كندیمی پك بیكانه بولمدم . بو سفره‌نك

قورولمش اولدیغی اوزون سالونك مفروشاتنه، دیوارلرنده‌كی رسملره كوزلرم آلیشمش ایدی ...

سفره‌ده‌كی مسافرلر ایچنده آلمان، فرانسز، باچیقالی، انكلیز حاصلی هرملتدن بر نمونه كوریلیوردی ... یانمه بر كوزه فرانسز دوشمش ایدی . انك اوبر طرفنده كنج بر قادین ، دها اوته‌ده یكی كلین كوكی اولدیغی پك چابوق اكلاشیلان بر چفت المان ... حاصلی سفره خلقی اون بش ، اون التی‌یی بولیوردی .

بیروتلی آشنالر بنی شامده كچیردیكم ایامك خاطراتندن بحثه دعوت ایتدیلر . فقط بن یانمده‌كی فرانسزك قومشوسی اولان قادینی تدقیقله مشغول اولدیغم ایچون قیصه بر جوابله اكتفا ایتدم . ذاتاً شام احتساساتنی سفره‌ده بو قادینلی اركككلی بین‌الملل بر جمعیتده ایضاحه قدرت بولمق ممكنمی ؟...

فرانسز قرق یاشنده ایریجه قرال بیقلی ، قیرمزی یوزلی ، الماجق كمیكلری چیقق، كنیش چهره‌لی، كوچوجك كوزلی، ناصیه‌سندن ذكاسی اكلاشیلیر برذات ایدی. مهندس‌ایمش. بونی‌ده اكلادم.

نم سفره‌یه ورودیمی عادتابشاشتله قارشیلادی حتی‌اولجه كندیسنی برباشقه یرده كوروب كورمدیكمی تخطر ایچون ذهنمی تضییق بیله ایتدم. نتیجه‌سز قالدی. دیمك كه كورمه‌مشم. چوق‌كچمه‌دن اكلادم كه زواللی حس جوعنی تسكیندن زیاده سوز سویلمك حرصنی دفعه چاره آرایور، یانی باشنده بر مخاطبه محتاج بولنیومش. آرادیغنی بنده بولدی . اوبرطرفده‌كی قادنه قارشو نزاكتلرینك، نكته‌لرینك ، جمیله‌لرینك نتیجه‌سز قالدیغی‌ده بوندن اكلاشیلیوردی .

سفره‌یه اوطوره‌لی ، بری بریمزی طانیه‌لی هنوز اون دقیقه

تکامل

بر رفیقك دفتر خاطراتندن استنساخ ایدلمشدر :

— ١ —

شامك طرب وصفاسیله سرمست اولمش ، فقط جبل شرقی ایله جبل لبنانی کچه‌رك ، بقاع وادیسنده ، « اشتوره » ده بر کیجه قاله‌رق اونشئه‌نك خمارینی براز تعدیل ایتمش ایدم . بویله بر حس ایله بیروته کیریوردم . لبناندن سوزیلوب اینرکن بحرسفیدك مائی ووسیع ساحه‌سی غروبك تقریبله قیرمزمسی ، لاجوردمسی بر رنك آلمش اولدیغی حالده نظرده ظاهر اولی ویرنجه یورکده طاتلی امیدلر اویاندیردی . بر ایکی کون اوله ارجاع ایدلمش اولان ، ماضینك خاطرات لطیفه‌سیله اویالانان فکری بو دکز لوحه‌سی ایلرولره طوغرو سوق ایتدی . برایکی کون بو دکزك آغوشنده صاللاندقدن صوکره آیاق آته‌جغم باشقه بر طوپراق اوزرنده ، باشقه عالملرده ، باشقه بر شوق ونشئه ایچنده بر ایکی آی دها یوارلنوب کیده‌جکمی

تكامل

— حكايه —

محرری : محمود صادق

٩١

استانبول — ١٣٢٨

تکامل

— حکایه —

محرری : محمود صادق

استانبول

١٣٢٨

[مطبعهٔ خیریه] و شرکاسی

EK 3
Tekâmül Romanı (Latin Harfleriyle)

Tekâmül

Bir refikin defter-i hatıratından istinsah edilmiştir:

-1-

Şam'ın darb u sefasıyla sermest olmuş, fakat Cebel-i Şark ile Cebel-i Lübnan'ı geçerek, Bekaa vadisinde, «Eşture »de bir gece kalarak o ne'şenin humarını biraz ta'dil etmiş idim. Böyle bir his ile Beyrut'a giriyordum. Lübnan'dan süzülüp inerken Bahr-ı Sefid'in mai ve vasi' sahası gurubun takribiyle kırmızımsı, laciverdimsi, bir renk almış olduğu halde nazarda zahir oluverince, yürekte tatlı ümidler uyandırdı. Bir iki gün evvel irca' edilmiş olan, mavinin hatırat-ı latifesiyle oyalanan fikri, bu deniz levhası ilerilere doğru sevk etti. Bir iki gün bu denizin aguşunda sallandıktan sonra ayak atacağım başka bir toprak üzerinde, başka âlemlerde, başka bir şevk ve neşe içinde bir iki ay daha yuvarlanıp gideceğimi

mülahazaya daldım… O an nevcivâninin en hararetli çağında değil idim. O devreye gireli birkaç sene olmuş idi. Yaşım yirmi altı. Artık kendimi yorulmuş sanıyordum, fakat o zamandan şimdiye kadar on sene geçti. Gittikçe daha iyi anlıyorum ki gönül kocamıyor.

Araba Lübnan'ın latif bahçeleri arasında süratle indikçe Bahr-ı Sefid'in zihnimde emeller uyandıran manzarası değişti. Cesim bir bahçe içinde öteye beriye gelişigüzel yapılmış kâşanelerden teşkil edilmiş gibi görünen «Beyrut» nazardan kayboldu. Ufuk, mahdudiyet kesb-etti. Daire-i emelde beraber… Fakat Beyrut'un medhalinde, Lübnan eteklerinde şehre kadar mümted iki tarafı sıra ağaçlı cadde arasında bir tâk-ı zaferden geçer gibi bir inşirah-ı mağrurâne ile şehre yaklaşıyordum.

Şehrin dolambaçlı sokaklarından geçerek Beyrut'tan Şam'a giderken kaldığım «Basul» oteline geldim…

Bu otellerde azıcık riayet edilen sofra merasiminden çıkmamak için üstümü başımı biraz temizlemeğe mecbur idim. Otelcinin gösterdiği odaya girdim..

Odadan çıktığım zaman misafirleri sofra başında buldum. Otellerde riayet olunan usûle göre mevkiim en son misafir olduğum için sofranın en gerisinde idi. Kıdemliler yukarı taraftaki mevkileri işgal etmiş idi.

Şam'a gitmeden evvel üç dört gün burada kalmış idim. Otelin sofra müdavimlerinden bir ikisiyle âşinalık peyda olduğu, bunlar yine burada bulunduğu için kendimi pek bigâne bulmadım. Bu sofranın

kurulmuş olduğu uzun salon mefruşatına, duvarlarındaki resimlere gözlerim alışmış idi…

Sofradaki misafirler içinde Alman, Fransız, Belçikalı, İngiliz hasılı her milletten birer numûne görülüyordu… Yanıma bir güzel Fransız düşmüş idi. Onun öbür tarafında genç bir kadın, daha ötede yeni gelin günü olduğu pek çabuk anlaşılan bir çift Alman… Hasılı sofra halkı on beş, on altıyı buluyordu.
Beyrutlu aşinalar beni Şam'da geçirdiğim eyyâmın hatıratından bahse davet ettiler. Fakat ben yanımdaki Fransız'ın komşusu olan kadını tedkikle meşgul olduğum için kısa bir cevapla iktifa ettim. Zaten Şam ihtisasatını sofrada bu kadınlı erkekli beynelmilel bir cemiyette izaha kudret bulmak mümkün mü?...

Fransız, kırk yaşında irice kumral bıyıklı, kırmızı yüzlü, elmacık kemikleri çıkık, geniş çehreli, küçücük gözlü, nasiyesinden zekâsı anlaşılır bir zat idi. Mühendis imiş. Bunu da anladım.

Benim sofraya vürûdumu adeta beşâşetle karşıladı. Hatta evvelce kendisini bir başka yerde görüp görmediğimi tahattur için zihnimi tazyik bile ettim. Neticesiz kaldı. Demek ki görmemişim. Çok geçmeden anladım ki zavallı hiss-i cû'unu teskinden ziyade söz söylemek hırsını def'e çare arıyor. Yanı başında bir muhataba muhtaç bulunuyormuş. Aradığını bende buldu. Öbür taraftaki kadına karşı nezaketlerinin, nüktelerinin, cemilelerinin neticesiz kaldığı da bundan anlaşılıyormuş.

Sofraya oturalı, birbirimizi tanıyalı henüz on dakika

olmamış idi. Mühendisle birkaç senelik arkadaş gibi olduk. Eğildi bir aralık kulağıma şunu söyledi:

— Yanımdaki bir Amerikalı kadın! Tedkike değer bir garibe. Benim sıkça, sıkça o tarafa baktığımı, kulağımın kendi sözleriyle iştigalden ziyade gözlerimin, dimağımın o kadınla meşgul olduğunu zeki Fransız anlamış idi…

Otel âlemlerinde yemek vakti en neşeli zaman, olduğu gibi yemeğin yeniş sırasında neşelerin kesp-i germagerm ettiği ânıdır. Bu sırada kayd-ı tekellüften biraz daha âzâde bulunulur. Daha serbest davranılır…

Tabağımdaki elmanın son parçasını yerken Fransız üçüncü muzu bitiriyordu. Sofra nihayetinde kırk senelik dost idik… Aramızda rabıta husûlüne sebep olan bir hâl daha var idi. İkimizin de mahal-i tevcihi İskenderiye ve Kahire'ydi. İkimiz de iki gün sonra Beyrut'tan hareket edecek olan Rus vapuruna binmeye amade idik, yol arkadaşlığına şimdiden germi vermek istiyorduk. Sofrada anlattı:

Fransa'da müteehhil imiş, iki çocuğu varmış, zevcesi (Lion)'da imiş. Kendisi bir iş için bekâr seyahat ediyormuş. «Bekâr seyahati»kaydı içinde bütün hareket-i laubaliyanesini, serbaz-anesini mündemiç göstermek istiyordu.

Sandalyesini biraz geriye çekti. Yavaşça dedi ki:

— Dostum size yemekte hail olduğum için bin defa affınızı niyaz ederim. Artık perestidenizi rahat sanırdık. Anladım ki siz de benim gibi meftun-u garabetsiniz.

— O halde aramızda rekabet var.

— Bu garibeyi bila-mücadele binlerce kişi seyredebilir.

Amerikalı kadının hâl ve tavrı ne bizim Şark terbiyesine, ne de az çok görüp bilmek gayretinde bulunduğumuz Avrupa usûl-u maişetine tevafuk etmiyordu…

Fakat Fransız'ın tasvir etmek istediği gibi bir ucube-i zaman değil idi. Nisvana karşı temellükatta olanca maharetinin – Avrupa usulünde – sarfından bir netice istihsal edemediği, hiçbir Fransız kadının mukavemet edemeyeceği hücumplanının asla muvaffakiyet göstermediği için Fransız mühendis «Amerikalı dilber»i böyle tasvir ediyordu.

Yirmi beş yaşında görünüyor. Sarışın saçlarda perişan zülüfler bırakılmamış, teller çekile çekile toplanmış, uzun saçlar bir kitle teşkil etmiş idi. Uzunca bir çehre, saçlarının kaldırılmasıyla daha ziyade açılmış bir alın, çakır gözler, ince dudaklar küçük bir ağız, ağızla mütenasip bir burun, bu çehrede bir âhenk ve tenasüp, yek-nazarda bir cazibe göstermediği, alaim ü vechiyede, kalpte rakik bir his tevlit edecek ihtizazat-ı sevdakârâne hasıl eyleyecek hiss ü ân görülmediği gayri kabil-i inkar. Fakat, tam bir sıhhate delalet eden o âteşin renk, o nazar-ı vakûrane, o hareketi lâkaydâne bu Amerikalı kadının halinde bir azm ü resanet, bir ciddiyet izhar ediyor. Açık kurşuni şayaktan düz bir libas, yandan sık dökmeli bir ceket de o vücuda ca'li bir nezaket, o tend çehreye sun-i bir letafet verecek tarzda değil idi. Yan bakışla o kadının çehresinde, şahsında

calib-i nazar bir hal olduğunu da fark ediyorum. Yürekte bir hiss-i sevda değilse bile bir hiss-i hayret ve takdir uyandırıyor. Yahut ben böyle ihtisasatta bulundum.

Sofradan kalkma sırası gelmişti. Amerikalı kadın sofraya karşı – oturanlara değil – geceler hayır olsun dedi, çekildi.
Bu zamana müterakkip idim. Çünkü kad ü kametini de merak ediyorum. Mevzun uzun bir boy, işve-kârâne edayı, levendane hıram u reftarı buna isnad etmek hatadır.

-2-

«Çikaçef» vapurunun güvertesinde yolcular toplanmış idi. Beyrut'tan hareket edeli yarım saat kadar olmuş idi.

Vapur « Re's-i Beyrut »u dolaşarak Suriye sahiline müvazi bir suretle cenuba doğru yol almakta iken arkaya, Beyrut'a mütehassırane bakıyordum.

Suriye ihtisasatı kalbimde bir te'sir-i münakis husûle getirmiş idi. Bir zaman geçirdiğim, fakat pek tatlı neş'elerle, şevklerle, safalarla geçirdiğim için buradan iftirak bende bir te'sir husule getirmiş idi. Re'si Beyrut'u dönerek Beyrut'un bahçeleri gözden kay-boluncaya kadar güvertede bandıra direğinin dibinde kolumu kenara yaslamış başımı avcumun içine almış olduğum halde mütefekkirane kaldım.

Bir hışırtı ile kendimi topladım. Rüzgârın sevkiyle ayaklarımın altına gelmiş ve aralıktan denize uçmağa hazırlanmış olan büyücek buruşuk bir kağıdı yerden kaldırdım. Mufassal bir Suriye sahili haritası idi. Kalktım. Etrafıma baktım. « Basul »otelinde gördüğüm

Amerikalı kadın elinde bir dürbün tutmakta diğerini benim bulunduğum tarafa uzatarak ilerlemekte idi…

Haritanın Amerikalı madamın elinden kaçmış olduğunu anladım. Ben de kendisine doğru bir iki adım attım. Karşı karşıya geldik. Arkasına koyu kurşunî satrançlı – rüzgârın sevkiyle açılan eteklerinden anladım – kızıl ipek astarlı bir «pelerin» başına düz açık kurşunî enli beyaz kurdeleli bir şapka giymiş idi. Libas yine sofrada giydiği libas.

Haritasını nazikâne bir surette kendisine takdim ettim. İngilizlerin Fransızca tekellümünü andırır bir şive ile Fransızca olarak:

— Size beyan-ı teşekkür ederim.

dedi. Elimle haritayı uzatırken ĝayri ihtiyari olarak gözlerimi gözlerine tevcih etmiş idim. Şam'da siyah, uzun kirpikler arasında ateşin ve sevdavî nazarlar fırlatan iri kara, yahut koyu elâ gözlere bedel mavi, çakır, yahut gayet açık elâ olduğunu tayinden aciz kaldığım gözler de bana matuf idi. Fakat niçin hafif bir ra'şe hissettim. Tayin edemem. Zannediyorum ki o renk-amiz ve tahrirli gözlerde sevdavî ve aşikâre değil fakat mütemayilane, münhemikâne, – nasıl tabir bulayım – müştehiyane bir nazar var idi. Belki otelde, vapura binerken, vapurun hareketinde hasıl olan göz aşinalığının onun üzerinde hasıl ettiği te'sirden ileri geliyordu.

Vapura otel rüfekamızdan Amerikalı madam, Fransız mühendis, bir de ticaret seyyahlarından mümkün olursa mecra-yı Nil'den Hartum'a

kadar ilerlemek azminde bulunan bir Alman seyyah var idi… Bu Alman ile -HerShroder - Fransız mühendis ile -Mösyö Palmotiye- kafadar idik. Amerikalı madamla göz aşinalığı hasıl olmak, o gözlerde söz söylemeğe cesaret verecek bir nazar fark edebilmek ise bir muvaffakiyet idi.

Bu cesarette bulundum.

— Haritada Suriye sahilini tetkik etmek istiyordunuz.

— Evet biraz sonra «Sidon » önünden geçeceğiz. Vapur orada tevakkuf etmez. Uzaktan temaşa etmek istiyorum… Fakat daha vakit var. «Nehr-ul Cedir» mansabı karşısındayız. Daha «Re's-i Demur»ile «Re's-i Cedre»yi geçeceğiz…

İtiraf ederim ki bu nukatı ben bilemediğim gibi «Sidon»yani Sayda'nın ehemmiyet-i tarihiyesini düşünerek vapur buradan geçerken nazardan kaçırmamağı üç gün evvelki hatıratı bırakarak, üç bin sene evvele irca-ı fikr eylemeyide der-hatır edememiş idim.

Amerikalı kadın ile sohbete zemin hazırlamak sevdasına kapıldığım zaman belki bir Avrupalı kadına karşı söylenecek nazikâne tabirleri, riyakârane sözleri düşünmüş idim. Fakat sohbete Beyrut sevahilinin tetkiki Sidon'un ehemmiyet-i tarihiyesi bir vesile teşkil edeceği hayalimden geçmemiş idi. Fakat maksat-ı takdim ve takdim külfetinin seyahat refakati hatırasına bağışlanması, bu kadının söz söylemeye alışması idi ki burada hasıl oldu. Suriye haritasına bir nazar atfı beni de bu derece idar edebilirdi.

Fakat kim bilir ki bu ciddiyet-perver, bu tent çehre… Fakat iştihâ-

aver bakışlı Amerikalı kadınla sohbetin başka bir zemin üzerine sevki güç imiş. Bir Fransız kadınıyla ba-husus böyle bir genç, tek ve tenha seyahat eden bir Avrupalı kadınla muhtemel olduğu gibi hemen aşk u sevda bahsine sözün intikali gayr-ı kabil olduğunu hesap etmeli idim. Fakat haritanın uçması gibi bir küçük hadisenin sohbete mebde olacağı da bilinebilir miydi?

—Suriye hakkında tetkikatta bulunma merakınız var.

dedim. Cevap verdi:

— Henüz burada seyahat ediyorum, seyahat icabından değil mi?

Tetkikat bahsini kapamak için dedim ki:

— Seyahatten hoşlanıyorsunuz?

Bu suale ismim: Cesi Clifford, diye mukabele etti. Ben de ismimi söyledim. Hemen cüzdanımdan çıkardım, kartımı takdim ettim. Aldı ve sonra dedi ki:

— Zevcemin bir işi için birlikte Londra'ya kadar geldik. O üç ay kadar iştigale mecbur. Ben bu üç aydan Arz-ı Filistin Suriye ve Nil Vadisini görmek suretiyle istifade ediyorum.

Haritasını küpeşte kenarındaki bir sıra üzerine bıraktı. İki eliyle dürbününü tuttu. Sahile tevcih etti. Bu muamele benim hemen bir selamla yanından ayrılmamı emretti. Fakat hububuna hayran ve medyun-ı şükran olduğum rüzgâr yine muhabbetime yâr oldu. İkinci defa olarak haritayı yine yerinden kaldırıp benim dest-i ihtimamıma attı. Ben de

ikinci defa olarak sahibesine arz için dürbün temaşasının fasılasına intizar ettim. Dürbününü bıraktı.

— Ah afedersiniz. Haritam sizi pek taciz etti mukabelesinde bulundu. Demek istedim ki:

— Size ait her şey bence kıymettar, hizmetiniz bir şereftir.

Fakat diyemedim. Amerika terbiyesine dair bir ders almaktan korktum. Mühendis Mösyö Palmotiye bu aralık güverteye çıktı. Beni onun yanında gördü. Bila-perva bulunduğumuz noktaya tevcih etti. Ben Madam Clifford'a«Müsadenizle» dedim. Süratle Fransız'a doğru bir adım attım. Gayet teklifsizce şunu söyledi:

— Ah garabet meftunu!... Rekabet etmiyorsunuz değil mi?

Mühendisle yan yana güvertede yukarı aşağı gezinmeye, – Mânâ-ı hakikisiyle dereden tepeden bahsetmeye başladık. Çünkü takip etmekte olduğumuz Suriye sahili Şam ve Beyrut arasındaki muntazam şose mühendise de beyan-ı mütalaat için bir zemin ihzar etmiş, henüz o zaman vücudu olmadığı halde tasviri mevcut olan Şam ve Beyrut şimendifer hattı hakkında bir takım fikirler meydana koymasına meydan vermiş idi. Fransız mühendis Suriye şimendiferleri bahsinde Amerikalı kadını unutmuş idi. O zaman mutasavvur, şimdi mevcut olan hattın şoseyi takip etmesi, dünyanın en meşhur en mümbit bir vadisi olan (Beka') sahrasını hatt-ı mustakil üzere geçmesi dolambaçlarla (Bilba'sel)'i tutarak: oradan Cebel-ı Şarkiye tırmanması,

bu civardaki meyve bahçelerinin mahsulatını nakle de hizmet etmesi… Mesleğine, meşrebe göre daha neler, ne fikirler sarf edip gidiyordu… Buradan Nil üzerindeki sedlere bentlere atladı.

Can sıkmağa da başladı.

Öğle yemeği için vurulan kampana bahse hüsn-ı hitam verdi.

Vapurda otelden ziyade bahtiyâr idim. Sofrada Miss Clifford ile Palmotiye'nin arasına benim yerim tesadüf etmiş idi… Bir iki defa Amerikalı kadına ufak tefek sofra hizmetlerini arz ederek hüsn-ü

mukabele gördüm, mühendis nim-latife, nim-ciddi olarak yavaşça:—Kadına

sihir mi yaptınız. Tebessüm etmenin yolunu bilmediği halde yüzünüze gülmeye çalışıyor… dedi.

— Haset mi ediyorsunuz?

— Muvaffakiyetinizi tebrik etmek istiyorum,

— Buna muvaffakiyet mi dersiniz?

— Bu komşulukta benden ziyade bahtiyar olduğunuzu da ketm-edemezsiniz ya!

Mühendise cevap vermeye meydan kalmadı Madam Clifford nazikâne ve mütebessimane:

— Şefik Bey, lütfunuzu rica ediyorum, su şişesini biraz yaklaştırmama himmet buyurunuz

dedi. Derhal emri yerini buldu. Sofrada tatlı bir mükâlemeye vesile olacak olan bu hitapta istifademe mühendis mani oldu. Sesini kesmiyor, kadına kendinden bahsedildiğine dair bir serrişte

vermek korkusuyla beni hem mahcup, hem ta'zib ediyordu.

— İşte bu fazla! Tahammül kalmadı. Artık sizinle sulh-u kabul etmez bir rakip olacağım… dedi.

Mühendisin haset etmekte hakkı var idi. Doğrudan doğruya, sofrada, bu kadar teklifsizlikle, yani ismimle bir Amerikalı kadına muhatap oluşum nazar-ı dikkati celbedebilirdi. Ben bile bu hali tefsirde mütehayyir idim. Fransız mühendis vapurun hareketinden, makinaların devrinden, dalgaların tehacümünden mütehassıl gürültüye galebe edecek bu sada ile ismimi bi-d'defaattekrar etmiş idi. Fakat bizi, biri birimize takdim eden harita, coğrafiyyunun «samit harita» dedikleri neviden olmamakla beraber resm-i takdimin birer isim söylemekten ibaret olan kaidesine de bittabi riayet edememiş idi. Biz bu hususta haritaya yardım etmiş idik.

Güverteye çıktık. Alman seyyah da yanımıza geldi. Fransız mühendis bunun huzuruna gayr-i mütehammül göründüğü halde o adam gayet derya- dil, hoş-meşrep, laubali mizaç bulunuyordu. Alman şivesiyle bir maval tutturmuş, pesten teganniye çalışıyor. Ben hayretle yüzüne baktım:

— Ben Arapça bilirim, dört buçuk sene Kahire'de kaldım. Nil üzerinde on defadan ziyade seyahatim var… Ah Kahire! Üç gün sonra yine kavuşacağım. Sizin daha ilk seyahatiniz mi?

— Evet benim ilk seyahatim! Fakat Mösyö Palmötiye için öyle değil…

— Öyle ise yanımızda Kahire'nin güzelliğine şehadet edecek

bir zat daha var. Siz de görünce teslim edeceksiniz… Aylarca zaman çöllerde kalıp Kahire'ye avdet etmek yüreğimde büyük bir hiss-i safa uyandırdığı için olmalı. Ben bu şehre muhabbet bağladım… Size Özbekiye Bahçesi'nde bir bira ikram edeyim. Bu davetimi kabul buyurursunuz ya!

Palmötiye bizden ayrıldı. Kamaraya indi. Mösyö Shroder, Kahire hakkında tafsilata girişti. Kahire' de büyük otellerden birine nazil olmak kâr-ı akıl olmadığını, ehven ve temiz bir pansiyona delalet edeceğini söylüyordu.

Dünya görmüş olan bu zat ile güvertede yan yana bir kanepe üzerine oturduk… Vapur yolculuğunda sohbet, fikr-i beşerin serseri ve laubali tabiatını takip eder, bir mübahaseye ne kadar intizam verilmek istenilirse yine buna ihtimal yoktur. Biz de Mösyö Shroder'le bu sevk-i tabiiye tabi olduk. Sohbet-kârım, Hindi'den, Çin'den, Tibet'ten tutturdu. Ben de ona pey-rev oldum. Söz, Avrupa hayat-ı ictimaiyesine, intikal etti. Kâinatı çemberinden geçirmiş olan bu zat ile boy ölçmeğe kalkışamadım. Fakat bahis bir aralık kadınlara ve aile hayatına intikal edince Mösyö Shroder'e mu'teriz bulunmak sevdasına düştüm… Bu sevda, nagehanî bir itiraza zemin olabilecek bir fikrin ani surette vüruduyla gelmemiş idi, bilmem her neden ise, gençlik çağında okuduğum birkaç eser beni böyle bir fikir edinmeğe sevk etmiş idi. Tedkik ve tetebbu ettiğimi farz eylediğim bir meselede fikrime muhalif bir kanaat kabul edememek hissiyle tuğyan etmiş idim. Netice-i mübahasede

elimi sıkarak «Ben de sizin fikrinizdeyim. Ne çare ki Avrupa daha bu dereceye gelmedi» demişti.

Bahsimizin fikrimin mevzuunu, mahiyetini söyleyim. Ben diyordum ki: Evet, medeni âlemin aile hayatında erkekler hâkim-i mutlaktır. Kavanin-i mevcude bu yolda mürettip. Bir çocuk pederinin namını taşıyor. Bununla iftihar ediyor. Fakat Hindistan'ın bir kısmı ki çocuklara validelerinin isimlerini veriyorlar. Avrupalılardan daha âkil, daha fatin değil midirler? Hangi baba, çocuğunun hakkıyla babası olduğuna bir katiyet-i riyaziye ile emin olabilir? Bir peder, her biri on sekiz, yirmi, yirmi beş yaşlarına gelmiş kız ve erkek evladıyla müftehir olurken bil-farz zevcesi, bu çocukların validesi olduğunda şüphe edilemeyen, iki iki dört eder gibi valideliği ispat edilebilen kadın bu pedere, zevcine «Şu çocuk senden değildir.» derse o adam ne diyebilir? Bu halde babalık ne kadar emre itibar ise, validelik de o kadar ciddi ve müspet olmaz mı? Şu hakikat meydanda iken hangi zevç, hangi baba bir düstur-u riyazinin neticesine istinat ederek ben gerçekten babayım, diyebilir? Niçin erkekler bu cilve-i tabiata vakıf olarak iddia-yı hâmdan vazgeçmiyorlar. Çocuklarına layık isim validelerinin namı olduğunu kabul etmiyorlar? İşte Alman seyyahla bahsimiz bu mesele üzerine cereyan etmiş idi…

Gurubun hazin manzarasını tenhaca seyretmek için bir vesile buldum, Shroder'den ayrıldım… Baş tarafa gittim. Beyrut'tan çıkarken intihap etmiş olduğum mevkie oturdum. Saat yarım var. Semada

mehtap yok. Fakat Şark'ın sima-yı sâfıyla gurubun renk-i âteşini Bahr-i Sefid'in mütemevic sathında temaşasıyla müteessir olmamak mümkün olamayan in'ikaat husule getirmiş idi. Bende bir levha-i hüzn-aver teşkil etmiş idi. Mini mini çocukların bir muma karşı parmaklıkları arasında döndürerek türlü türlü renkler, resimler seyrettikleri bir «Kaleidoskop» gibi kuvve-i fatıranın tedvir ettiği kürre-i arz üzerinde, şemsin ziya-ı hayat-bahşâsından muvakkaten iftirak eden noktalarında, sema ile denizin biri birini deraguş etmiş olduğu ufuk üzerinde her dakika bu ahenk-i elvan tebeddül ediyordu.

Bu elvan-ı latife tedricen gecenin zulmeti içinde kayboldu. Kuşâde semada necimler göründü. Denizin sathına hafif bir ziya nisar ediyor, vapurun hafif dalgalar üzerinden sekerek gitmesiyle hasıl olan köpüklü izinden uçuşmakta olan su katreleri bu ziyanın te'siriyle daha parlak görülüyor, yakamozlarda bunlara inzimam ederek geminin arkasında nurani ve mütemadi bir yol teşkil eyliyordu.

Bu temaşaya dalmış idim… Güverte üzerinde fısıltılar, hafif kahkahalar işitilmekte idi. Benden pek uzak olmayan bir kanepe üzerinde bir erkekle bir kadın oturmuş bu latif manzara ile sermest olarak, seslerini işitmekle kanaat etmeyerek sanki darban-ı kalplerini de duymak için mümkün olduğu kadar bir birine sokulmuşlar idi…

Ben yalnız idim.

Bu tenhayı her neden ise bu dakikada bende bir tesir-i elim hasıl etti. Azadegî-i hayatın, aile, evlâd muhabbeti hissetmeksizin geçen, kâh

kâh rahatından bahsedilen bu ömrün neticesiz, emelsiz, olduğunu düşündüm… Gözlerim gayr-i ihtiyari zevcini Londra'da bırakarak endişesiz, kayıtsız bir surette gezdiği, gördüğü yerlerin yalnız maddiyatı ile iştigal eden Amerikalı kadını aradı. İki kanepe öte tarafta oturmuş ayağını ayağı üzerine atarak bir vaz-ı vakurane almış idi. Gözlerini ufukta, denizin bi-payân zannolunan sathıyla mahdut görünen ufukta bir noktaya tercih etmiş, bila-hareket duruyordu. Ne düşünüyordu? Ya Sidon'un edvar-ı tarihiyesini, levha-yı hayalinden geçiriyor. Yahut bu vapuru icat eden niçin bir İngiliz Folton olup da bir Amerikalı Clifford olmadığını teemmül ediyordu.

Sofra da gördüğüm muameleden cesaretle bulunduğu yere doğru gittim. Yakınında durdum. Denizi temaşa ediyormuş gibi bir vaz' aldım. Her ne olursa olsun bir şeyi söylemek istedim.

—Ne kadar mütefekkir bulunuyorsunuz!

Bu sözüm o kadar münasebetsiz düştü ki nim-i hayret, nim-i hiddetle gözlerini bana tevcih etti. Hiçbir cevap vermedi. Ben oradan mahcubane ayrıldım. Mademki bir kusur da bulundum. Tamire çalışmak lazım değil mi? Dedim ki:

— Münasebetsiz hareketimden dolayı affınızı niyaz ediyorum. Cesaret ederek…

İstifa-ı kusurumun sebebini anladı, sözümü kesti:

— Bir beis yok, seyahatte, merasim metruktür. İki kişi birbirine kendini takdimle söz söyleyebilirler, bizim yaptığımız gibi…

Bu fırsatı da kaçırmadım. Kendimi daha iyi tanıtmak, kendini daha iyi tanımak için birkaç söz söyledim.

— Oturmaz mısınız? diye bir yer gösterdi. Sofrada ismimin söylenmesinden daha büyük bir lütuf idi. Hal-i infiradın birkaç dakika evvel kalbimde hasıl ettiği tehsirat artık zeva'-pezir olmuş

idi: İhtiyadı elden bırakmamak için hararetli bir söz söylemekten müctenip idim. Gecenin zulmetinden bir vapurun güvertesinde bu latif iklimde bu cidu saf-ı hevayı teneffüs ederek baş başa vermiş bir kadın ile bir erkek iki gencin sohbetine ne tatlı zeminler bulunmaz! Ben bu zemine doğru yürümekte mütereddit bulunuyordum. Söz benim için lezzet ü sefa verecek bir tarzda cereyan etmese bile bu refakati, bu sohbeti –her ne olursa olsun– Tenha'lgeh'te, Lübnan dağlarında tüneller, Nil'in mecrasında sedirler inşasına dair mübahasede müreccah görüyordum. İbtida seyahatten, seyahatin lezaiz-i maddiye ve maneviyesinden bahsettik. Fakat fikirler arasındaki tefavüt bazen birbirimizin meramını birden bire anlamaya mani oluyordu. Sözlerimizi pekiyi anlıyorduk. İngiliz şivesiyle söylediği Fransızcada başka bir letafet vardı. Lisanı zan ve tahminin pek çok fevkinde, Kemâl-ı suhuletle söylüyordu. Hatta kendimi serbestçe mukabeleye muktedir görürken, ifade de su'ubet çekmeye başladım.

Seyahati, seyahatin lezzetini o benden başka bir tarzda his u telakki etmekte idi.

Mütalaat ve tetkikatın zi-hayat bir meydanında cevelan!... Onun fikrince seyahat bu idi.

Seyahatten söz pek çabuk «Mes'eleyi isti'nas »a yani terakkiyat-ı nisvaniye bahsine intikal etti. Buna da o sebep oldu. Sözlerini aynen zapt ediyorum. Zannedersem şunu söylemek istiyordu:

— Zevcemi Londra'da bırakarak benim tek ve tenha Suriye'de, Mısır'da seyahat etmem belki size garip görünür. Avrupa usul-u maişetine dair okuduğum eserlerle, bu usul-ü maişeti bu terbiyeyi bizzat müşahede ile anladım ki henüz hukuk-u nisvan buralarda o derece tekarrür etmemiş hatta tasdik bile edilmemiştir. Akvam-ı Şarkiyye ise nisvan hakkında, bu derece serbestliği asla reva görmezler, bunu da biliyorum. Fakat Amerikalılarca bu serbesti-i hareket bir faide-i maişet hükmüne geçmiştir. Biz Amerikalıların ahvâl-i etvarına isnad-ı garabet eylendiğini de daima görüp işitiyoruz. İhtimal Fransız mühendisin sözlerini işiterek bunu da îmâ etmek istiyor. Bu da adem-i istinasdan ileri gelir. Bu yakınlarda Avrupa terakkiyat-ı nisvaniyyeye dair bazı meyiller gösteriyor. Zannedersem Amerikalılara taklid-i hareket edecek… Kadınların da erkekler gibi terakkiyat-ı umumiyeye, tekamülat-ı asriyeye hizmetini kabul eyleyecek…

Kadının erkeğe, erkeğin kadına rüçhanı bahisleriyle uğraşmayacak, arada fark u tefarütü kaldıracak…

Dinliyordum, bazı romanlar da izah olunan hayat, nefsimde tecrübe ediyordum. Bir sevdazede bazen sevgilisinin söylediği sözleri

bir âheng-i musiki, bir name-i ruh-nevaz gibi manasını düşünmeden ruhuyla, kalbiyle dinler. Müteessir, mütehassıs olurmuş. Aynı halde idim. Bu vakit, bu mevkide felsefe-i seyahat ile terakkiyat-ı nisvaniyye bahsi beni mütelezzi edemezdi. Sert sert esmeye başlayanrüzgâr ile makinenin hareket-i muntazamasından husûle gelen şamatat içinde yavaş yavaş yalpa vurmağa başlayan vapurun bu hareket-i ihtizaziyyesi bütün hissiyyat-ı sevda-kâranemi okşadığı beni ğaş'yettiği halde o sadânın halavetine mevcudiyetimi kaptırmıştım.

Ara sıra cevap vermek mecburiyetiyle o ağır fikirleri arayıp taramağa ruhuma safa verecek bir mana çıkarmağa çalışıyordum. Ben istiyordum ki bu kadınla hiç olmazsa onun izdivacından evvelki hissiyat-ı nisvaniyesine benim o zaman değil hala mağlubu olduğum tehayyülat-ı aşikâreme az çok temas edecek bir söz söylensin. Maddiyyat yalnız bu kûşe-i tenhayinin kitabesini teşkil eden güverte, vapur, deniz, sema, geceden olsun da biz bunlardan değil histen, sevdadan bahs-edelim mümkün mü? Refika-i seyahatim benim için bir yabancı, hem pek yabancı, hatta Amerikalı bir kadın! «Amerikalı» deyince gulyabani gibi gelmesin bütün garabetiyle, bütün efkar-ı ciddiyesiyle, bütün o sevda-giriz muhakematiyle beraber bana yine munis, yine sevimli görünüyordu. Kamarot önümüzde göründü.

— Madam ve Mösyö… Çay hazır!

dedi. «Hey senin çayın..» demek istedim. Kamarotun ikimizi

biri birimizdengayr-i kabil müfarik imişiz gibi daveti biraz manalı düştüğünü de inkâr edemem. O hiddet etsin, ben memnunum. Fakat Amerika terbiye-i nisvaniyesi seyahatte her şeyi mübah görüyor. Bunu anladım ya.

Madam Clifford birden bire kalktı.

— Gidip «pelerin»imi çıkarayım dedi.

Nazikâne«arkamdan koşma»demek istedi.

Onun hareketini takliden ben de kalkmış idim. Kendisini göreceğimi, bir «Geceler hayır olsun» ile sonrasime-i yevmiyeyi ifa edeceğimi düşünerek aşağıya indim.

— Shroder sofradakilere Rus çayının ve çöreklerinin evsafına dair bir nutuk irad ediyordu.

Mühendis ise bunu, bizzat tecrübede idi. Beni manalı tebessümlerle karşıladı.

— Güverte biraz serin, soğuk almış olmayınız, çaya biraz rom koysanız… Fakat af edersiniz. Ben kıyas-ı nefsle böyle söyledim. Sizin gibi hararetli gençler üşür mü?

«Hararetli gençler» tabirinin noktasına galiba Shroder de intikal etti. Çünkü tebessümden kendini alamadı.

Fakat niçin çaya gelmiyor? Gelmedi. Tekrar güverteye çıktım. Hizmetçi kızın bir çay takımıyla büfeye doğru gittiğini gördüm. Tahmin ettim: Çayını kamarasında içmiş. Mutlak güverteye çıkacak… Bu kadar çok rabıtaya hürmeten bana bir «good night» demeden kamarasına

çekilmeyi muvafık görmeyeceğini farz ediyordum. Aldanmışım. Beyhude bekledim. Hatta göze, mühendisin istihzâsına bile hedef oldum.

— Sizin kadar rüzgâra mukavemetim yok… Size de nafile beklediğinizi söylemeğe cesaret ederim, bon nuvi!

dedi, kameraya indi...

Rüzgâr gittikçe şiddetini arttırıyor, dalgalar büyüyordu.

-3-

Baş kamarotun himmetiyle yalınızca yatmakta olduğum kamaramdan velvele-hıraş bir gürültüyle uyandım. Saklamam: Pek ziyade korktum. Bir müsademe mi? Vapurun yalpası ayakta durmağa bile meydan vermeyecek kadar ziyadeleşmiş idi. Pantolonumu giydim. Paltomu arkama aldım, kamaradan çıktım. Vapur o kadar sallanıyor ki iki adım atmak kabil olamıyor. Kamarada kutrundan biraz fazla olarak bir levha içinde delinmiş deliklerde muhafaza olunan bardaklar, sürahi bir tıkırtı hasıl ediyor, kapılar ayrılıyor, güverteden sadalar geliyor, bir velvele kulakları dolduruyor, tutunarak merdivenlerden çıktım. Tayfadan birine sordum, meramımı anlayamadı. Bir tehlike olmadığını gördüm. Beni birden bire yatağımdan fırlatan gürültünün ne olduğunu anlayarak hal-i merak edememiş idim. Bir kamarot göründü. Yarım yamalak Fransızca ile güverte üzerine asılı fenerin düştüğünü söyledi.

— Biraz hava var

dedi.

Biraz mı? Koskoca vapur dalgaların tahaccümüne mukabeleye

çalışarak, fakat kuvve-i tabiîyeye mağlubiyetini göstererek ilerliyordu. Sema, kesif bulutlarla kaplanmış idi. Deniz tutmasından pervam yok idi, bundan adeta masun idim, ama fırtınanın gittikçe şiddetlenmesi, dalgaların gittikçe kabarması beni ürkütüyordu. Güverteye çıkmak istedim. Güverteyi yalayıp geçen bir dalganın serpintileri beni geri çevirdi. Kamarama indim… Bir beşikte yatar gibi sallantıyla, bu sallantının asabıma getirdiği rehavet içinde uyumuş kalmışım.

Sabahleyin fırtına olanca şiddetiyle devam ediyordu. Bahr-i muhiti aşmış olan Amerikalı dilberin Yafa açıklarından havf ve ihtirazı olmayacağını tahmin ediyordum. Ne çare ki böyle olmadı. Kamarada sabah kahvesinde baş kaptan ile Shroder, bir de benden başka isbat-ı vücut eden görülmedi… Doğrusu ben biraz cebr-i nefs ederek cesaret gösteriyordum. Shroder ise bu dalgaların iştihasını fevkalade tezyin ettiğinden bahsediyor. Kaptan bunun da bir nevi deniz tutması olduğu yolunda mukabelede bulunuyordu.

Yafa önüne gelen vapurun ne bir yolcu çıkarabileceği, ne de bir yolcu alacağı maznun idi. Vapur, tevakkuf etti. Fakat olduğu yerde öyle bir hareket-i raksiye icra ediyor ki her ne olursa olsun yol alması bu harekete tercih olunuyor. Yafa’nın uzun, kıvrık kayıkları göründü. Yolda bir iki defa batacak zannolundu. Yaklaştılar bin zahmetle vapura bir iki de yolcu aldılar.

Vapur üç buçuk saatten ziyade kalmadı.

Eşya alıp vermenin ihtimali yok idi… Yine bu dalgalar içinde bata çıka yol almağa başladık.

O gün o akşam sofrada kimse görünmedi. Hizmetçi kadın, kamarotlar lakaydâne bir surette kamaralara girip çıkmakta, da-i Bahr mübtelalarına ihtimam göstermekte idiler. Madam (Clifford)'un hizmetçi kadın vasıtasıyla istisfar-ı hatırını düşündüm. Buna da cesaret edemedim. Bir akşam evvel çaya gelmesi bir «Geceler hayrolsun» demesi yüreğimde adete bir hiss-i adavet uyandırmış, ben de bir daha selam vermemek, İskenderiye'ye kadar çar naçar huzuruna tahammül göstermek azmini hasıl etmişti.

Bir gece daha böyle dehşet içinde geçti. Sabahleyin kalktım, yukarıya çıktım. Hava rakide, vapur aheste âheste Port Said rıhtımına yaklaşıyor, yaklaştıkça büyük şehrin muntazam rıhtımı, muntazam binaları göz önünde tecessüm ediyordu.

Çin seferinden geldiğini baş tarafının garbe müteveccih olmasından istidlâl ettiğim Mesajery'nin cesim bir vapuruna nasb-i nigâh etmiş idim. Port Said'in adeta göz aldığı kadar uzun giden sahile amut olan caddesi hizasına gelmiş idik.

Vapurdan nazarımı bu caddeye tevcih ettim ve intizama meftun oldum. İtiraf ederim ki nazarım bir noktada sabit kalamıyor, ara sıra güverteye çıkılacak merdivene gayr-i ihtiyari olarak gidiyordu…

Amerikalı kadın üzerimde bir tesir mi hasıl etti? Bir aralık

selam vermemeğe azmetmiş iken onun yolunu gözlüyordum. İntizarım pek çok devam etmedi…

Avrupa yahut Amerika terbiyesine muvafık olup olmadığını bilmem. Sevk-i his ile Madam (Clifford)'a doğru yürüdüm. Kalınca şeker renk ipekli bir kumaştan zarif bir buluz, yine bu renkte biraz koyuca şayaktan bir etek giymekte idi. Beyaz bir kemer belin zarafetini meydana koyarak endamı başka bir letafette gösteriyordu. Her halde bu tuvalette ister Amerikalı ister Avrupalı her kadının hissiyat-ı nisvaniyesiyle mütenasip bir dikkat-i mahsusa eseri var idi. Da-i bahrın tesirini daim hafif bir pembe rengi mukarrer olan o ciddiyyet-perver çehrede görülecek biraz solgunluk getirecek faraziyesinde idim. Aldanmışım… O simaya başka cazibe gelmiş, Beyrut'ta vapurda, yalınız vakurane, gazubane nigâhını fark ettiğim gözler o şiddet-i hazan biraz kaybetmiş, cüzi bir vehamete delalet edecek surette mahmur bakışlı olmuş…

— Fırtına sizi rahatsız etti zannediyorum, afiyetinizi sormağa cesaret edebilir miyim?

— Lütfediyorsunuz, teşekkür ederim. Pek çok müteessir oldum. Lâkaydane bulunmak… Daha doğrusu söyleyim. Hedef olduğum enzar-ı dikkatten kurtulmak için kamaramdan çıkmadım.

Bu sözlerle beni yanından def etmek mi istiyor? Bir iştiyakla yanına koşmuş iken bu darbe üzerine mebhut ve müteheyyiç bir halde kaldım. Fakat söyleyeceği söz katı idi.

—Ben nezakete kudretimce riayet ederek size hürmet-i mahsusen

göstermekten başka bir şey yapmadım. «Seyahatte her şey affolunur.» düsturunuzdan cesaret aldım. Katiyen rahatınız bence mültezimdir.

Çekilmek üzere iken dedi ki:

— Şefik Bey, pek vakar-şinassınız. Fakat ben size tariz etmek istemedim. Aramızda iki günlük seyahat refakatinden başka bir münasebet yok. İki gün olmasa da iki ay bu yolda refakatinizde bulunsam memnunum. Sözüm başkalarına aittir… Port Sait'i çok severim. Küçücük fakat hoş bir şehir!

Kime ait olduğunu sormağa meydan kalmadan sözün mecrasını tebdil edivermiş idi. Fakat hem beni tadyib etmiş hem de beni yeni bir bahse başlayarak «Yanımdan ayrılma» yolunda bir müsaadeyi benden esirgememiş idi.

Ben bir kabahatte bulunduğumu anladım. Kadının bana adeta bir hususiyet göstererek dertleşmek istediği halde alınganlıkla garip bir muameleye meydan vermiş idim. Fakat niçin beni çabucak affetti, yanından ayırmıyor?... Ne hayallere düştüm!

Vapur burada sekiz saat kadar kalacak idi. Şehre yalnız çıkmak istediğini söyledi. Tahayyül ettiğim refakat teklifine set çekti. «Bankada bir küçük muamelem var.» Sözleriyle yine hatırımı yerine getirdi…

Mühendis Palmötiye vapurun yanaşmasını müteakip bir sandala atladığı görmüş idim. Ben de yalınızca çıktım. Büyük caddeyi tutturdum.

Bir sıra resimci dükkânlarının önünden geçerken camekânları seyir için bir iki dakika tevakkuf ediyordum.

Dört yol ağzına, küçük meydancığa kadar gelmiş idim. Buradaki kahvehanelerden birini intihap ederek oturmak için etrafıma bakıyordum. Shroder benden evvel bir mevki intihap etmiş, nargileyi kurmuş, bir Arap çocuğuna kundurasını boyatıyor, bununla Arapça söyleşerek gülüyordu. Ben de daim şen şatır görünen bu seyyahın yanına oturdum.

— Fazl ya seydi,

Diye beni karşıladı. Benim re'yimi almağa lüzum görmeden bir nargile de bana getirtti. Beş dakikada Shroder'le kafadarlığımız beş günde Fransız mühendisle hasıl olan münasebetimizden ileriye vardı. Bu seyyah dört buçuk sene Kıta-i Mısrıye'de ikameti sayesinde Şark-ı usul ve adâtıyla ünsiyet hasıl etmiş idi. Laubali-meşrebi hoşa gidiyordu.

Shroder'in Arapça ile karışık Fransızcasını dinlerken mükellef bir lando sür'atle önümüzden geçti. Boyunda beyaz bir kurdele ile süslenmiş bir küçük hasır şapka, yüzünde beyaz bir tül var. Kenarı kırma tüllü, içi koyu yeşil, üstü beyaz ipek şemsiyesini bir tarafa eğmiş, landonun içinde işve-bazane bir vaz' almış… Olduğumuz tarafa baş eğerek mütebessimane bir selam verdi. Shroder şapkasını fırlattı. Ben alaturka temennamı takdim ettim. Amerikalı dilberi selamladık.

— Bizim yol arkadaşı ne kadar süslenmiş!. Amerikalı bu. Aklına geleni yapar. Vapurda birkaç defa sizinle lakırdı ettiğini gördüm. Sizden hoşlanır-a Şark'ta seyahat ediyor, bir Şarklı ile görüşüp efkâr-ı

mütalaatını anlamak onun için kıymetlidir. Ruzname-i seyahatine mutlak geçeceksiniz. Eğer bu seyahat-name neşredilir de hiç söylemediğiniz sözleri burada görürseniz müteaccip olmayınız. Amerika güzelinin hatırasına bağışlayınız. Shroder benim bina-yı hayalatımı sarstı. Fransız mühendisle bir garibe addederek latifeleştiğimiz Amerikalı kadının nazarında acaba bir «garibe» teşkil eden ben mi idim? Muamelesini mültefitane addetmeğe hatta bir hususiyet eseri görerek kalben sevinmeğe başlamış idim. Demek ki aldanıyorum. Bana karşı muamelât-ı nazikânesi henüz biraz mütevakkiyâne olmakla beraber yine sohbete meyli, memalik-i Şarkıye hakkında ve mütalaat almak için mi? Benim tatlı hayalatım böyle adi neticeye müncer mi oluyor. Belki Amerikalı kadının kamarasına kapanması da hatıratını kaydetmek için idi. Bunu herkesin gözü önünde, salonda yazmak istemedi. Bu yaşta, bu çağda bir kadına bu kadar ciddiyet yakışır mı?

Fakat ben bu seyahatimde yalnız bu Amerikalı kadınla mı iştigal edeceğim? Bir gün sonra İskenderiye'ye muvassalat edeceğiz. Şüphesiz o ayrılacak, bir tarafa gidecek, ben de bir tarafa.

Shroder'den ayrıldım. Port Sait'in büyük caddesinden yukarı aşağı bir iki defa inip çıktım. Vakit geçirmek için kanal resimleriyle kıyafet-i mahalliyeyi gösterir resimlerden birkaç tane aldım. Bir iki mağazaya girdim, çıktım… Ta'am için vapura gitmek zahmetine de girmedim. Arka tarafta Mısırların mahallesine kadar uzandım. Can sıkıntısıyla, ne yapacağımı, bilemeyerek dolaşıyordum… Nihayet vapura avdet ettim.

-4-

İskenderiye'ye doğru yol alıyoruz. Hafif dalgalara vapur
baş vermiş idi. Hava sükût bulmuş, vapur yalpadan kurtulmuş
idi.

Sofrada pek şetaretli bir zaman geçti. Yolculardan bir ikisini
Port Sait'te bırakmış, yerlerine başkalarını almış idik.

Her ne olursa olsun, isterse beni bir ucube gibi tetkik etsin
yine Amerikalı kadının cazibesine tabiiyetten kendimi alamadım. Bu son
gecenin bence latif, onca garip bir hatırasını saklamak istedim.
Güvertede yakınında dolaşmağa başladım. Bilmem neden mühendisin benden
biraz muğber olduğunu hissettim. İhtimal hiss-i rekabetten mütevellit bir hâl,
ihtimal Shroder'le baş başa nargile içtiğimi görüp benden müteneffir
oldu, çünkü o sırada diğer kaldırımdan geçtiğini görmüş idim.

Madam Clifford'un önünden geçerken:

— Şefik Bey, oturmaz mısınız!

dedi.
Bu akşam seyahatimin en safalı bir gecesi idi. Beyrut'tan

hareketimde hayâl-i cihan değer dedikleri zamanın, Şam'da geçen eyyamın henüz dimağında kalbinde eser-i bâki olan his ve neşe ile münşerih, Mısır'da da bugünlere ma'kes bir müddetçik geçirmek fikriyle münbasit idim. Beyrut ile İskenderiye arasında had-i fasıl olan üç gece içinde yine bir meşgale-i zihniye, bir meşgale-i kalbiye bulmuş idim. Hedef-i iştigalim Amerikalı kadın idi. Garip yahut latif mahlûkun benimle üç günlük refakatinden başka bir münasebeti olmayacağını düşündüğüm halde zihnimi senelerce işgal eden meselelerden ziyade –her nedense– buna ehemmiyet vermeye başlamış idim. Refakat ise yarın sabah iftiraka, belki iftirak-ı ebediyye müncer olacak İskenderiye'ye çıkınca izini, nâm-u nişanını gaip edecektim.

İşte bu fikirler bid'defaat zihnime gelirken, zihnim bu mahdudiyet-i fikirden çıkamayarak güvertede dolaşırken «Oturmaz mısınız?» hitabı bana, teveccüh etmiş idi.

— Kemal-i memnuniyetle!

dedim…

Bir iki saat Madam Clifford'un sohbeti beni ra'şetti. Dimyat açıklarında biraz kabarmağa başlayan dalgaların tesiriyle vapurun hasıl ettiği salıntı, heva-ı sâf bende tarif edemeyeceğim bir safa-yı ruhani, adeta bir neş'e-i mesti hasıl ediyordu. Büyük bir tehavvül var: Madam Clifford benim candan dinleyeceğim bahislere meydan vermiş idi. Yalnız beni mütelezziz eden ahenk-i sadâsı değil, muntazam bir surette güzel ağzından dökülen kelimeleri rüzgardan evvel nem kapmak

yüreğimde hıfzetmek istiyordum. Velhasıl itirafım, bu daire-i muhite bu mükevkep gece, bu vasi‘ deniz zaten benim hayalimi okşamağa kâfi iken bir de enis-i can bulmuş idim. Bu gece Madam Clifford için, söyleyeceğim sözlerin mübalağa-kârane de olsa mazur görülmeliyim.

Böyle bir mevkide insan neye muhtaç! Hemdert hemhal bir refika yahut hissiyat-ı kalbiyesini teheyyüc, temayülat-ı sevdakâranesini cezb-edecek bir vücud-u latife değil mi? İşte o da yanında…

Belki Alman seyyahın dediği gibi bu kadının benden istifadesi ruznâmesine benim sebebimle üç dört sahife ilave etmekten ibarettir, fakat benim neme lazım? İsterse aldanayım? Bazen aldanış da bir zevktir. Hayat nedir? Esrar-ı tabiat neden ibarettir? Sevk-i tabii, incizâbât-ı mütekabile, kânun-ı fıtratın devamına vasıta olmak üzere insan için kurmuş olduğu tuzaklar değil mi? İnsan bilmeyerek bin defa bu dâma düşüyor. Bir defa da bilerek düşsün.

Port Sait’te birkaç saat icra ettiğimiz seyrü temaşa hakkında açtığımız bahis güzel bir vadiye sevk olundu. Ah Shroder? Bana niçin fenalık ettin? Nargile dumanı arkasından koşup giden dağınık hayali, perişan fikrimi bir nokta-i hakikat etrafında toplamağa bu kadının benimle sohbete meyli Şark hakkında birkaç söz almak bir Şarklıdan birkaç lakırdı dinlemek olduğunu niçin bana söyledi?

Eğer ara sıra bu nokta-i hakikate fikrim rucu‘ ederek hissiyat-ı kalbiyemi cuşu huruştan kurtarmasaydı belki bu kadınla bu geceki sohbetim bana tam-i hayali, sevdavi bir gece geçirtecekti…

Kim ne derse desin tahayyülât benim için bir safa-yı ruhanidir. Hayalsiz, ümidsiz hayat bence lezzetsizdir de…

Madam Clifford da işte bundan bahsediyordu. Fakat o benim kani olduğum noktada kanaat hasıl edemiyordu.

Ah bu Şarklılar ne kadar hayalperverdiler… Tasdik ederim. Hayal, beşeriyetin bir cihet-i şairiyetidir. Yunanistan'ın esatir devrine vakıfım.

— Fakat Şark hala devr-i esatirde değildir.

— Af edersiniz, böyle söylemek istemiyorum. Sizin hayâlata lüzumundan fazla mağlubiyet gösterdiğinizi anlatmak istemiş idim… Artık beşeriyetin nasıl bir kânûn-û tabii ve içtimai ile vahşetten çıktığı, ne surette silsile-i hayvanattan mevki-i muhteremini ifraz ettiği, ne yolda terakki ve tekemmül gösterdiği hemen katiyyen malumdur. Bugün hep birlikte yaşayan insanların yahut içlerinden birinin hareketini tanzim edecek olan düsturlar meydandadır. Bunları esas tutmak da. Hayat-ı say'âne ve medeniyenin nasıl tiyatrolar balolar bir safa-demi, bir lazimesi ise hakikat içinde de hayal öyle olmalı, yoksa hayalat üzerine bir tarz-ı maişet tesis edemez.

— Böyle bir mevkide, bu muhabbette yani hayatımın en mesut anında bırakınız maddiyatı da unutayım…

— Ne kadar tab'ınız şairane!

Hissiyatımız tekabül etmiyor. Fakat birbirine tekabül etmiş hissiyattan romanlardan, romanların kahramanlarından bahse giriştik. Fransa üdeba-ı

hazırasının hemen bütün âsarını biliyordu… Birkaç Amerika romanından ve hikaye-nüvisinden de bahsetti. Ben bilmiyorum dedikçe Fransızcaya tercüme edilmiş ecnebi romanlar külliyatından neşrolunmuş olduğunu söyleyerek beni mahcup ediyordu.

Bu bahs-i edebi pek kolay bahs-i sevdaya intikal ediyordu.

Biz güverte üzerinde o kadar tatlı bir sohbete dalmış idik ki çay vaktinin gelip geçtiğini kamarotun davet için dolaştığını bile fark edemedik.

Ben bu Amerikalının hat-ı hareketini sormağa cesaret edecek kadar ileriye varmamalı idim? Fakat seyahatte laubaliyane hareketi mazur görmüyor mu? Bana bu kadar külfetsiz bir muamele göstermiyor mu? Her şeyi sorabilirim.

— İskenderiye'de birkaç gün kalmak fikrinde misiniz?

— Hayır, doğru Kahire'ye gideceğim. Sizin maksadınız da yalnız seyahat olduğunu söylemiş idiniz. Mısır'da ne kadar kalacaksınız?

— Bir iki ay.

— Benim de o kadar vaktim var. Zevcimden bir telgraf alıp ansızın harekete mecbur olmazsam iki ay kadar kalabilirim. Mademki Kahire'de bu kadar müddet kalacağız. Biri birimize tesadüf ederiz, zannederim.

— Sizi ta'ciz etmekten, hoşunuza gitmeyecek bir harekette bulunmaktan korkmasam o tesadüfi tahiyye için kudretimin yetiştiği kadar çalışırım…

— Bu teveccühünüze karşı sürekli bir kahkaha mı bekliyorsunuz yoksa

size «O pek naziksiniz!» diye bir mukabele-i işvebazânede mi bulunayım? Hangisinden hoşlanırsınız!

— Pek safvetle, kalbimden ne geliyorsa onu söyledim. Sizden de o yolda saffet beklerim, isterseniz red ve tahkiri reva görün…

— Yine tekrara mecbur oluyorum: Tahkir sözümü isti'male lüzum yok. Ben herhalde kalbinizi kırmamak için benden intizar ettiğiniz muameleyi sizden sordum. Setr- i ihfaya dalüzum görmem: Refakatinizden hoşlandım. Pek ciddi söylüyorum: Güzel, zinde bir delikanlısınız! Bütün tavır ve hareketiniz hem vucudunuzun, hem dimağınızın sıhhat-ı tâmını gösteriyor. Biraz hayale inhimanız, sevdavi mizacınız iklimin icabıdır. Hem de pek hoştur.

Çok şey! Kâh istihzaya hamlolunabilen bir eda ile kâh ciddiyetinden şüphe haiz olamayacak bir tarzda söylediği sözlere ne mana vereyim? Beni adeta dil-gir edecek bir iki sözü, benim biraz iğbirarımı gösteren muamelem üzerine hemen cereyan-ı kelamı niçin tebdil ediyor, beni iltifatlarıyla niçin tekrar şımartıyor?...

— Herhalde Kahire'de tesadüfümüzden canınız sıkılmayacağını olsun söyleseniz de bana cesaret verseniz…

— Şüphesiz tesadüften memnun olurum, emin olunuz.

— Kahire'de «Shepherd» de kalırsınız sanırım.

— Şarkın ve Şarklıların ahval ve adâtına vukûf için merakım var. Onun için «Shepherd»'i tercih edemeyeceğim. Orası New York'tan pek az farklı. Tesadüf edeceklerim ya Amerikalı, ya İngiliz…

Dünyada birinci millet olarak Amerikalıları, sonra İngilizleri sayıyor, kusurunu kaale almıyordu. Fakat Alman seyyahın nazariyesini de kendi ağzıyla, yüzüme karşı, tasdik ediyordu… Sözünde devam etti:

— Sizin Mısır'da elbet ehibbanız vardır. Onlardan birinin hanesinde misafir olursunuz değil mi?

— Hayır bilakis… Bir otele ineceğim. Fakat yolcu arkadaş-lardan biri bana bir pansiyon tavsiye ediyordu. Belki onu tercih ederim.

— Pansiyon, Avrupa tarzında değil mi? Orada bir mahdudiyet-i hayat hissetmeden nasıl vakit geçirebilirsiniz? Hâlbuki seyahatin en birinci lezzeti en büyük safası o mahdudiyetten maişet-i yek-rengîden kurtulmaktır. Bir otelin rahatsızlıkları gayr-i kabil tahammüldür? Adeta otel hayatı mütekerrihtir. Fakat seyahatin bir lazımesi de bu!...

— Muhakemeniz pek makul. Otele karar verdim.

— Hangisine?

— Pansiyon fikrinden evvel «Hıdivial» tercih etmiş idim. O karara rucu‘ etmek istiyorum. Yalnız bir şey bana tekrar tebdil-i fikr ettirebilir.

— O bir şey nedir?

— Sizin nazil olacağınız yeri bilmek!

— Sakın kararınızı daha ileriye vardırıp arkamdan Amerika'ya kadar koşmayınız. Orada bu kadar sohbete sizinle vakit bulamam.

bu sözleri beşaşetle söyledi. Ayağa kalktı.

Ah Amerikalı kadın! İşvebazlığı sanki fazla görüyor! Kendi yaptığı nedir?

Elini bana uzattı. Tuttum. Latif bir eda ile sevdalı, çayını kamarasında içeceğini söyledi. Geceler hayrolsun, dedi. Merdivenlerden indi, nazarımdan kayboldu…

Başımı çevirdim. Sağımda engin bir deniz, solumda… Pek uzaklarda bir fener parlıyor. Belki Dimyat feneri?... Bu da bir şule-i ümid değil mi?

– 5 –

Az fakat tatlı bir uykudan uyandığım zaman vakit pek erken idi. Amerikalı kadının sohbeti fikrimde, kalbimde akşam bir inbisad ve inşirah husule getirmiş idi. Teessüratı ziyade elem-nâk pür-heyecan olduğum zamanlar uykudan, tab-ı dima‘înin bu netice-i tabiyesinden kaçmak isterdim. Bana bu lazıme-i hayat, pek girân, pek muazzeb görünür. Lakin neşe-i deruni, fikr-i mesudâne o kadar tatlı hülyalara meydan veriyor. İnsan bir şevk ve galeyan olarak öyle ümitlere düşüyor ki bunun teessürat-ı latifesi altında uykuya tenezzül etmemek istiyor. Yolcuların hemen hepsi uyuyordu… Uzaktan İskenderiye bir sis içinde görünüyordu. Vapur yolunu kesmiş aheste aheste limana doğru ilerlemekte idi. Liman tarafından küçük yelkenli bir kotranın bizim vapura tevcih ettiğini fark etti. Az zamanda bize mülaki oldu. Baş tarafında duran gayet çevik bir yerliyi an-ı vahidde güvertede gördüm. Yine an-ı vahidde yelken bizden uzaklaştı. Gülen adamın yani kılavuzun bir sür’at-i harikuladeyle uzatılan ip merdiveni tutarak nasıl

çıktığına hayrette iken Mösyö'nün (Palmötiye)'nin merdivenden çıktığını gördüm. «Bonjur» demek için yürüdüm.

— Çok şükür, erken kalkmışım! Çünkü size bir «Bonjur » diyebilmek için yanınıza gelebilmek başka surette mümkün olamazdı. O kadar meşgulsünüz! Geç yatıp erken kalkmak! … Âşık uyumaz derler. Öyle değil mi Şefik Bey?

Fransız mühendisin sitemlerine evvelce hazırlanmış idim.

Yolculuk refakatinin icabına riayet etmek, kendisiyle nazikâne ayrılmak emelim idi. Sözlerine katlandım. Mademki ondan bahsediyor onu ima etmek istiyor. Razıyım, ne isterse söylesin.

Vapur limana girdi. Demir attı. Otel simsarları ile sandalcılar bir tufan gibi vapuru bastı

Bu kargaşalık içinde herkes başının çaresine bakıyordu. Palmötiye hararetli bir veda ile benden ayrıldı. Shroder daha teklifsiz bulundu. «İsterseniz beraber çıkalım.» diye bir teklifte bulundu. Kabul ettim. Fakat gözüm Madam (Clifford)'ü aramakta idi.

Çantalarımı hazırlamış idim. Kamarada telaşla dolaşıyordum. (Clifford) koyu lacivert bir esvabı ile başına bu renkte bir erkek şapkası giymiş, yüzüne şık bir beyaz tül örtmüş olduğu halde kamarasından çıktı. Kamarotlar kendisini yerlere kadar eğilerek selamladılar Hikmeti malum… Nazikâne bir eda ile bana teveccüh etti. Sarışın renkte uzun eldiven içinde mahpus olan elini bana uzattı. Menhus derinin altından o elin hararetini hissediyordum. Yine hayale mi daldım, bilmem.

hafif bir tazyikini de hisseder gibi oldum. Beyaz tül altından çehresindeki humred fark olunuyordu. Daha âteşîn renkte olan dudakları arasından -belki son bir yadigâr-i kıymettarı olarak- bana bahsettiği tebessümün bürhanı yani bembeyaz dişleri görülüyordu.

— Kahire'de görüşürüz, Şefik Bey, vedaya lüzum görmem.

dedi. Geçti. Gitti.

Bu aralık Shroder kolumdan çekiyor «Haydi sandal tuttum. Şu hamal eşyanızı alsın.» diyordu.

İskenderiye'de Shroder'in hamiyetiyle akşama kadar hoş bir zaman geçirdim. «Kafe Paradi» sokağında nazil olduğumuz otelde bir iki saat istirahatle hem denizin sarsıntısından mütevellit baş dönmesini biraz def edebilmiş, hem de elimizi yüzümüzü yıkayarak, libasımızı değiştirerek şehir içinde gezebilecek bir hale gelmiş idik. Araba ile kanal boyuna bir tenezzüh icra ettik. Bu civardaki kahvelerden birisinin bahçesindeki bir iki saat-denizde mütehassir olduğumuz- zevkten ağaçların sayesinde mütelezziz olarak perişani-i fikr yerine zihnimizde bir küşayiş, rehavet-i beden yerine adeta bir zindegî hasıl oldu.

Büyük meydanda Bursa Gazinosu'nun önünde refikim benden ayrıldı. O akşam İskenderiye'de kalmaya razı olmuş idim. Akşam ta'amında Shroder'le birlikte bulunmağa karar vermiş idik. Shroder akşam üç dört gün İskenderiye'de kalmağa mecbur olduğunu bana söyledi. Bu zatın lâubalîyane meşrebinden, sufiyane tavır ve muamelesinden memnun idim. Fakat bir kuvvet beni Kahire'ye doğru çekiyordu. O gece geç vakte kadar gezdik.

İtalyan tiyatrosundan çıktıktan sonra birkaç saat daha dolaşmış idik.

Sabahleyin uykudan kalktığım zaman vakit pek geç idi.Öyle bir ağır ve derin uykuya dalmışım ki uyandığım vakit vücudumda çeviklik hissetmek şöyle dursun adeta katmerlenen uykunun hal-i tesiri altında bulunarak bir atalet duymakta idim. Bu hal beni o gün Kahire'ye hareketten men etti. Eşya katarlarının birkaç saat fazla süren seyahatine her istasyonda tevakkufuna tahammül edemeyeceğimi anladım. Yarı geceye doğru hareket eden ekspresi tercih ettim.

Kahire istasyonuna çıktığım zaman güneş tulu' edeli bir saat kadar olmuş henüz sabahın taravet ve letafeti geçmemiş idi. Kahire'de havanın İskenderiye'de olduğu gibi rutubetli olmadığını his ettim. Sema başka bir renkte, başka bir letafette idi. İstanbul'un bütün Garbda, belki bütün yeni dünyada şöhret bulan, ressamları, şairleri hayran eden sema-i sâfını burada bulmak mümkün, lâkin saf mai rengini bulmak kabil değil… Semada hafif bir pembe, bir turuncu renk görülüyor. Otel simsarlarının, tercümanlarının mevkufunda hücum-u muzicanesi etrafa bakmağa meydan bırakmıyordu.

Bila-perva bir otelin hizmetkârı bir çantamı, diğeri öbür çantamı çekiyordu. Biri beni bir omnibüse sevk eylemeğe, diğeri hazırladığı landoyu kabul ettirmeğe çalışıyordu. Bence zaten gideceğim yer mukarrer olduğu için tereddüde düştüm. Çantalarımı bir landoya koydurdum. «Hidivial» dedim.

Özbekiye Bahçesi karşısında güzel bir meydancığa nazır olan misafirhanenin kapısı önüne gelince bir kapıcı, bir tercüman bir hizmetkârın hürmet-i mahsusa ile istikbaline mazhar olmuş idim… Bu isti’cal-i mahsus şüphesiz avdette tedyib-i hatırları için bir vesile hazırlamak için idi.

Birinci katta Özbekiye Bahçesi’ne nazır geniş bir oda intihab ve hesabatımı evvelce tanzim ettim. Artık burada kendi evimde imiş gibi rahat edebilirdim. Yalnız sükûn ve tenhayî benim için bir endişe olabilirdi. Fakat Kahire’de bir kaç zâta tavsiye-namem var idi. Bunların cemiyetleri şetaret-aver daha bir çok zâtın mazhar-ı iltifatı dahil bezm-i sohbeti olacağımdan ümid-var idim… Fakat bilmem neden?

Bir aşina aramaktan, bir dost bulmaktan ziyade o Amerikalı kadına müsadif olmak bence bir emel idi, o anda yegâne arzum bundan ibaret kalıyordu. Sabah kahvaltısını otelin geniş yemek salonunda yalnızca yedim, bastonumu aldım. Sokağa çıktım, Özbekiye’de hemşerilerimizden birinin idaresinde bir gazino bulunduğunu haber almış idim… Buraya uğradım.

«Şar-ı Miski»den yaya aşağıya doğru yollandım. Kahire’nin planı delilim idi. Buradan döndüm, tekrar Özbekiye Bahçesi’nin yanına geldim. Bahçenin parmaklığını takibe başladım. Arabalar bir sür’at-i fevkalade ile o muntazam şosenin üzerinde adeta kayarak geçiyordu.

Kadınlı erkekli bir takım ecnebilerin rakip oldukları beyaz

ve iri merkeplerden teşekkül eden kafileler mavi gömlekli yalın ayaklı sürücü çocukların « Zuhrak!» «Yemenk!» nidaları arasında, denizin darbelerinin sevkiyle hızlı hızlı yürüyordu.

Uzaktan açık bir lando bir tarafına gayet lâkaydane bir surette bir madam yaslanmış olduğu halde süratle geliyordu. Madam elindeki açık leylak renginde kenarı yine aynı kumaştan kırmalarla müzeyyen bir şemsiyeyi bir tarafa eğmiş idi. Çehresini iyice fark edemediğim halde, o vaz', o narin, vücud, o tuvalet benim üzerimde fevkalâde bir tesir hasıl etmiş, birdenbire titremiş idim. Port Sait'de Shroder ile kahve önünde nargile içerken beni ra'şedâr eden levha burada da olunca letafeti ile, dimağıma, kalbime, tesiri birkaç daha ziyade olduğu halde birden bire gözümün önünde tecessüm etmiş idi.

Şemsiyenin renginde gayet ince ipekli bir kumaştan yapılmış olan bir libas, o vücuda başka bir cazibe âdeta şûhane bir tavır getirmiş idi. Kolları o kumaştan fakat göğüs kısmı beyaz bir parçadan yapılmış idi.

Araba yaklaştı. Ben gayri ihtiyari olarak olduğum yerde döndüm. Elimi âdeta istimdad- kârâne bir surette uzatmış, kalmış… Madam (Clifford) arabacıya meramı anlatamamış olmalı ki arabanın içinde doğrularak şemsiyesini kapadığını, ileriye meylederek arabacıya şemsiyenin ucuyla dokunduğunu fark ettim. Araba birden bire tevakkuf etti.Ben de otuz kırk adım ötede tevakkuf eden arabaya doğru

yürüdüm… Hayır, koştum. Bana uzatılan eli tehalükle sıktım.

— Ne güzel tesadüf! Dün pek çok dikkat ettiğim halde sizi hiçbir yerde görmedim.

— Bu sabah Kahire'ye geldim.

— Neredesiniz?

— «Hıdivial»de.

— Ah ne kadar memnun oldum! Sofrada sizi göreceğim… Bir saat sonra…

İhtiramla selamladım. Lando süratle ayrıldı. Ben parmaklığın yanında bastonuma ittika ederek arkasından mütehayyirine ve müteheyyicane bakıyordum.

Artık seyir ve temaşayı unutmuş, sokaklarıkaybetmiş, gelişi güzel öteye beriye saparak, rasgele bir dükkânın önünde tevakkuf ederek vakit geçirmek için çalışmakta bulunmuştum.

Sofrada hayli kalabalık var idi. Mısırlı birkaç kibar zatın da yemek için buraya gelmiş olduklarını gördüm… Ötede dört İngiliz yalnız sofrada kendileri bulunuyormuş gibi gayet neşeli, gayet teklifsiz bir halde idiler. Sofrada beş altı kadın vardı. Fakat benim Amerikalım iddia edebilirim ki bunlar arasında, bütün sofra halkı içinde bir istisna teşkil ediyordu. Fakat bu istisnaiyet-Beyrut'taki Fransız mühendisin iddiası gibi-bir garabet suretinde değil idi.

Belki o tavr-ı kibarane o zarafet-i ciddiyet-perverane, sofradakilerin hiçbirinde görülmüyor, benim nazarımda- ondan başka-bu ecnebi kümesi

hep pespaye orta halli takımından görülüyor idi. Bu kervansarayın intizam ve mükemmeliyetini tahti'ye lüzum görmem. Lâkin ben o yenidünya kuşu için bu kafesi pek kaba görüyorum. Bu sofrada toplanan halkın çeşidine bakarsak, bu araya onun karışmasını layık bulmuyorum. Acaba niçin«Shepherd»otelini tercih etmedi?

Her hali-milyonerce-insani endişenâk eden kayıttan âzâde, yani ihtiyaç ve zaruretten müberra olduğunu gösteriyor. Vapur hizmetkârlarının kendisinden gördükleri «iltifat-ı nakdi»yi binde bir yolcudan intizar edemeyeceklerine vakıf olmuş idim… O zaman henüz«Cezire Palas» vücut bulmamış olduğu için bundan bahse lüzum görmüyorum…

Sofrada ma-teessüf pek uzak düşmüş idim. Bu sıraya tesadüfüm karşıdan karşıya kendisini görebilmekte imkan bırakmıyordu yemek neşesiz geçti…

Ba'de-taam kıraat salonuna birlikte girdik. O bir sediri tercih etti.Ben bir sandalyeyi sedire takrip ettim.Oturdum. Ta'amın rehavetine,aklımın hararetine mağlup olarak lâkaydane sedire yaslandı. Tatlı bir sohbete daldık. Hizmetkârlara kahvemi buraya getirmesini tembih etmiş idim.

İtiraf ederim ki Amerikalı madamın mazhar-ı tevcihi olan bir zatın burada itibarı bir anda ziyadeleşmiş olduğunu hissettim. Hizmetkâr gayet ihtiram-kârane yanımıza gelmiş, bir yerine iki kahve getirmiş idi. Madam Clifford hizmetkarlara İngilizce hitap etti. Mukabelesine hafif tebessümler gösterdi.

— Zavallı adam! İngilizcesi pek mahdut. Bana hizmetini beğendirmek için İngilizce söylemeye çalışıyor, hoşuma gidiyor.

— Hoşunuza gidiyorsa ben de İngilizce söylemeye çalışıyorum. Belki onun kadar söyleyebilirim.

— Siz böyle her hoşuma giden şeyi kıskanacak mısınız? Bırakınız şu ca'li cemileleri

— Ca'li değil. Nezaket ve iltifatınız pek kıymettar görerek, bundan — Velev ki pek muvakkat zaman — mahrum kalmamak istiyorum. Öyle ya! Tesadüf tekrar bana bu saadeti gösterdi. Sizin reh-güzarınıza attı. Ben de hayretteyim: Niçin tali'im bana bu kadar yâr oluyor? Fakat birkaç gün sonra siz, Avrupa'ya oradan Amerika'ya avdet edeceksiniz. Tabii yolda bir iki defa müsadif olduğunuz Şarklıyı da unutacaksınız.

— Yok… Unutmayacağımı vaad edebilirim. Hem de hemen tesadüfe, tali'e istina edecek kadar hayal-perver olmayınız. Siz Suriye'den Mısır'a geliyor idiniz. Ben de böyle… Bir yolu takibe mecburuz değil mi? Kahire' de oteller mahdut. Burada da birbirimize rast gelebilir idik. Bu da böyle oldu.

— Böyle olmasına müteşekkir olmak da hakkım değil mi?

Söz Kahire'ye intikal etti. Şehri pek beğendiğini söylüyordu. Yalnız şehir içinde vesait-i nakliyenin noksan bulunmasını muntazam tramvaylar yapılmamış olmasını - o zaman yok idi- bir kusur olarak gösteriyordu. Bu kusuru da Şarka mahsus letafete bağışlıyordu.

Mısr-ı Kadim medeniyetiyle bu medeniyetin asâr-ı mütebakiyesine dair bir bahis açıldı. Ehrama kadar birlikte bir seyir ve tenezzüh icrası ve müzeyi ziyaret tasavvuru bu bahse meydan vermiş idi… Mısr-ı Kadim medeniyetinin Avrupa ve Amerika medeniyet-ı hazırasına tesini, ve asırdan asra medeniyetin tekemmülünü pek güzel teşrih ediyordu.

Bahsi o kadar vukuf ve ciddiyet dairesinde cereyan ettiriyordu ki ben yalnız onun vaz'ı dil-firîbini âhenk-i sadasıyla mütelezziz olmak sevdasında olan gözlerimi, kulaklarımı bu tatlı meşgaleye hasrediyordum. Çünkü zihnim onun sözlerini kavrayarak uzun müddet şumuliyle, manasıyla iştigal edip kalıyordu. Medeniyyet-i hazıranın bütün fevaidini tasdik etmekle beraberŞarkın laubaliyane, lâkaydane hayat ve maişetine de hayran oluyordu. Bu sâf havanın, bu güzel iklimin vücuda tam bir tendresti ufak tefek avarızla muhattal olmaktan beri bir kuvvet ve sıhhat hasıl ettiğini söylüyor ve burada ihtiyacatın pek az, hayatın pek şairâne olmasını, âdeta ihtiyacat-ı zaruriyeye karşı adem-i tenezzül gösterilmesini iklimintesirine hamlediyordu.

Bir genç kadınla bir genç erkeğin –hak'el insaf düşünülsün- asırlardan beri pek şairane bir hayat görmüş, nice rengin sevda levhaları seyretmiş olan burada, bu iklimde sözü, sohbeti bu vadide mi eylemeli?Fakat ne yapayım? … Kahire'de vakt-i zuhurda bir iki saat bütün mesai sekte-dar oluyor. O muzic hararet seyr ve tenezzühe de imkân bırakmıyordu… Madam Clifford akşama doğru Cisr'el Nil'e, Cezire'ye birlikte

bir… tenezzüh için vaatte bulundu. Bir iki saat gündüz uykusunda uyumak için odasına çekildi…

Neşatım, surû rum beni uykuya sevk edemiyordu. Benim hararetten de pervam yok…

Tavsiye-namelerimin yerlerini bulmak, birkaç aşinayı aramak için otelden çıktım, bir arabaya atladım. İstanbul'da birkaç sene refakatiyle mütelezziz olduğum bir refiki kolayca buldum. Benden ayrılmak istemedi. Bir iki saat onunla dolaştım. Ben otele avdet için can atıyorum. O beni bırakmamak için ısrar ediyordu.

Bu akşamı öyle maddi manevi bir zevk-i vaveyla, bir şevk ü sürur içinde geçirdim ki Mısır seyahatimin en tatlı zamanı bu akşamdan ibaret kalsaydı, bu hatırayı dimağımın bir köşesinde saklar, yâdıyla, lezzet-yâb olurdum… Ne çare ki?... Şimdi söyleyemem. Sonraya kalsın.

İsterdim ki: Cisr'el Nil'i geçtikten sonra araba sağ tarafa bir kavis resmedince piş-i enzarda tecessüm eden levha, cesim, ekalim-i hareye mahsus ağaçların saye saldığı «Cezire»mesiresi grubun o hazin ve sevdavî manzarasıyla bir başka heybet, başka letafet kesbetmiş olsun. Ruhum pür aşk ü safa bulsun.
Refikam, mahbubem yegâne emelim, yegâne sevdam büsbütün benim olsun.
Mütekabil, safiyane muhabbetimize bu yerler hoş bir kitabe teşkil etsin.
Fakat refikam Şarkın sevda-ı hayal perveranesine bigâne, burada zihnimi ihtimal-i nebatatın suret-i neşvü nemasıyla iklimin enmuzec-i beşeriyeye tesiratiyle yahut Mısr-ı Kadim sekenesinin buralarda suret-i güzeran-ı hayatını tedkikle

meşgul eden bir Amerikalı kadın. Her ne olursa olsun bir kadın! Ama başka birinin malı! İhtimal bu sırada Londra'da o sisli hava içinde, bir havagazı şulesinin aydınlığından faturalar, hesap defterleri tetkikiyle meşgul, sakal, bıyığı traşlı, yüzü kıp-kırmızı, çini mavi gözlü, sivri burunlu, çıkık çeneli zevcini der-hatır eden…

— «Ah Cliffrod, sen de burada bulunsa idin!… »

tefekkürüne dalan bir kadın yanımda bulunuyor. Fakat benim tasavvuratımda bir his-i hasudâne ve rehavetkâraneden ileri gelmiyor mu?Zavallı kadını Londra'daki zevcinden kıskanmağa da mı başladım?

Bana gösterdiği bu iltifatlar, ciddiyet-i tabiî, muhakemat-ı fikriyeye girdiği mesail-i muhimme-i beşeriyyeyi tedkik ettiği sırada gösterdiği tavırdan belli iken yine benden diri' etmediği şûhane ve işvebâ zâ ne hareketler niçin beni memnun edemiyor?

Hiç ümit etmediğim, hiç beklemediğim neşeler, coşkunluklar göstermesi kâh tıflane edalarda, kâh refikane uysallıklarda bulunması beni hoşnut etmek için kafi değil mi? Tatlı refakatini benden esirgemeyen, huzuriyle beni bizar etmemeğe çalıştığını, neşesiyle Şark-kâri eğlencelere inhimakiyle izhar eden bu kadına karşı ben bir his-i şükran göstermeliyim! Kıskançlığa mahal yok…

Cezire'de mini mini bahçeciklerden teşkil edilmiş kahvelerden birinde benden evvel bir«raki» istemesi bile belki adet-i mahalliyemize ittibaen bana hoş görünmek için idi… Bu kadınla aramızdaki

rabıta bir tatlı seyahat refakatinden başka ne olabilirdi? Her ne olursa olsun maksadı gaye-i emeli bilmeyerek, düşünmeyerek kalbimde hasıl olan mayi ve incizabın şevkiyle huzurundan, ülfetinden zevk-yab olduğum bu kadından gördüğüm bu teklifsiz muamele ile kanaat mecburiyetinde değil miyim? ...

Cezire'den avdette doğru Özbekiye Bahçesi'ne girmiş, benim teklifim, onun muvafakatı üzerine otelin "Tabildot"una rağbet etmeyerek bahçede ağaçlar, çiçekler, çimenler arasında dil-nişin bir küçük kuşun suretinde yapılmış olan lokantada birlikte taam etmeye karar vermiş idik. Özbekiye'de bir tarafta askeri mızıkasının, diğer cihette yerli saz takımının, hanendelerin nağmesini dinledikten sonra lokantaya girmiş idik… Özbekiye'de hayli kaldık. Yılankavi yollarda kolumu kabul ettirmiş, artık yek vücud gibi enzar-ı ağyardan hali dolambaçlarda gezmeye başlamış idik.

Bahçenin diğer bir köşesinde, bir mini mini birahanede iki Alman kadının bana karşı «Fazl…», ona karşı Almanca, Fransızca İngilizce birkaç kelime-i ihtiramiye ile istikbalini de cevapsız bırakmadık… Artık neşe sefa içinde gaşy olup gitmiş idim. Bu Amerikalı dilber de gördüğüm tahavvülatı, bu derece laubaliyane ve refikâne hareketi tefsir için ara sıra zihnim dalıyordu. Fakat derin düşünmek bu bahtiyârane geçen beş on dakika zamanımda bir meraret hasıl etmesin diye korkarak o düşünceleri zihnimden tard ediyordum.

Otele avdet ettiğimiz zaman, vakit hayli geç idi. Ben mütereddidane

bulunuyor, odasının kapısına kadar kendisini götürmek lazıme-i nezaketten midir, değil midir diye düşünüyordum… Tereddüdüme hacet kalmadı. Salonda bir çay içmemizi teklif etti. Hizmetkârlar otelin en mükellef çay takımını çıkardılar, verilen emri yerine getirdiler. Çay içerken-onun sade tabiriyle-akşam gezintisinin ihtisasatı hakkında müdavele-i efkâr ediyorduk. Gördüm ki neşe ve neşatı yerine bir tavr-ı ciddiyet kaim oldu. Otelden içeri ayak atar atmaz bir tahavvül -i aniye uğradı. Baş ağrısından şikâyet ediyor. Bunu da hilaf-ı

i'tiyadı olan meşrubata hamleyliyordu.

Çay sohbeti de geçti. Bu güzel akşam da bitti.

— Afedersiniz, Şefik Bey, sizden evvel odama çıkıyorum, pek yorgunum.

dedi. Ben hizmetkârların enzar-ı teftişkâranesi karşısında, o günkü zevk u safanın hayalatı içinde tek ve tenha otelin bana pek korkunç, pek muzlim görünen salonunda kaldım… Uyku! Artık o lazime-i hayata da ehemmiyet vermedim. Zaten onu davet edebilmek kolay değil idi. Onun huzurunda hissettiğim kalbi meserrete, ruhani zevke bedel gıyabında bir ızdırab-ı deruni, bir heyecan kaim olmuş idi. Yarın sabaha kadar otelin duvarları aramızda geçilmez bir set teşkil ediyordu. Bu iftiraka bile niçin tahammül gösteremiyorum? Bir zaman sonra baht-ı muhitler bizi ayıracak. Bunu niçin düşünemiyorum? Ne yaptığımı bilemedim. Bastonumu alarak yine sokağa fırladım… Serseriyâne Özbekiye civarındaki sokakları, caddeleri dolaşıyorum.

Özbekiye civarında bir caddeye saptım, bahçeden ayrıldım. Geniş bir kahvenin ön tarafındaki meydancığa serpilmiş olan sandalyelerden birinin üzerine kendimi attım… Düşünüyordum.

Bir, bir buçuk ay Mısır da vakit geçirmek, endişesiz kayıtsız zevk ü safa alemlerinde gezerek fikrime istirahat vermek istiyordum. Şam'da Beyrut'ta geçirdiğim latif saatleri burada tekrar ve itmam için bu seyahati ihtiyar etmiş idim. İskenderiye'de bu kayd ü alâyıktan, azade olarak bir hafta, on beş gün kalmak, Kahire'ye gelirken-hükmedersem-Tanta'ya çıkmak, Kahire'de böyle «Hidivyal» civarında esir olup kalacak ve serseriyane gezecek yerde burada bir kaç nazik, hoş sohbet dostun refakat ve müvanisetinde gezmek, gönül eğlendirmek, Kahire'ye ayak atar atmaz belki Ehram'a kadar bir cevelan icra etmek isterdim… Niçin böyle derûni bir ızdırap içinde kaldım? Bu Amerikalı kadın beni cazibesine tabi kılmış, teshirine almış idi. Bendeki bu mağlubiyete sebeb ne? Bunu da bir türlü tefsir edemiyordum.

Onun benden istifadesini vapur arkadaşım Alman tefsir etmişti… Mısır'da bir delile az çok Şark ahval ve âdâtına vakıf bir delile ihtiyacı da tabii değil mi? Benim refakatime razı olmazsa, bayağı günde on frankla çalışır kılavuzlardan birini bulacak, landoda ya karşısına yahut arabacının yanına oturtacak, her acemi seyyah nasıl hareket ediyorsa, ba-husus memalik-i şarkıyyeyi bunların rehberliğiyle ne kadar ters görüyorsa, ne kadar yalan yanlış malumat alıyorsa, öyle görecek, bir takım saçmalar işitecek idi… Bir simsara, bir tercümana vereceği

ücretten mi kaçıyor? Asla. İhtimal benim refakatimi bir tercümanın delaletinden daha kıymettar buluyor da, bunu tercih ediyor. Fakat ma-teessüf ben onun nazarında adi bir seyyah tercümanından daha yüksek bir mertebeyi ihraz edemiyorum. Ya o iltifatlar, o teveccühler, ara sıra o işvelere sebeb ne? Bunlarda benim refakat ve delalet ücretim! Çünkü başka türlü beni teshir ederek bir ay müddet arzularına, niyetlerine, daha doğrusu tetkikat ü müşahedatına alet etmenin gayr-i kabil olduğunu anladı… Of! Niçin bu muz'iç mülahazata dalıyorum, kahroluyorum? Ben Kahire'ye bunun için mi geldim? Yarın sabah erken hatt-ı harekatımı serbestâne tanzim etsem, bu Amerikalı kadına hiç ehemmiyet vermesem…

Kahvedeki Arap çalgısının muharrik, sevdavî nağmeleri kahve-hânenin içine dolmuş olan erbab-ı zevkin«Ah dahlik…» avâzeleri sokağa doğru saçılıyordu… Hemen mülahazatıma fasıla verdim. Kalktım, kahveden içeri girdim. Bir köşeyi de ben tuttum. Burası üstü başı temiz, efendilerden, kalın mavi ketenden bir dar gömlek giymiş Mısrîlere kadar her sınıf halka mecmu' olmuş idi.Hanende «Yevmel va'it habbel cedit.»..bir şarkı tutturmuş.Udî, telleri bu nağme ile hem-ahenk ediyor,herkes gaşyolup gidiyordu. Kim ne derse desin, Şark musikisinin dimağa, kalbe velhasıl ruha fevkalade tesiratı var. Bir Avrupalı Şark musikisinden bahsederken «Bilmem ne hal! Nağmesinden, güftesinden bestesinden bir şey anlayamadığım Hâlde, o musikiyi dinlerken müteessir oluyorum. Bir sevda-yı muhayyele dalıyorum. Tatlı tatlı ağlamak istiyorum.» demiş idi. Ben hiç olmazsa

Hânendenin bir ahenk-i latif, bir halâvet-i sâdâ ile izhar ettiği «Habbel kadid…» nidasının halime pek münasipmanasını, fakat yalnız bu iki kelimenin manasını fark etmiştim… Keşke fark etmeseydim bu kahve-haneye bütün teessüratımı def ‘etmek için girmiş iken, bütün teessüratım tazelenmiş idi.

Otele saat kaçta avdet ettiğimi, nasıl uykuya daldığımı tayinden acizim.

—2—

Sabahleyin kahvemi içmek üzere salona indiğim zaman orada hiç kimseyi bulamamış idim. Bir hizmetkâra Madam (Clifford)'u sordum. Bir saat evvel araba ile gitmiş olduğunu haber verdi. Nereye? … Hatt-ı hareketini tedkike salâhiyettar mıyım? Düşündüm ki akşam odasına çekilirken bana bir şey söylemedi. Bugün için bir vaadde bulunmadı, iyi o halde kendisini sormağa bile hakkım yok…

Dün akşam mülahaza ettiğim serbestî kendi kendine hasıl oldu. Bir gün evvel ikram u izazını, iltifatını gördüğüm, refikanın, ehibbânın ziyaretine gitmek üzere sokağa çıkmağa hazırlanıyorum. Refiklerimden Zekai Bey ile İrfan Bey salondan içeri girdiler. İade-i ziyarete gelmişler… Bunların refakatiyle otelden çıktım. İnkâr edemem. Bugün hal-i tabiiye gelmiş, eski neşatı, hele seyahatteki o lâkaydâne ferah ve neşeyi tekrar bulmuş idim. Özbekiye Bahçesi'nden başladık. Ben pek tenha görünen bu bahçede bu vakit nasıl bir eğlence bulunabileceğimi düşünüyordum. Laktan iki kat kule biçiminde yapılmış olan binanın

üstüne çıktık. Bahçe ile etrafın, buradan manzarası pek güzel fakat burada teşkil olunan bizim zevk ve muhabbet daha güzel idi... Ara sıra «Acaba Madam (Clifford) otele avdet eti mi? Sabahleyin nereye gitti? ...» Zihnime hücum eden mülahazaları da tard ediyordum. İhtimal hiç hatırlamayacaktım. İrfan Bey beni dün gayet kibar ve şık bir leydi ile bir landoda Cezire'de gördüğünden manalı bir surette bahse başladı. Ben vehimlerinin asılsız olduğunu söyledim. Madam (Clifford)'un nezaket ve malumatına, Beyrut'tan beri refakatimize dair izahat verdim. Belki sedamda bir ihtizaz eseri görüldü, çünkü verdiğim rahat rüfekayı ikna edememiş, tebessümlerine nihayet verdirememiş idi.

Artık otelin semtine nazar-ı rağbet atfına bile lüzum görmedim. Bugün hoş zaman geçirdik. Bu nazik, mültefit ve mükerrem rüfeka ile Kahire'yi köşe bucak gezdik. Ciddi ziyaretler, hevaî eğlenceler biri birine karıştı. Eğer bugün Madam (Clifford)un maatteessüf yine ondan bahsediyorum -iftirakından şikayet edersem- rüfekaya karşı küfran-ı nimette bulunmuş olurum.

Akşama doğru Cezire'ye kadar gidip gitmemekte ihtilaf hasıl oldu. Reyi bana bıraktılar. Ben bu seyre taraftar idim. Madam Clifford'a orada tesadüf edebileceğimi ümid ediyorum, artık bu kadarcık bir ümide düşmekte mazur sayılabilirim.

Hey hat! Zevk ve neşat var, fakat aradığımı göremedim. Akşam ta'amı için rüfekadan birinin davetine icabet etmiş, onun intihap ettiği yere gitmiş idim. Bade't-taam Kafe Angle'yi tercih ettiler. Orada mükemmel bir

orkestrayı bir kaç saat dinledik. Nerede dün akşamki o teessürat içinde, o bigâne münferit bir halde geçirdiğim zaman! Ben bunu mukayese ediyordum. Netice-i mukayesemi söyleyemem…

Geç vakit rüfekaya veda edip otele avdet ederken, yine bir sakf altında onunla bir gece daha geçireceğimi düşünüyordum. Kendime şöyle söylüyordum:

Bugün güzel bir tecrübe oldu. Sabahleyin beni beklemeden savuşup gitti. Benim de akşama kadar onun yüzünü görmemekte hakkım var. Bir nezaketsizlik sayılmaz. Çünkü aramızda bir vakit ve karar yok…
Eğer benim ihtisasatımdan o da kalben zerre kadar müteessir ise nisvaniyyetin sevkiyle olsun yarın sabah bana küçük bir eser-i iğbirar gösterir. Eğer böyle kendisinde iğbirara delalet edecek bir tavır ve muamele fark edemezsem anlamalıyım ki kalben lakayttır. Hakikaten ben onun için bir «vasıta-ı tedkik»ten başka bir şey değilim, eğer biraz ta'zirde bulunursa -velev pek cuz'i olsun- yüreğinde bir meyil bulunduğu tezahür eder. O halde… Gerek Shroder'in gerek benim bu kadar hakkımdaki faraziyemiz biraz hakikatten inhiraf eder. Esasen yine değişmez ya?

Sabaha kadar intizar, her neden ise bu intizar da benim için bir teselli oldu. Ogün onu göremediğimi bir sebeb-i makule isnad etmek kabilinden bir teselli…

 7

Ciddiyet ile iştigal edecek *tekemmülat-ı neviye*ye dair bir bahis yürütebilecek bir halde miyim? Fakat ne çare… Madam (Cifford) bahsi bu vadiye sevk etmiş idi. Sabahleyin erkence aşağı salona inmiş, hemen herkesten evvel kahve ile kahvaltı nöbetimi savmış idim… Bekliyordum. Sokağa çıkmak, Kahire'nin sabaha mahsus serinliğinden istifade etmek, herkesin mesai-i yevmiyede rekabet-kârane bir tehalük göstererek bütün sokakların kalabalık olduğu bir sırada bir cevelanda bulunmak istiyordum, yapamıyordum. Gazeteleri karıştırdım. Salonun içinde gezindim. Duvarda asılı kaba saba yağlı boya taklitli resimlere baktım. Bir türlü kendimi sokağa atmak mümkün olamadı.

Oldukça zaman-dide bir hizmetkâr, ihtimal telaşımın esbâb-ı hakikiyesini keşfetti. Yahut bir yararlık göstermek istedi hod be hod bana tevcih-i hitap etmeği de nezakete yakıştıramadı. Salonda masaları düzeltmek, sandalyeleri birer ikişer parmak-iş görmüş olmak için-yerinde oynatmak ile bir iki dakika iştigalden sonra:

— Beyefendi, dün otelde taam buyurmadınız. Acaba yemeklerimizi beğenmediniz mi?

Dedi. Ben cevap verdim:

— Hayır, asla, yemek hususunda asla müşkül-pesent değilim, bazı ehibba beni salıvermediler. Yemeğe davet ettiler.

— Bendeniz de öyle tahmin ederek muhterem Madam (Clifford)'a bu yolda cevap vermeye cesaret etmiş idim.

— Madam beni sordular mı?

— Evet, iki defa... Öğle ve akşam taamlarından sonra… Hizmetkârla bu bahsi ileriye götürmek bir nevi hususiyet hâsıl etmek idi. Buna meydan vermek istemedim… Sözünü kestim.

İntizar. Evet, intizarda bulunmak lazım. Bugün onu beklemek, muhafaza etmek istediğim gurur-u merdaneye nakısa vermez. Mademki dün iki defa beni sormuş. Belki bana tevdi etmek istediği hizmeti var. Bir garib'ül-diyara muavenet,Şarklıların müteallik oldukları misafir perverlik hasailinden değil mi?

Fakat benden ne hizmet bekleyebilir? Hat-ı hareketini tanzime muktedir. Benden belki kat kat ziyade azim ve metanete sahip. Bir şeye ihtiyacı yok. Dünyanın ne tarafına gitse Amerikalılığını güder. İlk ve son noktada bunu ileriye süren, konsolos-hânesi her yerde kendini muhafazaya müheyya… Olsa olsa dünkü suali bana karşı bir eser-i nezakettir. Belki bu nezaket, hafif bir meyilden mütevellittir… İntizar, bir ümide mülaki olmadıkça işkencedir.

Koyuca laciverd bir ipekli etekle yine bu renkte, fakat daha açık ve daha ince kumaştan bir buluz giymiş olduğu, ayaklarında kunduz böceği alçak ökçeli bir iskarpin bulunduğu halde Madam Clifford salondan içeri girdi. Sarışın saçları kıvrak toplanmış idi. Başı açık demekki salona inmemiş, sokağa çıkmak üzere hazırlanmamış idi.

Salon kapısından girdiğini görünce vücudumda bir ra'şe duydum. İhtizazlı elimi uzattım. Gayet mütebessimane mukabelede bulundu. Hissettiğim ra'şenin heyecanın zerresini de onda keşfe çalışıyordum. Bu keşfe muvaffak olamıyordum.

Dünkü gaybubetim için tazire uğrayacağımı tahmin ederek ümide düşmüş idim, ah o sitemler, o tazirler bana tatlı gelecek idi. Fakat ne beyhude emel! Zerrece halinde eser-i iğbirar olmayarak bana teveccüh etmiş idi. Bütün sözleri, bütün muameleleri sevdakârane değil adeta mugaffilane görünmekte idi. Fakat beni niçin iğfal etsin? … Bir meseleyi bu dakikada halledemiyordum…

— Beni dün sormuşsunuz. Burada bir kaç refik ve dost var. Onların davetini reddedememiş idim. Dün size arz-ı ihtiramat edemediğim için müteessifim.

— Teessüfe değer yeri yok. Size tahmil etmek istediğim bir zahmet bir gün tehir etmiş oldu.

— Emriniz?

— Cami-i Ezher ile diğer bir kaç cami ve türbeyi ziyaret etmek

istiyorum. Kahire'de ecnebilerin evkaf idaresinde bir müsaade-i mahsusa ile buralara girebileceklerini de haber aldım. Bu müsaadenin istihsaline vesatetinizi rica edecektim…

Gördünüz mü benim tahayyülatımla baht ve tali'in benim için ihzar ettiği cemile arasında ne kadar büyük fark var?

Fakat bırakınız. Bu bile beni müteselli etmeğe kifayet etti. Amerika Konsoloshanesi'nin havası beş dakikada bu müsaadeyi alabilir, niçin bana tahammül ediyor, beni konsoloshane hizmetkarlarına tercih etmesi benimle münasebete bir vesile olsun fikrinden ileri gelmesinin ihtimali yok mu? Ne gibi bir münasebet? … Münasebet, sevdakârane olmadıktan başka ne hükmü var?…İnsan çoğu ele geçiremezse aza kanaat eder. Beni aklına getirmiş, düşünmüş ya! Bu kadarı da kâfi…

— Baş üstüne siz de bana müsaade buyurunuz. Bu ziyaretlerimizde size refakat edeyim.

— Zahmetimi o dereceye kadar vardırmak istemezdim. Fakat sizin refakatinizi de redde kadir olamam… Bu sözümü cali bir Avrupa nezaketi gibi telakki etmeyin. Derunî söyledim. Fakat sözlerim sizin hoşlanmadığınız tarz-ı beyana yakın gibi düştü. Onun için izahat veriyorum…

— Madam mademki bir iltifatla beni söndürdünüz. Tatlı bir hülyaya daldırdınız. Pekiyi bilirsiniz ki Şarklılar hayalden mütelezziz oluruz. Niçin tekrar beni hakikate irca' ediyorsunuz? Kalbimde hasıl olan meserreti niçin çok görüyorsunuz?

Bu ana kadar kendisinde görmediğim bir neşe bir işve «sürekli

bir kahkaha»dan başka bir tabir bulamayacağım derecede güldü. Asar-ı ibtisam ise güzel ve hararetli dudaklarının iki tarafından belki bir dakika istikrar buldu… Gayet temiz ve muntazam dişler âteşin dudaklar arasından görülüyordu. Ben bu hoş levhaya ve elhana dalmış, gaşyolmuş idim. Kendimden korktum. Terbiyemi muhafaza için cebr-i nefs ettim… O kahkahayı şu sözlerle bir kat daha rengin etmiş idi:

Şefik Bey size aşk ve sevdadan başka bir şeyden bahsetmemeli

— Size hoş görünmek için büsbütün hissiyat vetemayyülat-ı kalbiyyeyi, haysiyyet-i nisvaniyyeyi de pay-mal ederek önünüze saçıvermek. Dün sizi aramaktan hakiki maksadım mebani-i İslamiyyeyi ziyaret için delaletinizi rica ile beraber ülfet ve ünsiyetimizemeftuniyetimin de tesiri olduğunu söylemek… Öyle değil mi? ...

Bu mahlûku hissiyattan arî görmeğe kadar varmışım. Büyük hataya düşmüşüm. Amerika terbiyesi insani ciddiyet- perver eder. Fakat tab'-ı beşeri, tab'-ı beşerde meknus hissiyatı tağyire kudret bulur mu? Sevk-i tabiyenin icabatını tebdil edecek kadar terbiyenin hükm ütesiri görüle-bilir mi?Bu kadın gençtir, güzeldir. Seyahatim, iklimin bir tesiri var ise bundan da vareste kalamaz. İncizabat ve temayyülatın mütekabil olması da reddedilmez. Kalpten kalbe yol olduğu -kim ne deve desin- inkâr olunamaz.

Madam «Clifford»un bu sözleri en işve-baz en şivekâr bir Fransız kadının coşkunluklarına bedel tutulamaz mı? Evet başka tarzda, başka bir yolda… Lakin bu sözler bana cesaret vermek

Madam (Clifford)'un iltifatına hususiyete teklifsizliğe vardırmak
için kafi değil mi? …

Fakat o kadar şaşırdım ki o dakikadan kendisine karşı hüsn-i mukabelede bulunmağa bile kadir olamadım.

— Sözlerinize tereddüde meydan vermeden inanırım. Hatta kinayeli bir tarzda bile söyledinizse yine hakikat diye telakki ederim. Yalvarıyorum.

Kalbimi sevindirdin, sevincim ne kadar hayalperverane olursa olsun
ne kadar baidü'l ihtimal bulunursa bulunsun, bırakınız latif bir ümid,
tatlı bir hayal içinde burada yanınızda beş on gün geçireyim
bu da hayatımın en tatlı günler olacak…

— Mademki hoşlanıyorsunuz söyleyiniz, dinliyorum…

Fakat niçin hala mütebbessim? Bu sözlerim üzerine ben ondan tebessüme
değil, hazin bir tavra, sevdavî bir nazara, benim nazar-ı iştiyakıma mukabil
tercüman olsun bir müsademe-i nazar, bir müsafaha-i kalp demek değil mi? …
Ah nerede! O güzel gözler bana bakıyor. Bir âteş-i sevda değil, o keskin
bakışta bir metanet, bir maksat, adeta bir istihza emaresi bile var…
Nerden bu kadına tesadüf ettim? Niçin hâlâ zebunuyum? Bir dakika evvel
bütün cihanı pür-şevk-i sürur görürken şimdi nagehanî bir tebeddüle
uğrayarak niçin hüzün ve kedere düşüyorum? Eyvah! Bu kabahat o
o kadının değil. Galiba benim… Benim kararsız tab'ımın…

Hüznümü ta'dil ettim. Bu kadının bu derece lâubalîyane hareketine bu kadar iltifatına dürüştane mukabeleye hiç hakkım olmadığını düşündüm.

Hayatı istemediğim gibi, bana görüldüğü gibi kabule mecbur bulunuyordum. Herkesin de bu mecburiyette olduğunu mülahaza ediyorum… Latifelerle tebessümlerle karışık musahabemiz hayli devam etti… Ben kendisinden yemeğe kadar müsaade aldım. Eldivensiz elini dostane bir surette teklifsizce uzattı. Kavradım. Hararetli elimin içinde bir müddet tuttum. Sıktım. Narin parmakların hafif tazyikini hissettim… Her şeyi unuttum. Bütün muhakematımı kaybettim. Bu elin sahibi gaddar olsun, isterse bu el bana müthiş bir darbe vursun yine öpüp başıma koymak istiyordum.

Bir arabaya atladım. İrfan Bey'i buldum. Onun delaletiyle lazım gelen müsaadeyi aldım. O gün bade'l taam Madam Clifford'la birkaç ziyaretgâha gittik. Akşam Özbekiye'de bir küçük tenezzühte bulunduk. Artık otelde dışarıda, Kahire içinde, bütün cihanda benim medar-ı iştigalim o idi…

Bu akşamı ne kadar münbasit ve münşerih bir halde geçirdiğimi tarife kudretim yok. Bugün bahtiyârane geçen günlerimde biri idi. Geçen akşamın bir aynı. Madam Cliffordile daha laubali, daha teklifsiz idik. Demek ki birinci akşamdan daha hoş… Yine evvelkinin aynı olmak üzere otele geç vakit gelmiş, yine birlikte çay içmek için bir köşeye oturmuş idik. Bilmem neden? Benim hareketimi tanzime kudret bulamadığından mı, onun kayd-ı teklife artık riayete lüzum görmediğinden mi? hizmetkarların enzar-ı teftişkâranesi bizim üzerimizde ziyadeleşmiş idi. Ma'mafih hürmet ve riayette kusur yok idi. Bugün hayli dolaşmakla beraber yorulmamış idik. Meşrubata ziyadece rağbette geceleri hasıl olan ataletten de beri idim. Ümid ediyorum ki Madam

Clifford da yorgunluğunu bahane ederek hemen odasına çekilmeyecek, bir iki saat salonun bir köşesinde tatlı muhabbet ile vakit geçireceğiz. Öyle bir vakit ki geçmesi değil geçmemesini, temadi etmesini istiyorum.

Bir lando içinde Madam «Clifford» ile yan yana Kahire sokaklarından geçtikçe bazı merak-cuanın enzarına hedef olduğumuzu inkâr edemem. Bu dikkat beni müteezzi kılıyor, enzar-i ağyarın üzerimize matuf olmasını arzu etmiyorum. Bu arzuma bir dereceye kadar bu salonun köşeciğinde nail oluyorum.

Madam Clifford, bu akşam bana karşı muamelatında laubaliliği o dereceye vardırmış idi ki sedir üzerine yaslanarak, sedirin içinde mahpus ayağını-şimdiye kadar kendinde gördüğüm metanet-i tab‘ hilafına-telaş-ı deruni, heyecan-ı asabiyesini gösterir bir suretle sallamakta, ayak tarafı siyah, baldırına doğru pembe renkli uzun çorabı fistolu beyaz etekliğin altında görülmekte idi.

Başını bir elinin içine dayamış, pek manidar-heveskarane diyemeyeceğim-görünen enzarını bana doğru atfetmiş idi, manasını tefsir ve izah edemediğim halde kalbimde bir helecan,bütün asabımda bir herc ü merc hasıl eden bu enzarın tesiri altında sözümü bile şaşırmış idim.

O ise bütün şahsiyetimi tedkik edercesine üzerimden ayırmadığı gözlerini kah kah gözlerimin içine garip olarak-bazen ellerime

tevcih edip nazarı saniyelerce sabit bir halde kalıyordu… Bununla beraber cümlesini ihtisasat ve ihtiramat içinde zapt edip tahattur ettiğim sözlerinden ciddiyetten, akıl ve mantıktan ayrılmamış olduğunu, bana arız olan şaşkınlık ona gelmediğini tasdik edebilirim. Hatırımda kalan sözlerle muhtelif cihetlerden bahsettiğini de söyleyebilirim. Akvam-ı Şarkıye hakkındaki merakını, belki hırs-ı tetkikten ileri gelen merakını ileriye görüyor, Avrupalıların ve bahusus Amerikalıların medeniyette ve tekemmülat-ı ilmiyyede akvam-ı Şarkıyeye mütevafık bulduğu halde medenilerin tedricen zaif bünyeye duçar olduklarını ve sıhhat ü zindegî, temami-i uzviyet hususunda noksana, intizam-ı ef'al- i hayatiyede adem-i kudrete uğradıklarını da teslim etmek istiyordu. Bir aralık ağzından:

— Ah siz Şarklılar! Herhalde Amerika medenilerinden güzelsiniz.

sözünü kaçırdı. Bana öyle geldi ki bütün muhakemat-ı fikriyesi bu neticeye vasıl olmak ve beni teşci edecek, nazarımda pek büyük bir müsaade ve iltifat suretinde görülecek olan bu neticeyi yüzüme karşı söylemek için idi…

Bilmem ne hal?Fart-ı tesir ve heyecandan mı fart-ı arzudan mı yüreğimi tarif edemeyeceğim bir tatlı hüzün kaplamış idi. Artık mevkii de terbiyeyi de, hiçbir şeyi düşünmeyerek onun ellerini ellerimin içine almak baygın bir halde bulunan gözlerini öpmek,perişanlanmış saçlarını okşamak onu öperek okşayarak ağlamak istiyordum.

Dimağımın tazyik-i fevkaladesi, muhakeme-i akliyemin son bir mukavemeti sayesinde tesirat ve hissiyatımı zapta kadir oldum. Olduğum yerde -fakat pek bitkin olarak- kaldım, kımıldanmadım.

O da bahsine ihtimal artık cereyan-ı tabii vermiyor da Amerikalılarla Şarklıların mukayesesi faslından, Şark seyahatinden gayet kıymetli bir hatıra muhafaza edeceğini izaha girişerek başka bahse geçmiş idi.

— İki gün evvel bir dükkândan pek çok fotoğraflar aldı. Suriye'den de birçok resimler tedarik etmiş idim. Bunlardan büyük bir albüm teşkil edeceğim, benim için kıymettar bir hatıra olacak…

Eyvah onun kıymettar dediği hatıra bu kâğıt parçaları mı? …

Sözünde devam etti:

— Port Sait'te birkaç resim almak fikrinde iken nasılsa boş bulundum. Unuttum… Fakat burada da o resimlerin tedariki mümkün sanırım.

Can sıkıntısıyla bila-lüzum Port Sait'te almış olduğum resimler hatırıma geldi…

Hemen şimdi tedarik olunabilir. Yukarıda çantamda birçok resim var. İsterseniz gidip şimdi getireyim,

— Hayır, zahmet etmeyin yukarıda verirsiniz yarın sabaha kadar sabretmem. Bu gece uykum yok. Bunları tanzimle vakit geçirmek isterim…

Bu akşam akıl ve fikrimin ziru zeber olması mukadder imiş. Tatlı

Hissiyyat, hüzn-aver teessürat içinde adi resm-i bahisleri -vecd ve istiğraka düşenlere « kudüm » sesinin tesiratı gibi- beni âlem-i maddiyata irca' ederken bu bahis bile hilaf-i ma'mul olan bana muvazenemi kaybettiren neticelere müncer oluyordu. Yukarıda kendisine resim vereceğim. Odasının kapısında bir daha kendini göreceğim.

— Resimleri tanzim için bende bir sabırsızlık hasıl oldu... Müsaade ediniz. Odama çıkayım dedi… Bana bu gece içinde «Hayırlar olsun.» demeğe bile lüzum görmedi. Doğruldu, kalktı süratle salondan çıktı…

Peşinden koşmuş olmamak için ra'şedar ellerimle masamım üzerinde duran resimli gazeteleri karıştırdım. Salon içinde bir iki dakika mebhut ve mütefekkir bir halde gezindim. Pür telaşım, pür heyecanım! . niçin? İzahtan acizim.

Bence pek uzun görünen, salondaki saate nazaran üç dört dakikadan ibaret bulunan bir zaman salonda tek ve tenha kaldım. Daha ziyade sabra kadir olamadım. Yukarıya odama çıktım. Çantamı açtım. O kadar telaş içindeyim ki mukavva bir kutu içine koymuş olduğum resimleri bir türlü bulmak mümkün olmuyor. Eşyamı alt üst ettim. Bu dakikada o resimler için varımı, yoğumu feda edebilirdim.

Resimleri nihayet buldum. Aldım. Odamdan dışarı çıktım. Bilmem nasıl bir ihtiyatla yahut otellerde hâsıl olan bir itiyatla odamın kapısını kilitledim. Anahtarı cebime koydum. İhtimal tekrar kendimi sokağa atmak mecburiyetini hissedecek de…

Otel pür-sükûn… Bu sükûneti ihlal etmemeğe çalışarak mütereddid, müteheyyic, mütehassıs bir halde Madam Clifford'un odasına kadar geldim. Kapıya hafifçe vurdum. Kapı birden bire açıldı. İhtimal Madam Clifford resimlerine sabırsızlıkla intizar ediyor, kapı yanında bulunuyordu. Ah ne tebeddül! Henüz bir çeyrek saat bile geçmemiş idi. Gündüzlük libasını çıkarmış, bir gecelik giymiş idi. Açık düz sarı ince Çin keteni üzerine yine bu renkte tül geçirilerek yapılmış, geniş kol ağızları, açık yaka ipek işleme yine o renkte dantela ile bel, bütün omuz tarafları kurdelelerle süslenmiş idi… Ayaklar hafif bir terlik içinde hapsedilmiş, saçlar ise dökük ve büsbütün serbest bir halde bırakılmış idi.

O manzara bende ani bir sıtma hâsıl etti. Elimde tuttuğum resimleri bile uzatmadan öyle kaldım. O kapının içinde ben dışarısında karşı karşıya, o biraz mütebessim, ben ayağına düşerek yalvarmağa, ağlamaya, müheyya, Onun belki iki parça resimden başka fikrini oyalayan bir şey yok. Ben bütün kâinatı unutmuşum, o müstesna… Kapısına kadar bu oyuncakları getirmekten ibaret olan o hasis vazifemi hatırladım. Resimleri uzattım…

— Ah ne olur birkaç dakika uzaktan bu manzaranızı temaşa edebilseydim…

diyebildim.

— Kıyafetim pek «Neglije»!Fakat sizi kabul edebilirim. Seyahatte

kıyafete ve merasime riayetten biraz vazgeçilebilir değil mi?..Hediye ettiğiniz resimlerinize mukabil teşekkür borcumdur.

Bu sözleri söyleyerek kapıyı büsbütün açtı. İşvebazane bir eda ile, eliyle işaret etti. Belki uzun müddet kapısının önünde bila-hareket; harekete bila-kudret kalmamı münasip bulmadı, bana acıdı. Bir iki dakika beni bezm-i hususiyetine almakta mahzur görmedi. Mahzur görse de rahm-ı nisvaniyesi muhakeme-i akliyesine galebe etti. Benim için burası bir hücre-i saadet idi.

İnsan niçin muvazenesini muhafaza edemiyor? His ve tesirin tahdidine imkân verenlere inanamam. Bu kibar, güzel, hem işvebaz, hem sahip-i vakar bir kadın ile bir odada, bu vakit burada yalnız bulunduğum, yani hem-bezm… sohbet olduğum için acemi mektep çocuğu gibi ra’şedar dudaklarımı açmağa, titreyen parmaklarım arasında hala sımsıkı tuttuğum resmin tamamını bir masa üzerine koymağa niçin muvaffak olamıyorum? Madam Clifford ne kadar ciddiyet-perver olur ise olsun, şu hal, şu mevkide kudretimin yettiği kadar şetaret göstermeğe, bin türlü latifeler, nükteler düşünerek sarf etmeğe, o güzel simada daimi bir tebessüm hâsıl etmeğe çalışmalı değil miyim? Ben ise nezaket ve terbiyenin elifini besini bile tekellüme kadir olamıyorum… Hâlbuki yalnız heva ve hevesimin icabatına,müstehiyyatımın sevkine tabii olarak belki yüzlerce defa bu geçilmez geçitleri geçmiş, bu atlanmaz eşiklerden içeri ayak atmış, bu girilmez hususi hücrelere münbasit, münşerih, bahtiyar olarak kahramanane girmiş idim… Bu kadına karşı ise mağlubiyetten başka bir şey

hissetmiyor. Tekmil vücudumu heyecan-ı asabımın te'siri altında eziliyorum… Ah bu mahlûk! Onu beşeriyetin fevkinde bir kuvvete malik görüyorum. En küçük bir hareketimin hürmetsizlik olmasından korkuyorum… Halimi o da fark etti. Hatta ben odaya girdikten sonra kapıyı bile o kapadı.

Elimden bir tehalük-i neşe-saz ile resimleri kaptı. Bana masanın kenarında bir yer gösterdi. O da bir sandalye ile yanıma oturdu. Masanın üzerinde yanan büyük lambanın ziyasında resimleri birer birer temaşaya başladı. Büyücek kıtada kulakları halhallarla müzeyyen, iri kara gözlerini sanki müstehziyane bize atfetmiş gibi bir vazı'de bulunan bir yerli kadının resminden bir müddet gözlerini, o ateşin nazarlarını ayırmadı. Sonra o nazar benimkilerle çarpıştı. Gözlerim o şiddete dayanamayarak sanki sönecek idi.

— Şefik Bey bu Şark dilberlerindeki cazibe başka! … Şark erkekleri çok bahtiyardırlar!

dedi… Artık kendimi kaybettim.

Ben müstesna! Kendimi bunların en bedbahtı görüyorum.

— Bu anda mı? … Ben sizi gayet şen ve mes'ut görüyordum. Yoksa sizi bu vakitte geçen akşamki gibi bir gece safasından mahrum bıraktığım, mustarip, müteezzi ettiğim için mi kendinizi bu kadar bedbaht görüyorsunuz?

— Asla… Sebep bu değil. Fakat safiyane, itirafane bir şey

demeyeceğinizi biliyorum. Bunun için söylemeğe cesaret ediyorum: bedbahtlığıma sebep sizsiniz?

— Niçin? …

— Şarklıların ne kadar sevdâvi, ne derece hayalperver olduğunu pek güzel takdir ediyordunuz… Bu gibi hissiyat ile meftur, bütün mevcudiyetiyle muhabbete münhemik, ufak bir kıvılcımla hemen parlamağa, yanmağa müstaid olan bir zavallı rehgüzarınıza tesadüf edince onun hissiyatını niçin gözetmediniz?

— Kabahatimi iyice takdir edemiyorum…

— Niçin bana bu kadar iltifatlar gösterdiniz. Niçin bu tesadüfü bu kadar hususiyete müsait bir hale kadar şevkettiniz.

— Terbiyenizden emin olduğum niçin…

Ah ne darbe? Kalkıp hemen burada çekilmek istedim… Yapamadım. Acı bir tebessüm ile sözünü tasdik ettim. Söz söyleyemedim. Masanın üzerine bırakıvermiş olduğu koluna, lambanın ziyasıyla ateşin bir renk olan son tüller arasında görülen o pembe tene, mini mini ele, narin parmaklara mahzun dalmış olan gözlerimi tekrar kaldırmağa, onun gözlerini araştırmağa kudret buldum. O gözlerde bu tehlikeli kadının hissiyatını okumağa çalışmak istedim. Şiddet ve gazabına muntazır olduğum nazarlarda âsârı-ı ibtisam var! Bu eser dudaklarda bile zahir oldu. Bana pek müsterhimane göründü… Yoksa müstehziyane mi? …

Yerinden kalktı. Bulunduğumuz oda bir salon makamında idi. Yandan bir kapıdan küçük yatak odasına giriliyordu. Burada bulunan

çantasının içinde Şam ve Beyrut resimleri bulunduğunu, bunları çıkarıp getirmek seyretmek istediğini söyledi, içeri odaya girdi.

Belki aradan bir dakika geçti başımı avucumun içinde almış, bu pür- sükûn odada, bu herc ü merc-i asabi içinde ne hissiyatımı anlamağa, ne de şu hal ve mevkii terk etmeğe muvaffak olamayarak perişan bir halde bulunuyordum… Mazlum ve müthiş bir yerde yolunu kaybeden yolcunun bir ziya, bir ümid hissetmesi gibi pek tatlı bir surette içeri odadan:

— Şefik Bey!

diye ismimin telaffuz edildiğini işittim. Gayri ihtiyari bir surette hemen doğruldum. O tarafa gittim, Madam Clifford:

— Affedersiniz. Çanta karyolanın altında biraz muavenet etseniz de çıkarsam…

dedi… Yalnız salonda yanan lambanın ziyasıyla pek hafif bir suretle aydınlanmış olan yatak odasına girdim.

Hiçbir söz söylemedim. Meylettim, yataklığın altından büyük yol çantasını çekmek istedim. O da bana yardım etmek, bir tarafından tutmak istedi. Ra’şe-dar ellerim bu nim-i zulmet içinde onun hararetli ellerine temas etti.

Çantayı bıraktım. Sımsıkı o elleri tuttum. Doğruldum. O da çar ü naçar hareketimi taklit etti iki mini mini el benim bir avucumun içinde kaybolmuş idi. Diğer elim saçlarını okşuyordu. Başım omzuna doğru meyletmiş, dudaklarım gerdanını arıyordu…

-7-

Bu geceden sonra Kahire'de on yedi günlük hayatım kâh gençliğin bütün hissiyat ve müştehiyyatını perverde edecek, kâh aşk-ı sevdayı kademe kademe takip eden, bunun bütün lezzet ve ulviyetini, satvetini enva-ı infialat ile ihlal eyleyen kıskançlığın tesiratını tamamıyla hâsıl eyleyecek vukuat içinde geçti.

O kadın, kudreti yettiği kadar hatasını tamire çalışmış idi, yani hissiyat-ı sevdakâraneme şiddet veren iltifatlarından şikayet etmiş, kendine karşı kalbimde hasıl olan, hatta bütün hayatımı işgal eyleyecek derecede bir tesir-i şedidi gösteren muhabbeti tevlide sebep kendisi olduğunu söyleyerek bile bile niçin bana kıydığını sormuş idim.
O şikâyete artık hakkım yok idi. Bu sualin latif ve kıymettar cevabı verilmiş idi… Muhabbette ittisa-yı emel ne olduğunu daha kim tayin edebilmiş ki ben de hissiyatımı izaha kadir olabileyim? Muhabbet-zedeler dünyada en kanaatsizlerdir, dedikleri sahih imiş. Vücudunu bana bahş-eden bu kadından daha ne istiyorum? … İstiyorum ki o vücut bütün alâkadan tecrit eylesin medeniyet, bedeviyyet ve vahşet her ne ise şu tarz

maişetin bütün usul-ı furu'undan, bütün âdat ve kavaidinden nükul etsin, ben yalnız onun için yaşayım, o yalnız benim için yaşasın… Otel alemi! Bu büyük kervansaray, muhtelife-i medeniyyeye mensup olanlar bir mecmu' oluyor. Her birinin âdet ve ahlâkına riayet etmek, istirahat-i te'min olunmak isteniliyor. Adeta buraları bir Babil Kalesi'ne benziyor. Biri biri için yaşamak, te'siratına, hissiyatına istediği gibi görünen, türlü türlü insanlara, çehrelere tesadüf, bunların garip garip tavr ü muamelelerine hedef olunan bu yerlerden yalnız sevdası, hayalatı, muhabbeti için yaşamak isteyenler müteneffir bulunuyor. Yahut ben nefret etmeğe başladım.

İstiyorum ki artık Cesi –Madam Clifford'un asıl kendi İsmi– ile beraber bir tenha köşeye çekilelim.

Nil nehri sahilinde Asuan'a doğru köylerden birine gidip bir kulübe-i fakiraneye sığınalım. Her gün her saat, her dakika birlikte bulunalım… Bu arzularımdan da vazgeçebilirdim. Hiç olmazsa o da benim gibi düşünseydi, benim kalbim ona karşı nasıl mütehassis bulunuyor, nasıl ihtizaz ediyorsa onun kalbi de zerre kadar bu ahenge tabi bulunsaydı. Görüyorum ki o kalp, daha doğrusu bu tabiî-i sevda-perestane, bu Mahabbet-i hayal-perverane onda yok, olmasının da ihtimali yok. Onun her halinde bir hesap-ı ciddiyet ve muvazeneye, itidal ve terbiyeye tatbik- i hareketten mütevellit bir hesap var! Fen midir, medeniyet midir, nedir hayatın en tatlı avanını bayağılaştıran, hat ü kaide vaz' olunamayan lezaiz-i sevda-kâranesine karışan itiyadat-ı asriyyenin Amerika'da

te' sis eden şekil ve suret, emelim, mahbubem bu anda bütün mevcudiyetim kendinden ibaret olan Cesi üzerinde gayr-i kabil tebdil bir te’ sir gösteriyor; benim de bahtiyarlığımı zir ü zeber ediyordu…

Bende akıl ve fikir büsbütün perişanlaştı. Muhakematımı nefs-ül emre mutabık bir surette yürütmek kudretini benden kaldı. Madam Clifford ile tesadüfümüzden beri geçen vukuatı münsafane düşünsem her şeyi, malikiyetini, nisvaniyyetini bana feda ettiğini itiraf etmeliyim… Fakat onun kalbini, dimağını, terbiyesini, hüviyetini bir kuvve-i sahirane ile tebdil ve tağyir etmek de katiyen gayr-i mümkün. Bunu da bilmeliyim. Cesi bana müeehhil olduğunu, zevcinin kendisini Londra’da beklediğini söylememiş mi idi? Bunu da teemmül etmeliyim, hayretmeli idim.

Asıl beni şimdi düşündüren bir nokta! Bana karşı ilk tesadüfümüzden beri gösterdiği müsamahaları, davetleri nazar-ı dikkate alıyorum. Hatta bu otele bile benim hatırım için geldiğini ona niyetkârane bir surette farz ü tahmine kadar varıyorum. Gönlüm müteehhil olduğuna inanmıyor. Bana yalan söylemiş olduğuna, serbest bulunduğuna kani’ olmak istiyorum… Galiba Cesi’nin hakkı var. Biz ifrad derecede hayalperveriz, hayalim böyle olmak, yani onu serbest görmek istiyor. Ben de onun bir zevci bulunduğuna da şüphelere, tereddütlere düştüm… Hâlbuki onun muhabbette hesab ve kitabı beni daha ziyade bizar ediyordu… Bunu Amerika terbiyesine atfediyorum. Fakat bir şey değil midir? Damarlarda cevelan eden kan, hayat-ı uzvi, sevk-i tabiî niçin hissiyata galeyan vermesin, niçin te’sirat muhabbet farklı olsun? … Bu kadın, farz edeyim ki, beni

sevmiş olsun, muhabbetin sevkiyle o iltifatlarını bezletmiş bulunsun.
Niçin o muhabbetin arasında temami-i metrukiyet, temami-i safvet göremiyorum?

Beni sevdiğini söyledi. Bu muhabbetin sevkine tabiiyetten kendini alamayarak mertebe-i medeniyyesini unuttuğunu, sadakat-i aileyi pay-mal eylediğini itiraf etti. Öyle bir itiraf ki ciddiyetten arî duruyor,
Yalnız benim üzerine, yalnız benim hatırım için söylenmiş gibi görünüyor.

Beş on günlük hayatımızı enzar-ı ağyardan mahfi tutmak için çalıştık. Zevahir-i ahvale riayet etmek istedik, hatta birlikte gezintilere bile fasıla verdik. On, on iki gün dalgalar, fırtınalar içinde yuvarlandık. Tatlı bir rüyada imiş gibi vakit geçirdim. Bütün gündüzler, ekser geceler de serbest idim. Kahire'deki rüfeka, ehibba ile sözde eğlencelerde, saz ve söz içinde bulurdum. An-ı muvaffakiyeti takip eden zamanın on dört, on beşinci gününde benim için dehşetli bir ıstırap başladı. Çünkü bu günlerde artık benden tevakkiye, benden firara, diyebilirim ki beni red ve tenkile onun meyl-ettiğini hissetmiş idi. Belki bu da bir vehim ve hayal idim. Ne çare ki beni tazib ediyordu, işkence altında eziyordu. Ne olurdu vehim ve hayal ola idi… Fakat hissimin bu noktada yanılmadığı, farzımın hakikate yakın olduğu tezahür ediyordu.

Onun hakkında ne çirkin, çirkin mülahazalara düştüm. Onun gayet fettan, gayet hud'akâr olması ihtimali bile zihnimi kurcalamağa başladı. Beni büyük bir heyulaya hedef etmek, beni pek zengin göstererek

istifadede bulunmak, yani muhabbetini, zevkini pek pahalıya satmak fikrine düşmüş bir kibar ve serseri âşüfte olması bile hatırıma geldi.

Bu mülahazaları yine kendim cerh ediyordum. Çünkü garabet-i ahlâkı ile beraber kendinde sefahat ü zevk ü safââlemlerinde payân olmuş ve bu âlemin içini tamamen anlamış, katmerlerini öğrenmiş bir kadında görülebilen tavır ve muameleden eser yok idi. Vukuf ve malûmatı, tetkikatı o kadar ciddi ve vasi'ki bu derece tahsil ve tetebbu' kendisini -erkek olsaydı- fennî, ilmî encümenlerden birine azâ olarak kabul ettirmeğe kâfi idi. Amerika'da belki bu Şarkı ihraz için nisvaniyeti de mani değil… Hayır, bu kadın âdi bir âşüfte değil ve olamaz.

Niçin? … Bana karşı o kadar müsaade-kârane davrandıktan, meyl-i muhabbet gösterdikten sonra böyle ani bir ric'ate sebep ne? … Benim şikâyetlerime, tecavüzlerime mukabil sadaka ile beni biraz taltif ettikten sonra ibram ve ısrarda hiçbir hakkım olmadığını, ihtisasat-ı kalbiyeme sevdâma mümaşat için i'tiyadını, azim ve risanetini kaybetmeye hiç bir mecburiyeti bulunmadığını göstermek istiyor… Ben ondan yalnız bir bir metrukiyet-i maddiye ve bedeniye intizar etmedim. Mademki benim his u hayale mağlup olduğumu takdir etti, lütfunu ikmal için bunu da okşamalı değil mi?

Aşkından, sevdasından meclubiyet ve meczubiyetinden, dil-i şeydasından bahseden benim gibi bir zavallıyı beş on gün oyaladıktan, bahtiyarlığın lezzetini gösterdikten sonra mahrum ve makhur etmek reva mı? Hani onun evvelki rahm ve takdiri, hani şimdiki birûdet tavrı…

Ah çıldıracağım! Bu tebdil-i nagehaniyi anlamaktan acizim! Ben de

bir kabahat mi var? … Beni kıskandın mı? Bir hareketim kendisine hoş görünmeyerek birden bire benden müteneffir mi oldu? Bu on beş günlük vukuatı, bütün teferruatıyla hatırlıyorum -unutmak mümkün değil ki- onu dil-gîr edecek, kendimden müteneffir kılacak, bahanelerle benden firara mecbur eyleyecek derecede kusurumu, hatamı görmüyorum…

Evet, kıskançlık gösterdim, bazı serzenişlerde bulundum. Bu halimin şiddetli bir sevdadan, müvazenesiz bir muhahabbetten tehassül ettiğini, onun takdir ve tahmin etmemesi mümkün mü? Bu kadarcık bir hatadan muğber değil, katiyen memnun olması hissiyat-ı nisvaniyeye daha ziyade tevafuk etmez miydi?

Bir gün kendisini sabah ve akşam taamlarında hiç görmedim. Ertesi gün cebr-i nefs ederek ızdırabatımı ketmetmeğe çalıştım. Latife-âmiz bir surette ilan-ı tahassür ettim. Amerikan konsoloshanesinde bir müsamereye med'uv olduğunu söyledi. Gece geç vakit otele avdet etmiş.

Ertesi gün melül, mütefekkir, kararsız akşamın en hüzn-aver bir zamanında Özbekiye Bahçesi'nin yolunda serseriyane dolaşırken vapur refikamız olan Fransız mühendise tesadüf ettim… Beni saatlerce işgâl etti. Amerikan konsolosunun müsameresine med'uv bulunduğunu, Amerikalı dilbere burada müsadif olduğunu anlatıyordu. O bezm-i safânın şaşaasından, Madam Clifford'un terbiye ve nezaketinden bahsediyor. Gariptir ki vapurda bu kadın hakkındaki fikir ve ifadesine muhalif olarak meth ve sitayiş için lafz ibzalinde asla imsak etmiyordu… Beni de tashih-i fikre davet eyliyordu. Zavallı bihaber!

Şu tesadüf bana iki noktayı izah etti. Birinci: Madam Clifford'un muteber ve kibar bir aileye mensup olmasından şek üşüpheye artık mahal yok idi… İkincisi: O gün, akşam müsamerede bulunduğunu haber vermiş idi, bunu da doğru söylemiş idi.

Bu müsamere üzerine Cesi'nin hal ve tavrındaki tebeddül büsbütün zahir oldu.

Öğle taamından sonra otelin salonunda yalnız kalmış idik. Müsterhimane yanına gittim:

— Artık beş dakika zamanını bile benden esirgiyorsun.

— Ne kadar his ü hayalinize mağlup oluyorsunuz.

«Ben», «Sen» diye hitap ederken bir tebeddül! Birçok günler, mes'udane demlerde onun sen hitabını işitmiş, bu teklifsizlik bana pek tatlı gelmiş idi… Şimdi yine İngilizcenin nüktesine, «Sen »

tabir-i latifesinden mahrum olan şivesine riayete başlamış idi.

— Sâfiyane sözden hoşlanırsın… Ben de açıktan açığa söyleyeceğim: Cesi, tahammülüm kalmadı. Niçin beni bu kadar rencide ediyorsunuz? Emelim, yegâne arzum şu anda, bu dünyada yalnız sensin. Hayatımı sana nazar etmeğe, bezletmeğe kadar varabilirim. Beni ibtidalâyık gördüğüm muhabbetinden, latifenden şimdi tard etmeğe sebep ne? Hiç olmazsa bunu söyle. Yüreğimi paralayan bu meraktan beni kurtar.

Tebessüm etti. Adeta rahimane bir nazarla yüzüme baktı. Bu nazar bana «vah zavallı» demek istiyordu. Fakat lisanı bu dereceye bile gitmiyordu:

— Yanlış fikre düşüyorsunuz dostum. Yahut hal u mevkiimizi layıkıyla düşünmüyorsunuz. Ben size karşı dünyada en büyük fedakârlıktan çekinmedim. Herhalde vakar-u hissiyatımı, mevki ve terbiyemi muhafaza etmek de bence pek mühim bir vazifedir. Bu vazifemde zerre kadar nükûl edemem. Burada beni tanıyanlar bulundu. Seyyahlar arasında Newyork'ta ve Londra'da ailemizin mevki'ini, muhterem gören pek çok adam var. Hatta bunlar benim bu otelde bulunmamı bile reva görmüyorlar. Bunlara karşı temkin şart değil midir? Aramızdaki münasebetin kıyl ü kâli badi olmasını hiçbir zaman istemem. Beni muhterem görüyorsunuz, terbiye ve asaletinize de i'timad ediyorsunuz da bu noktaları niçin düşünüyorsunuz?

Ben müsterihim, o ise beni takdir ve te'zire mail…

— Benim nazarım önünde bulunmağa da tahammül edemiyorsunuz, buradan da ayrılmak istiyorsun.

— Azizim, niçin muhakemenizde daima hisse tabi' oluyorsunuz? Ailemi terk ederek sizinle firar mı edeyim, beş on gün hevesatınıza vasıta olduktan sonra âr u hicap ile meydanda mı kalayım? Bu sözleri söylemek istemem fakat Şarklıların, hatta Avrupalıların fikr ü mülahaza-sına bunlar daha mülayim olduğu için sizi ikna edebilmek ümidiyle böyle söylüyorum.

— Ben size bir mesele-i siyasiyeden, yahut bir meseleyi ictimaiyeden bahsetmedim. Hissiyat-ı kalbiyyemi, muhabbetimi… Zerre kadar ehemmiyet vermek istemediğim, adi bir meyilden, maddi bir lezzetten ibaret gördüğün muhabbetimi bildirmeğe çalışıyorum… Bu noktada muhakeme-i akliyeye tabi olmak, hissimi

muhabbetimi unutmak, kalbimi ezmek, bütün galeyanını teskin etmek mümkün mü?

— Bakınız Şefik, bence sizin hatıranız daima muazzez olacaktır. Aramızda hâsıl olan rabıtayı asla unutmayacağımı da bilmelisiniz.

— Ne olur, beni böyle birden makhur etmesen de şimdi de biraz bu hatıraya riayet etsek… Ati için hal-i hazır bana hafif bir ümid olsun verse…

Tatlı bir tebessüm ile mukabelede bulundu:

— Şikâyetinizi haksız buluyorum.

Bütün kadınların muhakemat-ı fikriyesi arzularına tabi' olduğu gibi Madam Clifford'dan ulum-ı tabiîyede vukûf-i tamî, sair şu'ubat-ı ilm ü marifette mükemmeltetkiki ile beraberine nisvaniyetten tecerrüt etmemiş gibi şikayetinde beni bir defa haksız buldu, haksız bulup gidiyor. Haksız imişim vesselam.

Sohbetin mecrasını değiştirdi. Bana Amerika maişetinden bahis etti. Maişet-i medeniyenin icabetini anlatmak, bunun mehasin ve mehazirini izah etmek istedi… Dinleyemem, dinleyemedim… Yalnız sadanın ahengiyle cerihadar kalbim bir kat daha müteessir oldu. Müthiş kadın!

Beni bu te'sirat içinde bıraktı. Resmi bir müsaade istedi. Kalktı gitti.

Bu kadına rabt-ı kalp etmek için, bu te'sirat içinde yuvarlanıp gitmek nihayetü'l emr bence bir ye's ve hurremani-i mucip olacaktı… Bunu anlıyorum. Fakat şiddetli bir sevdâya müptela olan bir adam akl-ı muhakemesini

kaybetmeyip hareketinin vehametini hesap etse bile bu hesap üzere harekete kadir olur mu?

Tab'-ı beşer muhabbetten birden nefrete geçebilmek istidadını da göstermiştir, derler. Bu geçidin ne kadar sarp, arızalı, tehlikeli olduğunu izah etmek pek müşkül!

Cesi'den fazla ne bekleyebilirim? Lakin böyle pâymâl hakaret olurcasına reddedilmiş, bütün hüviyet-i şahsiyesini, nazik vücudunu birkaç gün evvel bana vakfetmiş olan bir kadın tarafından şimdi terk olunmuş bana, kalbime izzet-i nefsime pek girân geliyor, o kadının tavr ü muamelesi yüreğimde -asla uyandırmak istemediğim- kin ve garez hislerini bile ikaz ediyor, adeta bu kadından intikama bile beni sevk eyliyordu.

Nasıl intikam? Mevanisetlerine can attığı Avrupalı, Amerikalı ehibbası karşısında kendisini tahkir etmek… Bana karşı mevcudiyetini feda etmesine böyle mi mukabelede bulunacağım? … Of. Bu da mümkün değil. Buna cinayet derler.

Düşünüyorum ki bu kadın kibar olmak ile mükemmel bir tahsil ve terbiye görmek ile beraber yine adi bir heva-perest olmaktan, geçen asırlarda Fransa'da emsali pek çok görülmüş olan meşhur âlüfteler gibi zevk ü safâ ile ömür geçirmeğe hariç bulunmaktan kendini alamamıştır. O ciddiyet-i tab' o azm ü metanet, bu his-i şehvaniyi iptal edememiştir. Bir iki aydan ibaret bir zamanını Mısır'da geçirecek, niçin bana hasr-ı nefs etsin? Arzu-yı müştehiyanesini teskin için niçin -birtakım erkekler

gibi- bir düziye zevkin tebeddülünü şahsın tebeddülünde aramasın? ...
Bu fikirleri bir tarafa koyuyorum. On beş gün pek yakında gördüğüm, hayran olduğum tab'-ı ciddiyet-perverini isabet-i fikrini nazar-ı dür-bînini..Ba-husus zevk ü sefâda ifrattan tevakkısını itidalü intizama fart-ı riayetini de bu tarafta tecessüm ettiriyorum. Eyvâh ki o âdi fikirleri, bu bayağı mülahazaları hiç bunlara yakıştıramıyorum…
Bir darbe-i müthişe teessüratımı nihayet dereceye vardırdı. Şurada bulunduğum mahdut alem içinde, otelin hizmetkarlarıyla birkaç refikaya karşı bile muvazenemi muhafaza edebilmek benim için çok güç oldu.
Madam Clifford bir sabah Shepherdotelinde misafir bulunan kadınlı erkekli beş altı kişiden ibaret olan bir heyetin ziyaretini kabul etmiş, bir saat sonra birlikte bulunduğumuz otelin hesabını -benim yegâne ümidimle beraber -kesmiş, eşyasını Shepherd'a naklettirmiş idi…
Benim izahatımdan kurtulmak için ihtimal bu tedbiri çare-i yegâne olarak düşünmüş idi…
Serseriyane bir suretle beş on gün daha vakit geçti. Bu müddette kendisine bir iki defa tesadüf ettim. Bir günde Özbekiye'de refakatinde yaşlıca bir kadın bulunduğu halde rast geldim. Mültefitane selamını esirgemiyor, beni bu selamıyla müteezzi ediyordu.
Bir akşam Kafe Angle'nin önünde musiki heyeti için tertip edilmiş olan seddin yakınında bir masa başında Madam (Clifford) ihtiyarca bir erkek ile oturmuş idi. Bu adamın yalnız şakaklarının iki tarafına doğru kırca sakal başları uzamış, açık kurşuni bir redingot

bu renkte bir yelek giymiş, başına da siyah bir silindir şapka geçirmiş, garabet-i vaz' u edası bir Amerikalı olduğunda şüphe göstermemekte bulunmuş idi.Yaşı elli beş raddesinde idi. Bu refakatin kalbimde bir his-i hased uyandırmamasına bu yaşı kâfi idi…

Ben geçiyordum… Tatlı bir edâ ile ümid-bahş bir surette Madam Clifford ismimi söyledi… Birkaç defa tekrar etmekle beraber olduğu yerden adeta arkamdan koşmak için hazırlanırcasına meyl göstererek eliyle de işaret etti… Ben şaşırdım. Müteheyyic, ra'şedar ellerimle selam verdim. Bana gayet teklifsizce bir yer gösterdi. Oturacağım sandalyeyi eliyle düzeltti. Bir arada yanına çekti… Bu daveti red-detmek elimden gelmedi. Bu tebeddüle sebep ne? Benden firar eden, beni ciddiyete davet eyleyen, vakar ve hissiyetini kurtarmak için benden teba'üt etmekten başka çare bulamayan bu kadın ilk nezaketiyle, cazibe-perverâne iltifatıyla külfetsiz fakat sehharane tavır ve muamelesiyle beni cezb u davet ediyor… Benim hissiyatımdan, onun temayülatından da vazgeçtim. Hiç olmazsa suret-i hareketini tefsir ve izah edebileydim… Bu keşmekeşten kurtula-madım. Kahvenin önünde birkaç defa ismimi çağırdığı zaman gayet lâkaydane ve şetaretkârâne bir surette yanına gelmek, bir el verdikten sonra katiyen bir mazeret göstererek, bir mev'ud mülakata gittiğimi açıktan açığa -yüreğini rencide etmek için- söyleyerek buradan hemen tebaüd etmek lazım idi… İzzet-i nefsime bu yolda davranmağı daha muvafık buluyordum. Fakat mümkün mü? Akl ü mantık kararımı verinceye, ben bu kararımı harfiyen icra edebilecek bir azim ve metanet kesp edinceye kadar hissiyatım

galeyan etti. Bütün muhakematımı şaşırttı. Acz ü meskenetle yanına gittim, bana gösterdiği sandalyeye oturdum.

Bu tahavvüle sebep ne? Bir türlü anlamak kabil olamıyor. Bana karşı o kadar mültefit, muamelesi o derece serbazane ki… Zerrece enzar-ı halkı hesap etmeyerek sevgilisine bin türlü işveler, cilveler gösteren bir âlüfte bile bundan daha ileriye varmaz.

Madam Clifford'un yüzüne bahtü hayret içinde baktığım gibi ihtiyar Frenk'ten de çekiniyordum. Hâlbuki bu adam bir kelime bile Fransızca bilmiyordu. Madam Clifford ise Fransızca söyleyerek bir takım nüktelerle, imalarla şevk ü şetaret içinde biri birbirimizin kolları arasında gaşyolup gittiğimiz anları tahattur ediyor, tatlı darbelerle beni okşuyordu… İhtiyar Amerikalıyı bana, beni ona takdim etmiş idi.Ne benim söylediğimi o,ne de onun söylediğini ben anlayamamış idim.

Ben de teklifsizce davrandım:

— Cesi, affet. Bu tahavvüle sebep ne? Nerede o ciddiyet-i tavrın, nerede bu hoş şetaretin? ...

— Ne kadar müşkül-pesentsin! Sen böyle istiyorsun diye böyle hareket ediyorum. Yine mi teveccühünü kazanamadım.

— Alıştırdığın senli benli hitaptan da beni mahrum bırakmış idin… Acaba o devr-i saadetim avdet etti mi, ümit var olayım mı? ...

— Devr-i saadet dediğin, benimle ülfet ve ünsiyetin değil mi? Yalnız senin hayalin buna fasıla vermiş idi.

— Otelden firarın da hayal mi?

— Buna mecbur idim. Çünkü âşinaların ve aile dostlarının sözlerini reddedemez idim.

Bu aralık bir genç Amerikalı ile bir de kadın geldi. Yanımıza oturdular. Evvelce Madam Clifford'un yanında bulunduğum zatın kızı ile damadı olduğunu resm-i takdimimde anladım.

Hoş bir sohbetle tatlı bir zaman geçti. İhtiyar Amerikalı'nın damadı Fransızca biliyor idi. Her nedense bu sâf-dil adam bana ilk nazarda bir meyil gösteriyordu. Şüphesiz o da bir Şarklının tedkik-i ahvâline meraklı idi…

Ertesi günü beni öğlen taamına davet ettiler. Pek çok ısrarda bulundular. Kabul ettim… Madam Clifford taam vaktinden evvel gelmemi yavaşça kulağıma söyledi…

Ertesi sabah oteline gittiğim zaman Madam Clifford'ı otelin ön tarafındaki taraça üzerinde buldum… Bir sandalye aldık. Taraçanın kenarına çektik. Sokakta kaldırım üzerinde fellah çocukları koşturuyor, bazıları bir küçük sepet içine büyücek tesbih, resim, bir türlü hurda doldurmuş gelip geçenlere uzatıyordu.

Cesi'yi akşam bir iki şişe şampanyanın tesirine mağlup zannetmiş idim. Halbuki hata etmişim. Gündüz akşamında daha şâtır, daha beşuş idi. Ben diyorum ki:

— Senin tab'ına akıl erdirmek mümkün değil.

— Şefik yine serzenişe başladı.

— Hakkım yok mu?

— Yine mi hak bahsi? Haksızsın, haksızsın…

— Niçin bana iğbirar gösterdin, beni red ve kahrettin, şimdi, yine o tatlı muamelene beni kavuşturdun? … Hiç olmazsa bunu söyle… Keşke buraya gelmeyeydin. Ne olurdu.

— Buraya gelebilmek için öyle yaptım. Orada kalsam münasebetimiz kıyl u kâle sebep olacak idi. Seninle hüsn-i münasebeti âleme karşı ca'li bir surette göstermek, senin kadar his ü hayale mağlup bir âşıkı ikna ve irza etmek kabil değil idi.

— Bu tedbirler yalnız buraya nakledebilmek için öyle mi?

— Öyle farz et…

Haydi, öyle farz edeyim, fakat oradaki müsaade ve fırsat veren mevki nerede? Ben orada, o burada geçireceğimiz hayatın zevk ü safâsı nerede? Ben de kalkıp buraya geleyim? Onun korktuğu kıyl u kâl o zaman bütün şiddetiyle meydan almaz mı? …

— Cesi, oradaki hususiyeti nasıl bulacağız? …

— Derdin yalnız bundan ibaret kaldıysa ona da çare buluruz…

Gittikçe baht ü hayrete düşüyorum. Bu kadının asla bu kadar şû-hâne, bu kadar serbaz-âne hareket edeceğini -hele o infialden, o ciddiyet-perverâne muameleden sonra- asla ihtimal vermiyordum…

Taam pek şetaretle geçti. Hizmetkârlar zengin Amerikalılarının misafiri olan Şarklıyı yani beni ikram ve i'zaza çalışıyorlardı…

Yemekten sonra salonda bir küçük bezm-i sohbet teşkil etmiş idik.
Şepherd salonu ne kadar mükellef olduğunu izaha hacet yok…
Benim şerefime olacak, bugün Amerikalılar gündüz uykusunu feda
etmişlerdi… Akşama doğru arabalarla bir gezinti icra ettik…
Akşam taamına da beni otelde alıkoymak istediler. Razı oldum.
Müsaade istedim ayrıldım. Ertesi sabah için Madam Clifford
benden söz almış idi…
On beş gün kadar bahtiyarâne bir hayat daha geçirdim. Cesi ile
ilk devre-i ünsiyetimiz avdet etmiş idi. Fakat bu defa evvelki kadar
külfetten âri olmadığını da itirafa mecburum.
Ehrama kadar bir kafile ile bir eğlence tertip olunmuş idi. Bugün
pek hoş geçti… Cesi ile baş başa, enzar-i ağyardan hali
tek ve tenha vakit geçirecek, amal-i sevdakâranemize cereyan verecek
şiddet-i muhabbetimizi birbirimize tekrir eyleyecek bir hücre bulmuş idik…
Bu hususta Kahire'de bulduğum birkaç refikimin nasihatinden istifade
etmiş idim…
Cesi ilk günleri burasını memnuniyetle kabul etmiş iken
on gün sonra bir türlü mahzurlarını sayıp dökmeğe, nihayet
buradan müteneffir olduğunu söylemeğe başlamış idi… Eyvah yine bu kadında
bir meccaniyyet, bir tevakki eseri görülmeğe başlamış idi. İhtimal benden yine
kurtulmak istiyordu. Fakat bu defa ayrı ayrı yerlerde bulunmamız,
bazen iki günde bir tesadüf etmemiz ictinabını tamamıyla göstermiyordu,
seyrek görüşmemizle bu hali setredebiliyordu… Bu kadının tab' ü

mizacı on beş günde bir televvün ve tebeddül ediyor. Acaba bundan ne hikmet var? Her neden ise bu defa ümit-var olarak iğbirar halinin geçmesine intizar ediyordum.

Bir hayli niyazlarım, ricalarım mev'ud mülakata son günlerde getirebilmek için te'sir göstermemiş idi.

Ben de kendisine karşı vakar-ı zatiyi muhafaza kastıyla iki gün olsun Cesi'yi görmemek, otele uğramamak kararını verdim…

İki gün geçti. Bir yerde tesadüf etmedim. Özbekiye'de, Cezire'de, geceleri Kafe Angle önünde gezindiğim gibi Şepheardotelinin taraçası yakınından bila-lüzum bi'ddefaat geçtim. Onu görmek gayr-i kabil. Tesadüf de ona uygun…

Üçüncü günü sabır ve tahammülüm elden gitti. Artık ya büsbütün bu hale nihayet vermek, yahut onun iğbirar ve infialini tekrar izaleye muvaffak olmak ümidiyle ale's sabah kahve zamanı Şepherd'a gittim. Mister « Pötibon » -Kahvede, Cesi'nin yanında tesadüf ettiğim ihtiyar Amerikalının damadı- salonda idi. Beni görünce bir tehalükle geldi. Benden isti'fa-ı kusura başladı. Bulunduğum otele gelmek üzere hazırlandığını ve eğer ben gelmeseydim mutlak yarım saat sonra orada bulunacağını söylüyor idi.

Bu sözleri söylediği sürede cebinden bir cüzdan çıkarmış, içinde bir kâğıt aramakta bulunmuş idi.

Aradığı kâğıdı buldu. Küçük beyaz bir zarf… Bana kayıtsızlıkla uzattı.

Hiçbir kelime tekellümüne muktedir olamadım. Sanki bu kâğıdın muhteviyatını bir kuvve-i harikulade ile keşfetmiş idim. Yüreğime ilham edilmiş idi. Ellerim titreyerek kâğıdı aldım bu kâğıt bana Madam Clifford'dan… Başka kimden gelebilir?

Mister Pötibon'dan müsaade bile istemedim. Zarfın üstündeki yazıyı tanıdım. Odasında o mektup yazarken, onun müsaadesiyle ben omuz başına doğru ittika ederek saçlarını okşar bir suret-i muntazama ile kâğıt üzerinde hareket eden ince uzun parmaklarıyla yüreğimde tatlı tatlı hissiyat uyandıracak, temaşasına beni kandıramaya-cak bir tarz-ı latifte kalemi sevk eyleyen ellerini uzaktan sever, kâh sabredemeyerek bileğini elimle tutar, hafifçe onu öperdim. Yazıyı bozduğum için ta'ziratına hedef olurdum. Ne tatlı ta'zirler!

Bunları düşünerek zarfı yırttım. Bir küçük pusula… Süratle hareket ettiği için görüşmeğe vakti olmadığını yazıyor. Benim hatırama riayet edeceğini, yani unutmayacağını vaad ediyor… Fakat ne bir adres veriyor, ne de muhabbetimizi, yâda alıyor. Eyvah! bu arada kendimden geçmişim…

Pötibon tafsilat veriyordu. Elimden kâğıdı bıraktım, bir sandalyeye oturdum.

Londra'dan bir mektup almış. Mister Clifford hemen mektubu alır almaz hareket etmesini bildirmiş, Londra'da umur-ı hususatını ikmal ederek yalnız kendisinin avdetine muntazır olduğunu yazmış. Ne olmuş olmuş ise olmuş. Benim Pötibon'dan aldığım bu tezkere ile anladığım bir şey

var, bir haber-i felaket ortada ki bu da Madam Clifford'un dün akşam İskenderiye'ye müteveccihen hareket etmesidir.

Bugün pazartesi idi. Mister Pötibonsalı günü sabahleyin Marsilya'ya hareket edecek Fransa posta vapuruna rakip olacağını söylemiş idi… Bence bu haber kâfi idi.

Sathî bir teşekkürle buradan ayrıldım. Doğru otele geldim. Eşyamı toplamağa bile lüzum görmedim. Bir küçük el çantasıyla hemen istasyona koştum… Katara atladım.

Fikrim perişan, halim pejmürde, tekmil-i vücudum ra'şe-dâr olduğu halde vagonun bir köşesine sığınmış idim…

İskenderiye'ye geç vakit vasıl olmuş idim… Büyük meydana nazır bir otele indim. Çantamı bıraktım. Bu vakitten sonra onu arayıp bulmak ihtimalden hariç idi…

Kendimi sokağa attım… Gazinoları dolaştım. Vapur ilanlarını müddet-i hayatımda bu kadar dikkatle okuduğumu, bu derece telaşla tetkik ettiğimi bilmiyorum.

Filhakika ertesi gün tam vakt-i zuhurda Marsilya'ya bir vapurun hareketi ilan edilmiş idi. Serseriyane şehir içinde gezindim. Paradi gazinosunda gece alafranga saat üçe kadar oturdum. Buradan kafe şantanları devre başlamış idim. Girip çıktığım yerlerde ne yaptığımı, ne işlediğimi bilmiyordum. Otele pek geç avdet ettim. Bir hizmetkâra sabahleyin mümkün olduğu kadar erken uyandırılmaklığımı söyledim. Fakat uyumağa kudret bulmak mümkün mü?

Vapurda Madam Clifford'u bulursam ne yolda muamele edeceğim, ne söyleyeceğim. Alıkoymak mümkün mü? Vapurdan çıkmayarak peşinden gitmek kabil mi?... Bu halde buraya kadar niçin geldim, niçin koştum? Velhasıl hatt-ı hareketimi kendim anlamaktan, edebilmekten aciz idim.

Sabaha kadar ceketimi bile çıkarmadan oda içinde kâh gezinerek kah ye's ve heyecanımdan saçlarımı yolarcasına çekerek saatler geçirdim. Bazen bir sandalye üzerine yığılıp on, on beş dakika kaldıktan sonra bir heyecan-ı asabi ile yine yerimden fırlamakta, gezinmeğe başlamakta idim. Sabahın aydınlığı sanki bana bir şule-i ümid gibi geldi. Bir saat kadar daha tahammül gösterdim. Kendimi sokağa attım. Heykelin karşısına tesadüf eden bir kahvehanenin önüne oturdum.

Burada bir saat kadar kaldım, ba'de aheste aheste rıhtıma doğru yürüdüm. Marsilya' ya hareket edecek olan Masajery'nin Sind ismindeki cesim vapuru idi. Bu kadar erken vapura gitmekte bir mani olmadığını düşündüm…

Rıhtımda bir müddet gezindim. Vapurun heyeti de yüreğimde ayrıca bir teessür husule getirmiş idi. Zannediyordum ki bu şekil, vapur suretinde temsil etmiş olan bir rakip idi. Sevgilimi ilelebet benden ayıracak, sinesine alarak uzaklara sevk edecek idi…Vapurdan nefret ederek geri döndüm. Tekrar İskenderiye'nin büyük meydanına, orta yerindeki tunç heykel ile daha muhteşem görünen, Mehakim-i Muhtalata Dairesi gibi yüce binalarla etrafı çevrilmiş olan meydana geldim. Ne tarafa gide –

ceğimi tayin edemeyerek mağazaların önünde, camekânların içindeki eşyaya görmez bir nazar atfederek sözde vakit geçiriyordum. Vakit geçirmek mi? Her dakikada bir mülahaza-i elemiye hasıl oluyor, bütün fikr ü muhakemem onunla meşgul olarak bir iki saat sonra Mısır toprağından bir daha belki ayak atmamak, nâm ve nişânını belli etmemek üzere iftirak edecek olan «kadın»ı kâh muhteşem, şâyân-ı takdis ve muhabbet görüyor, o tatlı muhabbetin, bu acı iftirakın te'siriyle için için ağlamak istiyordum. Kâh onun katiyen hevâü hevesine mağlup, garabet-i tabiînin icabatına tabi' hissiz, vicdansız bir âlüfteden başka bir şey olmadığını göz önüne getirerek nefret ediyorum. Ondan intikam almak sevdasına düşüyordum. İşte o «kadın» bugün zevkine vasıta kıldığını, yarın kahru tedmir ediyor, eski masallarda söylenen bir gece aguş-ı şehvetinde tuttuğu delikanlıyı ertesi gün katlettiren zalimeleri hatıra getiriyor idi. Sanki Mısır toprağında Kleopatra gibi yaşamak istiyordu.
Ne yaptığımı bilmeyerek, düşünceme bir intizam veremeyerek İskenderiye sokaklarının serseriyane geziyordum… İhtirasât içinde olduğum için bir yerde oturmak bile bence kabil olamıyordu.

Mesajerykumpanyasının acentesinden Madam Clifford'un Marsilya'ya kadar bilet alıp almadığını tahkik etmek hatırıma geldi. Şüpheyi davet etmekten de korktum. Çantamı bıraktığım otele geldim. Burada bir hizmetkâra bugün Marsilya'ya hareket edecek olan Madam Clifford isminde bir kadını teşyi' eyleyeceğimi, acenteden bu nâma bir bilet alınıp alınmadığını haber almasını tembih ettim. Beş dakika geçmeden hal-i merak ettim. Acenteden

avdet eden hizmetkâr, dünden muhterem madamın kamarasını tutmuş olduğunu haber verdi.

Pür heyecan ve telaş-sanki ben geç kalmışım gibi-arabaya atladım, tekrar limana geldim. Vapura geçtim. Salonları devretmeğe başlamış idim. Salonda ve güvertede hayli yolcu var idi. Bunların Port Sait'ten gelmiş olmaları muhtemel idi… Güvertede bir kenara ittika ederek bir müddet limana doğru baktım. Sahilde inşa edilmiş olan antrepolar şehrin manzara-i umumiyesini nazardan setrediyordu. Yolcular vapura gelmeğe başlamış idi. Bir simsarın, bir otel kapıcısının bir kuk acentesinin delaleti ile vapura gelenler görülüyordu.

Vapurun hareketine henüz iki saat var idi. Ben herhalde firarimin bir an evvel kendini vapura atacağını tahmin ediyordum. İntizam-ı hayata fevkalade alışkın olmakla ve dakikayı, hesap etmek i'tiyadı bulunmakla beraber Şark seyahatinde daima temkin ve ihtiyaç üzere hareket etmek lazım geldiğini bi'd defat Madam Clifford tasdik etmiş idi…

Ben herhalde vapura geleceğini tahmin etmekle beraber vapurun hareketinden bir çeyrek saat evvel geldiği takdirde ne söyleyebileceğini de nazar-ı dikkate alıyordum. Kendi kendime düşünüyordum:

Ben buraya niçin geldim? Cesi karşımda bulunuyor. Ne diyeceğim? istirhamda bulunarak biri kaç gün daha İskenderiye'de kalması, benimle Kahire'ye avdet ederek birkaç ay zaman geçirmesini yahut zevcini, evini barkını terk ederek, yıkarak benimle gelmesini kaç hafta, kaç ay, kaç sene ise benim enaniyyet-kârane heves ü muhabbetime hizmet etmesini mi talep edeceğim?

Haydi talep edeyim, ısrar göstereyim… Yalnız haktan, nizamdan bahseden o yüreksiz kadına, o yenidünya garibesine meram anlatmak ihtimal dairesinde midir? … İstirhamdan, niyazdan bir netice hâsıl olamayacak… O halde tahdidatta bulunmakta, kendisini velev ki beş dakika karşı karşıya gelebilecek bir zamanım olsun bu kadar kısa bir zamanda, şurada bu kadar yolcunun içinde rüsva etmekten başka benim için yapacak ne var? Bu makûl değil. Fakat ma'kulat dairesinde harekete hissim, bahusus his-i intikamım bunu idrakedemiyor. İşte bu düşünceler içinde iken koyulaciverd ipek bir kaşpusiyere bürünmüş olan Madam Clifford'ı vapurun güvertesinde benden üç adım ötede gördüm… O kadar dalmışım ki vapura geldiğine, güverteye çıktığına bile dikkat edememişim. Onu bekliyorum, onu görüyorum… Adeta kendime sahip değilim.

Nazarlarımız biri birine müsadif oldu. Yine şakaklarımdan doğru gelerek iki çenelerimi biri birine adeta kenetlemek için cehd gösteren takallüsatın te'siri altında dudaklarımı sıktım. Şu azabı tahfif için gözyaşlarımın cereyanına meydan vermekten başak çare olmadığı halde te'essüratımı zabt için bütün metanet-i fikriye ve kalbiyemi sarf ediyordum.

Cesi beni vapurun güvertesinde birden bire görünce telaştan kendini alamadı. Daima dağınık ve karışık görünen kaşları hiddet ve tehavvürünü gösterecek surette çatıldı. Pembe rengi bir anda zail oldu. Sanki o renkler birden bire gözlerimin beyazından toplanı-

verdi. Gözler kızardığı gibi çehresi iptida bembeyaz kesilmiş idi.

Bu an-ı tesadüf Cesi'de birden bire bir te'essürü,hışım ve şiddetle karışık bir heyecanı mucip olduğu aşikâr idi…

Olduğum yerden kalktım. Tebessüm etmeğe çalıştım. Tebessüm o kadar acı ve müstehziyane benim laubaliyane, benim nazikâne surette el uzatışım o kadar muhakkirane düşmüş ki bembeyaz olan çehresi reng-i asliyesini iktisap etmek şöyle dursun adeta yeşile çalan sarı bir renk almış idi. Bu hali beni her şeyi yapmağa muktedir gördüğüne, belki kendisinin peşinden Londra'ya, ta Amerika'ya kadar giderek daimi bir belâ olacağımı tahmin eylediğine işaret makamında idi.

Şefik Bey, sizi dün Kahire' de bıraktığım halde bugün burada gördüğüme mütehayyirim. Affedersiniz, hayret ve merakımı zabt-edemedim. Burada niçin bulunduğumuz sual edebilir miyim?

— Senin için.

— Yine sevdâ ve muhabbetten bahis açacak, böyle bana daimi bir ülfetiniz gibi hitap edecek iseniz, sizi şu anda tanımamakta muhtarım. Nereye kadar istersiniz arkamdan geliniz. Size bir kelime söylemem. Başımı çevirip bakmam. Şayet zerre kadar terbiye-i umumiyeye muhalif ve bana karşı mütecavizane bir muamelede bulunacak, ağzınızdan bir söz kaçıracak olursanız sizi lazım gelenlere şikayet etmekte takip ve tecavüzünüzden kendimi siyanet eylemekte hakkım yerden göğe kadardır.

— Affedersiniz Madam, muhabbet ve münasebetimizden kat-ı nazar, bu kadar şiddetli davranmağa yerden göğe kadar hakkınızı göremiyorum. Ancak muhabbet

ve münasebetimiz bu sözlerinizi hazmetmeme vesile olabilir.

Ben de birden bire tebdil-i lisan etmiş, müsterhimane muameleyi bir tarafa bıraktığım gibi tedafi-i hareketi de tercih etmeyerek tecavüze başlamış idim.

Senli benli hitabın artık Clifford'u iğzab etmekten başka bir şeye yaramayacağını tahmin etmiş, ben de kendisinin ihtiyar ettiği tarz-ı kelamı tercih eylemiş idim. Bu tahmin ve tercih uzun uzadı muhakemat-ı akliye neticesi olmadığını da itirafa mecburum. Bir his-i şedit, bir saik beni bu yolda harekete sevk eylemiş idi…

Cesi Clifford ihtimal benim niyazmendane ve âşıkane sözlerimi dinlemekten büsbütün bizar olduğu fasl-ı muhabbeti bir daha açmak istemediği için bana karşı birden bire şiddet-i istimal eylemiş idi. Dur u hür gitmek tebeddülünü görünce benden böyle vakurane bir mukabeleye hedef olunca hiddetimi teşdit edecek yerde birden bire hal-i tabiîyesini buldu. Nazikane bir surette söz söylemeğe, benimle adeta ilm-i ticarette olduğu gibi hissiz, ruhsuz fakat menfaat-perestane muhabbet etmeğe başladı.

Madam Clifford vapurda karşısında beni gördüğü halde bir türlü rahat edemiyordu. Vapurun hareketine iki saat kadar zaman var idi. Birlikte dışarıya çıkmamızı teklif etti. Teklifini reddetmedim. Zaten reddedecek, kendiliğimden bir şeye karar verebilecek bir iktidarda değil idim. Vapura niçin geldiğimi biliyor muyum ki niçin çıktığımı düşüneyim.

Rıhtımda yan yana yürümeğe başladık. İhtimal derunî ızdırabım

çehremde görünmüş perişani-i halim şayan-ı merhamet bir dereceyi bulmuş idi. Madam Clifford kolumdan tuttu, beni tevkif etti. Biraz yan tarafına ve bana doğru meylederek yüzüme dikkatle baktı.

— Şefik, niçin bu kadar hissine mağlup olup kalıyorsun, muvazene-i hayatiyeni ihlal edecek derecede infialata kapılıyorsun, dedi.

Koluma girdi…

Bu «sen» hitabı, bu işvekârane muamele, bu cemile bana bütün ikdar-ı kalbiyemi unutturmağa, yine kalbimde bir şule-i ümit parlatmağa kâfi idi… Ben hemen ihtisasatımı teşrihe kalkıştım. O sözümü kesti.

Bir araba çağırdı. Kanal boyuna kadar süratle çekmesini söyledi. Buradaki kahvehanelerden birinin bahçesine girdik. Tenhaca bir köşede oturduk. Söze başladım:

— Şefik, beni dinle bu kadar müteessir olmanın sebebi nedir? Vaktim pek az. Kestirme bir sözle aramızdaki ihtilafı halledelim… Nasılsa bir ünsiyet peyda ettik. Beynimizde bir münasebet, bir rabıta vücut buldu. Bir kaç gün de istediğin gibi sevda-kârane, hayal-perverane vakit geçirdik. Ben aşk ü sevda arkasında dolaşır bir genç kız, yahut âşüfte olmadığımı sana söyledim. Ailemi, milletimi, mertebemi anlattım. Seyahatimin maksadımı, avdet etmek zamanını ta'yin ettim. Yalnız senin muhabbetini de kesretmek istemedim. Kudretimin yettiği kadar arzularına mümaşaat gösterdim. Bu halde benden muğber olmağa, sitem etmeğe, bahusus peşimden buraya kadar koparak beni bizar eylemeğe, adeta serbestime tarizde bulunmağa niçin kıyam ediyorsun?

Niçin kendini bu kadar müziç be bed-hû gösterip zihnimden tatlı hatıranı ve terbiyeli şahsını silmeğe çalışıyorsun? … Ben sana bu sözleri tarz-ı diğerde söylemiştim. Niçin bu dar vakitte tekrar ettiriyorsun?…

Bu aralık saatini çıkardı. Baktı. Araba bekliyor… Vapurda limanda harekete hazır bulunuyor. O da zaman hesap ediyor.

— Cesi! Ben senden aileni, zevceni terk etmeni, ömrümüzün nihayetine kadar birlikte zaman geçirmemize razı olmanı isteyemem. Yegâne saadetim budur, ben bunu, senin mertebene ve saadetine fedaya mecburum. Sana muhabbetim kadar da riayetim vardır. Benim yegâne tesellim ve arzum senden muhabbetle iftirak etmek, bu muhabbetin biraz zaman için muhafazası hakkında te'minat almak, iki satır olsun ara sıra mektubunu niyaz eylemek idi…

Mütebessimane bir surette:

— Muhabbetimizin yadigârını ömrünün sonuna kadar muhafaza etmek isterim ve edeceğim.

Bu sözü pek ciddi tavırda söylediği halde niçin buna bir de yani, yahut pek manidar bir tebessümü terdif eylemiş olduğunu bir türlü tefsire kadir olamam.

— Mademki böyledir, niçin veda etmeden kaçıyorsun, niçin ara sıra niçin muhabbetimize fasıla vererek hayalperest, hain, kalpsiz bir kadının hareketini, adeta bir âlüftenin tabiatını eder gibi davranıyorsun.

Ah! bu sözüm pek sert düşmüş. Birden bire hiddetine mucip oldu. Ayağa kalktı

— Affedersiniz bey, ben asla bir aşüfte değilim. Hem de tanıdığımız Avrupa kadınları gibi maksatsız ve rezilane fuhşiyat içinde vücutlarını pay-mal edenlere de kıyas olunamam. Benim maksadım sizin bir türlü havsalanıza sığmadı ve sığamazdı… Size bir kaç defa mübahesatımız sırasında süret-i ciddiyede söyledim ki medeniler gittikçe zaaf-ı bünyeye uğramakta-dırlar. Hele Amerikalılar da işrete inhimak ile mesai-i ifratkâraneyle cümle, asabiye-i muvazenesini kaybetmiş ve bünye, kuvvet-i dermandan ve akvam-ı Şarkıyyede görülen zindegîden ve tam-ı sıhhatten ve metanet-i bedeniyeden mahrum kalmıştır: Amerika'da ırkın bu surette devamı………

O kadar baht ü hayret içinde kaldım ki bu garip kadının böyle dar bir zamanda Amerika ahval-i içtimayyesine dair ayakta bir nutuk irade etmesine nasıl mukabele edeceğimi şaşırdım. Galiba o da benim hayretimi fark etti. Çünkü sözüne biraz fasıla verdi.

— Şefik Bey, bu mukaddematı anlayamadınız değil mi? … Bakınız size anlatayım insanlar hayvanatın ıslah-ı nevine pek ziyade çalıştıkları ve tekâmülata vasıta olabildikleri halde niçin kendileri için çalışmasınlar? İşte ben bu fikre de her hususta kanun-ı tekâmüle riayet etmek kastındaydım.

Kahvehaneden çıktık, yavaş yavaş yürüdük. Arabacıya: İşaret ettik. Araba arkamızda geliyordu… Cesi söylüyordu:

— … Size müsadif oldum. Sıhhat-ü âfiyetinize, teşekkülat-ı

bedeniyyenize -hayalperverlikten münbais za'af tab'ınızdan kat'-ı nazar- kuvvet-i uzviyenize, tenasüp ü melahat-ı vechiyenize hayran oldum. «Ah evladımın pederi bu olsa… »dedim. Bu arzumun husulü Amerika nesli için tarik-i tekâmülde benim vasıtamla bir küçük hatve atmak demek idi.

İlk münasebetimizde bu arzumun husulünü fark eder gibi oldum. Nisvanın sinesinde bir mahsul-i ömrü yani netice-i vazife-i tabiîyesi bulunmadığını gösteren ve mu'ted olan işareti gecikmiş, beni aldatmış idi. Mahsul-i hayatı sinemde sandım. Aldanarak seninle rabıtayı kestim. Shepherd'a kaçtım.

İşte görüyorsun ya! Açıktan açığa söylüyorum. Aldandığımı anlayınca tekrar te'yid-i münasebet ettim. Bu defa arzumun tamamı husulünden eminim. Münasebet-i müşterekemizin kıymetli hatırasını beynimde saklayarak senden ayrılıyorum. Bir zamanda bu hatıra-i zi-hayatı mükemmel, kavi bulunacağından, bir Amerika çocuğundan daha güzel, daha fatin biraz da hayal-perver olacağından emin olduğum o mini miniyi aguşumda, karşımda göreceğim… Affet, Şefik! Sen muhabbetimizden bir çok şey gaip etmedin. Ben çok şey kazandım… Şimdi anladınsa anladın. Ben âşüfte değilim. Kanun-ı tekâmüle riayet etmeğe çalışır bir kadınım. Bir Amerikalıyım…

Yalnız sana şunu yapabilirim… Adresini ver. Senin bana mektup yazmaman şartıyla ben sana mümkün olursa yazarım, mümkün olursa çocuğumun resmini gönderirim… Arabaya atladı… Veda etti. Arabacıya kemal-i süratle çekmesi için emir verdi, meramını ifham

edebildi. Arabacı hayvanları şiddetle kamçıladı. Ben kanalın kenarında bir ağaç altında oturan mavi çarlı iki Mısırlı fakir kadının karşısında bakakalmış idim…

Eyvah! Ben ki tedkikat-ı tetebbuatımla, bütün katiyet-i riyaziye ile ispatına kani olamayacak bir fikir hasıl etmiş idim. Ben ki vapurda yol arkadaşım Mösyo Shroder'le bu bahsi yürütmüş, fikrimi müdafaa etmiş, o hayat-aşina zâta da fikrimi tasdik ettirmiş idim. Müddet-i hayatımda emin idim, ve müddet-i hayatımda emin olabilirdim ki bu kadının vücudunda sakladığı, büyüttüğü mahluk-ı zi-hayat benim çocuğum idi.

Mahsûl-i hayatımın benden uçup gittiğini düşünüyor, yalnız ben onu takdir ediyor, bu kadına da kanun-i tekâmülüne de lanet-hân oluyordum. Bedbahtlığım, tamir-i kabul etmeyen ve cehalet-i nev-civani'den ileri gelen hatamı nâdimane düşünüyor, kendimi bile tel'in ediyordum…

SON